

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Doktora Tezi

SOĞUK SAVAŞ SONRASI
ATLANTİKÇİLİK - AVRUPACILIK
İKİLEMİNDE POLONYA DIŞ POLİTİKASI

ÖZGÜN ERLER BAYIR

2502040177

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU

İstanbul, 2011

İ.Ü. BAP Birimi Tez Proje: 1291

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **Uluslararası İlişkiler** Anabilim Dalında ders dönemindeki Eğitim-Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2502040177** numaralı **Özgün ERLER BAYIR**'ın hazırladığı **"Soğuk Savaş Sonrası Atlantikçilik-Avrupacılık İkileminde Polonya Dış Politikası"** konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi uyarınca **29.06.2011 Çarşamba günü saat 13.30'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin Kabul'ne* OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (*)	İMZASI
PROF. DR. FARUK SÖNMEZOĞLU	Kabul	
PROF. DR. H. BİRSEN ÖRS	Kabul	
PROF. DR. FATMAGÜL BERKTAY	Kabul	
PROF. DR. ERHAN BÜYÜKAKINCI	Kabul	
DOÇ. DR. LEVENT ÜRER	KABUL	

Adres: Besim Ömerpaşa Caddesi Kaptan-ı Derya Sokakı 34452 Beyazıt/İstanbul
Tel: 0212 440 00 00 / 14219-14220-14221-14222-14226-14227-14243
Fax: 0212 440 03 40 e-mail: sbe@istanbul.edu.tr

ÖZ

SOĞUK SAVAŞ SONRASI ATLANTİKÇİLİK - AVRUPACILIK İKİLEMİNDE POLONYA DIŞ POLİTİKASI

ÖZGÜN ERLER BAYIR

Tezimde, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası sahneye bağımsız bir devlet olarak çıkan Polonya'nın, dış politikasındaki ana konu ve eğilimleri Atlantikçilik – Avrupacılık ikilemi bağlamında analiz etmekteyim. 1989 sonrası dönemde Polonya öncelikle, güvenliğini sağlamak ve ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmek istemiştir. Bu çerçevede yüzünü Batı'ya dönmesi ve Batı'nın iki temel kurumu olan NATO ve Avrupa Birliği'ne üyeliği kendine hedef edinmesi, Polonya'nın tüm dış politika süreç ve çıktılarını belirlemiştir. Güvenlik konusunda NATO'yu ve ABD ile işbirliğini, ekonomik konularda ise Avrupa Birliği'ni tercih eden Polonya'nın bu iki yönelimi, dış politikasında ikilem yaşamasına sebep olmaktadır. Çeşitli dış politika karar ve uygulamalarında bu ikilemin analizini yaparak, Atlantikçiliğin mi yoksa Avrupacılığın mı ağırlıkta olduğunun tespit etmeye çalışmak tezimin ana çerçevesini oluşturmaktadır.

ABSTRACT

POLISH FOREIGN POLICY IN THE DILEMMA OF ATLANTICISM AND EUROPEANISM AFTER THE COLD WAR

ÖZGÜN ERLER BAYIR

In this thesis, I try to analyze the main issues and trends of Polish foreign policy in the context of the dilemma between Atlanticism and Europeanism in post-Cold War era. Poland as a new independent state in international stage, aims at ensuring its security and achieving economic development through the two basic Western alliances: NATO and European Union. These tendencies have been defining all of the Poland's foreign policy processes and outcomes. Poland chooses to maintain parallel policies and seek for cooperation with the USA in international security issues. Besides, it considers NATO as the main security actor in the world. However, Polish politics towards EU is oriented predominantly on economic motivations and goals. This difference causes a dilemma in Poland's foreign policy. In this thesis, I aim to analyze this dilemma by questioning which of the orientations is more dominant: Atlanticism and Europeanism?

ÖNSÖZ

Doktora tez konum olarak Polonya'ya odaklanmaya başladığımda, ülkenin dış politikasında Avrupa ve ABD arasında kalması dikkatimi çekmişti. Avrupa'da özel bir jeopolitik konuma ve acı bir tarihsel geçmişe sahip olan Polonya'nın, Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD'ye olan yakın duruşunun sebeplerini sorguladığımda ise tez konum da yavaş yavaş belirginleşmeye başladı. Acaba Polonya için dış politikasında Atlantikçilik ve Avrupacılık arasında bir ikilemden bahsedilebilir miydi? Ve eğer bahsedilebilirse bunun sebep ve sonuçları nelerdi? Türkiye'den bakışla beliren bu soruların ne kadar yerinde sorular olduğu, Polonya'da yaşadığımda kafamda doğrulanmış ve tez serüvenim başlamıştır.

Tezimi yazarken bir sohbetimiz sırasında Polonya tarihi uzmanı saygıdeğer Norman Davies; Polonya çalışmanın, gerek akademik olarak gerekse de hayat tecrübesi açısından oldukça güzel kapılar açtığından bahsetmişti. Tezimi sonlandırdığım bugünlerde kendisine katılmamam mümkün değil. Polonya üzerine çalışmak bana her zaman zevk vermiş ve akademik zenginlik kazandırmıştır. Acı ve kötü tarihsel tecrübelerle sahip bu güzel ülkenin sıcak insanları ve onların dostane yaklaşımları beni oldukça etkilemiştir. Türkiye'de Polonya üzerine yapılan araştırmaların yok denecek kadar az olmasının benim açımdan çeşitli zorlukları da olmuştur. Ülkemizde alan araştırması olarak Orta ve Doğu Avrupa, çok nadir çalışılan bir bölgedir. Bu açıdan Türkiye'de, Polonya özelinde beslendiğim akademik zemin maalesef zayıf kalmıştır. Ayrıca Orta ve Doğu Avrupa bölgesi için bilimsel altyapının eksikliği, kaynaklara erişim konusunda da zorluklar yaşamama sebep olmuştur. Tüm bunları Polonya'da araştırmalar yaparak ve iletişim içinde bulunarak aşmaya çalıştım. Bu noktada öncelikle değerli hocam ve danışmanım Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu'na minnettar olduğumu belirtmek isterim. Kıymetli hocamın lisans öğrenciliğimden beri bana sonsuz yardım ve desteği olmuştur. Orta ve Doğu Avrupa uzmanı olarak yetişmem için her türlü yolu açmış, yurtdışı çalışmalarımı teşvik etmiştir. Akademik hayatımın her aşamasında görüş ve önerilerine başvurduğum ve her konuda yol göstericiliğiyle yanımda hissettiğim hocam, karşılaştığım sıkıntı ve engelleri aşmam konusunda yardımcı olmuştur. Kendisine müteşekkirim. Ayrıca tez izleme

komitemde bulunan değerli hocalarım Prof.Dr. Birsen Örs ve Prof.Dr. Erhan Büyükkakıncı'ya da teşekkürü borç bilirim. Hocalarımın kapıları bana her zaman açık olmuş ve tez sürecimde yardımlarıyla önemli katkılarda bulunmuşlardır. 2007–2008 yıllarında araştırma ve Lehçe öğrenimi için gittiğim Polonya Varşova Üniversitesi'nin akademik hayatımda ve bu tezin oluşumunda önemli katkıları olmuştur. Öncelikle üniversitenin Uluslararası İlişkiler Enstitüsü ve Polonicum Dil ve Kültür Merkezi'ne çok teşekkürler. Polonicum'da katıldığım dil kursunda hocalarım sabırla Lehçe öğrenebilmem için yardımcı olmuşlardır. Ayrıca derslerini büyük zevkle dinlediğim ve düzenli olarak danışmanlık aldığım, her türlü konuda benden yardımlarını esirgemeyen, değerli hocalarım Prof.Dr. Ryszard Zięba, Prof.Dr. Roman Kuźniar ve Prof.Dr. Krzysztof Michałek'e teşekkürü borç bilirim. Türkiye'de geliştirmeye başladığım tez planımı, Polonya'ya gittiğimde edindiğim akademik deneyimlerle birleştirdiğimde, tezimin çatısını tam anlamıyla oluşturabilmişim. Bu vesileyle, Polonya'daki yaşamım ve çalışmalarım sırasında bana destek olan Stefania Bernini, Prof.Dr. Jan Zielonka, Gosia Pilczuk, Aleksandra Zięba, Ola Chmielewska ve ailesine de teşekkür ederim. İstanbul Üniversitesi SBF'deki ilk arkadaşım ve bana yıllardır beklediğim araştırma görevliliği sınavını kazandığımı haber veren Erhan Keleşoğlu'na; ayrıca Özlem Terzi, Nurcan Ö.Baklacioğlu ve Hakan Güneş'e fakültemizde bana gösterdikleri dayanışma ve destekten dolayı çok teşekkürler. Polonya'da PISM (Polonya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü) Kütüphanesi ve BUW (Varşova Üniversitesi Kütüphanesi); meclis tutanakları, resmi gazete ve hukuk belgelerine erişmem konusunda oldukça faydalı olmuşlardır. Ayrıca tez yazım sürecimde sunduğu çalışma ortamı sebebiyle İSAM Kütüphanesi'ne ve maddi katkılarından dolayı İ.Ü. Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne de teşekkür ederim. Ve değerli ailem... Yaşamım boyunca benden desteğini esirgemeyen, her zaman ve her kararımdayan yanımda olan, bana güvenen, iyi bir eğitim alabilmem için büyük çaba gösteren anne ve babam; Gülden ve Tahsin Erler'in isimlerini de burada, onurla zikrediyorum. Ve tabi ki sevgili eşim! Tezimin yazım sürecinde hayatımı birleştirdiğim, bana her konuda sabır ve destek gösteren, gülüyüzüyle her zaman yanımda olan değerli eşim Ali'ye sonsuz minnet duyuyorum. Onlar olmasaydı bu tez var olamazdı. Tabiidir ki, tezimde olabilecek hata ve eksikliklerdeki tüm sorumluluk bana aittir.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
TABLO VE HARİTALAR.....	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi

GİRİŞ.....	1
------------	---

1. DIŞ POLİTİKA YAPIM SÜRECİNE ETKİ EDEN DIŞ FAKTÖRLER.....	6
---	---

1.1. Polonya'nın Jeopolitik Konumu	6
1.2. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem	18
1.2.1. Sistemin Yapısı	20
1.2.2. Büyük Güçler ve Politikaları.....	30
1.2.2.1. ABD	30
1.2.2.2. Rusya.....	33
1.2.2.3. NATO.....	36
1.2.2.3.1. NATO'nun Yeni Vizyonu.....	36
1.2.2.3.2. NATO Genişlemesi.....	38
1.2.2.3.3. NATO – Rusya ilişkileri	40
1.2.2.4. Avrupa Birliği	42
1.2.2.4.1. Avrupa Birliği'nin Genişlemesi	42
1.2.2.4.2. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası.....	43
1.2.3. Uluslararası Sistemdeki Dönüşümler.....	46
1.2.3.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması	46
1.2.3.2. Komünizm Sonrası Geçiş Süreci	53
1.2.3.3. Orta ve Doğu Avrupa'da Bölgesel Örgütlenmeler	56

2. DIŞ POLİTİKA YAPIM SÜRECİ VE İÇ SİYASAL ORTAM.....	59
---	----

2.1. Komünizm Sonrası Geçiş Sürecinde Demokratikleşme	59
2.2. Geçiş Sürecinde Polonya'da İç Politika.....	63
2.2.1. Dayanışma Hareketi (Solidarność)	63
2.2.2. Yuvarlak Masa Görüşmeleri (Okragły Stół).....	68
2.3. Anayasal Düzen ve Siyasal Sistem	69
2.3.1. Polonya Anayasası	69
2.3.2. Siyasal Sistem	71
2.3.2.1. Yasama ve Yürütme.....	71
2.3.2.2. Polonya Cumhurbaşkanı.....	73
2.3.2.3. Dış Politikada Karar Alma	75
2.3.3. Seçimler ve Hükümetler.....	80
2.4. Siyasal Kültürün Dinamikleri	88
2.4.1. Siyasal Partiler	88

2.4.2. Katolik Kilisesi	94
2.4.2.1. Kilise'nin Toplumdaki Yeri ve Siyasetteki Rolü.....	94
2.4.2.2. Anayasal Konumu.....	103
3. DIŞ POLİTİKA SÖYLEMLERİ:FIRSATLAR, ALGILAMALAR.....	105
3.1. Dış Politika Söylemlerine Genel Bakış.....	105
3.2. Avrupacılık.....	109
3.2.1. Polonya'nın Avrupacılık Algılaması.....	112
3.2.1.1. Seçimlerde AB Faktörü ve Siyasal Partilerin Avrupa Politikaları..	115
3.2.1.2. Kilise ve Avrupa Entegrasyonu	120
3.2.2. Polonya'nın Avrupa Birliği Üyeliği.....	123
3.2.2.1. AB'ye Üyelik Süreci	123
3.2.2.2. Ekonomik Konular	128
3.3. Atlantikçilik	130
3.3.1. Polonya'nın Atlantikçilik Algılaması	131
3.3.1.1. Güvenlik Kültürü	134
3.3.1.2. Siyasal Partiler ve Atlantikçilik	137
3.3.1.3. ABD ve Diaspora Faktörleri	141
3.3.2. Polonya ve NATO.....	144
3.3.2.1. Dış Politikada NATO Önceliği	144
3.3.2.2. NATO'ya Üyelik Süreci	146
3.3.2.3. Polonya'nın Ulusal Güvenlik ve Savunma Politikası	148
4. POLONYA DIŞ POLİTİKASINDA ATLANTİKÇİLİK - AVRUPACILIK İKİLEMİNİN TARTIŞILABİLECEĞİ KONULAR	151
4.1. Afganistan Müdahalesi.....	151
4.1.1. 11 Eylül Işığında Afganistan Sorunu	151
4.1.2. Polonya Afganistan Barış Gücü'nü Destekliyor	155
4.1.3. Afganistan Politikasının Değerlendirilmesi	160
4.2. Irak Savaşı	164
4.2.1. Irak Sorununun Tırmanışı	164
4.2.2. Irak Savaşı ve Polonya-ABD İşbirliği	168
4.2.3. Irak Savaşı ve Atlantikçi Eğilimin Polonya'da Zirveye Çıkışı.....	173
4.3. F-16 Anlaşması	184
4.3.1. Neden F-16?	184
4.3.2. Eleştiriler	188
4.4. Amerikan Füze Savunma Sistemi	192
4.4.1. Füze Kalkanı Projesi	192
4.4.2. Polonya Füze Kalkanı'nın Bir Parçası Oluyor.....	196
4.5. AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası	203
4.5.1. OGSP Girişimleri ve NATO	203
4.5.2. Polonya'nın OGSP'ye Yaklaşımı	207
4.6. Avrupa Birliği Anayasası.....	214
4.6.1. Oylama Sistemi ve Polonya'nın İtirazları	215
4.6.2. Hristiyan Değerler Vurgusu	218

4.6.3. Temel Haklar Sözleşmesi.....	220
4.6.4. AB Anayasası'na Son Bakış	224
SONUÇ.....	226
KAYNAKÇA	232

TABLO VE HARİTALAR

Tablo 1 : Orta ve Doğu Avrupa’da AB’ye Katılım Öncesi Bölgesel Örgütlenmeler	58
Tablo 2 : Demokrasiye Geçiş Modeli	60
Tablo 3 :1989 Sonrası Polonya'da Hükümetler.....	81
Tablo 4 : 27 Ekim 1991 Parlamento Seçimleri (Sejm)	83
Tablo 5 : 19 Eylül 1993 Parlamento Seçimleri (Sejm)	84
Tablo 6 : 21 Eylül 1997 Parlamento Seçimleri (Sejm)	86
Tablo 7 : 23 Eylül 2001 Parlamento Seçimleri (Sejm)	86
Tablo 8 : 25 Eylül 2005 Parlamento Seçimleri (Sejm)	87
Tablo 9 : 21 Ekim 2007 Parlamento Seçimleri (Sejm)	87
Tablo 10 : Polonya Seçmeninin Ana Siyasal Yönelimleri.....	89
Tablo 11 : Polonya’da Siyasal Parti Yelpazesi (1999).....	89
Tablo 12 : Polonya’nın Siyaset Sahnesi (2007)	94
Tablo 13 : Polonya Nüfusunun Etnik Dağılımı.....	95
Tablo 14 : Polonya’nın Afganistan’daki NATO Operasyonlarına Katılması.....	161
Tablo 15 : Polonyalı Seçmenler ve Afganistan Operasyonu (Ekim 2007).....	163
Tablo 16 : Polonyalı Seçmenler ve Afganistan Operasyonu (Aralık 2007).....	163
Tablo 17 : Füze Kalkanına Polonyalıların Desteği	202
Harita 1 : Polonya’da Harita Değişiklikleri	7
Harita 2 : Curzon Hattı	14
Harita 3 : Oder-Neisse Hattı.....	14
Harita 4 : Polonya’daki Patriot Füzeleri	200

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

AWS: Akcja Wyborcza Solidarność

BAB: Batı Avrupa Birliği

BBWR: Bezpartyjny Blok Wspierania Reform

CEFTA: Central European Free Trade Agreement

CBOS: Centrum Badania Opinii Społecznej

GSYİH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

KLD: Kongres Liberalno-Demokratyczny

KPN: Konfederacja Polski Niepodległej

LiD: Lewica i Demokraci

LPR: Liga Polskich Rodzin

OGDP: Ortak Güvenlik ve Dış Politika

OGSP: Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası

PC: Porozumienie Centrum

PiS: Prawo i Sprawiedliwość

PL: Porozumienie Ludowe

PO: Platforma Obywatelska

PSL: Polskie Stronnictwo Ludowe

PZPR: Polska Zjednoczona Partia Robotnicza

ROP: Ruch Odbudowy Polski

SdPR: Socjaldemokracja Rzeczypospolitej Polskiej

SLD: Sojusz Lewicy Demokratycznej

SRP: Samoobrona Rzeczypospolitej Polskiej

UD: Unia Demokratyczna

UP: Unia Pracy

UW: Unia Wolności

WAK: Wyborcza Akcja Katolicka

ZChN: Zjednoczenie Chrześcijańsko Narodowe

Leh Alfabeti: Harflerin Söylenişi, Sesler ve Kelime Vurgusu

A a	a
Ą ą	ouğ gibi okunur
B b	be
C c	ce - [ts] gibi okunur, ör., ulica- (uli (ts)a); Turcja- (Tur(ts)ya)
D d	de
E e	e
Ę ę	euğ
F f	ef
G g	gie
H h	ha
I i	i
J j	jot - [y] olarak okunur, ör., ja- (ya); jak- (yak); jest- (yest)
K k	ka
L l	el
Ł ł	eł - [v] olarak okunur, ör., Wałęsa- (Vavensa)
M m	em
N n	en
O o	o
Ó ó	u
P p	pe
R r	er
S s	es
T t	te
U u	u
W w	wu-[v] olarak okunur,ör., winda- (vinda); wojna- (voyna)
Y y	igrek- [ɫ] olarak okunur, ör., typ- (tıp); tyran- (tıran); tym- (tım).
Z z	zet
Bunların yanısıra çiftli olanlar, yani iki harfin grafiksel birleşimleri:	
Ch ch	ce ha - [h] olarak okunur, ör., chan- (han); charakter- (harakter)
Cz cz	ce zet - [ç] olarak okunur, ör., czas- (çaş); czarny- (çarnı)
Dz dz	de zet - [c] olarak okunur, ör., dziecko- (cetsko); dzieje- (ceye)
Rz rz	er zet - [j] olarak okunur, ör., rzadko- (jadko); rzecz- (jeç)
Sz sz	es zet - [ş] olarak okunur, ör., szacunek- (şatsunek)

Yumuşaklık harfin üzerine konulan diagonal çizgiyle hissedilir:	
Ć ć	cie - [çi] olarak okunur, ör., ćwiczenia- (çiviçenia)
Dź dź	de ziet - [ci] olarak okunur, ör., dźwig- (civig)
Ń ń	eń - [ni] olarak okunur, ör., małeńki- (malenki)
Ś ś	eś - [şi] olarak okunur, ör., świat- (şiviat); świt- (şivit)
Ż ż	ziet - [j] olarak okunur, ör., źródło- (jrudvo); źle- (jile).
Sertliği ifade eden nokta ise (z) nin üzerinde ortaya çıkar:	
Ż ż	żet - [j] olarak okunur, ör., żyć- (jıç); życzenie- (jıçenie)
Dż dż	de żet - [c] olarak okunur, ör., dżem- (cem)

Kaynak: Magdalena Foland-Kugler, **Kısa Leh Dili Grameri**, Warszawa, Ex Libris Galeria Polskiej Książki, 2007, pp.11-14.

GİRİŞ

Varşova’da Cumhurbaşkanlığı Sarayı’nın bahçesine dikilmiş üç büyük bayrak hemen dikkati çekmişti: Ortada Polonya Bayrağı, batısında Avrupa Birliği ve doğusunda NATO Bayrakları... Bu resim ve bayrakların konumlanışları tezimin başlığını da özetler niteliktedir. Tarihsel süreçte sürekli olarak Almanya ve Rusya arasında sıkışan, işgal ve yıkımlarla dolu acı tecrübelerle maruz kalan Polonya bugün, batısını Avrupa Birliği, doğusunu ise NATO ile güvenceye almaya çalıştığı mesajını verir gibidir. Avrupa Birliği bir yana, Polonya’nın özellikle NATO’ya, kendi kimliğini ve uluslararası duruşunu simgeler bir nitelik atfetmesi dikkat çekicidir.

Tez çalışmamda Polonya’nın Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle birlikte geçirdiği dönüşümlerle, dış politikasını Atlantikçilik ve Avrupacılık yönelimleri ekseninde analiz etmeye çalışmaktayım. Soğuk Savaş döneminde Sovyet etkisindeki ülkeler arasında yer alan Polonya, Rusya ve Almanya gibi iki büyük gücün arasında özel bir jeopolitik konuma sahiptir. 1989 sonrasında ise uluslararası sistemde yaşanan dönüşümlere paralel olarak bir yanda, Polonya’nın ekonomik kalkınma, liberalizasyon, Batı ile bütünleşme politikaları ve Avrupa Birliği; diğer yanda ise güvenlik politikaları, bu bağlamdaki Atlantikçi yönelimleri ve en önemli dış politika hedeflerinden biri olarak belirlediği NATO üyeliği ve ABD işbirliği göze çarpmaktadır. Bu çerçevede Polonya’nın dış politika tercih ve uygulamalarının yönü göz önünde tutulduğunda, Orta ve Doğu Avrupa’da tez çalışmamın ana eksenini olan “dış politikada Atlantikçilik-Avrupacılık ikilemi” açısından kendine özgü bir örnek olduğunu vurgulamak isterim.

Polonya’nın dış politikasını konu aldığım tez çalışmamda herşeyden önce doğu ve batısındaki tehdit algılamasını vurgulamakta yarar görmekteyim. Almanya’dan gelen tehdit Avrupa Birliği üyeliği ile aşılmaya çalışıldıysa da, Rusya tehdidi ve korkusu varlığını sürdürmektedir. Varşova’nın tam ortasında devasa ve görkemli yapıdaki “Kültür ve Bilim Sarayı”, bugün her ne kadar şehrin simgesi olarak kabul edilse de, bir anlamda Rusya korkusunu hatırlatmaktadır. Stalin’in yaptırdığı bu büyük bina,

şehrin her yerinden görülebilmektedir. Halk arasında “Stalin Sarayı” adıyla anılan yapı, totaliter rejimlerin adeta “Ben buradayım ve sizi izliyorum” mesajının temsilcisi gibidir. İlginçtir ki, Polonyalılar Stalin Sarayı’ndan hiç hoşlanmamalarına rağmen, komünist rejimin sona ermesinin ardından, Saray’ın yıkılmasını istememişler ve yapılan kamuoyu araştırmalarında ve anketlerde halkın çoğunluğu Saray’ın kalmasından yana oy kullanmışlardır. Polonyalılar’ın, bu yapıdan hoşlanmamalarına rağmen kalmasını istemelerinde, Saray’ın geçmişte yaşananları hatırlatmasının ve Rusya tehdidinin varlığının canlı tutulmak istenmesinin de payı olduğu anlaşılmaktadır. Polonya’da zaman zaman kötü geçmişi ve acı hatıraları unutmak yerine canlı tutmak ve genç nesillere aktarmak yönünde bir eğilimi gözlemlemek mümkündür. Bu eğilim devleti ve toplumu komşularından ziyade uzaktaki güç olan ABD’ye yönlendirebilmekte ve güvence ABD’de aranmaktadır. Ancak bir yanda da Avrupa Birliği durmaktadır. Polonya bir Avrupa ülkesidir ve komünizmin yıkılmasından sonra “Avrupa’ya Dönüş” sloganıyla Avrupa politikalarını da öne çıkartmıştır.

Tezimdeki temel amacım Polonya dış politikasının Soğuk Savaş sonrasında geçirdiği dönüşümleri temel alarak Atlantikçilik ve Avrupacılık arasında nasıl gelişim gösterdiğinin analizini yapmak ve bu iki yönelim açısından dış politika yapım ve uygulamalarında bir ikilemin var olup olmadığı sorusunun yanıtını aramaktır. Bu ana sorunun yanında, Polonya’nın Avrupa Birliği üyeliğine rağmen dış politikada ABD’nin neden birincil etkin güç olduğu, bunda rol oynayan faktörlerin neler olduğu, Soğuk Savaş sonrasında Batı’ya entegre olma yolunda hareket eden Polonya’ya NATO ve AB üyeliklerinin neler getirdiği, dış politikada değişimler yaratıp yaratmadığı, bunda ABD’nin ne gibi etkileri olduğu, Polonya’nın AB ve NATO’ya bakışları ve beklentilerinin neler olduğu, dış politika gelişmeleri açısından beklentilerin karşılanıp karşılanmadığı, AB ve NATO arasında güvenlik ve dış politika alanlarında Polonya açısından kesişen ve/veya çakışan noktalardan bahsedilip bahsedilemeyeceği gibi sorulara da yanıt aramaya çalıştım.

Tez çalışmam dört bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Polonya’nın dış politikasını etkileyen dış faktörlere değinilerek, jeopolitik konumuna ve ardından Soğuk Savaş

sonrası uluslararası sistemin analizine yer verilmiştir. Sistem analizinde ağırlıklı olarak sistemin yapısı, Soğuk Savaş sonrası büyük güçler ve politikaları ile sistemdeki dönüşümler üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda SSCB'nin dağılması ve komünizm sonrası geçiş sürecine de değinilmiştir. İkinci bölümde ise Polonya'nın iç siyasal ortamı masaya yatırılarak, dış politikayı etkileyen iç faktörler üzerinde durulmuştur. İlk post komünizme geçiş sürecinde demokratikleşme tartışmalarına yer verilmiştir. Ardından geçiş sürecinde Polonya'nın içinde bulunduğu siyasal ortam, demokratikleşme perspektifinden, genel hatlarıyla anlatılmıştır. Bunu takiben anayasal düzen, siyasal sistem, dış politikada karar alma mekanizması, seçimler ve hükümetlere yer verilmiştir. Son olarak da Polonya'da siyasal kültürün önemli dinamikleri olan siyasal partiler ve kilise ele alınmıştır. Dış Politika Söylemleri başlığı altında incelenecek Atlantikçilik ve Avrupacılık eğilimleri tezimin üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Burada amaç, kavramsal giriş niteliğinde olan ve betimleyici unsurlar içeren Polonya dış politikasıyla tanıştığımız ilk iki bölüm ile, ana tartışmanın yapıldığı ve Polonya dış politikasında Atlantikçilik-Avrupacılık ikileminin belirli örnek olaylar üzerinden analiz edildiği son bölüm arasında geçişin sağlanmasıdır. Bu açıdan üçüncü bölümde, Atlantikçilik ve Avrupacılık başlıkları altında genelden özele gidilerek; önce uluslararası sistem açısından Avrupacılık ve Atlantikçiliğin ne ifade ettiği ve bunların uluslararası sisteme yönelik yaklaşımları, ardından Polonya'nın algılamaları üzerinde durulmuştur. Son olarak da Avrupacılıkta "Polonya ve AB", Atlantikçilikte ise "Polonya ve NATO" konularına değinilmiş ve Polonya'nın AB'ye ve NATO'ya üyelik süreçleri ve bu süreçlerde öne çıkan unsurlar mercek altına alınmıştır. Ana tartışmanın işlendiği dördüncü bölümde ise Atlantikçilik – Avrupacılık ikilemi belirlenen örnek olaylar üzerinden analiz edilmeye çalışılmıştır. Bunlar sırasıyla; Polonya'nın Afganistan Müdahalesi'ne ve Irak Savaşı'na dahil olması, ABD'den F-16 satın alması, ABD'nin füze savunma sistemine destek vermesi, AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ile AB Anayasası tartışmalarında Polonya'nın tutumudur. Bu olaylar incelenirken ortak bir format ve analiz düzeyi oluşturmak açısından şöyle bir yöntem izlenmiştir: Öncelikle örnek olay genel hatlarıyla anlatılmış, ardından olaya ilişkin Polonya'nın nasıl bir politika ve tutum izlediği ve reaksiyonunun ne olduğuna değinilmiştir. Bunu yaparken de devlet yetkililerinin açıklamalarına, uluslararası örgüt ya da

platformlarda Polonya'nın sergilediği tavır, tutum ve dış politika çıktılarına bakılmıştır. Üçüncü olarak da Polonya'nın bu tavır ya da eylemlerinin Atlantikçilerin mi, Avrupacıların mı başarısı olarak değerlendirilebileceği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Avrupacıların 2004'e kadar hedefi Avrupa Birliği üyeliğinin gerçekleştirilmesi idi. 2004 sonrasına ise özellikle ekonomik konularda Avrupa ülkelerine daha fazla yaklaşan, gerektiğinde de birlikte hareket etmeyi hedefleyen bir politika öne çıkmaktadır. Atlantikçiler söz konusu olduğunda ise bu durum ağırlıklı olarak güvenlik konuları ve NATO ve ABD perspektifinin öne çıkması ile şekillenmektedir. Polonya açısından ekonomik refahın ve güvenliğin sağlanması birincil dış politika amaçlarıdır. Ancak Polonya'nın, dış politikasında bunlara ulaşmada birer strateji olarak hangi yolun; Atlantikçiliğin mi Avrupacılığın mı izlenmesinin daha doğru olacağına yönelik tartışmalar yaşanmakta ve temelde bu iki eğilimin çatışması söz konusu olabilmektedir. Devlet politikasına baktığımızda, resmi söylem olarak savunulan şudur: Avrupa Birliği ve NATO üyelikleri dolayısıyla Avrupa'nın ya da ABD'nin yanında yer almak, Polonya açısından bir çelişki ya da ikilemin ürünü değil; Batı'nın iki 'modern' kurumuna üye olup, 'Batıcı' politika izlemenin ve uygulamanın bir gereğidir. Kaldı ki Polonya, ekonomik çıkarlarını gözeterek AB'ye, güvenliğini düşünerek de NATO'ya üye olmuştur. Bu ikisi birbiri ile çelişmez, birbirini tamamlar. Genellikle Atlantikçi politika izleyenlerin bakışını yansıtan bu söylemler derinlemesine düzeyde olaya yaklaşanlar tarafından eleştirilmektedir. Zira özellikle güvenlik konularında, Avrupa Birliği veya ABD yanında yer alma şeklinde bir ayrım ile karşı karşıya kalılabilmektedir. Hükümet ile kamuoyu arasında da bu konularda görüş ayrılıkları yaşanabilmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, güvenlik açısından "Rusya endişesi" birçok siyasi eğilimde ortak olabilir ama buna karşı güvenliğin nasıl sağlanacağı konusunda fikir ayrılıkları söz konusudur. Polonya açısından, Almanya ve Rusya gibi tarihsel olarak iki "düşman" ülkeye komşu iken, güvenceyi uzaktaki bir süper güçte, yani ABD'de aramakla; üyesi olduğu AB ülkeleri ile ortak siyaset izlenmesi şeklinde bir tercih yapma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. İşte tezimde ele aldığım örnek konularda analiz etmeye çalıştığım, Polonya'nın ne tür tercihler yaptığı, bu tercihinin hangi ekolün ağır basmasıyla

gerçekleştirdiği ve ne tür sonuçlar doğurduğu konularıdır. Kuşkusuz her iki eğiliminde kendi içlerinde değerlendirilmeleri yapıldığında ortaya çatışma alanları ve çarpışmalar/ikilemler çıkmaktadır. Bunların en bariz görüldüğü önemli dış politika olayları tezimin son bölümünde ele alınmıştır. Bu anlamda bir ikilemden söz edilip edilemeyeceğini ve Atlantikçilerin mi, Avrupacıların mı baskın çıktığı ve bunda ne tür faktörlerin etkili olduğunu aydınlatmaya çalıştım. İlk iki bölümde ele aldığım dış ve iç faktörler ile üçüncü bölümdeki dış politika söylemleri, son bölümdeki konularda analiz yapabilme zemini sağlamaktadırlar. İlk iki bölümde çok fazla betimleyici olmaktan kaçınılmaya çalışılsa da, Polonya ülkemizde özellikle de dış politikası bağlamında pek fazla tanınmadığından, tezimde Polonya'nın dış politikasının içerisinde olduğu ortama ilişkin bilgiyi de verme gereği duydum. Yine de her iki bölüm açısından ele alınan faktörlerin seçimini ve sınırlandırmasını yaparken, ana tartışma konum ile doğrudan bağlantılı ve üçüncü ve dördüncü bölümler işlenirken çalışmada ışık tutacak ve zemin sağlayacak öğeleri seçmeye çalıştım. Son iki bölümde de konular işlenirken, ilk iki bölüm ile bağlantı kurmaya çaba gösterdiğimi de belirtmek isterim. Örneğin son bölümde Polonya'da Irak Savaşı'na katılım kararı alınmasının Atlantikçiliğin mi, Avrupacılığın mı başarısı olarak nitelendirilebileceği analiz edilmeye çalışılmaktadır. Burada Polonya'nın Irak'a asker gönderme kararını alışındaki süreç ve bu süreçte hangi faktörlerin etkili olduğu noktasında iç ve dış dinamikler devreye girmektedir. Siyasi partiler ve kilisenin tutumundan, Polonya'nın dış politika amaç ve stratejilerine kadar ve sonuçta çıkan karara kamuoyu ve muhalefetin tepkisine kadar değindiğim her konuda tezimin ilk üç bölümünden beslendiğimi vurgulamakta yarar görmekteyim. Bu bağlamda çalışmada bütünsel bir akış gözetmeye çalıştım. Üçüncü bölüm, ilk iki bölüm ile son bölümü birbirine bağlaması açısından önemlidir. Bu bölüm bizi ana tartışmaya hazırlamakta ve kavramsal zeminin verildiği ilk iki bölüm ve olay analizleri arasında geçiş yapılmasını sağlamaktadır. Son bölümde olaylar üzerinden Atlantikçilik ve Avrupacılık analiz edilirken uygun olduğunca kendi içinde bir düzen izlemeye çalıştım. İlk olarak ele alınan konunun genel olarak analizi yapıp, ardından ortaya çıkış koşulları ve/veya geçirdiği süreç, Polonya açısından tartışılmıştır. Son olarak da Polonya açısından sonuçlar ortaya konulmuştur.

1. DIŞ POLİTİKA YAPIM SÜRECİNE ETKİ EDEN DIŞ FAKTÖRLER

1.1. Polonya'nın Jeopolitik Konumu

Polonya'nın içinde bulunduğu bölge, dünya siyasi coğrafyasında kimi zaman “Doğu Avrupa” (*Eastern Europe*), kimi zaman “Orta Avrupa” (*Central Europe - Mitteleuropa*¹), kimi zamansa “Orta ve Doğu Avrupa” (*Central and Eastern Europe*) olarak adlandırılmaktadır. Aslında Doğu Avrupa nitelemesi, Soğuk Savaş döneminde Avrupa'nın Sovyet etkisinde kalan bölümü için kullanılmaktaydı. Orta Avrupa ise daha coğrafi bir açıklama düzeyini ifade etmektedir ve Avrupa kıtasının “ortası”nda yer alan ülkeleri kastetmektedir.² Bu ülkelerin en büyüklerinden olan Polonya'nın jeopolitik konumunu nitelendirmek için Norman Davies “Avrupa'nın Kalbi” (*Hearth of Europe*) ve “Tanrıların Oyun Alanı” (*God's Playground*)³ tabirlerini kullanmıştır. Bugün itibariyle yaklaşık 312 bin kilometrekare yüzölçümüne sahip olan Polonya, Beyaz Rusya, Almanya, Ukrayna, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Rusya ve Litvanya ile sınır komşusudur.

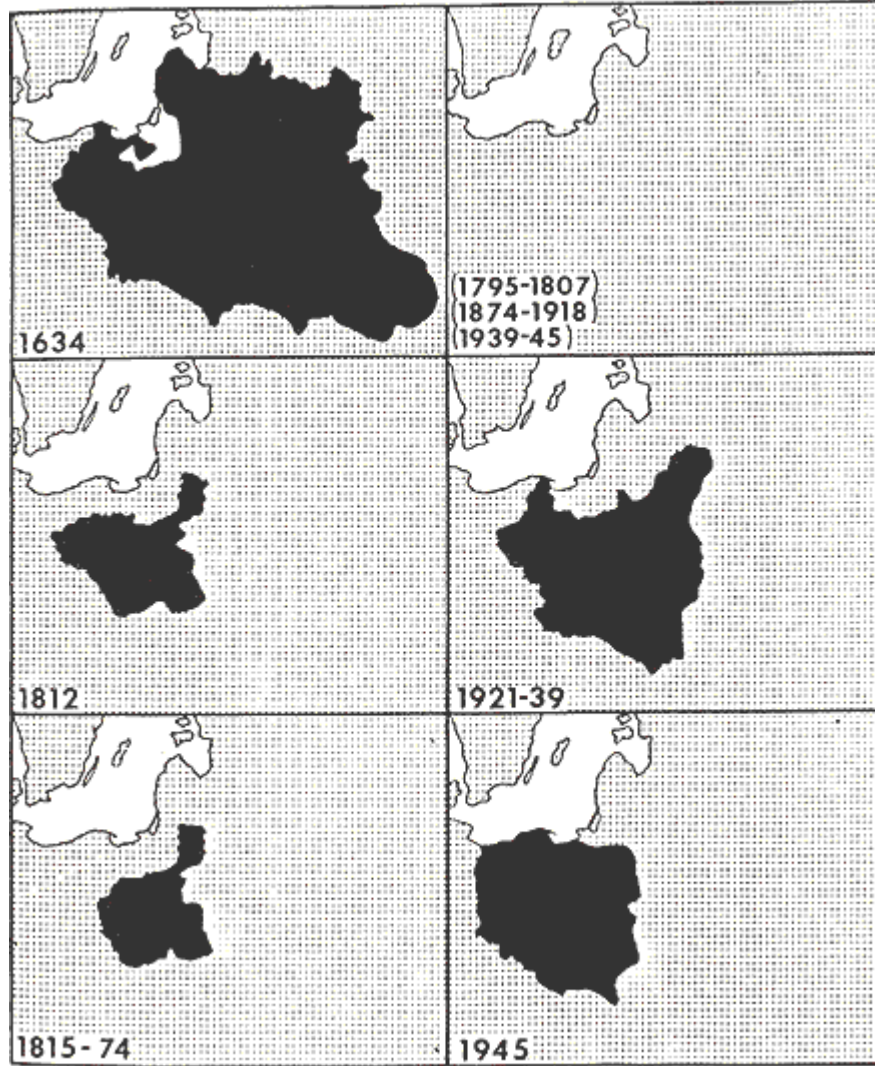
Polonyalı Kral I. Mieszko'nun M.S. 966 yılında Hristiyanlığı kabul ederek Piast Hanedanını kurması Polonya tarihinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. 14. yüzyıla gelindiğinde Litvanya Grandükü Jagiellonian'ın Polonya prensesi ile evlenmesi ile Jagiellonian Hanedanlığı dönemi başlamış ve 1569 tarihinde Lublin anlaşması ile iki hanedanlık birleştirilene kadar Polonya ve Litvanya iki ayrı devlet olarak ama aynı kral yönetiminde varlığını sürdürmüştür. Lublin Antlaşması ile Polonya-Litvanya Birliği kurulmuş ve bu devlet 18. yüzyılın sonlarına kadar Avrupa'nın önemli devletlerinden biri olmuştur. 18. yüzyıl sonlarında ise Polonya

¹ Mitteleuropa kavramı ilk kez 1915'de Friedrich Naumann tarafından ileri sürülmüştür ve Alman formülasyonunu yansıtır.

² Orta Avrupa veya Doğu Avrupa terimlerinin algılanış ve kullanılışları arasındaki farklılıklar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz.: Nicolette Mout, “Does Europe Have a Centre? Reflections on History of Western and Central Europe”, *European Review*, Vol.14, No:2, pp.257-268.

³ Norman Davies, **Heart of Europe: the Past in Poland's Present**, New York, Oxford University Press, 2001 (ilk baskı: 1984) ve Norman Davies, **God's Playground**, Vol.I & Vol.II, New York, Oxford University Press, 2005.

toprakları, Rusya, Avusturya ve Prusya arasında güç mücadelesine sebep olmuş, 1772, 1793 ve 1795 yıllarında bu üç devlet arasında üç kez parçalanarak bölüşülmüştür. 1918 yılında bağımsızlık ilan edilene kadar geçen yaklaşık 150 yıl, Polonya Devleti Avrupa siyasi haritasından silinmiştir. 1. Dünya Savaşı'nın sonu olan 1918 yılı, Polonya'nın modern devlet tarihinin⁴ de başlangıcı sayılmaktadır.

Harita 1 : Polonya'da Harita Değişiklikleri

Kaynak: Norman Davies, **God's Playground**, Vol.II, New York, Oxford University Press, 2005, p.366.

⁴ Polonya tarihinin bu süreciyle ilgili detaylı bilgi için bkz.: Gerard Labuda, Waldemar Michowicz, **The History of Polish Diplomacy X-XX c.**, Warsaw, Sejm Publishing Office, 2005 ve Gerard Labuda, **Historia Dyplomacji Polskiej** Wyd. 2, Warszawa . Państwowe Wydawn. Nauk, 1982.

Polonya'nın coğrafi ve jeopolitik konumu itibariyle tehdit algılaması denildiğinde ilk akla gelen Doğu-Batı eksenidir. Bununla birlikte, tarihsel perspektifle İsveç ve Osmanlı İmparatorluklarının sınırları ve yaşanan güç mücadeleleri düşünüldüğünde Kuzey-Güney ekseninden de bahsedilebilir. Aslında Polonya jeopolitiğinde Doğu-Batı eksen, 18. yüzyıl sonlarında Rusya ve Prusya'nın Polonya toprakları için, İsveç ve Osmanlı'ya karşı (ve bir anlamda Avusturya ile de) girdiği rekabeti kazanması sonucu baskın hale gelmiştir.⁵ Polonya tarihi üzerine önemli çalışmalar yapmış olan Norman Davies, ünlü eseri *God's Playground*'da, Polonya'nın tarihi boyunca Almanya ve Rusya arasında kalmış olmasını vurgulamak için "İçinde bulunduğu coğrafi konumunun, Polonya tarihinin kötü adamı olduğundan şüphe duyabilecek insan sayısı oldukça azdır."⁶ demektedir. Davies bu ifadesiyle, Polonya'nın jeopolitik konumu ile tarihte yaşadığı işgal ve yıkımlar arasındaki sıkı bağlantıyı vurgulamaktadır. Polonya toplumunda ülkenin jeopolitik konumunu, yüzyıllardır süren siyasal ve stratejik sorunlarının sorumlusu olarak görmek yaygın bir görüştür. Ayrıca birbirine düşman olan Almanya ve Rusya'nın Polonya'ya karşı tarih boyunca süregelen saldırgan tavırları da buna nedendir.⁷ Ülke, sürekli olarak kendisinden güçlü olan bu iki devletin baskısı altında kalmış, Doğu ve Batıdan sıkıştırılmıştır. Şüphesiz ki Polonya'nın yüzyıllar boyunca her iki taraftan işgallere maruz kalması ve parçalanmalar yaşaması ve hatta yaklaşık yüz elli yıl süreyle Avrupa haritasından silinmesi, Polonya toplumunda yıkılması zor bir hafıza olarak yer edinmiştir. Bu da günümüze kadar uzanan tehdit algılamalarının şekillenmesine etki eden faktörlerin başlarında yer almaktadır.

Polonya'nın yakın çevresinde bulunan Rusya, Almanya gibi büyük devletlere duyduğu güvensizliğin ve yüzlerce yıllık kötü deneyimlerinin izlerini bugünkü dış politikasında görmek mümkündür. Bu iki devlet arasında aslında, uluslararası güç mücadelesinin bir parçası olarak Polonya toprakları bir savaş meydanı olarak da algılanmıştır. Bu mücadele ortamında "Polonya, güvenliğini nasıl sağlayacağı

⁵ Witold Sokoła, "Historyczne Doświadczenie jako Czynniki Kształtujący Polską Politykę Bezpieczeństwa", *Rocznik Politologiczny*, 2004, No:2, pp.167–168.

⁶ Norman Davies, *God's Playground, Vol.1*, New York, Oxford University Press, 2005, p.23.

⁷ Witold Sokoła, *a.g.e.*, p. 166.

konusunda sürekli ikilemler yaşamıştır: Almanya'ya karşı Rusya ile mi, Rusya'ya karşı Almanya ile mi, ya da (iki savaş arası dönemde olduğu gibi) iki ülke arasında denge kurarak mı? Polonya bu gelgitleri yaşarken 1 Eylül 1939'da Almanya tarafından işgal edilmiş ve 2. Dünya Savaşı patlak vermiştir. Bu şekilde Polonya'nın dışında gelişen global çaptaki olayların gidişatı ülkenin bu ikilemine son vermiştir.”⁸ Şüphesiz ki, Polonya'nın jeopolitik konumu ve tarihsel gelişmeler, güvenlik konusundaki yaklaşımlarını şekillendirmiştir. Bu yaklaşımlar da iç ve dış siyasetin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu noktada Polonya tarihindeki iki önemli devlet adamı ve onların görüşleri karşımıza çıkmaktadır: **Józef Piłsudski** ve **Roman Dmowski**.⁹ Piłsudski ve Dmowski arasında ulus, bağımsızlık ve demokrasiye ilişkin bakış açısı, iç ve dış politikada izlenecek siyasi yöntemler ve işbirlikleri konularında görüş farklılıkları söz konusuydu. Bu farklılıklar, özellikle Polonya ulusçuluğu ve parçalanmalar sonrası devletin yeniden kurulması süreçlerinde öne çıkmaktaydı. Piłsudski ve Dmowski'nin ülkeye kazandırdığı değerler, kendilerinden sonraki süreçte birbirine zıt iki ayrı ilkeler bütünü şeklinde açıkça var olmasalar da Polonya toplum ve siyasetinin derinlerinde etkilerini sürdürmektedirler.

Polonya Sosyalist Partisi lideri olan Piłsudski, 1. Dünya Savaşı sırasında Almanya ve Avusturya-Macaristan'daki Polonya lejyonlarının kurucusudur. Savaşın ardından 1918'de Polonya'nın bağımsızlığını ilan etmiş ve II. Cumhuriyeti¹⁰ kurmuştur. 1922'ye kadar devlet başkanlığı görevini sürdüren Piłsudski 1939'a kadar da Polonya siyasetinde etkin rol oynamaya devam etmiştir. Piłsudski liderliğinde kurulan Polonya Cumhuriyeti ilk yıllarında SSCB ile savaşmak zorunda kalmıştır.

⁸ Adam Daniel Rotfeld, “Niemcy-Polska-RosjaRefleksje o Przeszłości, Współczesności i Przyszłości”, **Polska-Niemcy 1945-2007**, Ed. Witold M.Góralski,Warszawa, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2007, p.30.

⁹ Piłsudski ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Waclaw Jedrzejewicz, **Piłsudski: A Life for Poland**, New York, Hippocrene Books, 1982 ve Waclaw Jedrzejewicz, **Kronika Życia Józefa Piłsudskiego 1867-1935**, London, Polish Cultural Foundation 1977. Dmowski ile ilgili İngilizce kaynaklardan bazıları ise: Andrzej Micewski, **Roman Dmowski**, Warsaw, Wydawnictwo Verum, 1971, S. Kozicki, “Roman Dmowski 1864-1939”, **Slavonic and East European Review**, Vol.18, 1939, pp.118-128, J. Giertych, **In Defence of My Country**, London, Wydawnictwa Towarzystwa imienia Romana Dmowskiego Nr. 19, 1981.

¹⁰ Polonya tarihinde geçmişten bugüne üç cumhuriyet kurulmuştur. **Birinci Cumhuriyet**, 1 Temmuz 1569'da kurulan Polonya-Litvanya Birliği'dir. **İkinci Cumhuriyet**, 1.Dünya Savaşı'ndan sonra 11 Kasım 1918'de Piłsudski önderliğinde Polonya'nın bağımsızlığı ile birlikte ilan edilmiştir ve 1939'a kadar sürmüştür. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra ise Polonya'da komünist rejim ile birlikte oluşturulan **Polonya Halk Cumhuriyeti**'nin yıkılmasıyla 30 Ocak 1990'da **Üçüncü Cumhuriyet** kurulmuştur.

Bu tarihten itibaren uluslararası politika ve ekonominin içinde bulunduğu durumlar sebebiyle iç ve dış politika açısından istikrarsız bir dönem yaşanmıştır. 1922'den sonra kurulan koalisyon hükümetleri ekonomik ve sosyal huzursuzluklarla baş edememiş ve 1926 yılında Piłsudski askeri bir darbe yaparak yönetimi ele geçirmiştir. Darbe sonrasında devlet başkanlığı yerine yeni kurulan hükümette savunma bakanlığı yapmış ve ölene kadar da bu görevini sürdürmüştür. 'Çok ulusluluk' ve 'etnik kimliklerin çeşitliliği' düşüncelerini savunan Piłsudski'nin ideolojisinin üç ana unsuru özellikle vurgulanmalıdır: "Polonya ve Rusya arasında yer alan Doğu Avrupa uluslarının kendi ulusal emellerine karşı Piłsudski'nin tutumu, aktif ve müdahaleci dış politika anlayışı, son olarak da Almanya ve Rusya ile ilişkiler konusundaki görüşü."¹¹ Piłsudski temelde Rusya karşıtlığı üzerinden politika izlemiştir. Anti Rus söylemlerinin yanında Polonya'nın eski çok uluslu imparatorluk dönemine duyduğu özlem, onun çok ulusluluk fikrini benimsemesinde etkili olmuştur.

Roman Dmowski ise, 1. Dünya Savaşı sırasında Paris'te kurulan Polonya Ulusal Komitesinin liderliğini üstlenmiş ve Paris Barış Konferansı'nda Polonya delegasyonuna başkanlık etmiştir. 1922'ye kadar Polonya Meclisi üyeliği yapan Dmowski, 1923 yılında da kısa bir süre Dışişleri bakanlığı görevinde bulunmuştur. Politika olarak Alman karşıtlığını benimseyen Dmowski, Rusya ile işbirliğini savunmaktaydı. Ulus merkezli bakış açısına sahipti ve Polonya'da "Ulusal Demokrasi" (**Endecja**) anlayışının savunucusuydu. Norman Davies, Dmowski için "modern Polonya ulusçuluğunun babası" tabirini kullanmıştır.¹² Dmowski, iki savaş arası dönem Polonya devletinin çok etnikli ve heterojen yapısına tepki olarak, etnik temele dayalı ulus devlet anlayışını savunmuş, dil ve din unsurları ön plana çıkartarak "**Poland 'of and for the Poles**" (Polonyalılar için ve Polonyalılara ait Polonya) yaklaşımını geliştirmiştir.

¹¹ Kerry Longhurst, Marcin Zaborowski, **The New Atlanticist: Poland's Foreign and Security Policy Priorities**, London, Blackwell Publishing, 2007, p.7.

¹² Norman Davies, **Heart of Europe**, p.116.

Andrzej Nowak, özellikle 1918–1920 dönemine Piłsudski ve Dmowski'nin başlarını çektikleri iki kamp arasındaki fikir ayrılıklarının ve Polonya dış politikasının nasıl yürütüleceğine ilişkin konsensüs sağlanamamış olmasının damga vurduğunu belirtmektedir.¹³ Piłsudski, jeopolitik açıdan Polonya'ya ana tehdidin Rusya'dan geldiğini düşünmekte ve buna gerekçe olarak da Rusya'nın insan gücü, doğal kaynakları ve uzlaşmacı olmayan siyasi emellerini göstermektedir. Buna karşılık Dmowski ise asıl tehlikenin ekonomik gücü, askeri geleneği ve Orta Avrupa'daki kültürel üstünlüğü dikkate alındığında Almanya kaynaklı olduğunu savunmaktaydı.¹⁴

“Piłsudski'ye göre Polonya, Rusya ile Almanya arasında kalmaktan sebep sürekli onlarla mücadele eden büyük bir güce ve çok uluslu bir yapıya sahipti. Dmowski ise Polonya'nın sınırlarının onun askeri hünerinin bir yansıması olduğunu düşünmekteydi.”¹⁵ Bu şekilde aralarındaki ideolojik kamplaşma Polonya'da uzunca yıllar etkili olmuştur. Polonya'nın Rusya ve Almanya arasında yer alan jeopolitik konumu düşünüldüğünde biri anti Rus diğeri anti Alman olmak üzere iki ayrı bakış açısına sahip olan bu iki politikacının yaklaşımları Polonya'nın günümüz jeopolitik konumuna ilişkin değerlendirmelerde önemli bir tarihsel zemin ve veri sağlamaktadır.

“İki savaş arası dönemdeki Polonya jeopolitiği cambaz ipine benzetilebilir. Polonya'nın bu ipte yürümeye çalışması, 1939 Alman-Sovyet Saldırmazlık Paktı ve ardından gelen Ribbentrop-Molotov Gizli Protokolü ile sona ermiştir.”¹⁶ Polonya'nın bağımsızlığını bir anlamda sonlandıran bu anlaşmayla birlikte Alman işgali ve 2. Dünya Savaşı'nın sonuçları Polonya için büyük bir yıkıma neden olmuştur. Almanya ve Sovyetler gizli anlaşma yaparak Polonya'yı paylaşmışlardır. 1941'de Almanya ve Sovyetler arasında savaş ilan edilmesiyle de Polonya toprakları tamamen bu iki gücün işgallerine maruz kalmıştır. Toprakları Almanya ve Sovyetler

¹³ Andrzej Nowak, **History and Geopolitics: A Contest for Eastern Europe**, Warszawa, Polski Instytut Spraw Miedzynarodowych, 2008, p.147.

¹⁴ Norman Davies, **Heart of Europe**, p.126.

¹⁵ Ilya Prizel, **National Identity and Foreign Policy: Nationalism and Leadership in Poland, Russia and Ukraine**, Cambridge, 1998, p.104.

¹⁶ Jerzy Holzer, “Polska w Nowej Sytuacji Geopolitycznej Ostatniego Dziesiğciolecia”, **Studia Polityczne**, No:12, 2001, p.35.

arasında mücadele alanı olurken, Polonya'nın savaş boyunca yaklaşık yüzde seksenlik kısmı yıkıma uğramış ve milyonlarca kişi hayatını kaybetmiştir. Toplumsal hafızadan silinmeyen bu işgaller savaş sonrasında bu güne nesilden nesle aktarıla gelmiştir ve günümüzde dahi Polonya iç ve dış siyasetine etkisini sürdürmektedir.

1 Ağustos–2 Ekim 1944 arasında Sovyet ordusu Varşova'ya yaklaşırken, Polonya'nın Londra'daki sürgün hükümetine bağlı ve yer altında örgütlenmiş direniş güçleri olan “Polonya Vatan Ordusu” (**Armia Krajowa**)¹⁷ bir ayaklanma örgütlemiştir. Ayaklanmacıların amacı, şehri Alman işgalinden kurtarmak ve Sovyet ordusu tamamen şehre girmeden önce Polonya'ya bağımsızlığını kazandırmaktır. Direniş sırasında Polonyalı güçler Nazilere karşı savaşırken Sovyet güçleri *Vistula* Irmağı'nın diğer yakasında kalmışlar ve herhangi bir müdahalede bulunmamışlardır. Ayaklanmacılar kanlı bir şekilde Nazi güçleri tarafından bastırılmışlardır. Atmış üç gün süren ve on altı bin direnişçi ile yüz elli bin sivilin hayatını kaybettiği bu direniş¹⁸, Polonya tarihinde bir kahramanlık öyküsü olarak genç nesillere aktarılmıştır.

Savaş sonunda Almanya yenilmiş, savaştan iki süper güç olarak çıkan ABD ve Sovyetler Birliği de dünyayı kendi aralarında Batı ve Doğu Blokları şeklinde etki alanlarına bölmüşlerdir. Polonya da seçme şansı olmaksızın diğer Doğu Avrupa ülkeleri gibi Sovyet etki ve kontrolüne bırakılmıştır. Böylece yaklaşık kırk beş yıl süren Sovyet etkisindeki komünist dönem başlamıştır. Savaş sonrasında düzenlenen Yalta ve Potsdam Konferanslarında sınır meseleleri gündeme gelmiş ve Polonya'nın sınırlarının nasıl çizileceği görüşülmüştür. Bu konu “Polonya Sorunu” olarak anılmaktadır. 4–11 Şubat 1945'deki “Yalta Konferansı”nda Polonya Sorunu ile ilgili olarak, Varşova'daki geçici Polonya Hükümeti'nin gizli oya dayanan serbest ve demokratik seçimler yapmasına karar verilmiştir. Bunun yanında Polonya'nın doğu

¹⁷ Armia Krajowa'nın oluşturduğu yer altı örgütlenmesi ortalama 400.000 üyeye sahip ve Avrupa'nın (Yugoslavya ve Sovyetler'den sonra) en büyük üçüncü yer altı örgütlenmesidir. Savaş süresince Polonya Yeraltı Devletinin askeri kanadı olan bu örgüt, ülkede Nazi ve Sovyet işgalci güçlerine karşı silahlı direniş ve mücadele göstermiştir. Okulu, hastanesi olan bu Yeraltı Devleti, destekçileri tarafından savaş öncesi Polonya Devleti'nin ve kurumlarının devamı olarak algılanmaktaydı.

¹⁸ 2004 Varşova'da kurulmuş olan Varşova Ayaklanması Müzesi'nde (**Muzeum Powstania Warszawskiego**) o günlere ilişkin acı hatıralar sergilenmektedir.

sınırları için, 1919 Paris Barış Konferansında tespit edilen "Curzon Çizgisi" kabul edilmiştir. Batı sınırları için Sovyetler, Oder-Neisse Nehirleri çizgisini teklif etmiş, ancak İngiltere Polonya'nın Almanya'dan toprak ilhakına karşı olduğundan sınırların tespiti sonraya bırakılmıştır. 17 Temmuz – 1 Ağustos 1945 tarihleri arasında düzenlenen Potsdam Konferansı'nda Polonya Sorunu tekrar gündeme gelmiş ve Sovyetler Birliği, Polonya sınırını Oder-Neisse Hattı olarak kabul ettirmiştir. Federal Almanya 1970 yılında Sovyetler Birliği ve Polonya ile yaptığı anlaşmalarla bu sınır çizgisini tanımıştır. Bu hat aynı zamanda Batı-Doğu Almanya sınırını da oluşturmaktaydı. 1990'da iki Almanya birleşirken bu hat tekrar gündeme gelmiştir. Polonya, birleşme sırasında Almanya'dan güvence istemiştir ve yapılan anlaşma ile sınır, Oder-Neisse Hattı olarak tekrar tescil edilmiştir. Almanya Demokratik Cumhuriyeti yani Doğu Almanya 6 Temmuz 1950'de Polonya ile anlaşma imzalayarak (Görlitz Anlaşması) Oder-Neisse Hattı'nı kalıcı sınır olarak kabul etmiştir. Batı Almanya ise sınırın geçici olduğunu ve yeni bir anlaşma ile düzenlenmesi gerektiğini söylemiş ve 1970'e kadar sınırı tanımamıştır. 1970'de Doğu Avrupa ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme politikasının (*Ostpolitik*) uzantısı olarak Polonya ile anlaşma yapmış ve Oder-Neisse'yi sınır olarak kabul etmiştir. 1990'da Berlin duvarının yıkılması ile sembolize olan iki Almanya'nın birleşmesiyle sınır konusu tekrar gündeme gelmiştir. Sonuçta bir anlaşma yapılarak Polonya-Almanya sınırı bugünkü şekliyle düzenlenmiştir.

Harita 2 : Curzon Hattı

Harita 3 : Oder-Neisse Hattı

Polonya'nın etnik yapısı ve nüfusuna değinecek olursak, iki savaş arası dönemde sahip olduğu çok etnikli nüfus kompozisyonu özellikle vurgulanmalıdır. 1931'deki nüfus sayımına göre Polonya'da %69 Polonyalı, %15 Ukraynalı, %8.5 Yahudi, %4.7 Beyaz Rusyalı, %2.2 Alman, %0.09 Çekoslovakyalı, %0.25 Rus ve %0.25 Litvanyalı yaşamaktaydı.¹⁹ Bu çok etnikli ve çok kültürlü yapının kökleri aslında parçalanmalar öncesi Polonya-Litvanya Birliği dönemine dayanmaktadır. Bu dönemde Polonya topraklarında çok uluslu bir imparatorluk hüküm sürmekteydi ve parçalanmalardan sonra Prusya, Rusya ve Avusturya etkisini de düşünecek olursak, çok kültürlülüğün anlaşılması kolaylaşacaktır. 2. Dünya Savaşı sonrasında yapılan sınır düzenlemeleri ve Doğu - Batı arasındaki nüfus mübadeleleri ile bu durum tamamen değişmiştir ve Polonya topraklarında oldukça homojen bir nüfus bırakılmıştır.

Polonya'nın sınırları çizilirken komşusu olan ülkelerde kalan Polonyalılarla ilgili olarak nasıl bir politika izleyeceği konusu da tartışılmıştır. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasının ardından 1990'larda Polonya doğu komşularıyla da anlaşmalar yaparak bu ülkelerdeki (Ukrayna, Beyaz Rusya gibi) Polonyalılara ilişkin özel statü ve toprak talebi isteklerinden bir anlamda vazgeçmiştir. Bununla ilgili olarak "Polonya'da 20. yüzyılda hakim olan Piłsudski'nin çok ulusluluk düşüncesi ve Dmowski'nin Polonya ulusu merkezli yaklaşımlarının etkisinin yüzyılın sonlarına doğru ortadan kalktığı"²⁰ değerlendirmesi yapılabilse de jeopolitik açıdan her iki düşüncenin başka alanlardaki yansımalarının devam ettiği söylenebilir.

1990'da yayınladığı çalışmalarında Polonya kökenli siyaset bilimci Zbigniew Brzeziński Orta ve Doğu Avrupa'daki dönüşümlerin ardından Polonya için "bölgesel lider" vizyonunu çizmekteydi. Tarihte Jagiellonian İmparatorluğu'nun etki alanı, Visegrad Bölgesi (Çek Cumhuriyeti, Slovakya ve Macaristan) ile Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık ülkelerini de kapsayan Polonya-Litvanya Birliği düşünüldüğünde Polonya tarihsel gelenek, coğrafi konumu ve ABD ile mevcut kuvvetli bağları

¹⁹ Norman Davies, **God's Playground, Vol.II**, New York, Oxford University Press, 2005, p.301.

²⁰ Ilya Prizel, **a.g.e.**, p.104. Ayrıca bkz.: T. Snyder, **The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus 1569-1999**, New Haven and London, Yale University Press, 2003.

sebebiyle bölgesel lider olabileceği görüşünü savunmuştur.²¹ Bölgesel liderlik bir yana Polonya, 2004’de Avrupa Birliği üyesi olarak konumunu güçlendirmeye başlamıştır. Bu üyelik neticesinde komşularının çoğuyla aynı birlik içinde ortak bir platformda buluşması söz konusu olmuştur. Bunun getirisi olarak “Polonya’nın coğrafi konumu aynı kalmış olmakla birlikte Almanya ve Rusya arasında sıkışıp kalmış olmasından doğan tehlikenin ortadan kalktığını”²² düşünenler de vardır. Bununla beraber Almanya tarihsel algılamalardan dolayı Polonya için artık tehdit oluşturmaya da, Rusya-Almanya kışkıracının hafızalarda yaşadığını ve açık bir dille ifade edilmese de politikalarda varlığını zaman zaman hissettirdiğini düşünenler de mevcuttur.

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ve iki bloklu uluslararası sistemin değişmesiyle, Batı için artık komünizm tehdidi kalmamış olmakla birlikte Avrasya coğrafyasında ABD ve Rus rekabeti, Soğuk Savaş ortamındaki yoğunlukta ve açıklıkta olmasa da, devam etmektedir. Rusya, bölgedeki kontrol ve etkisini kaybetmek istememekte ve bu noktada global politikalar geliştiren ABD ile çıkar çatışması yaşamaktadır. Avrupa ülkeleri için güvenlik söz konusu olduğunda Soğuk Savaş dönemindeki gibi ABD-Sovyetler Birliği arasında kalma tehlikesi ortadan kalkmıştır. Ancak rekabet alanı olma ve zaman zaman da bu rekabette aktör olma durumları sürmektedir. Enerji konusu düşünüldüğünde Rusya ile Almanya arasında işbirliği başlamış ve Rusya yeni enerji yolu olan Kuzey Akım ile Polonya’yı by-pass edebilmiştir. Veya Soğuk Savaş sonrasında Rusya’nın tepkisine sebep olsa da Polonya, Çek Cumhuriyeti gibi ülkelerin güvenlik konularında ABD ile olan yakın işbirlikleri (Füze Savunma Projesi örneğinde olduğu gibi) oldukça önemlidir. Avrupa Birliği’ne üye Romanya ve Bulgaristan’da ABD’nin kurmak istediği askeri üsler ve bunun gibi birçok örnek Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin jeopolitik konumları ve izledikleri dış politika stratejileri arasındaki ilişkiyi ve ABD-Rusya rekabetini anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bu ülkeler Avrupa Birliği üyesidirler ve belli konularda ABD’ye

²¹ Detaylı bilgi için bkz.: Zbigniew Brzeziński, **O Polsce, Europie i Świecie 1988-2001**, Warszawa, Bellona Dom Wydawniczy, 2002.

²² Jerzy Holzer, “Polska w Nowej Sytuacji Geopolitycznej Ostatniego Dziesiğciolecia”, **Studia Polityczne**, Nr: 12/2001, p.37.

olan yakınlıklarından dolayı Avrupa Birliği'nin çekirdek ülkeleriyle ters düşmektedirler.

1990'lardaki değişim ile Polonya, uluslararası arenada yeni ve bağımsız bir devlet olarak yer alırken, güvenlik ve dış politikasını da şekillendirmiştir. Değişen uluslararası sistem ve dengeler bir yana coğrafi konumu aynı kalan Polonya'nın jeopolitiği de bir anlamda değişim göstermiştir. Doğu Bloğu'nun en batı ucunda yer alan ülkelere biri olmaktan çıkmış, Batı'nın en önemli ekonomik, siyasi ve askeri kurumlarının bir üyesi durumuna gelmiştir. "Yeni dönemde Polonya'nın ulusal çıkarlarının belirlenmesinde uluslararası koşulların istikrarsızlığı ve iç dönüşümlerin dinamizmi etkili olsalar da, nispeten tek değişmeyen referans noktası tarihsel deneyimleridir."²³ Polonyalı akademisyen ve eski Dışişleri Bakanı Adam Daniel Rotfeld, Doğu-Batı ekseninde Rusya ve Almanya tehdit algılamaları bir yana, yeni uluslararası sistemde coğrafyanın tek belirleyici unsur olmadığı tezini destekler bir değerlendirme yapmaktadır. Rotfeld, yeni düzende Avrupa Birliği ve ABD'nin bölge üzerindeki etkinliklerine vurgu yaparak; coğrafi bakımdan tarihte, Almanya ve Rusya arasında yapılmak zorunda kalınan -Alman tehdidine karşı Rusya ile, Rus tehdidine karşı da Almanya ile işbirliği yapma şeklindeki- stratejik tercihin, yeni dönemde jeostratejik nedenlerle ABD ve Avrupa arasına kaydığından²⁴ bahsetmektedir. Polonya artık Avrupa Birliği ve NATO üyesidir ve Batı ittifakına dahildir. Polonya'nın resmi politika söyleminde Batı'nın modern iki kurumuna üye olduğu ve bu ikisinin birbiriyle çatışan değil birbirini tamamlar nitelikte oldukları savunulsa da, NATO ve Avrupa Birliği arasında özellikle bazı dış politika ve güvenlik meselelerinde ikilemde kalındığı bir gerçektir. Sadece Polonya değil diğer bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin de Avrupa Birliği içinde yer almalarına rağmen ABD ile stratejik ilişkiler geliştirdiklerini görmekteyiz. Günümüzde ilişkilerin ve tehdit algılamalarının çeşitliliği ile bölgede Avrupa Birliği - ABD - Rusya arasındaki rekabet düşünülünce bu ikilem de anlaşılabilir bir nitelik

²³ Witold Sokola, **a.g.e.**, p.165.

²⁴ "Nowa geopolityka Europy Środkowej i Wschodniej Między Unią Europejską a Stanami Zjednoczonymi" (New Geopolitics of Central and Eastern Europe Between European Union and United States) 7-8 Mayıs 2004 tarihinde Stefan Batory Foundation tarafından gerçekleştirilen konferans metni, Warszawa, 2005, p.23, (Çevrimiçi) <http://www.batory.org.pl/mnarod/geopolityka.htm>, <http://www.batory.org.pl/doc/geopolityka.pdf>, 8 Mayıs 2011.

kazanmaktadır. Polonya açısından bu durum yeni dönemde dış politikasında belirleyici olsa da, doğusunda Rusya, batısında Almanya büyük güçler olarak durmaktadırlar. Bu bağlamda toplumsal hafızada ve siyasi tarihte değişmeyen bir takım gerçeklikler ve tehdit algılamalarının halen var olduğu söylenilebilir. Tarihte bu iki büyük güç, Polonya için iki büyük düşman anlamına geliyordu. Bu algılamanın etkilerini günümüzde de görmek mümkündür. Komşuları olarak Polonya'nın yanı başında duran Almanya ve Rusya'nın varlığı yadsınamaz bir gerçek olduğundan, Polonya, güvenlik konularında coğrafi olarak uzağındaki bir güce yani ABD'ye yönelmiştir. Güvenceyi Atlantik ötesinde arayan Polonya'nın Atlantikçiliğini ileriki bölümlerde detaylı olarak inceleyeceğimizden şunda bu kadarını vurgulamakla yetinmekteyiz.

1.2. Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem

Günümüz uluslararası sisteminde, sistemi açıklamaya ve dış politika analizi yapmaya yönelik teorilerde çeşitlenme söz konusudur. Özellikle 1960'larda realist yaklaşımın sistem ve güç dengesi odaklı klasik anlayışa dayalı analizlerinin, uluslararası sistemde yaşanan gelişmelerin etkisiyle yeniden gözden geçirilmesi gereği ortaya çıkmış ve davranışçı akım devreye girmiştir. 1960'lardan itibaren davranışçı akımın temsilcileri dış politikanın oluşumuna yönelik çalışma yapma ihtiyacı duymuşlar ve dış politika yapım sürecini incelemişlerdir. Davranışçı akımın etki alanında yetişmiş uluslararası siyasetçilerden James Rosenau dış politika analizine yönelik ciddi çalışmalar yapmış ve yeni bakış açıları geliştirmiştir. Rosenau'nun iç-dış politika ilişkisini açıklamaya yönelik ve dış politika yapım sürecine ilişkin bakış açısı, benim çalışmama da zemin sağlamıştır. Çalışma boyunca Polonya dış politikasını etkileyen uluslararası sistem ve iç siyasal ortam ele alınırken bu bakış açılarından yaralandığımı da belirtmek isterim.

1966 yılında yayımladığı *Dış Politika Teorileri ve Teori Benzerleri (Pre-Theories and Theories of Foreign Policy)* adlı çalışmasında²⁵ Rosenau, “bağıntı yaklaşımı”²⁶ (*linkage politics*) kavramını formüle etmiştir. Rosenau’nun bu yaklaşımı geliştirmesinin temelinde iç ve dış politika arasındaki net gibi görünen ayrımın giderek ortadan kalkması ve uluslararası politika ile siyaset bilimi alanlarını kapsayıcı yeni bir dış politika teorisine ihtiyaç duyulması yönündeki düşünceleri yatmaktadır.²⁷ Rosenau’nun “Bir sistemden kaynaklanan ve diğerlerinde tepki doğuran, tekrarlanan tüm davranış dizileri”²⁸ olarak tanımladığı bağıntı kavramı, aktörler ve dış şartlar arasındaki ilişkinin iç ve dış politikanın şekillenmesinde nasıl etkili olduğunu açıklamak içindir. Ancak kısa bir süre sonra Rosenau, teorisinin bazı durumlarda çalışmadığını, eksikliklerinin olduğunu fark etmiş ve yeni bir teori arayışına girmiştir. 1971 yılında *The Scientific Study of Foreign Policy (Dış Politikanın Bilimsel Etüdü)* başlıklı kitabında konuya yaklaşımını geliştiren Rosenau, dış politika kararlarını alanların birey olmaları gerçeğinden hareketle bu kararların alınması sürecine ve bir anlamda “dış politika yapım süreci”ne (*foreign policy making process*) odaklanmıştır.

Rosenau’nun geliştirdiği yaklaşımlar daha sonra Charles W. Kegley Jr. ve Eugene R. Wittkopf gibi birçok isim tarafından ilerletilip yorumlanmıştır. Kegley ve Wittkopf 1979 yılında kaleme aldıkları “Amerikan Dış Politikası” (*American Foreign Policy*) başlıklı kitaplarında, Rosenau’nun geliştirdiği formülasyonu ve dış politika yapımına ilişkin yaklaşımlarını yorumlayarak Amerikan dış politikasına uygulamışlardır. Ayrıca Rosenau, Kegley ve Hermann’ın editörlüğünde ilk olarak 1987 yılında yayımlanan “Dış Politika Etüdünde Yeni Yönelimler” (*New Directions in the Study of Foreign Policy*) başlıklı kitaptaki Maria Papadakis ve Harvey Star’ın yazdıkları

²⁵ James N. Rosenau’nun bu yazısı ilk kez R. Barry Farrell’in editörlüğünde yayımlanan **Approaches to Comparative and International Politics**, Evanston, III.: Northwestern University Press, 1966 içinde pp. 27-92’ de yer almış fakat sonradan aynı yazı yazarın diğer makalelerinin de topluca yer aldığı ve 1971’de yayımlanan **The Scientific Study of Foreign Policy**, New York, Free Press içinde pp.95-149’de tekrar yayımlanmıştır.

²⁶ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitapevi, 2005, s.236.

²⁷ Bkz.: James N. Rosenau, **The Scientific Study...**, pp.95-149 ve James Rosenau, “Theorising Across Systems: Linkage Politics Revisited”, Ed. Jonathan Wilkenfeld, **Conflict Behavior and Linkage Politics**, New York, David McKay Company, 1973, pp.25-56.

²⁸ James Rosenau, **The Scientific Study...**, p.318.

makalelerinde “*environmental model*” adında bir model ile dış politika yapımını, ‘süreç ve değişkenler toplamı’ olarak tabloya dökmüşlerdir.²⁹ Tüm bunlar ışığında, Rosenau’ya göre dış politika yapımı bir süreçtir. Bu süreç huniye benzetilebilir ve birçok girdi bu sürece konu olur ve çeşitli aşamalardan süzülerek belirli bir zamanda bir dış politika çıktısına dönüşürler. Bu çıktı ise çeşitli geri beslemelerle başka bir dış politika kararı oluşmasında veya dış politika çıktısı oluşturulmasında tekrar bir girdi haline gelebilmektedir.

Dış politika yapım süreci bu şekilde sürekli dönüşen, devam eden bir yapıdadır. Bu süreç tezimin dış politikaya bakış açısını oluşturmaktadır. Öncelikle Polonya’da Soğuk Savaş sonrası bir takım önemli dış politika çıktıları (Irak Savaşına katılım kararı, F-16 satın alınması gibi) oluşmasına etki eden faktörler ve dış politika söylemleri mercek altına alınmıştır. Ardından dış politika kararı veya uygulamaları şeklinde oluşan bu dış politika çıktıları analiz edilmiştir. Son tahlilde ise dış politika söylemlerine ilişkin olarak Atlantikçilik ve Avrupacılık akımlarının bu çıktılar üzerindeki etkisi tahlil edilmiştir. Bu yapılırken de Rosenau’nun geliştirdiği formülasyonun tüm bu süreçlerle ilintisi kurulmaya çalışılmıştır.

1.2.1. Sistemin Yapısı

Sistem değişkenlerinin, ülkelerin dış politikalarını etkilemesi ve dış politika davranışlarının analizinde girdi oluşturması kaçınılmazdır. Maurice East’e göre bu iki şekilde olmaktadır. Uluslararası sistemde yaşanan değişiklikler ile devletlerin dış politikalarındaki değişiklikler paralellik arz edebilir veya benzerlikler gösterebilir. Veya yine sistemde yaşanan değişiklikler devletlerin dış politikalarında farklı değişikliklere yol açabilir. Maurice East bu farklılığın, her ülkenin rejiminin niteliği, liderinin özellikleri gibi kendi içyapısıyla ilintili değişkenlerden

²⁹ Maria Papadakis ve Harvey Star, “Opportunity, willingness and Small States: The Relationship Between Environment and Foreign Policy”, Ed. Charles F. Hermann, Charles W. Kegley Jr., James Rosenau , **New Directions in the Study of Foreign Policy**, London, Harper Collins Academic, 1991, p.417.

kaynaklanabileceğini belirtmektedir.³⁰ Kabul edilmesi gereken bir şey vardır ki o da; aynı veya farklı yönde, sistem değişkenlerinin dış politika analizinde doğrudan etkili olduğudur. Bu bölümdeki tahlillerimizin daha sonraki bölümlere yansımada, bu değerlendirmenin doğruluğunun ipuçlarını görmek mümkündür.

O halde sistem değişkenlerinin nasıl ele alınacağı sorusu karşımıza çıkmaktadır. Temelde “uluslararası sistem”, “bölgesel alt sistem” ve “yakın çevre” yani komşular şeklinde ayırabileceğimiz sistem değişkenlerini Polonya açısından çalışmamızın bu bölümünde ele almaktayız. Uluslararası sistemden kasıt, global değişikliklerdir: Soğuk Savaş’ın sona ermesi, Berlin Duvarı’nın yıkılması, komünist rejimlerin sonu bu kapsama girer. Bölgesel alt sistemde çok taraflı ilişkiler incelenebilirken, yakın çevrede ikili ilişkiler üzerinde durulabilir. Tüm bunları Polonya açısından ele almak istediğimizde ilk olarak 1989 sonrası Polonya dış politikasını etkileyen uluslararası sistemin tanımı ve özelliklerine değinmek yerinde olacaktır. Soğuk Savaş’ın bitimi ve sonrasında uluslararası sistemde yaşanan dönüşümler, büyük güçlerin bu süreçteki konumları ve politikaları ile tüm bunların Polonya dış politikasına etkileri, geçiş sürecinin Polonya’da nasıl yaşandığı ve sonrasında dış politikaya ne tür yansımalarının olduğu ele alınacaktır. Polonya açısından uluslararası sistemde “komünizmin çöküşü”, bölgesel alt sistemde “Avrupa’ya dönüş”, yakın çevrede de Polonya’nın “komşuları” olan diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan dönüşümler ile Rusya ve Almanya faktörleri analizimizin konusudur. Bu anlamda jeopolitik konum da sistem değişkenleri bağlamında tahlil edilmiştir.

Ülkeler açısından iç ve dış politika ayrımının belirginliğini yitirdiği ve ikisi arasındaki etkileşimin giderek arttığı günümüz uluslararası sisteminde, tek başına ne iç ne de dış faktörlerin ağırlığından bahsetmek mümkün görünmemektedir. “Egemen devletlerin sınırlarının geçit vermezliğinin önemli ölçüde aşınması sonucunda klasik anlamda bir ülkenin iç sorunu olan bazı konular uluslararası bir nitelik kazanırken uluslararası sistem düzeyinde ortaya çıkan çeşitli gelişmelerin bazı ülkelerin

³⁰ Maurice A. East, “The International System Perspective and Foreign Policy”, Ed. Maurice A. East, Charles F. Hermann, **Why Nations Act: Theoretical Perspectives for Comparative Foreign Policy Studies**, Beverly Hills/London, Sage Publications, p.147.

içyapılarında yankılar uyandırması söz konusu olabilmektedir.”³¹ Christopher Hill, Rosenau’nun üç tür bağıntıdan bahsettiğini ve bunlardan birisinin de “emulative” (taklit edilen) bağıntı olduğunu söyler. Taklit edilen ya da kopya edilen bağıntı bir toplumda vuku bulmuş bir olayın hemen ardından başka bir toplumun insanları tarafından da kopya edilebileceğini anlatır. Örnek olarak da 1989’dan itibaren komünist rejimlerin Polonya’da, Macaristan’da ve diğer ülkelerde sırasıyla devrilmeleri sürecini ve Orta ve Doğu Avrupa’da yaşanan dönüşümleri gösterir.³² Orta ve Doğu Avrupa’da 1989-1992 arasında yaşanan ve “Kadife Devrimler” olarak adlandırılan bu rejim değişiklikleri domino etkisiyle ülkeler arasında sıçrayarak cereyan eden toplumsal-siyasal olaylara en güzel örneklerdendir.

Polonya dış politikasının analiz edildiği çalışmamızda dış politikayı etkileyen faktörlerde öncelikle dış ortam ardından iç yapı ele alınacaktır. Ancak her ikisi arasında bir etkileşimin var olduğu ve dış politikanın da bu etkileşim sonucunda sistem, toplum, hükümet, bürokrasi ve lider değişkenlerince belirlendiğini unutmamak gerekmektedir.

1980’lerde uluslararası sisteme hakim olmaya başlayan ve Soğuk Savaş’ın sona ermesiyle ivme kazanan neoliberal politikalar ve küreselleşme süreciyle birlikte yeni uluslararası sisteme ilişkin çeşitli öngörü ve fikirler de tartışılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş sonrası ilk yıllarda sistemin yapısı ve alacağı şekle yönelik belirsizlikler sürerken bir yandan da özellikle Balkanlar, Kafkasya, Ortadoğu gibi bölgelerde kendini gösteren mikro milliyetçi akım ve hareketler 1990’lar boyunca sistemde etnik ve/veya dinsel temelli çatışmalara neden olmuştur. 2000’lere gelindiğinde ise yeni yüzyılın hemen başında yaşanan 11 Eylül saldırıları ile kapitalizmin merkezine indirilen darbe ve sonrasında ABD’nin Afganistan ve Irak’ta yürüttüğü operasyonlar gelişmelerin ivmesini bambaşka bir yöne doğru çekmiştir. Dünyanın pek çok bölgesinde süren etno-dinsel çatışmalar ve ekonomik krizler de 21. yüzyıl başlangıcına damgasını vurmuştur.

³¹ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika...**, s.235.

³² Christopher Hill, **The Changing Politics of Foreign Policy**, New York, Palgrave Macmillan, 2003, p.210.

Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında sistemin geleceğine yönelik geliştirilen tezler arasında en çok yankı uyandıranları kuşkusuz Francis Fukuyama' nın “tarihin sonu” ve Samuel Huntington' un “medeniyetler çatışması” tezleri olmuştur.³³ Temelde Fukuyama, Soğuk Savaştan Batının galip çıktığını ve yapının bütünü Batının eline geçtiğini dile getirmiştir. Huntington ise yeni düzende güç dengesinin halen varlığını sürdürdüğünden, ancak ekseninin değiştiğinden bahsetmektedir. Ona göre mücadele artık Batı ile Doğu arasında değil, Batı ile İslam ve diğer medeniyetler arasındadır.

Fukuyama 1989 yılında *The National Interest* dergisinde yayımlanan “Tarihin Sonu mu?” başlıklı makalesinde şunları dile getirmiştir: “Batı liberalizmine alternatif olduğu varsayılan faşist ve komünist sistemlerin çökmesinden dolayı 21. yüzyılın demokrasilerin, ekonomik ve siyasal liberalizmin zaferi ile başlamıştır....Sadece Soğuk Savaş'ın ya da savaş sonrası dünya tarihinin sona ermesine değil, insanoğlunun ideolojik evriminin son noktasına ulaşmasıyla yönetim biçimlerinin son evresi olan Batı liberal düşüncesinin ve demokrasinin evrenselleşmesi anlamında tarihin sonuna tanıklık etmekteyiz.”³⁴ Makalesinin yayımlanmasının onuncu yılında yazdığı bir başka yazısında “tarih kelimesini beşeri, siyasi ve iktisadi kurumların evrimi anlamında kullandığını”³⁵ da ekliyordu. Fukuyama, bu makalesindeki tezlerini 1992 yılında yayımlanan “Tarihin Sonu ve Son İnsan” (*The End of History and the Last Man*) isimli kitabında daha da geliştirmiş ve detaylandırmıştır. Ancak anlatmaya çalıştığı özünde aynı şeydi. Ona göre “liberal demokrasi nihai insani hükümet biçimidir ve tarihin sonudur. Diğer yönetim biçimleri sonunda kendi çöküşlerine yol açan eksiklikleri bünyelerinde barındırırken liberal demokrasi bu tür iç çelişkilerden uzaktır.”³⁶

³³ Konuyla ilgili farklı yaklaşım ve tezler de mevcut olmakla birlikte, tezimde sistem analizinde yapıyı birincil derecede açıklamaya yönelik yaklaşımları ele almayı tercih etmiş bulunmaktayım.

³⁴ Francis Fukuyama, “Tarihin Sonu mu?”, **Tarihin Sonu mu?** Ed. Francis Fukuyama v.d., Ankara, Vadi Yayınları, 2005, s.22-23.

³⁵ Francis Fukuyama, “Yayınlışının 10. Yılında Tarihin Sonu’nun Neresindeyiz?”, Ed. Francis Fukuyama v.d., **Tarihin Sonu mu?**, Ankara, Vadi Yayınları, 2005, s.173.

³⁶ Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1999, s.7.

Fukuyama' nın bu tezi dünya çapında eleştirilmiştir. Bu eleştirilerin en çok ses getireni de Amerikalı ünlü siyaset bilimci Samuel Huntington'a aitti. Huntington ilk defa 1993 yılında *Foreign Affairs* dergisinde yayımlanan "Medeniyetler Çatışması mı?" başlıklı makalesinde Fukuyama' nın dünyanın modernizme yani tek bir sisteme doğru ilerlediği üzerine kurguladığı tezine karşı çıkıyordu. Ona göre Soğuk Savaş sonrası dünyada "siyasal sınırlar kültürel, etnik-dinsel ve medeniyet sınırlarıyla çakışacak şekilde yeniden çizilmekteydi ve Soğuk Savaş dönemindeki blokların yerini günümüzde kültürel topluluklar almakta ve medeniyetler arasındaki 'fay hatları' küresel siyasetteki başlıca çatışma hatları haline gelmekteydiler."³⁷ Huntington dünyayı yedi ana medeniyete ayırır ve bunları şöyle sıralar: Batı, Tao-Konfüçyüs, İslam, Hindu, Slav-Ortodoks, Latin Amerika ve Afrika. 1996 yılında makalesini geliştirerek kitap haline dönüştüren Huntington "Batının gelecekte de en büyük güç olarak kalacağını ancak gücünün diğer medeniyetler karşısında giderek azalacağını ve bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası dünya politikasının temel ekseninin de Batı ile Batılı olmayan medeniyetlerin gücü ve iktidarı arasındaki etkilenmeler olduğunu"³⁸ ileri sürmektedir. Huntington' göre artık güç dengesi değişmiştir ve çatışmalar kültürler ve medeniyetler arası farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Çatışmalarının taraflarının da temelde Batı ve Doğu medeniyetleri olduğunu söylerken, Batı medeniyetinde Hristiyanlığa, Doğu medeniyetinde ise İslam ve Konfüçyüs-Hindu geleneklerine vurgu yapmaktadır.

Huntington ve Fukuyama' nın tezleri literatürde birçok tartışmaya da konu olmuştur. Soğuk Savaş'ın henüz sona erdiği yıllarda öne sürülen bu tezler sistemdeki değişiklikleri açıklama ve gidişatı ön görme amaçlıydı. Aradan geçen yaklaşık yirmi yıllık sürede uluslararası sistemde yaşanan gelişmeleri dikkate aldığımızda her iki tezin de eksiklikleri ya da açıklamakta yetersiz kaldığı noktalar olmuştur. Huntington Soğuk Savaş sonrası dünyada artık halklar arasındaki en önemli farklılıkların ideolojik, politik veya ekonomik değil kültürel olduklarını söyleyerek kültürel kimlikleri vurgulamakta ve kültürel kimlikler ile medeniyetler açısından dünyayı

³⁷ Samuel Huntington, **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, İstanbul, Okuyan Us Yayınları, 2008, s.173.

³⁸ **A.e.**, s. 28.

yedi ana merkeze ayırarak genel bir kategorileştirme yapmaktadır. Ancak bu medeniyetlerden örneğin “Batı”nın kendi içinde bölünebileceğini ve yaklaşım/politika farklılıkları sergileyebileceklerini de dikkate almak gerekmektedir. Örneğin Soğuk Savaş sonrası çatışmalar göz önünde tutulduğunda Huntington’ un tanımladığı Batı medeniyetinin unsurları olan AB’nin bazı ülkeleri ve ABD arasında 2003 Irak Savaşı’ndaki politika farklılığı medeniyetlerin de kendi içlerinde bölünebileceklerini göstermiştir.

Çatışmaları daha ziyade ideolojik temele indirgeyerek, tarihin de bu ideolojik çatışmalar tarafından belirlendiğini öne süren Fukuyama da, 21. yüzyıla girerken bu ideolojik çatışmaların da artık sona erdiğini düşünmekteydi. İnsan doğasına en uygun rejim olduğunu iddia ettiği liberal demokrasilerin alternatifleri karşısında zafer kazandığını ve bu anlamda tarihin sonuna gelindiğini savunan Fukuyama’ nın bu tezi de Soğuk Savaş’ın hemen ardından yaşanan Kosova, Bosna, Irak gibi çatışmaları açıklamada yetersiz kalmaktadır. 2003 Irak Savaşı’nda bölgeye demokrasi götüreceğini söyleyerek müdahalede bulunan ve Saddam rejimini deviren ABD’nin karşısındaki düşman, bu kez komünizm ideolojisi değildi. Bölgede kendi ekonomik ve global çıkarları için tehdit olarak gördüğü otoriter rejimlerdi.

Fukuyama 1992’de yayınlanan *Tarihin Sonu ve Son İnsan* eserinde “...Günümüzde istikrarlı bir liberal demokrasinin kurulmasının başılamadığı ülkeler olabilir, başka ülkeler teokrasi ya da askeri diktatörlük gibi ilkel egemenlik biçimlerine geri dönebilirler, ama liberal demokrasi idealinin bir düzeltmeye ihtiyacı yoktur.”³⁹ diyerek, liberal demokrasiye geçememiş ülkelerde bu sürecin başılamamış olmasının liberal demokrasilerin bir hata ya da eksikliğinden kaynaklanmadığını anlatmaya çalışmıştır. Buradan hareketle 2004 yılında yukarıda bahsi geçen gelişmelerin tarihin sonu tezini çürüttüğüne yönelik eleştirileri de göz önünde bulundurarak “Devlet İnşası” (*State Building*) eserini yazmıştır. Fukuyama 1990’lar ve 2000’lerin başlarında yaşanan gelişmeleri ve Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya ve Güney Afrika’ya kadar uzanan bölgeleri de göz önünde tutarak yazdığı Devlet

³⁹ Francis Fukuyama, **Tarihin Sonu ve...**, s.7.

İnşası'nda, tarihin sonu tezindeki sorunların nedenini küreselleşme sürecine ve yeni uluslararası sisteme adapte olamayan “başarısız/zayıf” devletler olarak göstermektedir. Fukuyama' ya göre, “ABD ve diğer bazı ülkeler bir süre bu bölgelerde yaşanan sorunlar bölgesel nitelikteymiş gibi davranmışlardır. Oysa 11 Eylül olayı devlet yetersizliğinin devasa bir stratejik meydan okuma olduğunu kanıtlamıştır. Radikal İslamcı terörizmin kitle imha silahlarının erişilebilirliğiyle bir araya gelmesi, zayıf yönetimlerin yarattığı sorunlar yüküne ciddi bir güvenlik boyutu da eklemiştir.”⁴⁰ Fukuyama'nın burada zayıf/başarısız devletlerden kastı, uluslararası düzeni ve dünya barışını tehdit eden terör, insan hakları ihlalleri, yoksulluk, uyuşturucu kaçakçılığı gibi küresel sorunların da kaynağını teşkil eden devletlerdir.

“1989'dan 11 Eylül 2001'e kadar uluslararası krizlerin büyük çoğunluğu Bosna, Kosova, Haiti, Somali gibi zayıf devletler etrafında yoğunlaştığını ve uluslararası toplumun da çeşitli şekillerde buralarda yaşanan çatışmalara müdahale edip, yönetimi yerel aktörlerden aldığını söyleyen Fukuyama, 11 Eylül sonrasında bu devletlerde rejim değiştirmek gerektiğini de dile getirmektedir. Çünkü başarısız devlet sorunu daha önceleri geniş ölçüde insanlık meselesi ya da insan haklarıyla ilgili bir mesele olarak görülmekteyken, birdenbire ciddi bir güvenlik boyutu kazanmıştır.”⁴¹ 11 Eylül saldırıları İslam temelli radikal eğilimlerin Batı'nın temsil ettiği “liberal kapitalist dünya düzenine saldırısı” şeklinde yorumlanmıştır. Hristiyan Batı ile İslam dünyası arasında derin bir çatışmanın göstergesi olduğunu savunanlarla birlikte Huntington' un medeniyetler çatışması tezi tekrar gündeme oturmuştur.

1993'de yayımladığı “Yeni Ortaçağ” adlı eseriyle Alain Minc, Batı'ya karşı Soğuk Savaş boyunca komünizmin üstlendiği “öngörülebilir tek parça düşman” rolünü oynayacak olanın İslam olmadığını yazmaktaydı. Çünkü ona göre İslam'da o anlamda bir türdeşlik, tutarlılık ve dayanışma yoktur. İslam dünyasına hakim olabilecek örneğin İran gibi bir güce karşın yine aynı İslam dünyasının içinde Türkiye gibi Batı'nın müttefiki ve laik bir İslam ülkesi vardır.⁴² Alain Minc 1993'de

⁴⁰ Francis Fukuyama, **Devlet İnşası**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, s.9.

⁴¹ **A.e.**, s.112.

⁴² Alain Minc, **Yeni Ortaçağ**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s.29.

bunları yazarken daha ne 11 Eylül vuku bulmuştu ne de ABD önderliğindeki Batılı güçler Afganistan ve Irak’a müdahale etmişlerdi. Dolayısıyla az önce değindiğimiz Batı dünyasının kendi içlerinde bölünmüş olması görüşü bu anlamda İslam dünyası için de geçerlidir. Türkiye bu müdahalelerde ABD yanında yer almış ve örneğin Afganistan’da ciddi fiili ve askeri destekte bulunmuştur. Medeniyetlerin birbirlerine karşı ve kendi içlerindeki politika izleme anlamındaki bu geçişkenlik Huntington’un tezi konusunda soru işaretleri yaratmakta ve devletlerarası ilişkileri açıklamada tezin yetersizliğini ortaya koymaktadır.

1989 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılması ve Soğuk Savaş’ın sona ermesi uluslararası sistemde iki kutupluluk yerine çok merkezli bir yapının oluşmaya başlamasının yolunu açmıştır. Bu sürecin hemen başlarında Doğu Bloğu çatısı altında yaklaşık kırk beş yıl varlığını sürdüren devletler bağımsız davranma yeteneklerini kazanmışlar ve daha serbest iç ve dış politika izleme imkânını elde etmişlerdir. Sovyetler Birliği’nden bağımsızlaşan ülkeler içinde Batı Avrupa’ya gerek coğrafi gerekse de sosyo-kültürel ve siyasi açılardan en yakın ülkeler Orta ve Doğu Avrupa ülkeleridir. Bu bölgenin Soğuk Savaş’ın ardından uluslararası siyasette ön plana çıkmaya başlaması, sistemde etkin olan aktörlerin bölgeye ilgisinin artmasını ve bölge ülkelerini kendi taraflarına çekme yönündeki çabalarını beraberinde getirmiştir. Global bir güç olan ABD, bölgede oluşan güç boşluğunu doldurma amacıyla bölge ülkeleriyle aktif ilişki geliştirme ve özellikle güvenlik alanında işbirliği kurmaya yönelik politikalar izlemiştir. Rusya Federasyonu da eskiden lideri olduğu Doğu Bloğu’nun eski üyeleri üzerindeki etkisini sürdürme çabasıdadır. Bölge ülkeleri hızla güvenlikleri için NATO, serbest piyasa ekonomisine geçiş ve Batı ile bütünleşme için de AB ile ilişki kurmak istemişler ve üyelik başvurularında bulunmuşlardır. NATO ve AB de, genişleme stratejileri bağlamında söz konusu ülkeleri bünyelerine dahil etmekte gecikmemişlerdir.

Doğu ve Batı Almanya’ları ve bir anlamda iki bloğu birbirinden ayıran Berlin Duvarı’nın yıkılması ile sembolize olan Doğu Bloğu’nun dağılması ve 1991’de Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin çöküşü ve Sovyetler Birliği Federasyonu’na bağlı federe devletlerin ardı ardına bağımsızlıklarını ilan etmeleri

dünyada yeni bir süreç başlatmıştır. Yaklaşık elli yıl süren ve ABD ile Sovyetler Birliği'nin başını çektiği iki kutuplu dünya düzeninde uluslararası ilişkilere hakim olan ideolojik çatışma esaslı da Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile tarihe karışmıştır. Bu mücadeleden galip çıkan taraf ABD'nin başını çektiği Batı Bloğu olmuştur. Sovyetler Birliği'nin sıcak bir savaşta topla tüfekle değil de kendi iç dinamikleriyle dağılması sonucu liberal kapitalist düzen zaferini ilan etmiştir. Bu zafer yaklaşık yarım yüzyıl süren iki kutuplu dünya düzeninin ve Soğuk Savaş ideolojisinin de sonu olmuştur. Sovyetler Birliği'nden çıkan başta Rusya Federasyonu olmak üzere, çoğu Orta ve Doğu Avrupa coğrafyasında yer alan 15 yeni devlet bağımsız birer aktör olarak yeni uluslararası sistemde yerlerini almışlardır.

Soğuk Savaş süresince Sovyetler Birliği'ne karşı mücadele eden ABD, Doğu Bloğu'nun dağılmasının ardından düşmansız kalmış ve tek süper güç olarak dünya sahnesinde konumlanmıştır. Kuşkusuz Rusya, Avrupa Birliği gibi rakipleri yeni düzende varlıklarını sürdürmektedirler ancak tek küresel yönlendirici devlet olma statüsündeki ülke şu an ABD'dir. Komünizmin düşman olarak ortadan kalkmış olması ABD'yi yeni düşman arayışlarına yönlendirmiştir. ABD'nin sistemde küresel hegemon güç olarak varlığını sürdürebilmesi açısından "öteki"ne duyulan ihtiyaç, yeni tehdit algılamaları ve tanımları geliştirilmesini de beraberinde getirmiştir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve ideolojik kamplaşmanın ortadan kalkmasıyla uluslararası politikada ideolojik faktörlerin etkilerinin gerilemiş olduğundan bahsedilebilir. Zira dünyanın komünist ve kapitalist-liberal iki bloğa ayrılmış olması ve birçok ülkenin de bu iki blok etrafında kümelenmiş olması ideolojileri ön plana çıkartmıştı. Komünizmin çökmesi ile birlikte bu ideolojik harç da ortadan kalkmış ve uluslararası ilişkiler daha ziyade çok faktörlü ve geçişken bir yapıya bürünmeye başlamıştır. Bu noktada ülkelerin jeopolitik konumlarının öneminin sürdüğünü ve ekonomik faktörlerin etkisinin daha da arttığını söyleyebiliriz. Bunda 1990'larla birlikte hız kazanan küreselleşme süreci de etkili olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasında ekonomik faktörlerin etkisi düşünüldüğünde konu daha iyi anlaşılmaktadır.

Küreselleşme olgusu özellikle 1989 sonrası dünyada daha fazla yaygınlık ve hız kazanmış, sermayenin uluslararasılaşması ve karşılıklı bağımlılık olgusu da ülkelerin birbirleri ile olan ilişkilerine yeni boyutlar kazandırmıştır. Ülkeler arasında özellikle ekonomik temelli birlikteliklerin önemini artmaktadır. Bu anlamda 1989 sonrası uluslararası sisteminde “bütünleşme” eğilimlerinin daha fazla güçlenmesi söz konusu olmuştur. Bütünleşmeden kasıt, aslında sadece ekonomik değil daha genel anlamda devletlerin Avrupa Birliği, Bağımsız Devletler Topluluğu, NATO veya NAFTA türünden uluslararası yapılanmalara yönelmeleridir. 1989 sonrasında örneğin Avrupa Birliği ve NATO eski Doğu Bloğu üyelerinin çoğunu da bünyelerine katarak genişlemişler ve daha güçlü yapılar oluşturmaya çalışmışlardır. Bu örneklerde gördüğümüz gibi devletler ekonomik, siyasal veya askeri çıkarları çerçevesinde ortaklıklar geliştirerek birlikte hareket etmeyi tercih edebilmektedirler. Günümüz uluslararası sisteminde etkili olan bir diğer eğilim ise “ayrışma”dır. “Sovyetler Birliği ve Yugoslavya’nın dağılmasıyla belirginleşen ayrışma süreci ise giderek yalnızca federatif yapıların değil üniter nitelikli devletlerin de sorunu olmaya başlamıştır. Bu sorunlar Sovyetler ve Yugoslav federasyonlarının dağılmasıyla ortaya çıkan yeni devletlerde de görülmektedir. Dağlık Karabağ veya Abhazy’da yaşanan sorunlar bu duruma örnek gösterilebilir.”⁴³ Mikro düzeyde etnik milliyetçiliğe dayalı sorunlar yaşanan bu bölgelerdeki ayrılıkçılık talepleri sistemde ayrışma eğilimlerini artırmaktadır.

Sovyetler Birliği’nin dağılması ile iki bloğa dayalı uluslararası sistem yerini daha ziyade çok merkezli bir yapıya bırakmıştır. “Günümüz uluslararası sisteminin ABD’nin ‘yönlendirici liderliği’ altındaki bir güçlü devletler oligarşisi tarafından belirlendiğini ve hiyerarşik ve çok merkezli ilişki kalıplarının iç içe geçtiği, birlikte fonksiyon gördüğü bir yapıya sahip olduğundan söz etmek mümkündür.”⁴⁴ ABD Soğuk Savaştan galip olarak çıkan süper güç olarak bu hiyerarşinin en üstünde yer almaktadır ancak tek merkez değildir. Avrupa Birliği, Rusya, Çin, Japonya gibi devletler de sistemde etkindirler. Rusya Federasyonu kendi eski Sovyetler Birliği

⁴³ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika...**, s.748

⁴⁴ **A.e.**, s.745.

coğrafyasında etkin rolünü tekrar kazanmak için politikalar izlemekte ve uygulamaktadır.

1.2.2. Büyük Güçler ve Politikaları

1.2.2.1. ABD

ABD’de Reagan yönetiminin sona ermesiyle 1989 yılında başkan seçilen G.H.W. Bush 1993 yılına kadar görevde kalmıştır. Soğuk Savaş’ın bitişi ve sonrasındaki geçiş süreci özellikle onun döneminde şekillenmiştir. 1990-91’deki Körfez Krizi ve ABD’nin Irak müdahalesi bu dönemin en önemli olaylarındandır. “Yeni Dünya Düzeni” kavramını da ortaya atan Baba Bush olmuştur. 1993 yılında iktidara gelen ve iki dönem Amerikan Başkanlığı yapan Bill Clinton döneminde ise ABD, Somali’den Bosna ve Kosova’ya kadar pek çok uluslararası krizin çözülmesinde rol oynamış ve dünya sorunlarıyla ilgilenerek uluslararası politikada uluslararası örgütlerin de önemini gözetten bir dış politika anlayışı benimsemiştir. 2001 yılında görevi devralan ve 2009’a kadar başkan kalan George W. Bush ise, tek taraflı ve askeri güç ağırlıklı eylem ve politikalarından dolayı eleştirilere maruz kalmıştır. Sert bir dış politika izleyen Oğul Bush dönemi ABD’de yeni muhafazakarlığın ve Şahinler’in yönetimde yükselişe geçtiği dönem olarak tarihte yerini almıştır. 11 Eylül saldırıları sonrasında Bush’un geliştirmeye çalıştığı politika stratejik ve ideolojik anlamda uygulama alanı bulmuştur. Ulusal güvenlik, ulusal çıkar ve askeri güç kullanımı olguları Amerikan hegemonyasının en önemli unsurları haline gelmiştir. Afganistan ve Irak’ta Amerikan dış politikası açısından bunun uygulamalarını görmek mümkündür.

Sovyetler Birliği’nin dağılması, Varşova Paktı’nın ortadan kalkması ve Avrupa’ya yönelik komünist tehdidin sona ermesi Soğuk Savaş’ın sonunu getirmişse de, yeni düzende sistemde yeni çatışma ve istikrarsızlık kaynakları belirmeye başlamıştır. Bölgede Sovyet denetiminin ve komünist ideolojinin bıraktığı boşluk ve belirsizlik ortamı yeni tehditlerin oluşmasına, milliyetçiliklerin, etnik ve dini radikal eğilimlerin yükselmesini beraberinde getirmiştir. Bunun yanında “Avrupa’nın doğusu ve batısı arasında beliren ekonomik uçurum, kitlesel göç ve siyasal sığınma tehdidini

tetiklemiştir. Avrupa'nın doğusundaki ve yakın çevresindeki çatışmaları durdurmak bir yana, ABD müdahalesi olmaksızın denetleyememesi bu kıtanın dünya güç dağılımındaki güç dağılımındaki yeni yeri konusunda soru işaretleri yaratmaktadır.”⁴⁵ Avrasya coğrafyasında temelde ABD ve Rusya rekabeti sürerken Avrupa Birliği de bu süreçlerden geri kalmamak adına çeşitli politikalar üretse de bunların yeterli etkinlikte olamadığıyla yüzleşmek zorunda kalmıştır. İlerde değineceğimiz Avrupa Birliği'nin 1990'lar ve 2000'ler boyunca özellikle ortak dış politika ve güvenlik politikası geliştirme çabalarında bu faktörlerin etkisinin olduğu söylenebilir.

Soğuk Savaş sonrası yeni düzende bölgesel çatışmalar çoğalırken alt sistemlerin önemi artmıştır. Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar gibi bölgesel alt sistemler, gerek çatışmalara kaynaklık etmeleri gerekse de uluslararası güç mücadelesi ve rekabete sahne olmaları sebepleriyle dikkatleri üzerlerinde toplamaktadırlar. Bu bölgelerdeki çatışmalar çok daha karmaşık bir hal alırken, bunları ABD-Rusya gerginliği çerçevesinde açıklamak yeterli gelmemeye başlamıştır. 1990'lardan itibaren artan etnik ve dinsel gerilimler ile bölgesel çatışmalar ABD'ye buralarda doğan güç boşluklarını doldurma ve çatışmaları kendi yararına yönlendirme zemini sağlamıştır.

Bununla birlikte hız kazanan küreselleşme olgusu da, dünyada zengin ve fakirler arasındaki uçurumun derinleştirerek artırmaktadır. Ortaya çıkan ekonomik ve sosyal olumsuzluklar ise üçüncü dünyadan Batı'ya tepkiler doğmasına sebep olmuştur. ABD ve Batı karşıtı eğilimler ile radikal hareketlerin sayısı ve yoğunluğu da giderek artmıştır. Bu noktada uluslararası terörizm kavramı karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ABD hegemonyasına karşı çıkan uluslararası terörist unsurlar, 11 Eylül'ün dünya tarihine geçmesine sebep olmuşlardır. 11 Eylül 2001'de ABD'nin merkezine yapılan terörist saldırılar neticesinde ABD de, dış politikasında daha fazla sertleşmiş ve askeri müdahale ve güç kullanımı dahil çeşitli önlemler geliştirmeye başlamıştır. Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin çevrelemek amaçlı kurulan ve desteklenen siyasi direniş örgütleri artık yön değiştirmişler ve komünizm tehdidi

⁴⁵ Oral Sander, **Siyasi Tarih 1918-1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001, 9.baskı, s.585-586.

ortadan kalktığına göre Batı hegemonyasına karşı çıkmaya başlamışlardır. Söz konusu grupların kitle imha silahları gibi yıkıcı güce erişim olasılığının vurgulanması ise Batı açısından tehlikenin boyutunu göstermektedir. ABD Başkanı Bush 11 Eylül'ün hemen ardından uygulamaya koyduğu 2002 tarihli Ulusal Güvenlik Stratejisi Belgesi çerçevesinde uluslararası terörizme karşı savaş açtıklarını ifade etmiş ve bu hareketlere kaynaklık ettiği gerekçesiyle Afganistan'a operasyon düzenlemiştir. Kısaca **Bush Doktrini** diye anılan bu belge 2000'lerin başlarından itibaren ABD'nin dünya politikasına dayanak oluşturmuş ve ABD'nin siyasi ve ekonomik varlığı ve üstünlüğünün devamı için gerekirse askeri araçlara başvurulabileceğini göstermiştir. Bush Doktrini'nde düşman nitelendirmesi yapılan hedef ülkelerin, ABD için tehdit olma özelliği kazanmadan etkisizleştirilmeleri vurgusu yapılmaktadır. Temelde iki kavram üzerine durulmaktadır: “*preventive strike*” (önleyici vuruş) ve “*pre-emptive strike*” (boşa çıkarıcı / ön alıcı vuruş) Malcolm Brailey'e göre “pre-emption” yakın bir tehdide karşı taktik bir tepkiyi ifade ederken, “prevention” uzun dönemli veya henüz oluşmamış bir tehdide karşı stratejik bir tepkiyi ifade etmektedir.⁴⁶ Bu da düşmanın gelecekteki potansiyel saldırısına ilişkin herhangi bir kanıt olmaması durumunda bile müdahale edilebileceği yorumunu getirmektedir ki ABD'nin Irak müdahalesi tam da buraya oturmaktadır. Saddam rejiminin kitle imha silahları ürettiği ve uluslararası terörizme destek sağladığına ilişkin –ki bunlar ABD'nin iddialarıydı- net kanıtlar ortaya konamadan başlatılan müdahalenin uluslararası meşruiyeti de tartışmalıdır. Karşı tarafta kitle imha silahlarının var olduğuna dair şüphe duyulması durumunda dahi ABD'nin saldırıya geçebileceği yaklaşımı üzerine temellendirilen müdahale, “saldırıdan önce saldırı” şeklinde olmuştur. ABD Irak Savaşı'nda Almanya, Fransa, Rusya gibi büyük ülkelerden, Afganistan'da olduğu gibi destek görememiş ve hatta tepkiyle karşılaşmıştır. Buna rağmen İngiltere ve Polonya gibi ülkelerin desteğiyle giriştiği Irak Savaşı'nda Saddam rejimini devirebilmiştir. Ancak savaşın gidişatı, maliyeti ve sonrasında yaşanan gelişmeler düşünüldüğünde, müdahalenin başarısı tartışılır hale gelmiştir.

⁴⁶ Malcolm Brailey, “The Use of Preemptive and Preventive Force in an Age of Terrorism”, **Australian Army Journal**, Vol.II, No:1, Winter 2004, p.150.

ABD'nin Irak müdahalesini takiben “Büyük Ortadoğu” veya sonradan değiştirilen adıyla “Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi”ni geliştirmiştir. Projede Fas'tan Pakistan'a, Karadeniz'den Aden ve Yemen'e kadar uzanan bölgedeki ülkelerde demokrasi ve insan haklarının gelişimi ile bölgenin serbest piyasa ekonomisine entegrasyonunun sağlanmasının amaçlandığını öne sürmüştür. Ancak kanımızca asıl, tüm bu bölgede Amerikan çıkarlarının öngördüğü şekilde bir düzen değişikliği yapılmasını ve ABD'ye rakip olabilecek güçlerin etkilerinin kılınmasını hedeflemektedir. Başarısız devletler nitelemesiyle, bu devletlerin sistem için tehdit oluşturduğunu savunan ABD, öncelikle İran, Irak ve Kuzey Kore'yi “Şer Eksenini”nde değerlendirmiş ve bu devletlere karşı net politika ve yaptırımlar izleme yoluna gitmiştir. ABD, İran'ın nükleer enerji üretmek için başlattığını iddia ettiği Nükleer Programı'na, nükleer silah üreteceği endişesiyle karşı çıkmış ve bazı uluslararası yaptırım ve tedbirler alma yoluna gitmektedir.

1.2.2.2. Rusya

Gorbaçov'un 1985'de başlayan ve altı yıl süren iktidarı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına giden süreci içermiş ve bu sürecin sonunda başa gelen Yeltsin yeni bir dönem ve ülkeye başkanlık etmiştir. 12 Temmuz 1991'de iktidara gelen Boris Yeltsin 31 Aralık 1999'a kadar Rusya Devlet Başkanlığını sürdürmüştür. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeni kurulan devletin adı Rusya Federasyonu olmuştur. Yeni devletin kuruluş yılı olan 1991'den itibaren yaklaşık iki yıl boyunca Rus Dış Politikası açısından bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Rusya bu dönemde içeride ve dışarıda kendi gücünü toparlamak ve dışardan gelebilecek tehditlere karşı durabilmek için hem Batı ile ilişkiler geliştirmiş hem de dış politika anlamında özellikle ‘yakın çevresine’ yönelmiştir. 1993 yılında ilan edilen “Yakın Çevre Doktrini”, Rusya'nın Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında eski Sovyet coğrafyasına yönelik geliştirdiği ve temel amacı bölgedeki etkinliğinin sürmesinin sağlanması olan politikanın bir ürünüdür. Doktrinde Rusya'nın bölgenin güvenliği ve ekonomik istikrarından sorumlu tek devlet olduğu ve gerektiğinde buralara müdahalede bulunabileceği vurgulanmış, bölge ülkelerinin de ekonomi ve güvenlik konularında

Rusya Federasyonu ile birlikte hareket etmeleri gereği üzerinde durulmuştur. Rusya Yakın Çevre politikası bağlamında bu bölgeyi dış politikası ve çıkarları açısından “öncelikli bölge” ilan etmiştir. Bu politikanın ürünü olarak Rusya öncülüğünde eski Sovyet ülkelerini kapsayan Bağımsız Devletler Topluluğu – BDT kurulmuştur. 8 Aralık 1991’de Rusya, Beyaz Rusya ve Ukrayna liderleri bir araya gelerek, Sovyetler Birliği’nin varlığını tamamladığına ilişkin ortak bir deklarasyon (*Belovejski Deklarasyonu*) imzalamışlardır. 21 Aralık’ta ise Alma-Ata’da üç Baltık cumhuriyeti ve Gürcistan hariç on bir eski Sovyet Cumhuriyeti, BDT’yi kuran anlaşmayı imzalamışlardır. 22 Ocak 1993 tarihinde Minsk’de yapılan Devlet Başkanları Konseyi toplantısında Bağımsız Devletler Topluluğu Şartı (Antlaşması) resmen kabul edilmiştir.

Rusya bugün süper güç olmasa bile büyük bir güçtür. Coğrafi konumu, nüfusu, sahip olduğu enerji kaynakları ve nükleer gücü ile de süper güç olma yolunda ilerlemektedir. Sovyetler Birliği’nin dağılması sonrası Rusya’nın eski gücünü yeniden elde etme çabalarını görmekteyiz. 1991 sonrası Rus dış politikası geçirdiği ara dönemlerle de bağlantılı olarak temelde “Atlantikçilik” (ya da Batıcılık) ve “Avrasyacılık” ve az da olsa “Panslavizm” akımlarının etkisiyle şekillenmiştir.⁴⁷ 1991–1993 arasında yaşanan geçiş döneminde özellikle Atlantikçiliğin etkili olduğu söylenebilir. Batı ile uyum ve işbirliği vurgusunun ağırlıklı olduğu bu dönemin ilk yıllarında Rusya’da uluslararası sistemle uyumlu demokratikleşme ve liberalleşme adımlarının atıldığını görüyoruz. Özellikle 1991–1993 arasında Dışişleri Bakanlığı yapan Andrey Kozyrev dönemi Rus dış politikası açısından Atlantikçiliğin öne çıktığı dönemdir. Atlantikçilik temelde, Batının artık düşman olarak değil Rusya için bir kalkınma modeli olarak algılanması ve bu anlamda Batıya yöneliş, Rus emperyal mirasının reddi, Rusya’nın bir Avrupa medeniyeti olduğu ve ülkeye tehdidin Doğudan geldiği anlayışı üzerine temellendirilmiştir. 1990 başlarında Rusya, Batı’dan almak istediği ekonomik yardımların da etkisiyle bu türden bir politika

⁴⁷ Rus dış politikasında liderler ve akımlar ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Erhan Büyükkancı, “Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar”, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Ed. Erhan Büyükkancı, Ankara, Phoenix Kitabevi, 2004, pp.137-163, Yılmaz Tezkan, Ed., **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2001.

izlemiştir. Bu dönemde Rusya, Avrupa Konseyine üye olmuş, NATO ile yakınlaşma stratejisi yürütmüştür.

Boris Yeltsin 1991–1999 yılları arasında iki dönem devlet başkanlığı görevini sürdürmüştür. 1993 yılında Rusya Federasyonu’nun yeni anayasası kabul edilmiş ve Dış Politika ve Savunma Doktrini ilan edilmiştir. Bu doktrinde Atlantikçi akımın etkilerini izlemek mümkünse de yavaş yavaş Sovyetler Birliği’nin mirası olan bölgelerde etkin politika izleme stratejisinin de ağırlık kazandığını görmekteyiz.

1990 ortalarına doğru gelindiğinde Batı’dan beklenen ekonomik yardımların gelmemesi, uygulanan Şok Terapi programının başarısızlığının yarattığı hayal kırıklığı ve NATO’nun doğuya doğru genişleme stratejisi izleyeceğinin sinyalleri de belirdikçe, Rusya içinde Batıya duyulan tepkiler artmaya başlamıştır. Bu süreçte Atlantikçilik akımı ve liberal söylemler de giderek düşüşe geçmiştir. Bu tarihten itibaren Atlantikçiliğe tepki olarak gelişen Avrasyacılık akımının Rus dış politikasında etkisinin artmaya başladığını ve 2000’lerde iki dönem devlet başkanı olan Viladimir Putin ile zirveye ulaştığını görmekteyiz. Avrasyacılığın Rusya’daki fikir babalığını Alesander Dugin yapmıştır. Dugin’in jeopolitik yaklaşımlarından etkilenen Avrasyacı akım, Rusya’nın bir kara devleti olduğu ve devletin otoriter, merkeziyetçi yönlerine ağırlık verilmesinin önemi üzerinde yoğunlaşmıştır. 1996’da Yevgeni Primakov’un Dışişleri Bakanı olmasıyla birlikte Rusya’nın Dış Politika ve Strateji Belgelerinde de Avrasyacılığın ağırlığı belirmeye başlamıştır. Primakov “Çok Kutupluluk Doktrini” ile Rus dış politikasında ilk kez çok kutuplu dünya kavramını formüle etmiş ve 1997’deki Ulusal Güvenlik Doktrinine de bunu eklemiştir. O yıllarda yaşanan Çeçen Savaşının da etkisiyle, Primakov iç sorunların dış politikayı etkilediğini ve Rusya’nın toprak bütünlüğünün hayati önemde olduğunu vurgulayacaktır. Putin, iktidarı döneminde Primakov Doktrini üzerinden çok kutuplu sistem anlayışını ilerletecek ve kutuplardan birinin de Rusya olduğunu vurgulayacaktır. ABD’nin tek kutuplu dünya liderliğine tepki olarak geliştirilen bu yaklaşımın temelinde Rusya Avrasyacılığında Batı karşıtlığı, Rus imparatorluğu vurgusu, devletin otoriter ve merkeziyetçi yönlerinin güçlendirilmesi, askeri harcamaların artırılması esaslarını görmekteyiz. 2000’de kabul edilen Rusya’nın

Ulusal Güvenlik Doktrini ve Dış Politika Konsepti'nde de Avrasyacılığın tüm izlerini görmek mümkündür. Putin, iktidarı süresince oldukça merkezîyetçi politika izlemiş ve kimi çevreler kendisi için “Yeni Çar” tabirini kullanmışlardır. Bu dönemde Rusya'nın büyük ve güçlü bir devlet olduğu söylemi ve üniter yapısına yapılan vurguyu görmekteyiz. 2008'de görev süresinin dolmasıyla Putin'in başbakanlığa geçmesi ve Medvedev'in de devlet başkanı seçilmesi Rus dış politikası açısından pek bir fark yaratmamış ve Dmitri Medvedev, Putin'in devamı bir dış politika çizgisi izleme eğilimi göstermiştir.

1.2.2.3. NATO

1.2.2.3.1. NATO'nun Yeni Vizyonu

Batı ve bilhassa ABD, Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte daha da ağırlık kazanan bölgesel, etnik ve dini çatışmalar, aşırı milliyetçilik, kitle imha silahlarının yayılması, göç, uluslararası terörizm, uyuşturucu ticareti gibi olguları yeni tehditler olarak tanımlamışlardır. Bunların dünya barışını ve istikrarı tehdit ettiklerini ve NATO'nun mevcut uluslararası ortamda yeni tehdit algılamalarına uyum sağlayacak şekilde misyon ve vizyon yenilenmesine ihtiyaç duyduğunu öne sürmüşlerdir.

NATO'nun işlevi; Antlaşma'nın 3., 4. ve 5. Maddeleri'nde belirlenmiştir. Özellikle 5. Madde'de NATO üyelerinden birinin toprak bütünlüğü, siyasi bağımsızlık ve güvenliğine karşı yapılan bir saldırı hepsine yapılmış sayılacağı ve ittifakın topluca harekete geçebileceği vurgulanmıştır. 6. Madde'de ise NATO'nun müdahale alanlarının sınırları çizilmiş ve anlaşmada açıkça tarif edilen bölgelerdeki⁴⁸ saldırılara karşı işlevsel olduğu belirtilmiştir. Ancak Soğuk Savaş sonrasında geliştirilen “esnek yorum” ile bu maddenin içeriği genişletilmiştir. Ünlü “alan dışılık” (*out of area*) kavramı ile -özellikle de Afganistan müdahalesiyle- örgütün

⁴⁸ NATO Anlaşmasının 6. maddesi şu şekildedir: “Madde 5 açısından, Taraflardan bir ya da daha çoğuna karşı silahlı saldırı, aşağıdakileri de kapsar: Tarafların Avrupa ya da Kuzey Amerika'daki topraklarına..., Türkiye topraklarına veya taraflardan herhangi birinin egemenliği altında olan ve Yengeç Dönencesi'nin kuzeyinde yer alan adalara yapılan silahlı saldırı...”

savunma alanı dışında kalan bölgelerde de rol üstlenebileceği ve operasyonlara katılabileceği yönünde bir yaklaşım benimsenmeye başlanmıştır.

1990'larda meydana gelen Bosna ve Kosova Savaşları, NATO'nun Soğuk Savaş sonrasında varlığını sürdürmesi ve yeni roller üstlenmesi açısından oldukça önemlidir. Bosna ve Kosova savaşları öncesinde uluslararası politika anlamında öne çıkan en önemli kriz, Körfez Krizi olmuştur. Ancak NATO bu krizde herhangi bir rol üstlenmemiştir. 1990–91 yıllarında Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesiyle başlayan Körfez Krizi ABD önderliğinde ve Fransa, İngiltere, Suudi Arabistan, Suriye ve Mısır gibi ülkelerin de katılımıyla oluşturulan uluslararası koalisyonun müdahalesiyle sonuçlanmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılma dönemine denk gelen bu operasyonda Moskova sessiz kalmıştır.

1995 yılına gelindiğinde NATO, Bosna Hersek'te üç yılı aşkın süredir Bosnalı Sırplarla Boşnak ve Hırvatlar arasında devam eden savaşın sona erdirilmesine hava saldırısıyla katkıda bulunmuştur. Bosna'da savaş sonrasında imzalanan Dayton Barış Anlaşması'nın askeri yönlerini uygulamak amacıyla NATO liderliğindeki *IFOR (Implementation Force)* atmış bin kişilik gücüyle bölgeye yerleştirilmiştir. Rus askerleri de bu barışı kurma operasyonunda NATO komutasında yer almışlardır. Bu tarihten itibaren NATO görev alanını genişletmiş ve barışı kurma ve koruma misyonlarında etkin olmaya başlamıştır.

1999 yılındaki Kosova Savaşı, yaklaşık üç ay süren NATO müdahalesiyle sona erdirilebilmiştir. Yapılan anlaşma ile Sırp güçleri bölgeden geri çekilmiş, Kosova'da Birleşmiş Milletler denetiminde istikrarı sağlamak için uluslararası askeri ve sivil varlıklar oluşturulmuştur. Bunlar, *KFOR (Kosovo Force)* ve *UNMIK (United Nations Interim Administration Mission in Kosovo - Birleşmiş Milletler Geçici Yönetim Misyonu)*'dur. NATO, KFOR askeri gücüne 23 üye ülkesi ile katılmıştır. NATO üyesi olmayan 12 ülke ve sonrasında Rusya'nın da katılımıyla toplam 36 ülke KFOR'a destek vermiştir.

11 Eylül 2001’de ABD’de meydana gelen terörist saldırıların ardından ABD öncülüğünde Afganistan’a gerçekleştirilen müdahale (*Enduring Freedom*) NATO açısından bir diğer önemli gelişme olmuştur. ABD ilk defa 5. Madde’ye işlerlik kazandırmış ve El-Kaide ve Taliban’ı Afganistan’dan çıkartmak için girişilen operasyonda ISAF (*Uluslararası Güvenlik Gücü*) oluşturulmuştur. Ağustos 2003’den itibaren NATO, ISAF’ın komutasını üstlenmiş, liderlik etmiş ve ayrıca oluşturulan Birleşmiş Milletler misyonuna da destek vermiştir.

ABD’nin Irak’ta 2003 yılında kitle imha silahları ürettiği gerekçesiyle Saddam rejimini devirmek için giriştiği “Özgürlük Operasyonu”nu başladığında NATO desteği söz konusu olmamıştır. 2 Haziran 2003’de gerçekleştirilen NATO toplantısında Irak’ta “kısıtlı bir rol” oynamayı kabul etmişse de özellikle de Avrupa’da ABD’nin bu operasyonuna karşı tepkiler oluşmuş olduğundan açık ve anlamlı bir kurumsal destek ilk başlarda söz konusu olmamıştır. Polonya ve İngiltere gibi ülkeler kendi başlarına Irak operasyonuna ve operasyon sonrası oluşturulan askeri güce destek vermişlerdir. Ancak, 2004 İstanbul Zirvesi’nde Irak’ta savaş sonrası oluşan yeni yönetime destek kararı alınmış, güvenlik güçlerinin eğitimi başlatılmış ve Irak’a NATO bayrağı dikilmiştir.

1.2.2.3.2. NATO Genişlemesi

NATO’nun 1994’deki Brüksel Zirvesi’nde “Barış İçin Ortaklık” (Partnership for Peace) projesi geliştirilmiş ve bu kapsamda NATO’nun doğuya doğru genişlemesine karar verilmiştir. NATO’nun genişleme kararı alması ve özellikle eski Varşova Paktı üyelerini bünyesine kabul etmesi uluslararası politika açısından önemli bir gelişme olmuştur. 1999’daki Washington Zirvesi’nde Soğuk Savaş sonrasında değişen uluslararası ortam ve güvenlik algılamalarına uyum sağlayacak yeni bir stratejik kavram geliştirmek konusunda fikir birliğine varılmıştır. 1999’dan itibaren terörizmi NATO’nun kendisine tehdit olarak algıladığını ve tanımladığını görmekteyiz. Bunu takiben 2002 Prag Zirvesi’nde Avrupa’nın askeri yeteneklerini güçlendirecek yeni girişimlerde bulunmaya karar verilmiştir. Bu zirvede ayrıca terörizme karşı Ortak

Eylem Planı benimsenmiştir. 2004 İstanbul ve 2006 Riga Zirveleri'nde de –özellikle Afganistan'daki Taliban güçlerine karşı- terörizme karşı mücadele konusu ön plana çıkarılmıştır.

Soğuk Savaş sonrasında NATO Genişlemesini kendisine tehdit olarak algılayan Rusya, her dönemde geliştirdiği dış politika ve güvenlik stratejilerinde NATO genişlemesine atıf yapmıştır. Rusya hem NATO ile ilişkiler geliştirmiş hem de NATO genişlemesine karşı çıkmıştır. NATO'nun Rus etki alanındaki bölgelerdeki ülkeleri bünyesine alması Rusya'yı endişelendirmiştir. Bugün Kuzey Atlantik bölgesinin temel savunma ve güvenlik örgütü olan NATO, Soğuk Savaş boyunca Batı'nın Doğu Bloğu'na yani Varşova Paktı'na karşı kurduğu bir savunma örgütüydü. Komünizm ve Sovyet tehdidi algısının ortadan kalkması ile ilk olarak NATO'nun varlığını sürdürüp sürdürmeyeceği sorusu gündeme gelmiştir. 1990'ların ortalarına doğru Sovyet etkisindeki Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin de sırayla NATO'ya üyelik başvurusunda bulunmaları NATO'nun yeni dönemde de varlığını ve temel savunma örgütü olma özelliğini sürdüreceğini göstermiştir. Ancak komünizm tehdidi algısının ortadan kalkmasıyla, NATO'nun kime ya da neye karşı varlığını devam ettireceği ve yeni misyonunun ne olacağı sorusu gündeme gelmiştir.

Brzeziński, 1997'de kaleme aldığı “Büyük Satranç Tahtası” adlı eserinde NATO genişlemesi ile Avrupa'nın büyümesi arasında bağlantı kurmaktadır ve şöyle devam etmektedir: “Daha geniş bir Avrupa ve NATO, ABD'nin kısa ve uzun vadeli hedeflerine hizmet edecektir. Aynı zamanda yeni Orta Avrupalı üyelerin kabulüyle, Amerika için yüksek önemdeki jeopolitik konularda ABD'ye meydan okuyabilecek kadar siyasal açıdan bütünleşmiş bir Avrupa yaratmaksızın, daha büyük bir Avrupa oluşturulması amaçlanmıştır. Bu da Avrupa'da Amerikan eğilimli devletlerin sayısının artırılarak Amerikan etkisinin menzilini büyütecektir. Bu ülkelerin NATO'ya girmeleri şarttır. Aksi takdirde Avrupa-Atlantik alanının parçası olamayacaklar ve bu da Rusya'nın Orta Avrupa'daki jeopolitik özlemlerini canlanmasına sebep olacaktır.”⁴⁹ 1999 yılında Polonya, Macaristan ve Çek

⁴⁹ Zbigniew Brzeziński, **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul, Sabah Yayınları, 1998, s.178-180.

Cumhuriyeti NATO'ya üye oldular. Ardından 2002 yılında hem Avrupa Birliği (Kopenhag Zirvesi'nde) hem de NATO (Prag Zirvesi), genişleme kararı almışlardır. 2004'de Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve 2009'da da Hırvatistan ve Arnavutluğun üyeliklerinin ardından NATO'nun üye sayısı 28'e ulaşmıştır. Yine 2004 yılında Kıbrıs, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Slovakya Avrupa Birliği üyesi olmuşlardır. Bunu takiben 2007'de Bulgaristan ve Romanya Avrupa Birliği'ne girdiler. Bugün 27 AB ülkesinin sadece altısı yani Kıbrıs, Malta, Avusturya, Finlandiya, İrlanda ve İsveç NATO üyesi değildirler.

1.2.2.3.3. NATO – Rusya ilişkileri

NATO ile Rusya arasındaki ilk resmi ilişkiler 1991 yılında kurulmaya başlamıştır. Aralık 1991'de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi – KAİK (*North Atlantic Cooperation Council- NACC*) kurularak NATO ve eski Varşova Paktı üyelerinin ortak bir forum alanı oluşturmaları hedeflenmiştir. 1994'de kurulan Barış için Ortaklık – BİO (*Partnership for Peace – PfP*) ile de Orta ve Doğu Avrupa'daki ülkelerin her biriyle NATO'nun birebir ilişkiler geliştirmesi amaçlanmıştır ve Rusya da bu programa katılmıştır. Sonrasında ise NATO üyesi olan ve olmayan ülkeler arasında ilişki geliştirmek amacıyla 1995 yılında Avrupa Atlantik İşbirliği Konseyi - AAİK (*Euro Atlantic Partnership Council – EAPC*) kurulmuştur. Avrupa Atlantik İşbirliği Konseyi kurulunca KAİK ortadan kalkmıştır. Zira KAİK'te yer alan çoğu ülke bu süreçte NATO üyesi olmuşlardır. 1997 yılında NATO-Rusya Kurucu Senedi (*Founding Act*) imzalanmış, Mayıs 2002'de ise NATO-Rusya Konseyi (*NATO Russian Council-NRC*) oluşturulmuştur. Bu bağlamda NATO'da Rusya'ya ait bir diplomatik temsilcilik ve iki büyük NATO karargahında Rus askeri bürosu kurulmuştur. Ayrıca Konsey, 2004 yılında “Terör Konusunda Eylem Planı”nı kabul etmiştir. 11 Eylül'den sonra Rusya'nın ABD'nin terör karşıtı kampanyasına kendi bünyesinde yaşadığı Çeçenistan Sorunu nedeniyle destek vermesi ile NATO-Rusya ilişkileri biraz daha gelişme eğilimi göstermiştir. Ayrılıkçı Çeçen hareketini terörizm kapsamına dahil etme çabasındaki Rusya bu anlamda stratejik bir tercih yapmıştır.

Yine de bu desteğinin sınırlarını korumaya çalışmıştır. Örneğin ABD'nin 2003 Irak müdahalesine ve Ortadoğu'da izlediği sert politikaya Almanya, Fransa ve Çin gibi ülkelerle birlikte hareket ederek karşı çıkmıştır. Gürcistan'da 2003'de "Gül Devrimi", Ukrayna'da 2004'de "Turuncu Devrim" ve Kırgızistan'da 2005'de "Lale Devrimi" adlarıyla anılan ve ABD'nin desteklediği "Renkli Devrimler", Batı'nın desteğiyle gerçekleşen demokrasi yanlısı taban hareketleri, söz konusu ülkelerde iktidar değişikliklerine yol açmış ve Rusya'nın tepkisini çekmiştir. Bölgedeki geleneksel etkisinin sarsılma sinyallerini alan Rusya bölgede yaşanan bu tür olaylara karşı çıkmıştır. Bunların yanında Soğuk Savaş sonrasında hemen her dönem NATO'nun doğuya yani kendisine doğru genişlemesi yönündeki kaygılarını dile getiren Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO üyesi olmak istemelerine de şiddetle karşı çıkmıştır. Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden sonra iki Balkan ülkesi olan ve Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi Bulgaristan ve Romanya'nın da önce AB ve ardından NATO üyesi olmaları; ayrıca Gürcistan ve Ukrayna'nın da 2008 Bükreş toplantısında alınan "açık kapı" kararı ile ileride NATO üyesi olabileceklerinin vurgulanması Rusya'yı kaygılandırmıştır. Rusya kendi nüfuz alanı olarak gördüğü bölgede, ABD etkisinin yayılmasından son derece rahatsızdır. Yakın Çevre Doktrini çerçevesinde bölgede gelişen her türlü olaya doğrudan müdahale etme hakkını kendinde gören Rusya, örneğin 2008'de Güney Osetya ve Abhazya bölgelerinin ayrılıkçı hareketlerine karşı kontrolü sağlamak için operasyon düzenleyen Gürcistan'a askeri müdahalede bulunmuştur. Çatışmaların ardından söz konusu iki bölge Rusya'nın da desteğiyle bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Yine Rusya, Ukrayna ve Kırgızistan örneklerinde olduğu gibi, bölge içinde gelişen muhalif ya da Batı yanlısı iktidar taleplerine ve bölge ülkelerinin ABD ile giriştikleri güvenlik anlaşmalarına karşı çıkmaktadır. Bunun için de çeşitli dış politika araçları kullanmaktadır. Enerji meselesi de bunlardan biridir. Özellikle Putin döneminde Rusya, enerjiyi dış politikasında ağırlıklı bir yere oturtmuş ve bu bağlamda politikalar üretmiştir. Ukrayna ile yaşanan doğalgaz krizi bunun bir örneğidir. Avrupa ülkeleri enerji konusunda çok yüksek oranda Rusya'ya bağımlıdır ve Rusya gerek giriştiği ikili ilişkilerle gerekse de başlattığı Güney Akım, Kuzey Akım gibi boru hatları projeleriyle enerji kartını kullanarak politika izlemektedir.

1.2.2.4. Avrupa Birliği

1.2.2.4.1. Avrupa Birliği’nin Genişlemesi

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki dönüşümler kuşkusuz Avrupa Birliđi’ni (o zamanki adıyla Avrupa Topluluđu) de etkilemiştir ve topluluk üyesi ülkeler yeni uluslararası sistemde daha etkin rol alabilmek için topluluğun yapısında değişiklik yapılmasının adımlarını atmaya başlamışlardır. Bu adımların en önemlilerinden biri, 9–11 Aralık 1991’de Maastricht’de yapılan toplantılar neticesinde Avrupa Topluluđu’nun “Avrupa Birliđi”ne dönüştürölmesi açısından dönüm noktası denebilecek mali ve siyasal birlik oluşturulması ile ilgili anlaşmaların imzalanmasıdır. Bu anlaşmalarda ortak para birimine gečilmesi, ortak dış ve güvenlik politikası izlenmesinin yollarının aranması, Avrupa Parlamentosu’nun yetkilerinin artırılması gibi önemli kararlar alınmıştır. Maastricht Anlaşması’nı takiben Avrupa Birliđi’nin yaptığı tüm düzenlemeler ve izlediği politikalar -ki genişleme bunun en somut örneğidir- Birliđin sistem içindeki konumlanışı ve etkinliği açısından atılmış adımlardır.

Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti gibi bölge ülkeleri, Sovyet etkisinden kurtulmalarının hemen ertesinde yüzlerini Batıya dönmüşlerdir. Batının tüm siyasi, ekonomik kurumları ile bütünleşme hedefleri neticesinde 2004 yılında Avrupa Birliği’ne üye olmuşlardır. Avrupa Birliği üyelikleri, eski Sovyet etki alanındaki bölge ülkelerinin “Avrupa’ya Dönüş” politikalarının ulaştığı doruk noktadır. 1993 Kopenhag Zirvesi’nde Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme politikası, 2004 yılında Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Kıbrıs ve Malta, 2007 yılında ise Bulgaristan ve Romanya’nın Avrupa Birliği’ne üye olmaları bu günkü konumuna ulaşmıştır.

Genişlemenin dışında Avrupa Birliği geliştirdiği “Komşuluk Politikası” (*Neighbourhood Policy*) ile Avrupa Birliği’ne aday olmayan ülkelerle ilişkilerini düzenlemektedir. Avrupa Birliği Komisyonu’nun 12 Mayıs 2004’te kabul ettiği “Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi”ne dayanan Komşuluk Politikası on

altı ülkeyi kapsamaktadır. Bunlar: İsrail, Ürdün, Moldova, Fas, Tunus, Filistin, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan, Mısır, Gürcistan, Lübnan, Cezayir, Suriye, Libya ve Beyaz Rusya'dır.

Avrupa Birliği'nin Komşuluk Politikası'ndaki amacı, son genişlemeler sonrası doğu ve güneyinde yer alan komşularıyla ikili ilişkiler geliştirerek bölgedeki ekonomik ve politik istikrarsızlıklarla mücadele etmektir.⁵⁰ Söz konusu ülkelerle tek tek ortaklık anlaşmaları yapan ve Eylem Planları kabul eden Avrupa Birliği'nin bu politikasındaki hedefleri özellikle ekonomik, sosyal, siyasi ve enerji konularında bölge istikrarının, güvenliğin ve refahın sağlanması⁵¹ ve komşu ülkelerde dönüşüm süreçlerinin desteklenerek Avrupa Birliği standartlarına erişilmesi şeklinde ortaya konmaktadır.⁵² Tüm bunların yanında Avrupa Birliği bölgede ABD, Rusya, Çin gibi büyük devletler arasındaki güç mücadelesinin dışında kalmak istememektedir. Komşuluk Politikası'nın geliştirilmesinde bunun da etkisinden bahsedilebilir.

1.2.2.4.2. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası

1990'lara kadar Avrupa Birliği için güvenlik konuları NATO bağlamında değerlendirilmekteydi. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle oluşan yeni uluslararası sistemde Avrupa Birliği'nin kendini konumlandırışının ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini de içine alacak şekilde genişlemesi hedefinin de etkisiyle bir "Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği – AGSK" (*European Security and Defense Identity – ESDI*) oluşturulmuştur. Bu fikir, 1990'ların sonlarından itibaren "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası – AGSP" (*European Security and Defense Policy – ESDP*) oluşturulmasına öncülük etmiştir.

⁵⁰ Rafal Trzaskowski, **Jak wzmocnić Europejską Politykę Sąsiedztwa UE?**, Warszawa, Centrum Europejskie Natolin, Analizy Natolinskie, 1(33) 2009, p.2.

⁵¹ Barbara Lippert, **European Neighbourhood Policy: Many reservations -Some Progress-Uncertain Prospects**, Berlin, Friedrich Ebert Stiftung: International Policy Analysis, June 2008, p.7.

⁵² Alexander Duleba, v.d., **The Reform of the European Neighborhood Policy**, Bratislava, Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2008, p.9.

Avrupa Birliği'nin güvenlik hedefleri ilk kez 1992 Maastricht Anlaşması'nda ortaya konmuştur. Aynı yıl Avrupa Birliği, Petersberg Deklarasyonu'nu (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası içinde hazırlanmış olan askeri ve güvenlik konulu görevler bütünü) kabul etmiştir. Deklarasyonda, Birliğin insani yardım, kurtarma, barışı koruma, kuvvet kullanımını da içerecek şekilde kriz yönetimi ve barışın yeniden kurulması konularında görevlerinden de bahsedilmektedir. Ayrıca Batı Avrupa Birliği'nin (BAB) Avrupa Birliği'nin savunma unsuru olarak geliştirilmesi de vurgulanmıştır. Daha sonrasında BAB ile ilgili hükümler 1997'de imzalanan ve 1999'da yürürlüğe giren Amsterdam Anlaşması'na da eklenmiştir.

İlk başlarda Avrupa Birliği savunma politikası geliştirilirken NATO olanaklarının kullanımından hesaba katılmaktaydı. Ancak ilerleyen yıllarda NATO güçlerinin yanında AB'nin kendi askeri gücünü de oluşturmasından bahsedilmeye başlanacaktır. Bunun ilk sinyalleri 1998 Aralık ayında İngiltere ve Fransa'nın gerçekleştirdiği St.Malo Zirvesi'nde verilmiştir. Zirvede "NATO'ya bağlılığın yanında, Birliğin, askeri bir güçle desteklenen bir özerk hareket kapasitesi olmasının gerekliliği de vurgulanmıştır. Bu, NATO'nun Avrupa ayağındaki güçlerinden seçilebileceği gibi, NATO dışında da oluşturulabilecektir. 1999'da toplanan Köln ve ardından Helsinki Zirvelerinde ortak bir güvenlik politikası için arayışlar sürmüş, atılan bazı adımlar AGSP'nin özerk hale getirilmesi açısından önemli olmuştur. Köln Zirvesi'nde AGSP'nin kurumsal çerçevesi çizilmiştir. Helsinki Zirvesi'nde ise NATO'nun müdahale etmek istemediği uluslararası krizlerde Avrupa Birliği'nin kendi alacağı kararlar doğrultusunda askeri operasyonlara girebileceği kabul edilmiştir."⁵³ Bu da AGSP açısından bir diğer dönüm noktasını teşkil etmektedir. Ayrıca AGSP kapsamında Petersberg Görevlerini yerine getirebilecek 60 bin kişilik bir "Acil Müdahale Gücü"nün 2003 yılı sonuna kadar oluşturulması kararlaştırılmıştır.

Haziran 2000 Feira Zirvesi 5000 kişilik polis gücü oluşturulması kararı alınmıştır. Aralık 2000 Nice Zirvesi ile AGSP'nin kurumsal yapılanması oluşturulmaya

⁵³ Esra Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, C.2/3, 2002, s.48.

çalışılmıştır. Şubat 2001’de imzalanan ve iki yıl sonra 1 Şubat 2003’de yürürlüğe giren Nice Antlaşmasında BAB, AB ve NATO ilişkileri de düzenlenmiştir. BAB, AB içine dahil edilmiş yani AB’ye entegre edilmiştir. İşlevleri de AB’ye devredilmiştir. Aralık 2001’de toplanan Leaken Zirvesi ile de AB’nin kriz yönetimi operasyonları düzenleyebileceği yani AGSP’nin artık operasyonel hale geldiği açıklanmıştır.

2003’te AB Konseyi “Avrupa Güvenlik Stratejisi”ni kabul etmiştir. “Daha iyi bir dünyada güvenli Avrupa” sloganıyla açıklanan belgede terörizm, kitle imha silahlarının yayılması, bölgesel çatışmalar, devletlerin yıkılması ve organize suçlar yeni tehditler olarak tanımlanmıştır. Belgede ayrıca AB’nin global güvenlik sorunları karşısında aktif roller üstlenmesi gerektiğinin altı çizilmektedir. AB’nin güvenlik konusunda diğer büyük güçlerle işbirliği yaparsa başarılı olacağı da vurgulanmıştır.⁵⁴ Aslında burada NATO ve ABD’ye vurgu söz konusudur.

11 Eylül saldırıları sonrasında gerçekleştirilen Afganistan müdahalesi Avrupa Birliği’nin güvenlik politikaları açısından önemli bir gelişme olmuştur. “11 Eylül’den sonra ABD, Afganistan’a NATO ile değil de bazı seçilmiş müttefiklerle birlikte operasyon düzenlemeyi tercih etmiştir. Buna gerekçe olarak da Avrupalı kuvvetlerin bu tür bir savaşta gereken hassas vuruş yeteneklerinden yoksun olduğunu ileri sürmüştür. Avrupalı kuvvetler ancak sıcak savaşın büyük bölümü bittikten sonra barışı korumak üzere burada konuşlandırılmışlar ve bunu takiben Ağustos 2003’te NATO, Kabil’deki BM görev yönergesi ile yürütülen ISAF komutasını üstlenmiştir.”⁵⁵ 2003’de Makedonya’da, 2004’te Bosna Hersek’te NATO imkanları ve faaliyetleri kapsamında AB askeri gücü de yer almış ve askeri misyon üstlenmiştir. Ardından AB, 2006’da Güney Lübnan’da BM Gücünü desteklemiştir. Ancak özellikle Kosova ve Irak Savaşı örneklerinde AB’nin, bölgesel çatışma ya da krizlerde yetkin olamadığı ve etkin bir politika izleyemediği anlaşılmıştır. 2003 yılında ABD’nin Irak müdahalesi sırasında AB üyeleri arasında yaşanan görüş

⁵⁴ “A Secure Europe in a Better World”, **European Security Strategy**, Brussels, 12 December 2003, **European Council resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>, 2 Mayıs 2011.

⁵⁵ Peter Vam Ham, “Büyüme Sancıları”, **NATO Dergisi**, Sonbahar 2005, (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/turkish/analysis.html>, 12 Mayıs 2011.

ayrılıkları ve AB'nin bütün olarak hareket edememesi AGSP'nin geleceğinin olmadığı yönünde tartışmalara neden olmuştur. Fakat bu krizin AB'ye dış politika konusunda birlik halinde ve ortak hareket etme hususunda çabalarını arttırmak için motive edici olduğu da düşünülebilir. Buradan hareketle AB anayasası hazırlanırken ortak Dışişleri ve güvenlik politikasına ağırlık verildiğini görmekteyiz.

Avrupa Birliği'nin anayasası olarak kabul edilen ve 1 Aralık 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması ile AGSP'nin adı OGSP (Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası) olarak değiştirilmiş ve kapsamlı düzenlemeler getirilmiştir. Antlaşmada uluslararası konularda tek seslilik için Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilciliği makamı oluşturulmuştur. Antlaşmanın 28B/1 Maddesi'nde Birliğin, "OGSP bağlamında ortak silahsızlandırma operasyonları, insani görevler kurtarma görevleri, askeri danışma ve yardım görevleri, çatışma önleme, barışı koruma misyonları, kriz yönetiminde muharip güç kullanılmasını gerektiren görevler, barış oluşturma ve çatışma sonrası istikrar sağlama görevlerine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca tüm bu görevlerin terörizme karşı savaşa katkıda bulunacağı da ifade edilmiştir."⁵⁶

1.2.3. Uluslararası Sistemdeki Dönüşümler

1.2.3.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması

Soğuk Savaş'ın sonu anlamına gelen gelişmeler 1989–1992 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler, Sovyet coğrafyasındaki ülkelerde komünist yönetimlerin ortadan kalkması ve SSCB'nin dağılması ile sonuçlanmıştır. Bu, aynı zamanda uluslararası sistemde büyük bir dönüşüm anlamına da gelmektedir. Zira sistemin iki kutuplu yapısı son bulmuş, NATO ve Varşova Paktı çevresinde kümelenmiş ülkelerden oluşan blok mantığı ortadan kalkmıştır. Bu dönüşüm büyük çatışmalar neticesinde ve uzun zaman alarak değil, daha kısa bir sürede ve

⁵⁶ "Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community", signed at Lisbon, 13 December 2007, **Official Journal of The European Union**, C 306 of 17 December 2007, EUR-Lex Access to European Union Law resmi web sitesi, (Çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>, 24 Nisan.2011.

kendiliğinden gerçekleşmiştir. Sovyetler'in çöküşünün kendi iç sorun ve çelişkilerinden kaynaklı oluşu ise kurulan yeni düzendeki güç dağılımını ve ülkelerin sistem içindeki konumlanışlarını analiz etmemiz açısından önem arz etmektedir. Komünizm, herhangi bir devrim ile yıkılmamış Doğu Bloğu'ndaki ülkelerde geçiş süreci de Romanya dışında nispeten yumuşak cereyan etmiştir. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin dağılmasında iç ve dış dinamiklerin her ikisi birlikte etkili olmuşlardır. Dış dinamikler açısından konuya baktığımızda Soğuk Savaş'ın seyri ve ABD-Sovyetler Birliği gerginliği göze çarpmaktadır. 1970'lerde iki blok arasındaki gerilimin giderek azalması ve 1975 Helsinki Nihai Senedi ile somutlaşan "yumuşama" (*detant*) süreci yerini 1980'lerde Soğuk Savaş'ın tekrar hız kazanmasına bırakmıştır. ABD ve Sovyetler Birliği arasında "Yeni Soğuk Savaş" dönemi diye adlandırılan yeni bir gerginlikler dönemine girilmiştir. 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve Polonya'da 1970 ve 80'lerin başlarında yaşanan ayaklanma ve muhalif hareketlere karşı izlediği sert tutumun tırmandırdığı gerginlikler Ronald Reagan'ın ABD Başkanı seçilmesi ile farklı bir boyuta taşınmıştır. Reagan başkanlığı döneminde Sovyet karşıtı direniş ve muhalif hareketleri destekleme politikası izlemiştir.

"Reagan başkan seçildikten sonra 1983 yılında "Yıldız Savaşları Projesi" olarak da bilinen Stratejik Savunma Girişimi'ni açıklamıştır. Bu proje özünde, karşılıklı mahvolma esasına dayalı dehşet dengesi anlayışı yerine nükleer silahların kullanım aşamasında yok edilmesi anlayışına dayanmaktaydı. ABD'nin hedefindeki Sovyetler Birliği'ne karşı geliştirdiği ve düşman füzelerini uzaydan yok edilebilmeyi amaçlayan projeye göre bu sistem karşı tarafı işe yaramayacak yeni saldırı füzeleri yapmaktan da vazgeçirecekti."⁵⁷ Silahlanmayı azaltmak amacıyla geliştirildiği savunulan bu proje aslında tersine, tarafları daha fazla silahlanmaya iteceği yönünde eleştiriler almışsa da, 1980'lerin başlarında ABD-Sovyetler gerginliğini oldukça sert bir boyuta taşımıştır. Bu süreç 1985'de Michael Gorbaçov'un Sovyetler Birliği'nde iktidara gelmesine kadar devam etmiştir. Gorbaçov iktidarı ise gerek taraflar arasındaki ilişkileri gerekse de Doğu Bloğu'nun kendi iç dengelerini tamamen

⁵⁷ Faruk Sönmezoglu, Ed., **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, 2005, s.604-605.

değiştirecek gelişmelere sahne olmuştur. Ve bu sürecin sonu Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar gitmiştir.

Gorbaçov, geliştirdiği *Glastnost* (Açıklık) ve *Perestroyka* (Yeniden Yapılanma) politikalarıyla sistemde temel siyasal, ekonomik ve toplumsal dönüşümler gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Perestroyka'da ekonomik yeniden yapılanma hedef alınarak Sovyet rejiminin açıklarını değerlendirmiş ve sistemin yapısını değiştirerek, piyasa ekonomisine geçişi sağlayacak ekonomik ve siyasal reformların gerçekleştirilmesi yönünde adımlar atılması öngörülmüştür. Glastnost'da ise siyasal liberalizasyon hedeflenerek, parti ile devletin ayrılması, gerekli bürokratik değişimlerin gerçekleştirilerek, hukukun üstünlüğü ve insan hakları temelinde anayasal düzenin ve devletin demokratikleşmesinin sağlanması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Komünist Parti'nin yetki alanının daraltılması ve güçler ayrımının gerçekleştirilmesine çalışılmıştır. SSCB'nin Şubat 1986'da toplanan 27. Kongresi'nde reform kararı alınmıştır. Gorbaçov açısından bu reformları uygulamaya geçirmek iki koşula bağlıydı: "İlki, savunma harcamalarının azaltılmasıyla ortaya çıkacak mali kaynakların ülke ekonomisinin yeniden yapılandırılması ve geliştirilmesine harcanmasıdır. İkincisi ise Komünist Parti ve toplumun köklü dönüşümü şeklinde özetlenebilir. Bu da aslında, Sovyet halkının siyasal reformları kabullenmesine bağlıydı."⁵⁸

Gorbaçov iktidarında yaşanan gelişmeler Batı ve özellikle de ABD tarafından dikkatle izlenirken "12 Haziran 1987'de Başkan Reagan, Berlin'deki Brandenburg Kapısı önünde yaptığı ünlü konuşmasında Sovyet liderine hitaben 'Sayın Gorbaçov, bu kapıyı açın, bu duvarı yıkın!' şeklinde bir talepte bulunmuştur. Aslında Avrupa'daki Sovyet otoritesinin en somut simgesine yapılan bu meydan okumaya rağmen Gorbaçov soğukkanlılığını korumuş ve 1987'nin sonundaki Orta Menzilli Nükleer Kuvvetler Anlaşması'nın ve Washington Zirvesinin planlanmasına devam edilmiştir."⁵⁹ (Bu konuşmadan iki yıl sonra yıkılan Berlin Duvarı, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ve Doğu-Batı Bloklarının ortadan kalkmasının ilk

⁵⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih...**, s.493.

⁵⁹ John Lewis Gaddis, **Soğuk Savaş**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008, s.203.

işaretiydi.) Bununla birlikte Gorbaçov Varşova Paktı üyelerine Brejnev Doktrini'nin öldüğünü ima eder şekilde, bundan böyle kendi başlarına olduklarının ve kendi yollarında serbest hareket edebileceklerinin, Sovyetler'in herhangi bir askeri müdahalede bulunmayacağını işaretlerini vermiştir. Ayrıca 7 Aralık 1988'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki konvansiyonel güçlerinde tek yanlı ve önemli ölçüde indirime gidileceğini bildirmiş ve Sovyetler 1989'da on yıldır işgal altında tuttuğu Afganistan'dan çekilmiştir. Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu ekonomik çöküş süreci bu kararların alınmasındaki en büyük etkenlerden biridir. Geniş bir coğrafya'da etkin olma ve askeri varlık sürdürebilmenin maliyeti, kuşkusuz oldukça yüksekti. 1980'lerin sonunda yaşanan siyasi kaos, iç istikrarsızlıklar ve ekonomik liberalleşme çabaları Sovyet askerlerinin sayısında önemli düşüş yapılmasına sebep olmuştur.

Sovyetler Birliği'nde Gorbaçov 14 Mayıs 1990'da cumhurbaşkanı seçilmiştir. Ancak ülke içinde muhalefet ve istikrarsızlık ortamı sürmekteydi. Bu süreçte 19 Ağustos 1991'de komünizm yanlıları Yanayev liderliğinde bir darbe gerçekleştirdiler. Gorbaçov görevden ayrılmak zorunda kaldı. Ancak Boris Yeltsin liderliğindeki muhalefetin çabalarıyla darbeciler püskürtülmüş ve Gorbaçov görevine geri dönmüştür. Bu süreçte Yeltsin, etkisini daha da hissettirmeye başlamıştır. Son reform çabalarına rağmen Birlik ayakta tutulamamış ve dağılmanın önüne geçilememiştir. Birlik'e bağlı cumhuriyetler teker teker bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. 25 Aralık'ta Gorbaçov istifa etmek zorunda kalmıştır. Merkezi Moskova olan en büyük federe devletin adı da Rusya Federasyonu olarak değiştirilmiştir. Yine aynı yıl Varşova Paktı'nın resmen dağılmasıyla da iki kutuplu yapı askeri olarak da sona ermiştir.

Henry Kissinger "Diplomasi" adlı ünlü eserinde Sovyetler Birliği'nin dağılması konusunda Gorbaçov'un reform çalışmalarına ilişkin olarak şu yorumu yapmaktadır: "Gorbaçov yapılması olanaksız reformlar isteyerek temsil ettiği sistemin ölümünü çabuklaştırmış, hiçbir büyük dünya devleti herhangi bir savaş kaybetmeden bu kadar

çabuk ve kesin dağılmamıştır.”⁶⁰ Paul Kennedy ise aynı konuyla ilgili olarak, “Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri” kitabında sosyo-ekonomik ve politik açılardan bazı önemli alanlarda Sovyetler Birliği’nin ulaşmak istediği hedefler ile bunlara ulaşmak için geliştirilen yöntemler arasında sürekli genişleyen bir uçurumun varlığından söz eder. O’na göre bu uçurumlar, tarım ve sanayi veriminin artırılmasının istenmesi ama uygulanan kolektifleştirme ve planlamacılığın buna engel olması; dünya barışına vurgu yapılmasına rağmen silahlanmaya devam edilmesi ve sınırlarında güvenliğe gerek duyulduğunun söylenmesi, ancak komşularının güvenlik kaygılarına yönelik katı politikalar uygulanması şeklinde özetlenebilir. Paul Kennedy’nin “Sovyetler’in çelişkileri” şeklinde nitelendirdiği bu durumlar O’na göre sisteminin çökmesine sebep olacak gerginlikler yaratmıştır.⁶¹ John Lewis Gaddis ise, Gorbaçov ve dağılma süreciyle ilgili olarak, “...Karşılaştığı en büyük çelişki, sosyalizmi kurtarmak istemesi, ama bunu güç kullanmadan yapmak istemesiydi. Bu hedeflerin birbirleriyle bağdaşmaması onun şanssızlığıydı. Birini terk etmeden diğeri elde edemezdi.”⁶² değerlendirmesini yapmaktadır.

Brzeziński komünist rejimin çözülmesini özetle on farklı sebebin birleşimine bağlamaktadır. Bunlar: “ekonomik reform, sosyal öncelikler, politik demokratizasyon, partinin rolü, ideoloji, din ve kültür, tarih (ya da Stalinizm), savunma politikası ile Sovyet Bloğu ve dünyadaki komünist harekettir.”⁶³ Leslie Holmes da Post Komünizm adlı eserinde, komünist iktidarın çöküş teorilerine ilişkin bir sınıflandırma yapmakta ve şu etkenlere değinmektedir: “Gorbaçov faktörü, ekonomik başarısızlık, muhalefet güçlerinin rolü, Batıyla rekabet, Marksist çözüm, emperyal parçalanma ve meşruluk krizi.”⁶⁴ Gorbaçov’dan önceki Sovyet liderleri komünizmin devamının sağlanması ve Sovyet etkisindeki ülkelerde muhalif hareketleri bastırmak için güç kullanmaktan çekinmemişlerdi. Oysa Gorbaçov açısından durum daha farklıdır. Sovyetler Birliği ekonomisinin içine girdiği darboğaz

⁶⁰ Henry Kissinger, **Diplomasi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994, s. 741.

⁶¹ Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001, s.574-575.

⁶² John Lewis Gaddis, **a.g.e.**, s.221.

⁶³ Zbigniew Brzeziński, **Büyük Çöküş**, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, s.78.

⁶⁴ Söz konusu etkenlerin detayları için bkz.: Leslie Holmes, **Post komünizm**, Ankara, Doruk Yayınları, 2002.

ve çıkmaz başka türlü bir politika izlemeyi zorlaştırmaktaydı. Tüm bu nedenler göz önünde bulundurulduğunda Sovyetler Birliği ve komünizmin ABD'nin yıpratıcı rekabetinin de katkısıyla kendi iç dinamikleriyle yıkıldığı ve Soğuk Savaş'ın kendiliğinden sona erdiği, yerinde bir yorum olmaktadır.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını Rosenau'nun geliştirdiği değişkenler çerçevesinde anlamaya çalışırsak; uluslararası sistem değişkenini ABD ile olan rekabet çerçevesinde açıklayabiliriz. Bölgesel alt sistem düzeyinde Kadife Devrimler ve özellikle Doğu Avrupa'daki dönüşümlerden basedilebilir. Komşular yani yakın çevre açısından ise Sovyetler Birliği'ne bağlı ülkelerin tek tek Birlikten ayrılmaları gösterilebilir. Toplum değişkenleri açısından ekonominin çöküş sürecinde olduğunu ve toplumsal kimliklerde Sovyetler'den ayrılmak isteyen halkları görmekteyiz. Hükümet değişkenlerine baktığımızda darbeler ve muhalif hareketlerin güçlenmesi, bürokrasi değişkenlerinde ise tıkanmış ve artık çalışmaz hale gelen bir sistemden söz edilebilir.

Yetmiş yılı aşkın süredir komünist rejimle yönetilen ve birçok ülkeyi de etkisi altında tutan süper güç Sovyet Rusya'nın, ağırlıklı olarak kendi iç dinamikleriyle çözülmesinin dış ve iç politika anlamında önemli sonuçları olmuştur. İç politikaya baktığımızda Doğu Bloğu'nun ve Varşova Paktı'nın sona ermesi sürecinde Sovyetler Birliği'nin federal yapısında da çözümler başlamıştır. Yapılan reformlar merkezi yönetimin Sovyet Cumhuriyetleri üzerindeki denetimi gevşetmesine yol açmış, bu da ulusçu ve merkezi otoriteye karşı direniş hareketlerini tetiklemiştir. Ekonomik durumdaki kötüleşme de buna eklenince özellikle Kafkaslar ve Balık ülkelerinde bağımsızlık hareketleri sırayla gündeme gelmiştir. Bunun yanında sistemde yapılan ekonomik reformlar düşünüldüğünde büyük işçi grevlerinin baş göstermesini de vurgulamak gerekmektedir. Dış politika anlamında ise Doğu Avrupa'da Sovyet etkisindeki ülkelerde demokratikleşme ve bağımsızlık eğilimlerinin hız kazandığını görmekteyiz. 1989'da Doğu Avrupa'da ilk bağımsızlık girişimi Polonya'dan gelmiş ve sonuç başarılı olmuştur. 3 Ekim 1990 tarihinde Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi iki kutuplu uluslararası sistemin artık sona erdiğinin göstergesidir. 1989'dan itibaren Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan,

Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde ve sonrasında Arnavutluk ve Yugoslavya'da da komünist iktidarlar sona ermiştir.

Görüldüğü gibi tüm bu sürecin Orta ve Doğu Avrupa'ya yansımaları 1989–1991 arasında yaşanan “Kadife Devrimler” şeklinde olmuştur. Bölge ülkelerde yaşanan iktidar değişikliklerini ve siyasal, ekonomik ve toplumsal hayattaki değişimleri açıklamak için kullanılan Kadife Devrimler nitelemesi otoriter merkezi hükümetlerden, liberal yönetimlere ve demokratikleşme sürecine geçişi de ifade eder. 1989'dan itibaren başlatılabilecek bu süreç, Varşova Paktı'nın ortadan kalkması ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla doruk noktasına ulaşmış ancak; ülke politikalarındaki etkisi ve gelişimi 1990'lar boyunca devam etmiştir. “1989 sonrasında uluslararası sistemdeki değişim süreci, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde birçok farklı dönüşüm söyleminin benimsenmesine yol açmıştı. Birçok yazara göre bu süreç, çoğu Orta ve Doğu Avrupa ülkesi için ‘Avrupa'ya dönüş’ çağını açmıştır.”⁶⁵ Avrupa'ya dönüş, bu ülkeler açısından yeni sisteme uyum sağlama yolunda geliştirilmiş bir söylemdi. 2. Dünya Savaşı sonrasında Sovyet etkisine bırakılan bölge ülkelerinde oluşturulan komünist rejimlerin yıkılmasıyla başlayan kadife devrimler bu ülkelerin liberal politikalar izlemeye başlamalarını ve Batı'ya yönelmelerini beraberinde getirmiştir. Bu devrimler, ülke muhalif kesimleri tarafından yönlendirilmiş ve sonuçta komünist olmayan kesimler ülke yönetimlerinde ağırlık kazanmışlardır. Bu süreçte önce Polonya, Çekoslovakya ve Macaristan ve ardından diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği ve NATO üyelikleri gerçekleştirilmiştir. “Komünizm sonrası geçiş süreci” olarak adlandırılan bu sürecin dinamiklerini irdelemek konuyu daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır.

⁶⁵ Erhan Büyükkakıncı, “Orta Avrupa'da Demokratikleşme ve Dış Politika: Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'daki Değişimler”, **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Ed. Cem Karadeli, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s.135.

1.2.3.2. Komünizm Sonrası Geçiş Süreci

Komünizm sonrası geçiş süreci (*post communist transition*) Sovyet Rusya’da 1985 yılında Gorbaçov iktidarı ile başlayan sürecin ulaştığı son noktadır. Gorbaçov iktidara geldiğinde ekonomik ve siyasal sistem reformunu öngören “Yeni Tavr” (*New Thinking*) politikasını açıklamıştır. Bu politika kapsamında 1987’de Brejnev Doktrininin⁶⁶ sonu anlamına gelen “Ulusal sosyalizmlere sıcak bakılacağı” açıklamasını yapmış ve bu andan itibaren Doğu Bloğundaki ülkelerde iktidarı muhalif güçler ele geçirmeye başlamışlardır.

Transitoloji (post komünist geçiş sürecinin analizi) üzerine çalışmaları olan Zbigniew Brzeziński komünizmin yıkılması ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla ilintili olarak “Büyük Çöküş” tabirini kullanmıştır. ABD’de 1977–1981 yılları arasında Jimmy Carter’ın ulusal güvenlik danışmanlığını yapan Brzeziński post komünizmle ilgili olarak tam da bu sürecin başlangıcı olan 1989’da şunları dile getirmiştir: “Komünizm sonrası sistem ne Marksist teorinin ne de geçmişteki komünist uygulamanın artık halk politikası olarak fazla bir şey ifade etmediği, kendilerini komünist olarak ilan etmiş kişilerin komünist doktrini sosyal politika olarak görmeyecekleri, yönetimde meşru hale getiremeyecekleri, aleni olarak reddetmekten korkmayacakları bir sistem olacaktır.”⁶⁷ Brzeziński’nin yorumunu 1989’da yaptığını düşünürsek bu, anlaşılabilir bir açıklamadır. 1990’lardaki gelişmelere baktığımızda, post komünist ülkelerde eski sistemin yönetici elitlerinin, üst orta sınıf olarak yeni sistemde de varlıklarını sürdürdükleri, yönetimde kalmaya devam ettikleri ve geçiş sürecinde bizzat rol oynadıkları vurgulanmalıdır. Doğu Avrupa’da yaşanan dönüşüm süreçlerini analiz eden Ferenc Feher ve Agnes Heller bu yönetici elite ilgili olarak; onların “komünist rejimlerde yenilenememiş olmalarının, rejimlerin içsel zayıflamalarının ve

⁶⁶ 1968 yılında Çekoslovakya’da iktidara gelen Aleksandr Dubçek yönetiminin Sovyet tipi komünizmi sorgulayarak ülkesinde demokratik reform yapmak istemesi sonucu 21 Ağustos 1968’de Varşova Paktı üyesi ülkelerin orduları Prag’ı işgal etmişlerdir. Bu olay aslında Doğu Bloğu ülkelerinde gerçekleşebilecek herhangi bir sistem dışı hareketin Sovyetler tarafından kabul edilmeyeceğinin ve gerektiğinde müdahalede bulunulabileceğinin ifadesiydi. 12 Kasım 1968’de Brejnev; komünizmle yönetilen ülkelerin egemenlik haklarının sınırlarının olduğunu ve sosyalizmi tehlikeye sokacak herhangi bir eylemde SSCB’nin müdahale etme yükümlülüğünü vurgulayan bir açıklama yapmıştır. Brejnev Doktrini olarak literatüre geçen bu açıklama Gorbaçov iktidarına kadar etkisini sürdürecektir.

⁶⁷ Zbigniew Brzeziński, **Büyük Çöküş**, s.280-281.

yenilgilerinin nedenlerinden birini oluşturduklarını”⁶⁸ ifade etmektedirler. Aslında post komünizm içkin olarak komünizmi içinde barındırmakta ise de, onu aşarak ve bir anlamda reddederek kendini var etmiştir. Leslie Holmes *Post komünizm* adlı eserinde post komünizmin “çifte reddedici devrimlerin ürünü” olduğunu belirtmektedir. O’na göre “ilk reddedilen dış hakimiyet yani Sovyetler Birliği idi. İkincisi ise bir iktidar sistemi olarak komünizmdir.”⁶⁹ Peki komünizm sonrasında değişen ne olmuştur? Bunu anlamanın yolu ilk olarak geçiş sürecini analiz etmekten geçmektedir.

Geçiş sürecinin dış dinamiklerini, söz konusu ülkelere maddi ve manevi destek anlamındaki Batı yardımları oluşturmaktadır. İç dinamiklerde ise, sistem dönüşümü anlamındaki siyasi/idari geçiş, ekonomik geçiş ve toplumsal geçişten bahsedebiliriz. Siyasi/idari geçiş, gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve demokratikleşme çabalarıyla somutlaştırılmaktadır. Bu anlamda anayasa değişiklikleri, siyasal partiler ve seçim kanunları, serbest mülkiyete geçiş, insan hakları düzenlemeleri, ifade özgürlüğü ve sivil toplum örgütlenmesi gibi düzenlemeler sayılabilir. Ekonomik anlamda ise birincil amacı yüksek enflasyonla mücadele etmek olan, Batı’nın ekonomik yardımı ile desteklenen “şok Terapi” uygulamalarından bahsedilebilir. Polonya’da da 1989 yılında komünist olmayan ilk hükümetin “kısmen demokratik”⁷⁰ seçimlerle başa gelmesiyle birlikte mimarlığını dönemin Maliye Bakanı Leszek Balcerowicz’in yaptığı şok Terapi Programı 1 Ocak 1990’dan itibaren uygulamaya konmuştur. Bu sayede, merkezi planlamaya dayalı ekonomik sistem terk edilerek, serbest piyasa ekonomisini temel alan reformlar gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. “*Big Bang*” (Büyük Patlama) şeklinde de anılan yaklaşımla geliştirilen şok Terapi uygulamaları, liberalleşmenin önemli adımlarından olmuştur. Bu türden ekonomik reformların temel amaçlarından biri de 1989’da %351’e, 1990’da %686’ya kadar çıkan yüksek enflasyonla mücadele etmek ve devletin ekonomi üzerindeki denetimini azaltmaktır. Demokratikleşme süreci yaşayan ülkelerde ekonomi

⁶⁸ Ferenc Feher, Agnes Heler, **Doğu Avrupa Devrimleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995, s38.

⁶⁹ Leslie Holmes, **a.g.e.**, s.39-40.

⁷⁰ 1989 seçimleri sisteminden dolayı tam anlamıyla özgür ve demokratik koşullarda gerçekleştirilememiştir. Bunun nedenlerine 2.Bölümde seçimler bölümünde ayrıntılı olarak değinilecektir.

üzerindeki merkezi denetimin kaldırılması ve Şok Terapi bağlamında liberalleşme politikaları geçişin ilk yıllarında uygulamaya konmaya çalışılmıştır. Ancak bunun, hemen birkaç yılda gerçekleşmesini beklemek fazla iyimser bir yaklaşımdı. Zira Alain Touraine'nin de belirttiği gibi, “ekonomi üzerindeki siyasal ve ideolojik denetimin ortadan kalkması demokratikleşmenin ilk koşullarından biri olmakla birlikte, tek başına yeterli değildir. Bunun yanında karar alma yetkisine sahip bir devlet, girişimci ve yatırımcı ekonomik yöneticiler, gelirlerin dağılımıyla ve eşitsizliklerin azaltılmasıyla görevli siyasal temsilciler gerekmektedir.”⁷¹ Tüm bunların oluşması için ise şüphesiz zamana ihtiyaç vardır.

Brzeziński 1993'de The National Interest dergisinde yayımlanan “*The Great Transformation*” makalesinde geçiş sürecindeki ülkelerde sosyo-ekonomik reformların yapılması, siyasal istikrarın sağlanması ve dış yardımların önemine vurgu yapmakta ve Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için en az on yıllık bir süreç ön görülebileceğini yazmaktadır.⁷² Hızlı ve kapsamlı bir ekonomik kalkınma için Şok Terapi uygulamasını gerekli gören Brzeziński, o dönemde Polonya'da bunun alt yapısını oluşturabilecek toplumsal dinamiklerin varlığından da söz etmektedir. Bunlar, ulus çapında muhalif bir siyasal elit (Kilise tarafından da desteklenen Dayanışma Hareketi), karizmatik bir lider (Lech Wałęsa) ve özgür bir işçi sınıfıdır.⁷³

Leslie Holmes da, komünizm sonrası geçiş sürecini açıklayıcı bir model geliştirmiştir. O'na göre geçiş sürecini tamamen olmasa da kısmen açıklamamıza yardımcı olacak sekiz ayırt edilebilir evre söz konusudur. Bunlar sırasıyla şu şekildedir: İlk olarak “liderlik krizi” yaşanmaktadır. Komünist parti liderleri bu süreçte ya istifa etmişler ya da görevden çekilmek zorunda bırakılmışlardır. Sonrasında yetkililer ile muhalefet güçleri arasında “yuvarlak masa görüşmeleri” gerçekleştirilmiştir. “Partinin öncü rolünü yeniden yapılan anayasal düzenlemeler ile kaybetmesi” ve “muhalefet partilerinin yasallaştırılmasını” takiben “komünist partilerin yapısında yapılan değişiklikler” gündeme gelir. Ardından ülkelerde “özgür

⁷¹ Alain Touraine, **Demokrasi Nedir**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004, s.256.

⁷² Zbigniew Brzeziński, “The Great Transformation”, **The National Interest**, No: 33, Fall 1993, p.3.

⁷³ **A.e.**, pp.3-13.

parlamento seçimlerinin” yapıldığına, “devletin isminin değiştirildiğine” ve “yeni anayasaların kabulüne” tanık olmaktadır.⁷⁴ Komünizm sonrası iktidar değişiminin ilk yaşandığı ülke olan Polonya’da tüm bu süreçler sırasıyla yaşanmıştır. Ve diğer ülkelerle kıyaslandığında Polonya yeni düzene nispeten yumuşak bir şekilde geçmiştir. “Polonya’da 1989 sonrası dönüşümün iki boyutundan bahsetmek mümkündür: İlki, aslında tüm bölge için geçerli olan komünizmden demokrasiye, pazar ekonomisine ve Avrupa değerlerine geçiştir. İkincisi ise daha çok Polonya’ya özgü olan komünizm öncesi geleneklerine, tarihsel kurumlarına ve siyasi dinamiklerine dönüşür.”⁷⁵ Polonya bu dönüşümleri yaşarken bir yandan uluslararası düzene ayak uydurmaya çalışmış diğer yandan da bölgesinde öncü ülke konumunda olmak istemiştir. Bu anlamda geçiş sürecinin özellikle ilk yıllarında bölgedeki diğer ülkelerle işbirliği geliştirmeye de yönelmiştir.

1.2.3.3. Orta ve Doğu Avrupa’da Bölgesel Örgütlenmeler

1989 sonrasında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri bir yandan geçiş süreci yaşarlarken diğer yandan da bölgesel işbirliği geliştirme çabaları sergilemişlerdir. İşbirliğini temel alan bölgesel örgütlenmeler siyasi ve ekonomik geçiş sürecinin de doğrudan bir parçası olarak başlamış ve AB’nin doğruya doğru genişleme sürecinden etkilenecek şekilde şekillenmiştir. Bu türden örgütlenmeleri nitelikleri açısından, amaçları Avrupa Birliği yolunda siyasi, kültürel ve sosyal işbirliği geliştirmek ve bütünleşme olan “siyasi işbirliği forumları” ve karşılıklı ekonomik ilişkilerin liberalleşmesini sağlayacak olan “bölgesel ekonomik entegrasyonlar” şeklinde ikiye ayırmak mümkündür.⁷⁶ Aslında hepsinin ortak temel amacı ise, AB’ye entegrasyon ve üye ülkelerin üyelik süreçlerinin başarıyla tamamlanmasının sağlanması olmuştur.

⁷⁴ Leslie Holmes, *a.g.e.*, s.204-206.

⁷⁵ George Sanford, *Poland: The Conquest of History*, Amsterdam, Harwood Academic Publishers, 1999, p.29.

⁷⁶ Eva Cihelková, Pavel Hnát, *Regional Integration of the New Member States during the Pre-Accession Period and after Eastern Enlargement*, EU-China European Studies Centres Programme, C.A.P. Working Paper, December 2006, p.3-8.

Örgütlenme anlamında ilk adım, 1989 yılında Avusturya, Macaristan, Yugoslavya ve İtalya tarafından “Orta Avrupa İnisiyatifi” (*CEI – Central European Initiative*) kurulmayla atılmıştır. 1990 yılında Çekoslovakya, 1991’de ise Polonya’nın ve 1992’de Slovenya, Hırvatistan ve Bosna Hersek’in de örgüte dahil olduğunu görmekteyiz. Örgüt, çevre, ulaşım, azınlıklar, güvenlik, kültür gibi konularda ortak politika izleme amacı taşımaktaydı. 1994 yılında hedefini, üyelerinin Avrupa Birliği yolunda desteklenmeleri ve üyelik için gerekli hazırlıkların yapılması olarak belirlemiştir. Bundan sonraki süreçte üyeleri Avrupa Birliği’ne üye oldukça örgütün misyonu da bir anlamda tamamlanmıştır.

Bölgede Polonya’nın dahil olduğu bir diğer örgütlenme ise “Visegrad Grubu”dur. Şubat 1991’de Polonya, Macaristan ve Çekoslovakya’nın girişimleriyle gerçekleşen ve karşılıklı işbirliğinin tartışıldığı toplantıda oluşturulan Visegrad Üçlüsü, Ekim 1991’de Krakow’da işbirliği anlaşması imzalamıştır. Oluşum 1992’de Çekoslovakya’nın Çek Cumhuriyeti ve Slovakya olarak ayrılmasıyla Visegrad Dörtlüsü’ne dönüşmüştür. 1990’lar boyunca Avrupa Birliği’nin entegrasyon süreci devam etmekte olduğundan, Visegrad Grubu aslında tam anlamıyla bir alt bölgesel örgütlenme olarak kalmıştır. Üyeleri arasında siyasal ve kültürel ilişkiler geliştirilmesi için kurulan Visegrad Grubu’nun ilk yıllardaki en önemli amacı üye ülkelerin Avrupa Birliği ve NATO ile bütünleşme sürecinde politikalarını düzenlemektir. “Visegrad Dörtlüsü’nün en başarılı projelerinden birisi de, Aralık 1992’de kurulan ve Mart 1993’de yürürlüğe giren CEFTA’nın (*Central European Free Trade Agreement* - Orta Avrupa Serbest Ticaret Örgütü) olmuştur.”⁷⁷ CEFTA, 2001 yılına kadar ticaret engellerini ortadan kaldırmaya ve grubun bütünleşmesini temellendirmeye çalışmıştır.⁷⁸ Polonya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Macaristan ve Slovenya’nın 2004’te, Bulgaristan ve Romanya’nın ise 2007’de Avrupa Birliği’ne üye olmalarıyla, CEFTA üyelikleri sona ermiştir.

⁷⁷ A.e., p.10.

⁷⁸ Anselm Skuhra, “Güneydoğu Avrupa’da Bölgesel İşbirliği”, **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, s.94.

Tablo 1 : Orta ve Doğu Avrupa’da AB’ye Katılım Öncesi Bölgesel Örgütlenmeler			
Anlaşma Tipolojisi		Anlaşma	Üye Ülkeler
Bölgesel Forum (siyasal, kültürel ve sosyal işbirliği)	AT/AB veya AB üyesi ülkeler ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında	Orta Avrupa İnisiyatifi (CEI)	Arnavutluk, Avusturya, Beyaz Rusya, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İtalya, Makedonya, Moldova, Polonya, Sırbistan, Dağlık Karabağ, Slovakya, Slovenya, Ukrayna, Romanya
		Baltık Denizi Ülkeleri Konseyi (CBSS)	Danimarka, Estonya, Almanya, İzlanda, Letonya, Litvanya, Norveç, Polonya, Rusya Federasyonu, İsveç, Finlandiya, Avrupa Komisyonu
	Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında	Visegrad Grubu (V4)	Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya
		Baltık Konseyi	Estonya, Litvanya, Letonya
Ekonomik Entegrasyon	AT/AB veya AB üyesi ülkeler ile Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında	Avrupa Anlaşmaları	AT ve bireysel olarak üye ülkeler
	Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında	Orta Avrupa Serbest Ticaret Anlaşması (CEFTA)	Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Polonya, Slovakya, Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan, Slovenya, Makedonya, Arnavutluk, Bosna Hersek, Moldova, Dağlık Karabağ, Sırbistan, Kosova
		Baltık Serbest Ticaret Anlaşması (BAFTA)	Estonya, Letonya, Litvanya
		Çek Cumhuriyeti - Slovakya Gümrük Birliği	Çek Cumhuriyeti, Slovakya

Kaynak: Eva Cihelková, Pavel Hnát, **Regional Integration of the New Member States during the Pre-Accession Period and after Eastern Enlargement**, EU-China European Studies Centres Programme, C.A.P. Working Paper, December 2006, p.9.

2. DIŞ POLİTİKA YAPIM SÜRECİ VE İÇ SİYASAL ORTAM

2.1. Komünizm Sonrası Geçiş Sürecinde Demokratikleşme

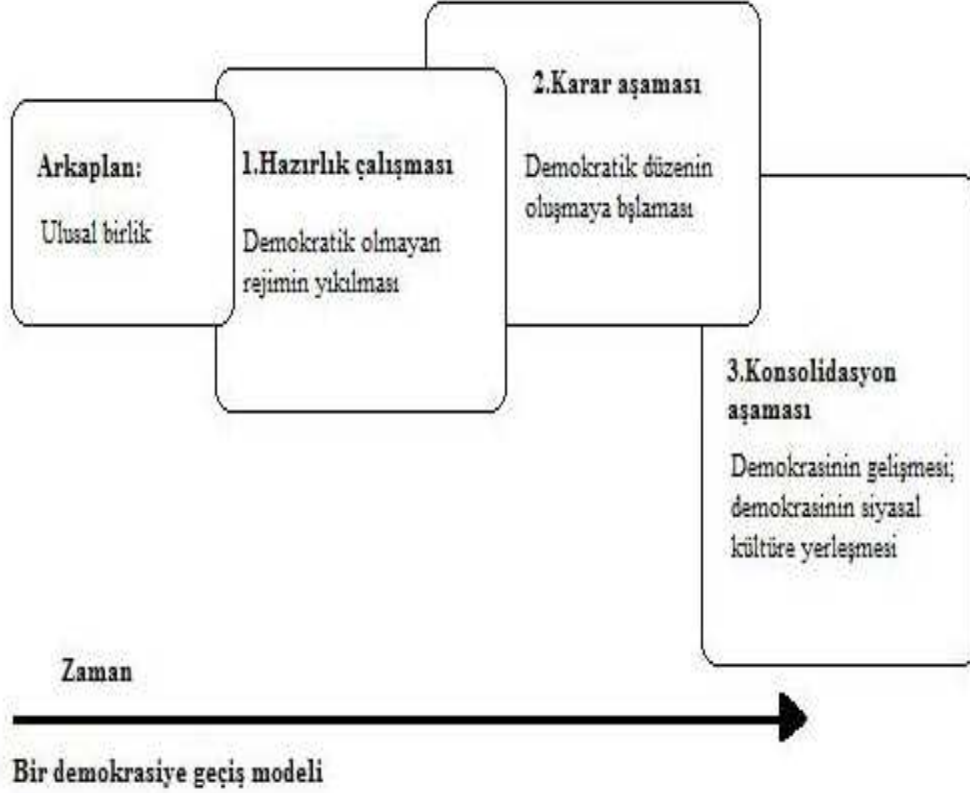
Polonya, Sovyet rejimine başkaldıran ilk ülkelerden olmuş ve Doğu Bloğu ülkeleri arasında rejim değişikliği 1989'da ilk olarak Polonya'da gerçekleşmiştir. Bağımsızlığın hemen ardından Polonya, demokratikleşme sürecine girmiştir. Soğuk Savaş sonrasında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin tümünde yaşanan bu süreç, demokratikleşme alanında yapılan akademik çalışmaların sayısını da artırmıştır.

Demokratikleşmenin çeşitli evrelerinden bahsetmek mümkündür. “Transitoloji, demokratikleşmeyi; ‘geçiş’ ve ‘konsolidasyon’ olmak üzere iki aşamaya ayırmaktadır.”¹ Komünist rejimin yıkıldığı ve komünist olmayan hükümetlerin kurulduğu andan itibaren başlayan geçiş sürecinde, ülkede tam anlamıyla özgür seçimlerin yapılması, yeni bir anayasanın kabulü, demokratik kurumların oluşturulmaya başlanması ve bu kurumların sağlamlaştırılması çabaları söz konusudur. Georg Sorensen de, bu süreci demokratik olmayan rejimin yıkıldığı andan itibaren başlatmaktadır. O'na göre; “Yeni rejim, ilk yıllarında ‘kısıtlı demokrasi’ şeklinde adlandırılabilir ve bir öncekinden daha demokratik olmakla birlikte, hemen tam anlamıyla demokratik niteliklere sahip olamayabilir. Bunun için bir geçiş süreci gerekmektedir ki bu da onlarca yıl sürebilir. Bu geçiş sürecini konsolidasyon süreci izler ve bu ikisi çoğu zaman birbiriyle örtüşerek devam eder. Zaman zaman krizler ve geri adımlar da yaşanabilir.”² Sorensen, demokrasiye geçişle ilgili, Dankwart Rustow'dan da esinlenerek bir model geliştirmiştir. Bu modelde geçişin ana unsurları yer almaktadır.

¹ Jean Grugel, “Contextualizing democratization: the changing significance of transnational factors and non-state actors”, **Democracy Without Borders**, Ed. Jean Grugel, London, Routledge, 1999, p.8.

² Georg Sorensen, **Democracy and Democratization**, Colorado, Westview Press, 1998, p.39.

Tablo 2 : Demokrasiye Geçiş Modeli

Kaynak: Georg Sorensen, **Democracy and Democratization**, Colorado, Westview Press, 1998, p.40. (Bu tablo, Dankwart Rustow'un, "Transitions to Democracy", **Comparative Politics** 2, No: 3, 1970 çalışmasından esinlenerek hazırlanmıştır.)

Frances Millard, demokratikleşmede açısından gerekli olan gelişmeleri birbirini takip eden beş sürece ayırmaktadır. “İlki hukukun üstünlüğü ve azınlık haklarının korunması prensiplerini işlevselleştiren kurumların gelişmesidir. Bunu takiben, yasama yürütme ve yargı erklerinin ayrılması, siyasal partilerin ve bağımsız baskı gruplarının oluşması ve bireysel hak ve özgürlüklerin garanti altına alınması gelir. Polonya’da bunların bazıları 1989 öncesi var idiyse de gerçek anlamda demokrasiye geçişle, işlevlerinde ve karşılıklı ilişkilerinde değişimler olmuştur. İkinci olarak kapitalizmin inşasını ve özel mülkiyet ile pazar ekonomisi koşullarının yaratılmasını görmekteyiz. Söz konusu kapitalist ve demokratik gelişmeleri takiben sosyal yapıda dönüşümler yaşanmakta ve komünist devletin sosyal kurumları yeniden şekillendirilmektedir. Dördüncü gelişme ise siyasal kültürdeki dönüşümlerdir. Son

olarak ise küresel entegrasyon ve uluslararası kuruluşlarla işbirliği ve onlara üyelik hedefleri konusu gündeme gelmektedir.”³

Lucian W.Pye, “Democracy and Its Enemies” adlı çalışmasında, demokrasiye geçişin ve demokrasinin sürdürülmesi için gerekli koşullardan bahsetmektedirler. Bu koşulların ele alındığı teorileri ise genel olarak üç ana kategoriye ayırmaktadır: “Birinci yaklaşım, demokratik gelişmelerin başarılmasında sosyal, yapısal ve ekonomik şartları vurgulayan yaklaşımdır. (Özellikle S. Martin Lipset’in çalışmalarında görülebilir.) İkinci yaklaşım siyasal etmenler ve elitlerin karar alma sürecine odaklanmaktadır. (Dankwart A.Rustow’un öncülük ettiği yaklaşım) Üçüncüsü ise, liderlerin ve halkın ortak değerleri ile kültürel yönlerin önemi üzerinde durur. (Özellikle Gabriel Almond ve Sidney Verba’nın çalışmalarında işlenmektedir.) Rejim dönüşümleri ve post komünist geçişle ilgili en son çalışmalar ise genellikle bu üç yaklaşımın kombinasyonu şeklindedir. (O’Donnell ve Schmitter, Diamond, Linz ve Lipset’in çalışmaları örnek gösterilebilir.)”⁴

J.C.Sharman ve Roger E.Kanet ise, demokratikleşme sürecinde etkisi olan uluslararası faktörleri iki gruba ayırmaktadırlar: “İlk grup, ‘Batı’nın liberal demokrasi ve kapitalizm açısından geçiş ülkeleri için model olmasıyla ilgilidir. İkincisi ise, Batı tarafından, demokrasinin pekiştirilmesi için alınan planlı politika tedbirleridir.”⁵ Ancak demokratikleşme, öncelikle ülkede elverişli koşulların oluşmasına ya da oluşturulmasına bağlıdır. Ünlü siyaset bilimci ve “Demokrasi Üstüne” kitabının yazarı Robert A.Dahl, demokrasi için gerekli koşulları şu şekilde sıralamaktadır: “Askerin ve polisin seçimle gelmiş memur/yetkililer tarafından denetimi, demokratik inanışlar ve siyasi kültür ile demokrasiye düşmanca yaklaşan dış kontrolün olmaması. Demokrasi için yararlı koşullar olarak da modern bir piyasa ekonomisi ve toplumun varlığı gerekir.” Demokratik kurumların, demokratik

³ Frances Millard, **Polish Politics and Society**, London&NewYork, Routledge, 1999, pp.3-4.

⁴ Lucian W.Pye, “Democracy and Its Enemies”, **Pathways to Democracy: The Political Economy of Democratic Transitions**, Ed. James F.Hollifield, Calvin Jillson, London&NewYork, Routledge, 2000, pp.25-26.

⁵ J.C.Sharman, Roger E.Kanet, “International Influences on Democratization in Postcommunist Europe”, **Pathways to Democracy: The Political Economy of Democratic Transitions**, Ed. James F.Hollifield, Calvin Jillson, London&NewYork, Routledge,, 2000, p.230.

yönetime düşmanca yaklaşan başka bir ülkenin müdahalesine maruz kalan bir ülkede gelişmesinin mümkün olmadığına da altını çizen Dahl, dış müdahale anlamında Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde komünist rejim süresince muhalif hareketleri bastırmak için yapılan Sovyet müdahaleleriyle bağlantı kurmaktadır. “Sovyet müdahaleleri, Polonya’nın demokratik kurumların oluşturmasını”⁶ ve aynı zamanda muhalif hareketlerin de güçlenerek rejimi yıkmalarını engellemiştir. Dahl, *Polyarchy* adlı eserinde ise, demokrasiyi bir takım kurumsal garantilerin sağlanmış olmasına bağlamaktadır. Bunlar: “örgüt kurma veya örgüte katılma özgürlüğü, ifade özgürlüğü, kamu görevliliğine kabul edilebilme, oy kullanma hakkı, özgür ve adil seçimler, siyasi liderlerin oy ve destek için rekabet edebilme hakkı, alternatif bilgi kaynakları, hükümet politikalarının oy veya diğer yollarla denetlenebilir olması. Ancak bu şartlar sağlandığı takdirde siyasal demokrasiden bahsedilebilir.”⁷

Demokratikleşme konusunda ünlü “Üçüncü Dalga” kitabını yazan Samuel Huntington ise, üç “demokratlaşma dalgası”ndan bahseder: İlki 1828-1926 arası, ikincisi 1943-1962 arası yaşanmış ve üçüncüsü 1974’de başlamıştır. (1922-1942 arası dönem birinci ters dalga, 1958-1975 arası ise ikinci ters dalgadır.) Huntington, Polonya’nın birinci dalgayı demokratik veya yarı demokratik olarak geçirdiğini, birinci ters, ikinci ve ikinci ters dalgalarda demokratik olmayan bir evreden geçtiğini ve üçüncü dalga’nın başlangıcı olan 1975’den sonra ise tekrar demokratik veya zaman zaman yarı demokratik evre yaşadığını belirtmektedir.⁸

Orta ve Doğu Avrupa’da komünist rejimlerin yıkılması ile ivme kazanan demokratikleşme, öncelikle uygun siyasal ve yapısal reformların yapılması; ardından demokratik kurumların yerleştirilmesi süreçlerini içermektedir. Bu süreçlerde eski rejimin kalıntıları temizlenmeye çalışılırken aslında bir yandan da post komünist dönemdeki liderlerin eski komünist liderler olmaları şeklinde bir handikap da yaşanmıştır. 1990’lar boyunca bu anlamda ülkelerde aktörler aynı kalmış fakat yeni düzene uyum sağlamaya çalışmışlardır. Komünizm döneminde muhalefette yer

⁶ Robert A.Dahl, **Demokrasi Üstüne**, Ankara, Phonix Yayınevi, 2001, s.149-150.

⁷ Robert A.Dahl, **Polyarchy: Participation and Opposition**, New Haven, Yale University Press, 1971, p.3.

⁸ Samuel P. Huntington, **Üçüncü Dalga**, Ankara, Kıta Yayınları, 2007, s.11-13.

alanların da yeni dönemde yönetim süreçlerine dahil olduklarını görmekteyiz. Demokratikleşme sürecinde siyasal, sosyal ve ekonomik değişim ve dönüşümler yaşanırken bir yandan da içinden çıkılması güç istikrarsızlık ve bunalım ortamına şahit olunmuştur. Tüm bu süreçler çoğu zaman iç içe yaşanırken toplumun önündeki siyasetçiler belirli hedefler koyarak, bu süreci maksimum faydayla atlattırma çalışmışlardır. Bu noktada özellikle Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin söz konusu sürecin hemen başında Avrupa Birliği üyelik hedeflerini önlerine koymaları önemli bir adımdır. Bu sayede AB'nin de desteğiyle kalkınma ve Batı kurumlarına uyum süreci mümkün olabilecek en hızlı ve verimli şekilde yaşanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği'nin söz konusu ülkelerdeki toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşümlerde; değerlerin ve kurumların yerleşmesi anlamında önemli bir itici güç olduğu gerçeği de vurgulanmalıdır. Peki Polonya'da bu geçiş sürecin sırasında ülke içinde ne tür gelişmeler yaşanmış ve bu sürecin dinamikleri neler olmuştur? Şimdi bunları biraz detaylandırmakta fayda görmekteyiz.

2.2. Geçiş Sürecinde Polonya'da İç Politika

2.2.1. Dayanışma Hareketi (Solidarność)

Yarım yüzyıllık komünizm döneminde Sovyet rejimine ve yönetimine karşı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde dönem dönem başkaldırıları gerçekleşmiştir. 1956'daki Poznan ve Macar Ayaklanmaları, 1968 Prag Baharı bunun örnekleridir. Polonya Sovyet sistemi içinde en çok direniş gösteren ve muhalefetin en güçlü olduğu ülkelerdendir ve bu anlamda öne çıkmaktadır. Brzeziński'nin de söylediği gibi "Polonya halkı ve Polonya tarihi ile ilgili her şey, Moskova tarafından Varşova'da kurulmuş komünist sisteme karşıydı."⁹ Bu değerlendirme, 1980'lerdeki Dayanışma Hareketi'nin zeminini anlamamız açısından önemlidir. Halkın komünist rejime duyduğu tepki, ekonomik şartların kötüye gidişiyle birleşince toplumda huzursuzluklar belirmeye başlamıştır.

⁹ Zbigniew Brzeziński, **Büyük Çöküş**, s.141.

Hobsbawm “Doğu Avrupa’yı siyasal açıdan Sovyet sisteminin Aşıl topuğu, Polonya’yı ise topuğun en zayıf noktası”¹⁰ olarak nitelendirirken herhalde Sovyet rejiminin hüküm sürdüğü yaklaşık yarım yüzyıllık süreçte Polonya iç siyasetinde ve toplumsal yaşamındaki muhalif eğilimleri ve hareketleri kastetmekteydi. Komünist yönetime içerden direniş hareketleri 1980’lerin başına gelindiğinde artık engellenemez hale gelmiş ve Dayanışma (Solidarnosc) Hareketi etkisini göstermeye başlamıştır.

“Polonya gibi örgütlü muhalefetin bulunduğu bir ülkede siyasal iktidar, Batı demokrasilerindeki iktidarın el değiştirmesi sistemine benzer şekilde muhaliflerin eline geçmiştir. Yeni aktörler, hapisten çıktıktan hemen sonra muhafazakarlar ile işçilerin, sosyal demokratlarla Hristiyan demokratların ya da Gaullistler ile sosyalistlerin geleneksel seçimlerle yer değiştirmeleri sırasında geçerli olan aynı barışçıl tören uyarınca, mirası kendilerinden öncekilerin, daha açıkçası eski gardiyanlarının ellerinden almışlardır.”¹¹ Polonya’da komünizm yanlısı partiye etkili bir biçimde karşı gelinebilmiştir. Ursus ve Radom grevlerinden sonra 1975’te Katolikçiliğin de büyük oranda yer aldığı ve Wałęsa’nın başını çektiği ulusal halk hareketlerine “KOR”un¹² (*Komitet Obrony Robotników – İşçi Savunma Komitesi*) demokrat aydınların da katılması sayesinde ulusal ve demokratik bilinç ile işçilerin talepleri sıkı sıkıya birleşmiştir.¹³ Polonya’da bu hareket haricinde 1970’lerin ikinci yarısında oluşturulan başka muhalif hareket ve gruplardan da bahsedilebilir. Örneğin, ROPCiO (*Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela – İnsan ve Vatandaşlık Haklarını Savunma Hareketi*), RMP (*Ruch Młodej Polski – Genç Polonya Hareketi*) ve PPN (*Polskie Porozumienie Niepodległościowe – Polonya Ulusal Bağımsızlık Birliği*) gibi. Bu siyasal gruplar Dayanışma’nın kurulması sürecine yardımcı olmuşlar ve Dayanışma kurulunca da onun içine dahil olmuşlardır.

¹⁰ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, İstanbul, Sarmal Yayıncılık, 2003, s.569.

¹¹ Alain Minc, **a.g.e.**, s.128-9.

¹² Polonya’da Dayanışma’nın yaratılmasına öncülük eden hareketlerden biri olan KOR, 1976 yılında Edward Lipinski ve Jacek Kuron gibi aydınların liderliğinde oluşturulmuş ve 1977’de değişikliğe uğrayarak KSS “KOR” (*Komitet Samoobrony Społecznej KOR – KOR Toplumsal Savunma Komitesi*) adını almıştır. Hareket, 1981’de ise kendini feshederek, tamamen Dayanışma’nın içine dahil olmuştur.

¹³ Alain Touraine, **a.g.e.**, s.255.

1970’lerde küresel çapta yaşanan petrol krizinin de etkisiyle Polonya’da ekonominin kötüye gidişi, Batı’dan alınan borçların verimsiz kullanımı ve artan ekonomik önlemler, özellikle işçi sınıfını olumsuz etkilemiş ve toplumda hoşnutsuzluk yaratmıştır. “Ayrıca köylü sınıfı kollektifleştirmeden, kentli sınıf ise konut problemi, hizmet yetersizliği ve yüksek enflasyondan rahatsızlık duymaktaydı.”¹⁴ Sürekli artma eğilimi gösteren hoşnutsuzluklar ise 1975 Radom ve Ursus gibi ayaklanma ve büyük grevlerin örgütlenmesine neden olmuştur. Bu ayaklanmalar, ekonomik şartların ağırlığının altında ezilen toplumun komünist rejime karşı duyduğu tepkilerin ifadesi olmuşlardır. Söz konusu hareketler, iktidar tarafından bastırıldıkça, tepkiler artmaya devam etmiş, işçileri örgütlü hareket etmeye itmiş ve bu anlamda 1980’lere gelindiğinde Dayanışma Sendikası’nın doğuşuna zemin hazırlamıştır. 1980’de Gdansk tersanelerinde başlayan işçi grevleri kısa zamanda tüm Polonya’ya yayılmış ve grevciler Eylül 1980’de Lech Wałęsa liderliğinde “Dayanışma Sendikası”nı (*Solidarność*) kurmuşlardır. Wałęsa’ya Adam Michnik, Jacek Kuron ve Tadeusz Mazowiecki gibi aydınlar ve işçi liderleri de destek olmuşlardır.

Brzeziński, Dayanışma’nın zeminine ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Polonya’da 1970’lere kadar iki önemli gelişimden bahsedilebilir: İlki, yeni endüstri işçilerinin edindikleri politik bilinç, sosyalizme benzemekle birlikte dinin güçlü katkısını da içeriyordu. İkincisi, sosyal demokrat köke sahip antikomünist aydınlarla yeni bağlar kurulmuştu. Bu, alternatif bir program hazırlayabilecek ve politik baskı yapabilecek güçlü bir koalisyondu. Ayrıca Kilisenin de desteği altındaydı. İşçi lideri olarak Lech Wałęsa’nın ortaya çıkışı bu zeminde değerlendirilmelidir. Dayanışma lideri Wałęsa, komünist rejime saldırıyor, organizasyon olarak tüm ulusun yapısına ve aydın kesimin, gençlerin ve özellikle de Kilisenin ittifakına güveniyordu.”¹⁵

¹⁴ Zbigniew Brzeziński, **Büyük Çöküş**, s.145-6.

¹⁵ **A.e.**, s.144-5.

“Dayanışma, ad olarak bir sendika olmakla birlikte, aslında başlangıçtan beri siyasi bir hareket niteliğindeydi.”¹⁶ Sendika olarak kurulduktan sonra tüm topluma yayılarak komünizme karşı muhalefetin birleştiği bir ulusal harekete dönüşmüştür. 1980’ler boyunca Polonya’da Dayanışma Hareketi giderek büyümüş, ülke çapında bir siyasi güç haline gelmiştir.¹⁷ Öyle ki, komünist rejim yıkılana kadarki süreçte Polonya’da muhalefete ağırlıklı olarak Dayanışma’nın hakim olduğunu görmekteyiz.

13 Aralık’ta 1981 Devlet Başkanı General Wojciech Jaruzelski, ülkede iki yıl sürecek sıkıyönetim ilan ederek kontrolü elinde tutmaya çalışmıştır. Dayanışma’yı yasaklayarak, yöneticilerini tutuklatmıştır. Wałęsa kendisini tutuklamaya gelenlere “Bu sizin yenilgi anınızdır. Bunlar komünizm tabutunun son çivileridir.”¹⁸ diyerek aslında gelecekte yaşanacakları işaret eder gibidir. “Aslında sıkıyönetime rağmen iktidar, Dayanışma Hareketi’nin ve toplumdan gelen muhalif eğilimlerin önünü kesememiştir. Sıkıyönetim, Dayanışmayı maddi baskı altında tutabilmişse de, alternatif bir elit kesimin oluşmasını ve siyasi hayatın yeniden şekillenmesini engelleyememiştir.”¹⁹

Ulusal bir muhalefet hareketi olan Dayanışma Sendikasının 1980’de kazandığı zafer, Polonya’daki Komünist Parti rejimi güç kaybetmekte olduğunu ancak yıkılmak için yeterli dinamiklerin henüz tam anlamıyla oluşmadığını ortaya koymaktaydı. 1981’de Polonya’da Kilise ve devlet, Sovyet müdahalesi tehdidini, hem komünist olma hem de ulusal meşruiyete sahip olma iddiasında bulunabilen dönemin Silahlı Kuvvetler Komutanı’nın yönetiminde, iki yıl sürecek olan sıkıyönetimle boşa çıkarmak için gizlice anlaşmışlardır. Sıkıyönetim sayesinde düzen geçici olarak sağlandıysa da ekonominin kötüye gidişi durdurulamamıştır. Komünist rejim bir süre daha var olmuş ancak Polonya’da muhalefet Dayanışma Hareketi öncülüğünde güçlenerek varlığını sürdürmüştür. Sovyetler Birliği’nin, Polonya’da yaşananlara herhangi bir

¹⁶ Z.A.Pelczynski, “Dayanışma ve Polonya’da Sivil Toplumun Yeniden Doğuşu 1976-81”, **Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa’da Yeni Yaklaşımlar**, Ed. John Keane, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1988, s.395.

¹⁷ Norman Davies, **Heart of Europe**, p.17.

¹⁸ “Freze”, (Lech Wałęsa ile yapılan röportaj) **CNN: Cold War Belgeseli**, Episode 19, 1998, (Çevrimiçi), <http://www.peteava.ro/id-480105-cold-war-freeze-1977-1981-19-24>, 12 Mayıs 2011.

¹⁹ Zbigniew Brzeziński, **Büyük Çöküş**, s.147.

müdahalede bulunmamış olması, bir anlamda müdahale edebilecek durumda olmadığına da göstergesiydi.²⁰ Politbüro'nun Polonya'da yaşananlara müdahale etmeme kararı alması, Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci düşünüldüğünde önemlidir. Zira bu karar, Brejnev Doktrini'nin artık işletilmeyeceğinin ve Sovyetler'in Doğu Avrupa'da etki alanını sürdürmek için artık güç kullanılmayacağını ifadesi olarak değerlendirilmiştir.

1989'a doğru Polonya'da toplumsal muhalefet daha sesli hale gelmiş ve iktidar, Dayanışma'ya karşı izlediği sert tutumu yumuşatmak durumunda kalmıştır. Sonuçta 1989'da komünist rejimlerin yıkılış aşamasında yaşanan olaylarla Polonya'da Dayanışma Sendikası yeniden yasal hale gelmiş, kendi gazetesini yayınlama hakkına sahip olmuştur. (*Gazeta Wyborcza* – Seçim Gazetesi, Polonya Halk Cumhuriyeti tarihinde Katolik *Tygodnik Powszechny*'den sonra ikinci bağımsız gazete olma özelliğine sahiptir.²¹) Bu noktadan itibaren Dayanışma, önce komünist iktidar ile müzakere masasına oturacak ve yapılan seçimlerle birlikte artık muhalefette değil iktidarda olacaktır.

Dayanışma Hareketi'nin ilk oluşumu sendika şeklindeydi. Ancak bu hareketin sol karakterli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Sovyet Bloğu içinde ilk bağımsız siyasal hareket olarak kabul edilen Dayanışma, ilk kurulduğu dönemde anti komünist işçi hareketlerine önderlik etmiştir. Nitekim ilerleyen yıllarda komünist rejim yıkılıp, Dayanışma hareketi iktidara geldiğinde Polonya siyasetinde daha ziyade sağda yer almıştır. Dayanışma ortak bir platformdu. Sol ve sağ kesimlerden komünist rejim karşıtı tüm siyasal eğilimleri bünyesinde barındırmaktaydı. İlk yıllarda Dayanışma hareketinin siyasete dahil olmaması gerektiği düşüncesi hakimdi. Ancak komünizm sonrası Dayanışma, ülkede zaferini ilan edince, şartlar da değişmiş ve başta lider Lech Wałęsa olmak üzere Dayanışmacılar siyasete girmişlerdir. Sendikal bir örgütlenmede kalmak yerine ülke siyasetini yönlendirmeyi tercih eden Dayanışma liderleri kendilerini değişik platformlarda ifade etmeye başlamışlardır. Dayanışma'nın daha kuruluşunda tüm siyasal yelpazeden kişileri bünyesinde

²⁰ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl**, s.570.

²¹ Norman Davies, **Heart of Europe**, p.417.

barındırması, işçi sendikaları örgütlenmesi olmasına rağmen sol bir karakterde olmadığı anlamına da gelmektedir. Sol, sağ, milliyetçi vb. eğilimlerdeki Dayanışmacıların ortak yanları ya da onları bir arada tutan motivasyon ise komünizm karşıtlığıydı. Ayrıca din de önemli bir yer tutmaktaydı. Bu çeşitlilik, post-komünist süreçte Dayanışma sonrası partilerin kurulmasına ortam hazırlamıştır. Farklı partilere yönelen Dayanışmacılar ağırlıklı olarak sağ partiler kurmuşlardır. AWS (*Akcja Wyborcza Solidarność*- Dayanışma Seçim Hareketi) bunun en büyük örneğidir. Dayanışmacılar 2000’lerde de Polonya siyasetinde sağ partileri desteklemişlerdir. Günümüzde sağ partiler arasında PiS’e yakındırlar. 2010’da Dayanışma’nın 30. kuruluş yıldönümü toplantılarında merkezde yer alan PO lideri ve Başbakan Tusk konuşmasını yaparken salonda protesto ıslıkları yükselmişti. Buna karşın PiS lideri muhafazakar Jarosław Kaczyński ise beğeniyle alkışlanmıştır. (Lech ve Jarosław Kaczyński aktif birer Dayanışma mensubuydular.)

2.2.2. Yuvarlak Masa Görüşmeleri (Okrągły Stół)

Polonya’da komünizm sonrası geçiş, müzakereyle olmuştur.²² 1980’lerin sonlarına doğru ekonomik zorluklar, işçi grevleri ve toplumsal huzursuzluklar daha da fazlalaşmıştır. Neticede iktidarı elinde bulunduran komünizm yanlısı parti (PZPR) muhalefet ile uzlaşma masasına oturmak zorunda kalmıştır. İktidar ile muhalefet arasında gerçekleştirilen ve komünizm sonrası geçişin somut başlangıcı sayılabilecek bu görüşmeler, “Yuvarlak Masa Görüşmeleri” olarak adlandırılmaktadır. Görüşmelerde yeni oluşacak siyasal sistemin yapısı ve işleyişi üzerine de açıklamalar yapılmıştır. İç politika ve komünizm sonrası geçiş süreci açısından dönüm noktası olan bu görüşmeler ile Polonya’da Dayanışma yasal olarak tanınmış ve 1989 seçimlerine katılmasının yolu açılmıştır.

“6 Şubat 1989’da başlayan ve 4 Nisan’da tamamlanan Yuvarlak Masa Görüşmeleri üç ana komite tarafından yürütülmüştür. Muhalefet ve iktidar taraflarından birer

²² Paul Lewis, “Democratization in Eastern Europe”, **Democratization**, Ed. David Potter v.d., Cambridge, The Open University Polity Press, 1997, p.406.

kişinin başkanlık ettikleri ve toplamda yüz yirmi iki görüşmeci ve uzmanın katıldığı bu komiteler şu şekildedir: Mazowiecki ve Kwaśniewski'nin yürüttükleri 'sendika çoğulculuğu', Geremek ve Reykowski'nin yürüttükleri 'siyasal reform', Trzeciakowski ve Sekula-Baka'nın yürüttükleri 'sosyo-ekonomik ve sistem reformları'. Ayrıca hukuk reformu, medya, yerel yönetimler, dernekler, eğitim, gençlik politikası, tarım, iskan politikası, madencilik, sağlık ve çevre konularında on bir çalışma grubu ve alt masa da bulunmaktaydı. Ancak, bütün muhalefetin bu görüşmelerde temsil edilmediğini burada vurgulamak gerekmektedir.”²³ Katolik Kilisesi ise resmi olarak iktidar ya da muhalefet tarafında yer almamış, tarafsızlığını açıklamıştır. Ancak, müzakereleri kolaylaştırmak ve arabuluculuk yapmak üzere temsilcilerini göndermiştir. Buna rağmen görüşmeye katılanlar, Kilise temsilcilerinin Dayanışım'ının savunduklarını destekledikleri konusunda hem fikirdiler.²⁴

Görüşmelerin sonunda Yuvarlak Masa Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma Polonya'da muhalefetin yönetim tarafından resmen tanındığı anlamına gelmekteydi. “Anlaşma'da geçişin temel unsurları olarak üyelerinin % 35'inin seçimle belirleneceği, diğer %65'inin ise komünizm yanlısı partinin kontrolünde olacağı 'anlaşmalı' Sejm ve yüz üyeden hepsinin özgür seçimlerle belirleneceği Senato için seçimlere gidilmesi karara bağlanmıştır”²⁵ Görüldüğü gibi parlamento, Sejm (alt meclis) ve Senato (üst meclis) olmak üzere iki kanatlı hale getirilmiştir.

2.3. Anayasal Düzen ve Siyasal Sistem

2.3.1. Polonya Anayasası

Polonya'nın ilk anayasası 3 Mayıs 1791'de kabul edilen anayasadır. (***Konstytucja Trzeciego Maja***) Bu anayasa, Avrupa'nın ilk, dünyanın ikinci yazılı anayasası olma

²³ George Sanford, **a.g.e.**, p.30.

²⁴ Raymond Taras, **Consolidating Democracy in Poland**, USA, Westview Press, 1995, p.132.

²⁵ **A.e.**, p.138.

niteliğine sahiptir. Polonya tarihinde **1791, 1807, 1815, 1921, 1935, 1947, 1952, 1992 ve 1997 Anayasaları** olmak üzere toplam dokuz tane anayasa bulunmaktadır.²⁶

Komünist rejimin kabul ettiği **1952 Anayasası**, 1989'dan itibaren, (en önemlileri Aralık 1989'da ve Mart 1990'da olmak üzere²⁷) birçok kez değişikliğe uğramıştır. En önemli değişiklikler “29 Aralık 1989'da yapılmış, Marksist ideolojiyi vurgulayan giriş bölümü, Komünizm yanlısı PZPR'nin lider parti olma rolüne ve işçi sınıfının üstünlüğüne ilişkin ifadeler Anayasa'dan kaldırılmış ve devletin ismi Polonya Halk Cumhuriyeti yerine ‘Polonya Cumhuriyeti’ olarak değiştirilmiştir. (Buna III. Cumhuriyet de denilmektedir.) 1989 yılında teoride eski sosyalist düzen tarihe karışmış gibi görünmekle birlikte, uygulamada büyük bir kısmı bir süre daha varlığını sürdürmüştür. Örneğin General Jaruzelski devlet başkanı olarak kalmaya devam etmiştir.”²⁸ Rejimin niteliği, iktidarı kaynağı, partinin konumu, ekonomik sistemin özellikleri gibi konularda yapılan bu değişiklikler, 1992 yılında kabul edilen ve Geçiş Anayasası niteliğindeki “Küçük Anayasa”da (***Mala Konstytucja***) da devam ettirilmiştir. Rejimin nitelikleri, iktidarın kaynağı, komünizm yanlısı partinin konumu, ekonomik sistemin özellikleri gibi konularda değişiklikler yapılmıştır. Komünizmle ilgili atıflar anayasadan çıkartılmıştır. Ayrıca Polonya Ulusal Meclisi, Sejm (yani alt meclis) ve Senato (yani üst meclis) olmak üzere iki kanatlı hale getirilmiştir.

Komünizm sonrası tamamen yeni bir anayasanın oluşturulması süreci 1997'de tamamlanmış ve 2 Nisan 1997'de yeni Polonya Cumhuriyeti Anayasası kabul edilmiştir. Yeni anayasa on üç bölüm ve 243 maddeden oluşmaktadır.²⁹

²⁶ Tüm Polonya Anayasaları ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: **Polskie Konstytucje**, Kancelaria Sejmu, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2007, Frances Millard, “Institution-Building and The Constitutional Settlement”, **Polish Politics and Society**, Frances Millard, London and N.Y., Routledge, 1999, pp.34-56, Tadeusz Moldawa, “The Constitution of The Republic of Poland”, **The Political System of Poland**, Ed. Stanislaw Sulowski, Warszawa, Elipsa, 2007, pp.26-42.

²⁷ Stanislaw Gebethner, “Poland”, **Direct Democracy: The Eastern and Central European Experience**, Ed. Andreas Auer, Michael Bützer (ed.s), Aldershot, Ashgate, 2001, p.130.

²⁸ Norman Davies, **Heart of Europe...**, p.420.

²⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, z dnia 2 kwietnia 1997 r., **Dziennik Ustaw**, Nr 78, poz. 483. **Dziennik Ustaw**, Polonya Cumhuriyeti Kanun Dergisi'dir. Varşova'da PİSM (Polski Instytut Spraw Miğdzynarodowych – Polonya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü) Kütüphanesi'nde ve BUW'da (Varşova Üniversitesi Merkez Kütüphanesi) sayıları maktadır. Bunlar ayrıca, pdf formatında internete de

Cumhuriyetin niteliklerini tanımlayan ilk bölümü, hak ve özgürlüklerle ilgili olan 2. ve hukukun kaynaklarının tarif edildiği 3. Bölüm takip etmektedir. 4. Bölümde Sejm ve Senato'nun örgütlenme ve görevleri, 5.'de Cumhurbaşkanı, 6.'da Bakanlar Kurulu ve hükümet idaresi, 7.'de bölgesel hükümetler, 8.'de mahkemeler, 9.'da hakların savunulması ve devlet denetleme organları, 10.'da ise kamu maliyesi yer almaktadır. 11, 12 ve 13. Bölümler ise sırasıyla olağanüstü haller, anayasa değişiklikleri ve son/geçici hükümlere ayrılmıştır.

2.3.2. Siyasal Sistem

2.3.2.1. Yasama ve Yürütme

Polonya Cumhuriyeti siyasal sistemi “parlamentar sistem”dir. Devlet üniter bir yapıya sahiptir. 1997 Anayasası ile belirlenmiş olan Polonya siyasal sistemi yasama yürütme ve yargı erkleri arasındaki ayrıma dayanır. (10. Madde) Anayasa’da yasama yetkisi ulusal parlamento olan **Sejm**’e, yürütme yetkisi cumhurbaşkanı ve meclise karşı sorumluluğu bulunan bakanlar kuruluna, yargı yetkisi ise mahkemelere verilmiştir. Yasama organı olan parlamento³⁰ iki kanattan oluşmaktadır: Dört yıllığına seçilen 460 milletvekilinin bulunduğu “**Sejm**” (Alt Meclis) ve yine görev süreleri dört yıl olan 100 temsilcinin bulunduğu “**Senato**” (Üst Meclis). Yasama sürecinde kilit rol oynayan Sejm, Senato’ya göre daha üstün konumda yer almaktadır. Polonya Silahlı Kuvvetleri’nin başkomutanı ve ülkenin en üst düzeyde temsilcisi olan cumhurbaşkanı, halk tarafından genel, eşit, doğrudan ve gizli oyla seçilir. Cumhurbaşkanı’nın görev süresi beş yıldır ve görev süresi dolunca ikinci kez seçilebilme hakkına sahiptir. Cumhurbaşkanı seçilebilme yaşı otuz beştir. Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir yapılır ve iki turlu olabilir. İlk turda oyların yüzde ellisinden fazlasını alan aday doğrudan cumhurbaşkanı olur. Eğer hiçbir aday

yüklenmiştir. **Rządowe Centrum Legislacji (Hükümet Mevzuat Merkezi)** resmi web sitesi, (Çevrimiçi) <http://dokumenty.rcl.gov.pl/DziennikUstaw>, 10 Mayıs 2011. 1997 Anayasası’na Polonya Parlamentosu (Sejm) web sitesinden de ulaşılabilir. (Çevrimiçi) <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/konst.htm>, 0Mayıs 2011.

³⁰ Polonya meclisleri ile ilgili daha fazla bilgi için bakınız: Jaroslaw Szymanek, “Parliament (The Sejm and Senate): Status, Structure and Organisation, Procedures, Functions and Powers”, **The Political System of Poland**, Ed.Stanislaw Sulowski, Warszawa, Elipsa, 2007, pp.54-69.

yüzde elliye geçemez ise, ilk turda en çok oyu alan iki kişi arasında ikinci tur oylama yapılır. Bu oylamada diğerine göre daha fazla oy alan aday cumhurbaşkanı seçilir. (127. Madde) Görev süresini dolduran cumhurbaşkanı, ikinci kez üst üste aday olabilir ve seçilebilir.

1997 Anayasası ile Polonya’da yürütmeyi güçlendirme yönünde önemli adımlar atılmıştır. Yürütme içinde de cumhurbaşkanının yetkileri sınırlandırılmaya, başbakan ve bakanlar kurulunun yetkileri ise artırılmaya çalışılmıştır. Yeni anayasaya göre, cumhurbaşkanı ülkenin başkomutanı ve en üst düzey yetkilisi olarak kalmakla birlikte, artık özellikle dış politika ve savunma konularında tek ve üstün karar mercii değildir. Bu alanlarda başbakan ve yetkili bakanlar ile işbirliği yapmak durumundadır.³¹ Anayasaya göre cumhurbaşkanının yasaları veto hakkı saklı kalmakla birlikte, bütçeyi veto hakkı kaldırılmıştır. Ayrıca cumhurbaşkanı vetosu artık daha az bir çoğunlukla (yüzde 60) bozulabilir hale getirilmiştir. Cumhurbaşkanına kanun tasarılarını imzalamak ya da veto etmek için tanınan süre de otuz günden yirmi birine indirilmiştir. Ayrıca cumhurbaşkanının meclisi feshetme yetkisi de sınırlandırılmıştır. Yalnızca, hükümet kurulurken güvenoyu alamaz veya bütçe kanunu çıkartamaz ise cumhurbaşkanı parlamentoyu feshedebilir. Anayasanın 98/4. Maddesi uyarınca cumhurbaşkanı anayasada belirtilen durumlar vuku bulduğunda Sejm ve Senato başkanlarının görüşlerini alarak meclisin görev sürelerini kısaltabilir. Referanduma gitme yetkisi tanınan cumhurbaşkanı (125/1. Madde), hükümet talep ettiği takdirde en fazla 90 gün sürecek olan sıkıyönetim ilan edebilir. (230. Madde)

Polonya Hükümeti’nin başı başbakandır. Cumhurbaşkanı, bakanlar kurulunu oluşturmak üzere başbakanı görevlendirir. Başbakan, hükümeti kurduğunda meclisten güvenoyu alarak göreve başlar. 1997 Anayasası’nda yürütmenin taraflarından olan hükümetin iç ve dış politikadaki rolü cumhurbaşkanı karşısında güçlendirilmiştir. Başbakan kabineyi kurma konusunda daha serbest hale gelmesiyle

³¹ Frances Millard, **a.g.e.**, p.44-45.

bakanların atanmasında ve görevden alınmasında cumhurbaşkanının etkisi de kaybolmuştur.

1997 Anayasası oluşturulurken, “Fransa'daki yarı-başkanlık sisteminin aksaklıkları göz önüne alınarak doğabilecek kilitlenmelerin önüne geçmek için parlamenter sisteminin araçlarından yararlanılmıştır. Saf parlamenter sistemdeki cumhurbaşkanından daha güçlü ve fakat klasik yarı-başkanlık sistemindekinden daha zayıf bir cumhurbaşkanı üzerine kurulmuş hükümet sistemi geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak Polonya açısından hükümet sistemine asıl vurguyu yapan cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesidir ki; bu da sistemi parlamenter sistemden ayıran en önemli özelliktir.”³² Sonuç olarak denilebilir ki, Polonya'daki sistem Fransa'da uygulanan yarı-başkanlık sistemine benzemekle birlikte, cumhurbaşkanının yetkileri Fransa'dakine göre daha sınırlı tutulmuştur.

2.3.2.2. Polonya Cumhurbaşkanı

Komünist rejimin yıkılmasının ardından Polonya'da ilk cumhurbaşkanlığı seçimleri 1990'da gerçekleşmiştir. 25 Kasım 1990'da ilk turu, 9 Aralık'da ise ikinci turu gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerini %74.25 oyla Lech Wałęsa³³ kazanmıştır.³⁴ Wałęsa da beş yıllık cumhurbaşkanlığı döneminde *Sejm* ile oldukça gergin ilişkiler içinde olmuştur. Özellikle yeni anayasa taslağı, seçim yasası, gelecek seçimlerin zamanlaması gibi konularda gerginlik daha da artmıştır.

5 Kasım 1995'de gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ise SLD'nin desteklediği aday Aleksander Kwaśniewski, ilk turda oyların % 35.11'ini almıştır.

³² Bülent Yücel, “Yarı-Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.52, No: 4, Yıl 2003, s.360.

³³ Wałęsa'nın cumhurbaşkanlığı ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Krzysztof Jasiewicz, “Poland: Wałęsa's Legacy to The Presidency”, **Post Communist Presidents**, Ed. Ray Taras, Cambridge University Press, 1997, pp.130-167.

³⁴ Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26.11.1990 r., **Dziennik Ustaw**, Nr.83, Poz.483 ve Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 10.12.1990 r., **Dziennik Ustaw**, Nr.85, Poz.499.

(Lech Wałęsa'nın oy oranı ise % 33.11'dir.) 19 Kasım'daki ikinci turda ise Kwaśniewski bu kez % 51.72 oy alarak cumhurbaşkanı seçilmiştir. 8 Ekim 2000 seçimlerinde ise bu kez hemen ilk turda % 53.9 oy alan Kwaśniewski 2005'e kadar cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüştür.

2005 yılına gelindiğinde ise 9 Ekim'de ilk turu gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde milliyetçi-muhafazakar parti niteliğindeki PİS (*Prawo i Sprawiedliwość* - Hak ve Adalet Partisi) adayı Lech Kaczyński % 33.1, PO (*Platforma Obywatelska* - Yurttaş Platformu) adayı Donald Tusk ise % 36.3 oy almıştır. 23 Ekim'de yapılan ikinci turda Kaczyński, oyların % 54.04'ünü kazanarak cumhurbaşkanı seçilmiş³⁵ ve böylece Polonya'da milliyetçi-muhafazakar siyasetin daha fazla ağırlıkta olduğu yeni bir dönem başlamıştır. Kaczyński'nin cumhurbaşkanlığı Polonya siyasetine popülizm egemen olduğu,³⁶ agresif bir dönem³⁷ olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde milliyetçi ve muhafazakar eğilimler yükselişe geçmiş, Hristiyan değerlerine bağlılık öne çıkmıştır. Avrupa Birliği'ne karşı şüpheli duruş sergileyen Kaczyński'nin çoğu zaman Rusya ve Almanya ile ilişkilerde gerginlik yaşanmasına sebep olacak açıklama, tutum ve politikaları söz konusu olmuştur. Kaczyński döneminde özellikle Rusya ile ilişkilerin kötüleştiği de dikkat çekmiştir. Seçim kampanyasında “ulusal dirilme” temasını vurgulayan Cumhurbaşkanı Kaczyński, Rusya'nın tarihte Polonya'ya karşı işlediği suçlardan (Katyn Katliamı örneğindeki gibi) dolayı tarihsel olarak sorumlu tutulması gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Rusya'nın, Polonya'yı atlayarak Baltık Denizi'nden Almanya'ya uzanan bir doğalgaz boru hattı inşa etme girişimlerinden son derece rahatsız olmuştur.

³⁵ “Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, 23 Października 2005”, **Państwo Komisja Wyborcza - Polonya Ulusal Seçim Komisyonu resmi web sitesi**, (Çevrimiçi), <http://www.prezydent2005.pkw.gov.pl/PZT/PL/WYN/W/index.htm>, 12 Mayıs 2011.

³⁶ Jacek Kucharczyk, “Introduction: Democracy in Poland 2005-2007”, **Democracy in Poland 2005-2007**, Ed. Lena Kolarska Bobinska v.d., Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2007 p.8.

³⁷ 2005 sonrası Polonya'da demokrasi ve siyasetle ilgili daha fazla bilgi edinilebilecek kaynaklar: Lena Kolarska Bobinska v.d., **Demokracja w Polsce**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2007, Smolar Nina (Ed.), **Polska Scena Polityczna w 2004 Roku : Kontynuacja czy Zmiana**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych (Materiały z seminarium Instytutu Spraw Publicznych, 11 maja 2004), 2004. **Przyszłość Polskiej Sceny Politycznej po wyborach 2007 Roku**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2008, (Çevrimiçi) <http://www.isp.org.pl/files/16753098530398569001200663871.pdf>, 10 Mayıs 2011.

10 Nisan 2010'da Cumhurbaşkanı Kaczyński ve beraberindeki yaklaşık yüz kişilik heyet, *Katyń* katliamının³⁸ anma törenleri için gittiği Rusya'nın Smolensk kenti yakınlarında, uçaklarının düşmesi sonucu hayatlarını kaybetmişlerdir. 20 Haziran 2010'da ilk turu 4 Temmuz'da ise ikinci turu gerçekleştirilen son cumhurbaşkanlığı seçimlerinde PiS adayı Jarosław Kaczyński ve PO adayı Bronisław Komorowski yarışmışlar ve sonuçta ilk turda oyların %41.54'ünü, ikinci turda ise %53.01'ini alan Komorowski kazanmıştır.³⁹ Komorowski'nin cumhurbaşkanı olmasıyla Polonya siyasetinde 2007'den beri ön planda olan liberaller ülke içindeki konumlarını sağlamlaştırmışlardır. Başbakan ve cumhurbaşkanı aynı siyasal kökenden geldikleri için; Polonya siyasetinde bugün, hükümet ile cumhurbaşkanı uyum içerisinde çalışmaktadırlar. 2007–2010 döneminde Lech Kaczyński ve Tusk arasında yaşanan gerilim ve yetki tartışmaları Komorowski'nin cumhurbaşkanı olmasıyla ortadan kalkmıştır. Ancak 2011 sonbaharında yapılacak olan genel seçimler, ülkenin iç siyasetinin hangi yöne doğru evrileceğini gösterecektir.

2.3.2.3. Dış Politikada Karar Alma

Polonya'da Cumhurbaşkanı devletin temsilcisidir ve egemenliğin, toprak bütünlüğünün korunması ve güvenliğin sağlanmasından sorumludur. 1997 Anayasası'nın⁴⁰ 133. Maddesi'ne göre, dışişlerinde devletin temsilcisi olarak cumhurbaşkanı uluslararası anlaşmaları onaylayabilir veya reddedebilir. Sejm ve Senato'yu da konuyla ilgili bilgilendirir. Yurtdışında görevli diplomatik temsilcileri atar, geri çağırabilir ve görevden alabilir. Cumhurbaşkanı dış politika konularında başbakan ve ilgili bakanlarla işbirliği içinde olmalıdır. 135. Madde'ye göre, devletin iç ve dış güvenliği konularında cumhurbaşkanlığına danışmanlık eden organ Polonya Ulusal Güvenlik Konseyi'dir. Ayrıca cumhurbaşkanı, barış zamanında milli savunma

³⁸ Katyń Katliamı, 2. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın binlerce Polonyalıyı öldürerek Katyń ormanına gömdüğü Polonya tarihindeki trajik bir olaydır.

³⁹ “Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, ponowne głosowanie w dniu 4 lipca 2010”, **Państwo Komisja Wyborcza - Polonya Ulusal Seçim Komisyonu resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://prezydent2010.pkw.gov.pl/PZT/PL/WYN/W/index.htm>, 10 Mayıs 2011.

⁴⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, z dnia 2 kwietnia 1997 r., **Dziennik Ustaw**, Nr 78, poz. 483.

bakanı aracılığıyla silahlı kuvvetlere komuta eder. Savaş zamanında ise başbakanın talebi üzerine Polonya Silahlı Kuvvetler Başkomutanını tayin eder. (134.Madde)

Polonya Anayasasının 116. Maddesi'ne göre savaş ve barış ilanı meclisin yetkisindedir. Meclis savaş kararını Polonya topraklarına karşı silahlı bir saldırı olduğu zaman veya bir saldırı durumunda uluslararası antlaşmalardan kaynaklanan ortak bir savunma yükümlülüğü ortaya çıktığında verir. Eğer bir sebepten dolayı meclis toplanamıyorsa, savaş ilanını cumhurbaşkanı yapar.

Bir diğer önemli husus da Polonya askeri birliklerinin yurtdışına gönderilmesine karar vermede kimin yetkili olduğu konusudur. Ancak, "1997 Anayasası'nda bununla ilgili net bir bilgi yoktur. 117. Madde'de bu konunun onaylanmış bir uluslararası anlaşma ya da yasa ile belirleneceği yazmaktadır. 1997'de hükümet böyle bir kararı almanın hükümetin yetkisinde olduğuna dair yasa hazırlamış ve söz konusu yasa parlamentodan geçmiştir. Cumhurbaşkanı buna itiraz etmiş ve bunun kendi yetkisinde olması gerektiğini öne sürmüştür. Ancak önerisi reddedilmiştir."⁴¹

17 Aralık 1998'de çıkartılan bir yasa ile Polonya Silahlı Kuvvetlerinin ülke dışında kullanılmasına ve kalmalarına ilişkin kurallar düzenlenmiştir.⁴² Söz konusu yasanın 2. Maddesi'ne göre ülke dışına asker gönderme kararı, savaş durumu söz konusu olduğunda devletin ya da müttefiklerin güçlendirilmeleri için (1.a) veya barış misyonunda görev almak üzere (1.b) veya terör eylemlerini ve onların etkilerini engellemek amacıyla (1.c) alınabilir. 3. Madde'ye göre ülke dışında askeri birimlerin kullanılmasına Polonya Cumhurbaşkanı karar verir. 2. Madde'nin 1.a ve 1.b bentlerindeki durumlar söz konusu ise bakanlar kurulu; 1.c bendinde vurgulanan terör durumu söz konusu ise de başbakan, cumhurbaşkanına başvurarak bu kararın alınmasını isteyebilirler. Karar alındıktan hemen sonra, cumhurbaşkanı Sejm ve Senato'ya bilgi verir. Ayrıca bakanlar kurulu veya başbakan, cumhurbaşkanına

⁴¹ Agnieszka Gogolewsk, "The Restructuring of Civil – Military Relations in Poland, Ukraine and Russia a Comparative Study", Warsaw, 20 June 1998, p.36, (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/gogolews.pdf> , 21 Nisan 2011.

⁴² "USTAWA z dnia 17 grudnia 1998 r., o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa", **Dziennik Ustaw**, z 1998 r. Nr 162, poz. 1117, z 2004 r. Nr 210, poz. 2135, z 2009 r. Nr 79, poz. 669, Nr 161, poz. 1278.

başvurarak askerlerin kalışının süresini uzatmak ya da kısaltmak isteyebilirler. (Madde 3/2)

Dış politika yapım sürecinin önemli konularından birisi de uluslararası anlaşmaların onaylanma ve yürürlüğe girmeleri ile ilgilidir. Anayasa'nın 89 ve 90. Maddeleri'nde bu konuya değinilmektedir. 89. Madde şu şekildedir:

1. Polonya Cumhuriyeti tarafından uluslararası bir sözleşmenin onaylanması veya reddi, şayet sözleşme;
 - 1.1. Barışa, bir ittifaka, siyasi veya askeri anlaşmalara ilişkin ise,
 - 1.2. Vatandaşların anayasada belirlenmiş hak, özgürlük ve sorumluluklarıyla ilgili ise,
 - 1.3. Polonya'nın uluslararası örgütlere üyeliğine ilişkin ise,
 - 1.4. Devlete önemli mali sorumluluklar yüklüyorsa, önceden kanunda verilen izni gerektirir.
2. Onaylanmaları kanunda belirtilmiş izni gerektirmeyen uluslararası sözleşmelerin cumhurbaşkanının onayına sunulmasının planlandığını, meclise başbakan bildirir.
3. Uluslararası anlaşmanın sonlandırılma veya anlaşmadan çekilmenin yöntem ve ilkeleri yasayla belirlenir.”

90. Madde ise şöyle demektedir:

1. Polonya Cumhuriyeti, bir uluslararası anlaşma temelinde, devlet organlarının yetkilerini bazı konularda bir uluslararası örgüt veya organa devredebilir.
2. Uluslararası bir sözleşmenin Bent 1'de bahse konu onanma izni, Meclis tarafından milletvekillerinin kanuni sayısının en az yarısının hazır bulunduğu oylamada 2/3 oyçokluğuyla ve Senato tarafından senatörlerin kanuni sayısının en az yarısının hazır bulunduğu oylamada 2/3 oyçokluğuyla kanunlaşır.
3. Bu tür bir anlaşmanın onaylanması 125. Madde'nin hükümlerine uygun olarak ulus çapında yapılan bir referandumla da mümkün olabilir.
4. Meclis, onama izni verilmesi usulü hususundaki kararı, milletvekillerinin kanuni sayısının en az yarısının hazır bulunduğu oylamada salt çoğunlukla alır.

Antlaşmaların imzalanması veya görüşmeler sırasında yurtdışına gidecek heyete kimin başkanlık edeceği konularında özellikle Cumhurbaşkanı Kaczyński döneminde zaman zaman hükümet ve cumhurbaşkanlığı arasında gerginlikler ve yetki tartışmaları yaşanmıştır. Buna örneğin AB Anayasası oluşturulması ve imzalanması girişimlerinde rastlamaktayız. Bu tartışmanın temelinde ise cumhurbaşkanı ve hükümet veya başbakan arasındaki görüş farklılıkları yer almaktadır. AB söz konusu olduğunda ileriki bölümlerde de görüleceği gibi AB'ye şüpheyile bakan ve AB entegrasyonunu çok fazla içselleştirmemiş PiS kanadından gelen Cumhurbaşkanı Kaczyński süreçte daha fazla rol almak istemişler ve kendi istek ve politikaları çerçevesinde bir strateji izleyebilmek için bu yetki tartışmasının tarafı olmuştur. Özellikle 2007'den sonra Başbakan Tusk ile Cumhurbaşkanı Kaczyński arasında

süren tartışmalar uluslararası platforma da yansımıştır. Aslında Polonya Anayasası'nın yukarıda değinilen maddeleri bu konuda bir perspektif sunmaktadır. Bunun da ötesinde Polonya Cumhurbaşkanı ve Başbakanı ile Parlamentonun anayasal konumlanışlarına baktığımızda Meclis ve Senato'nun anayasada cumhurbaşkanından önce geldiklerini görmekteyiz. Polonya Anayasası'nda 4. Bölüm Sejm ve Senato'ya, 5. Bölüm ise Polonya Cumhurbaşkanı'na ayrılmıştır.

Lech Wałęsa'nın cumhurbaşkanlığı döneminde (1990-1995) siyasal sistem yarı başkanlığa daha yakındı ve cumhurbaşkanı dış politikada daha güçlü bir konumdaydı. Bu durum, 1992 yılında kabul edilen Küçük Anayasa'daki düzenlemelerle sağlanmıştır. Örneğin bu dönemde dışişleri, içişleri ve savunma bakanlarının seçilmeleri hususunda cumhurbaşkanının yetkisi oldukça fazlaydı. "Hatta bu bakanlıklar için 'presidential' (başkanlığa ait) ifadesi kullanılırdı. Wałęsa bu yetkisini özellikle vurgulamış ve söz konusu bakanlarla da görevleri süresince öncelikli ilişkisi olması gerektiği hususunda ısrar etmiştir. 1994'te Başbakan Pawlak, bu üç bakanlığın seçimini doğrudan cumhurbaşkanına bırakmak durumunda kalmıştır."⁴³ Bu dönemde cumhurbaşkanı ve hükümet arasında sık sık dış politika konularında da gerginlikler ve yetki tartışmaları yaşanmıştır. Ancak bu dönem, Polonya açısından geçiş dönemiymiş ve son 1997 Anayasası henüz yapılmamıştı. 1997 Anayasası yürütmeye cumhurbaşkanı ve hükümet arasındaki yetki dağılımını hükümet lehine yeniden düzenlemiş ve iki başlılığa son vermeye çalışılmıştır. Artık cumhurbaşkanının yetkileri Wałęsa dönemindeki gibi fazla değildir. Örneğin dışişleri ve savunma da dahil, kabinede yer alacak tüm bakanların seçimi sadece başbakanın yetkisine bırakılmıştır. Cumhurbaşkanının rolü daha ziyade ülkenin uluslararası alanda resmi temsili konularındadır. Dış politikanın yürütülüşü de hükümete ve dışişleri bakanına aittir.

Polonya'da hem anayasal düzenlemeler hem de uygulama açısından bugün dış politikada karar alma mekanizmalarında öncelik hükümetindir. Cumhurbaşkanının

⁴³ Lech Wałęsa dönemi cumhurbaşkanının iç ve dış siyasette karar alma mekanizmalarındaki rolü ile ilgili detaylı bilgi için bkz.: Agnieszka Gogolewsk, a.g.e., p.30-33 (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/gogolews.pdf> , 21 Nisan 2011.

da dış politikaya ilişkin kendi görüşü ve vizyonu vardır, ancak bunlar hükümetin önüne geçmemektedir. Ancak uygulamada tıkanıklık yaşanmaması ve cumhurbaşkanı ve hükümetin birbirleriyle uyumlu bir dış politika vizyonuna sahip olup olmadığı hususunda kimin cumhurbaşkanı ve kimin başbakan olduğu önem kazanmaktadır. Hükümet ve cumhurbaşkanı aynı siyasal anlayışa sahip oldukları zaman, dış politikada hükümetin yetkisinin genişliği konusunda herhangi bir sorgulama yaşanmamaktadır. Örneęin bugün Cumhurbaşkanı Komorowski ve Başbakan Tusk aynı siyasal partiden (PO) gelmektedirler. Komorowski dış politikada hükümetin öncelikli rolünü sorgulamamakta ya da bundan rahatsızlık duymamaktadır. Tersine hükümetin dış politika uygulamalarını desteklemektedir ve bu da hükümetin ve başbakanının dış politikada karar alma mekanizmalarındaki konumunu güçlendirmektedir. Aslında aynı durum 2005-2007 arasında da yaşanmıştır. Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński ve Başbakan Jarosław Kaczyński PiS'tendi. Böyle dönemlerde cumhurbaşkanlığı ve hükümet arasında herhangi bir yetki tartışması ya da gerilim yaşanmamıştır. Ancak cumhurbaşkanı ve başbakan farklı siyasal partilerden olunca dış siyasetin yürütülmesi ve karar alma mekanizmalarında kimin ne kadar yetkili olduğuyla ilgili çeşitli gerginliklere tanık olunmuştur. 2007–2010 arasında Cumhurbaşkanı Kaczyński ve Başbakan Tusk ynetimdeyken her iki taraf da kendi yetki alanlarını genişletmek ve yasal düzenlemeleri kendi yetki alanları lehlerine yorumlamak eğiliminde olmuşlardır. AB Anayasası tartışmaları ve Lizbon Antlaşması süreçlerinde bunun yansımaları gözlemlemek mümkündür. Cumhurbaşkanı Kaczyński kanunları, dış politika yürütülmesinde cumhurbaşkanının daha aktif olduğu ve hükümet ile eřit konumda bulunduğu şeklinde yorumlamak istemiştir.

Dış politikada aktif rol almak isteyen Kaczyński, rneęin 2008 Aęustos'unda Güney Osetya'da patlak veren kriz ve Rusya-Gürcistan arasındaki savaşta, Gürcistan Devlet Başkanı Mihail Saakařvili'ye destek vermek için Tiflis'e gitmiştir. Ayrıca, Gürcistan'ın NATO yelięini desteklediğini de açıklamıştır. (Rusya bunu kendisine tehdit olarak görmektedir.) Bir diğer örnek de, Kaczyński'nin enerji konusunda AB-Rusya arasındaki işbirliğinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmesidir. Ayrıca Polonya

Kasım 2006’da Rusya-AB İşbirliği ve Ortaklık Anlaşması’nı veto etmiştir.⁴⁴ Tüm bunlar Kaczyński’nin Rusya karşıtlığıyla ilişkilendirilebilir. Ancak bir yandan da dış politikada hükümetin önüne geçerek daha aktif roller üstlenmeye çalıştığı da söylenebilir. Aslında Kaczyński’den önceki Cumhurbaşkanı Kwaśniewski de, eski Cumhurbaşkanı Wałęsa ile birlikte 2004’te Ukrayna’daki Turuncu Devrim sırasında iktidarla muhalefet arasındaki arabuluculuk rolü üstlenmiş⁴⁵ ve kriz sırasında Kiev’e gitmişlerdir. Ancak Kwaśniewski’nin bu tavrı Kaczyński’ninkinden daha farklıydı. Çünkü taraf olmaktan ziyade arabuluculuk rolünü içeriyordu. Kaczyński ise, Rusya karşıtlığını saklamadan, açıkça Gürcistan’a destek vermiştir.

2.3.3. Seçimler ve Hükümetler

1997 Anayasası’na göre Polonya parlamentosunun her iki kanadı için (Sejm ve Senato) temsilciler dört yılda bir, doğrudan ve genel oy prensibine göre yapılan seçimlerle belirlenmektedir. Sejm’e temsilci seçme ve seçilme yaşı 21, Senato’ya ise 30’dur. Aynı kişi hem Sejm hem de Senato için aday olamamaktadır. Senato’da 100, Sejm’de 460 sandalye yer almaktadır.

⁴⁴ Bu dönemde Rusya, Polonya’nın bazı süt, et ve tarım ürünlerine hayvan sağlığı standartlarının kötü olduğunu gerekçe göstererek ithalat yasağı koymuştur. Bunun üzerine Polonya da eğer Rusya yasağı kaldırmaz ise Rusya-AB İşbirliği ve Ortaklık Anlaşması’nı veto edeceğini açıklamıştı.

⁴⁵ AB Ortak Savunma ve Dış Politika Yüksek Temsilcisi Javier Solana da onlara eşlik etmiştir.

Tablo 3 :1989 Sonrası Polonya'da Hükümetler

Başbakanlar	Partiler	Dönemler
Tadeusz Mazowiecki (Dayanışma)	Dayanışma Koalisyonu (ZSL, SD)	24.08.1989–04.01.1991
Jan Krzysztof Bielicki (KLD)	Dayanışma Koalisyonu (Merkez Sağ- KLD, PC)	04.01.1991–06.12.1991
Jan Olszewski (PC)	Dayanışma Koalisyonu (Sağ – PC, ZChN, PL, PSL)	06.12.1991–05.06.1992
Waldemar Pawlak (PSL)	PSL	05.06.1992–10.07.1992
Hanna Suchocka (UD)	Dayanışma Koalisyonu (Merkez–UD, KLD, ZChN, PL, SLCH, PPG, PChD)	11.07.1992–26.10.1993
Waldemar Pawlak (PSL)	SLD-PSL Koalisyonu (Merkez-Sol)	26.10.1993–01.03.1995
Jozef Oleksy (SDRP)	SLD-PSL Koalisyonu (Merkez-Sol)	07.03.1995–07.02.1996
Włodzimierz Cimoszewicz (SDRP)	SLD-PSL Koalisyonu (Merkez-Sol)	07.02.1996–31.10.1997
Jerzy Buzek (AWS)	AWS-UW Koalisyonu (Merkez-Sağ)	31.10.1997–19.10.2001
Leszek Miller (SLD)	SLD-UP-PSL Koalisyonu	19.10.2001–02.05.2004
Marek Belka (SLD)	SLD-UP Koalisyonu	02.05.2004–31.10.2005
Kazimierz Marcinkiewicz (PiS)	PiS-LPR-Samoobrona Koalisyonu	31.10.2005–14.07.2006
Jarosław Kaczyński (PiS)	PiS-LPR-Samoobrona Koalisyonu	14.07.2006–16.11.2007
Donald Tusk (PO)	PO-PSL Koalisyonu	16.11.2007-

Kaynak: Kancelaria Prezesa Rady Ministrów - Polonya, Başbakanlık resmi web sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.premier.gov.pl/> , 10 Nisan 2011.

Yuvarlak Masa Anlaşması'na göre **4 Haziran 1989**'da yapılan parlamento seçimleri, literatürde “kısmen özgür”⁴⁶ seçimler olarak nitelendirilmektedir. Zira, komünizm yanlısı PZPR alt meclis olan Sejm'de %65'lik sandalyeyi garantilemiş ve geri kalan %35'lik kısım, seçimle belirlenmiştir. Polonya'da demokrasinin konsolidasyonu ile ilgili çalışmalar yapan Raymond Taras “Meclisin %65'inin parti kontrolünde belirlenen çoğunluktan oluşmuş olmasından dolayı seçimleri ‘yarı özgür’ (semi free) olarak nitelendirmektedir.”⁴⁷ Siyaset bilimci George Sanford ise, bu seçimler için “anlaşmalı” (*contractual*) ifadesini kullanmaktayken,⁴⁸ Polonya parlamentosu yayınlarında da “kontraktowy” (İngilizce çevirisi “*contractual*”) ve “kısmen demokratik seçimler” (*częściowo demokratycznych wyborów*) ifadelerine rastlamak mümkündür.⁴⁹

Seçimlerde Dayanışma, Senato'daki sandalyelerin %99'una, Sejm'de de serbest bırakılan %35'lik diliminin tamamını teşkil eden 161 sandalyeye sahip olmuş ve Tadeusz Mazowiecki başbakanlığında bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu hükümet, Polonya'da komünist rejimin hakim olduğu yaklaşık kırk beş yıllık sürecin sonunda kurulan ve komünist olmayan ilk hükümettir.

1990'a gelindiğinde Polonya'da eski rejim artık siyasal gücünü tamamen yitirmiş durumdaydı. Komünist bakanlar hükümetten ayrılmış, Jaruzelski devlet başkanlığı görevini bırakmış, komünizm yanlısı PZPR (*Polska Zjednoczona Partia Robotnicza* – Polonya Birleşik İşçi Partisi) dağılmıştı.⁵⁰ Bu tarihlerden itibaren Polonya iç siyaseti 1993'e kadar sürecek olan karışıklıklar ve istikrarsızlıklar dönemine girecektir. Bu dönemde sürekli olarak hükümet değişimleri yaşanmış ve kurulan tüm hükümetler koalisyon şeklinde olmuştur. Mazowiecki Hükümeti'nin Maliye Bakanı Leszek Balcerowicz'in serbest piyasaya geçiş ve liberalleşme politikaları

⁴⁶ Geçiş sürecindeki ülkelerde seçimlerin yapılmasıyla ve demokrasinin işleyişiyle ilgili ‘özgür’ (*free*), ‘kısmen özgür’ (*partly free*) ve ‘özgür olmayan’ (*not free*) şeklinde bir kategorileştirme yapan **Freedom House** Polonya'da 1989 parlamento seçimlerini ‘kısmen özgür’ kategorisine sokmaktadır. www.freedomhouse.org.

⁴⁷ Raymond Taras, **a.g.e.**, p.138.

⁴⁸ George Sanford, **a.g.e.**, p.31.

⁴⁹ **Sejm Polski**, Warszawa, Kancelaria Sejmu, Wydawnictwo Sejmowe, 2000.

⁵⁰ Graeme Gill, **Democracy and Post-Communism**, New York, Routledge, 2002, p.25.

çerçevesinde geliştirdiği şok Terapi programı kapsamında alınan önlemler ve ekonomik koşulların hızlı bir şekilde düzelemeyişi toplumda hayal kırıklığı yaşanmasına sebep olmuştur. Buna bağlı olarak da Dayanışma hareketine duyulan güven giderek sarsılmaya başlamıştır. “şok Terapinin uygulanmaya konmasından hemen birkaç ay sonra Dayanışma hareketi içerisinde siyasal çatlaklar oluşmaya başlamış, bu da Polonya siyaset sahnesinde büyük dönüşümler yaşanmasını beraberinde getirmiştir.”⁵¹ Uygulanan liberal politikalar öncelikle Dayanışma’nın sosyal tabanını teşkil eden işçileri oldukça olumsuz etkilemiştir. 1990’ların ortalarına doğru Dayanışma’ya halk desteği giderek azalmaya başlamıştır.

Tablo 4 : 27 Ekim 1991 Parlamento Seçimleri (Sejm)

Partiler	Oy Yüzdeleri	Sandalye Sayıları
UD	12,32	62
SLD	11,99	60
WAK	8,79	49
PC	8,71	44
PSL	8,67	48
KPN	7,5	46
KLD	7,49	37
PL	5,47	28
Solidarność Pracy	2,06	4
Alman azınlık	1,17	7

Kaynak: Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 31.10.1991 r., o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 27.10.1991, **Monitor Polski**, z 1991, Nr.41, poz.288.

27 Ekim 1991’de gerçekleştirilen parlamento seçimleri, Polonya’da özgür olarak yapılan ilk seçimlerdir ve 29 parti Sejm’e milletvekili sokmayı başarmıştır.⁵² Sonuçta Jan Olszewski başbakanlığında Dayanışma Koalisyonu kurulmuştur. Polonya’da yeni demokrasinin ilk özgür seçimleriyle oluşturulmuş parlamento, hükümet kurmakta çok zorlanmıştır. Kısa sürelerde sıklıkla değişen başbakanların hiçbiri de

⁵¹ Jack Bielasiak, “Poland”, **Eastern Europe – Politics, Culture and Society Since 1939**, Sabrina P.Ramet (ed.), Indiana, Indiana University Press, 1998, p.146.

⁵² Hubert Tworzecki, **Parties and Politics in Post-1989 Poland**, USA, Westview Press, 1996, p.93.

istikrarlı bir koalisyon yönetimi yapamamışlardır.⁵³ Sırasıyla Mazowiecki ve Bielecki hükümetleri ekonomik (devletin ekonomideki rolünün azaltılmasını savunan) ve siyasal açılardan ağırlıklı olarak liberaldiler. Sonra gelen Olszewski Hükümeti ise Katolikliğe vurgu yapan, milliyetçi ve ekonomik müdahaleciliği savunan bir anlayışa sahipti. Suchocka Hükümeti ise kendisinden önceki bu iki hükümetin politikalarının kombinasyonu şeklinde nitelendirilebilecek bir politika izlemiştir.⁵⁴

Polonya’da 1991–1993 arası döneme baktığımızda ise oldukça çalkantılı bir iç siyasetten bahsetmek mümkündür. Frances Millard, Polonya’da bu dönemi “genel anlamda demokrasi kriterlerinin sağlanamadığı”⁵⁵ bir dönem olarak nitelendirmektedir. 1991–1993 arasında Polonya’da, sağ kanattan gelen kamusal hayatın komünizmden arındırılması ve komünist güvenlik servisleriyle işbirliği yapmış olan siyasetçilerin tasfiye edilmesi yönündeki talepler göze çarpmaktadır. Ayrıca bu dönemde Wałęsa’nın, devlet başkanının otoritesini güçlendirme girişimleri ile parlamentoyla sürekli çatışma halinde olmasının etkili olduğu da söylenebilir.⁵⁶

Tablo 5 : 19 Eylül 1993 Parlamento Seçimleri (Sejm)

Partiler	Oy Yüzdeleri	Sandalye Sayıları
SLD	20,41	171
PSL	15,40	132
UD	10,59	74
UP	7,28	41
KPN	5,77	22
BBWR	5,41	16

Kaynak: Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 23.9.1993 r., o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 19.9.1993 r., **Monitor Polski**, z 1993, Nr.50, poz.470.

⁵³ Juan J.Linz, Alfred Stepan, **Problems of Democratic Transition and Consolidation**, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1996, p.274.

⁵⁴ Frances Millard, **a.g.e.**, p.15.

⁵⁵ **A.e.**, p.10.

⁵⁶ Jerzy Lukowski, Hubert Zawadzki, **A Concise History of Poland**, Cambridge University Press, 2001, p.285.

19 Eylül 1993 seçimlerinde %5 baraj uygulanmıştır. 1989–93 arası dönemde kurulan hükümetlerin ülkede istikrarı sağlayamamış olmalarından dolayı baraj uygulamasına gidilmiştir. Ancak bu uygulama neticesinde birçok sağ parti barajı geçememiştir. Aslında bu sağ partilerin aldıkları oylar toplandığında tüm oyların üçte biri yapmaktadır. Ancak bölündükleri için hiçbir Meclise girememiştir. Sonuçta parlamentoda en çok oyu post komünist SLD (*Sojusz Lewicy Demokratycznej* - Demokratik Sol İttifak) almış ve Mecliste 171 sandalyeye sahip olmuştur. Diğer post komünist parti olan PSL (*Polskie Stronnictwo Ludowe* - Polonya Köylü Partisi) ise 132 sandalyenin sahibi olmuş⁵⁷ ve bu iki parti koalisyon hükümeti kurarak 1997’e kadar iktidarda kalmışlardır.

1993–1997 arası dönemde ise Polonya iç siyasetinde post komünistlerin yükselişe geçtiğini görmekteyiz. Bunun altında yatan en önemli nedenler, ülkede Şok Terapi uygulamasının ve alınan ekonomik önlemlerin halkta yarattığı baskı ve hoşnutsuzluk ile Lech Wałęsa’nın popülaritesinin düşüşü olarak gösterilebilir. “Dayanışma Hareketi, komünizm sonrası süreçte kendi içindeki bütünlük ve uyumu devam ettirmeyi de başaramamıştır.”⁵⁸ Ayrıca bu dönemde “Wałęsa kendi liderliğinde güçlü bir siyasal parti kuramamıştır. 1990 başlarında karizmatik bir lider olmasına rağmen ‘bu benim partimdir, buna oy verin’ şeklinde gösterebileceği bir partinin de olmayışı Wałęsa’nın en büyük hatalarından biri olarak göstermekteydi.”⁵⁹ Sonuçta Dayanışma’ya duyulan inanç ve heyecanın düşüşe geçmesi, Polonya siyasetinde sol partilere yaramıştır.

⁵⁷ **Mały Rocznik Statystyczny**, Warszawa, Główny Urząd Statystyczny (GUS), 1994, p.71.

⁵⁸ Jean Grugel, **a.g.e.**, p.18.

⁵⁹ Leszek Garlicki, “The Polish Political Scene, The Wałęsa Presidency and The Parliamentary Elections”, **The Presidency and Governance in Poland**, Ed. Kenneth W.Thompson, USA, University Press of America, 1997, p.34.

Tablo 6 : 21 Eylül 1997 Parlamento Seçimleri (Sejm)

Partiler	Oy Yüzdeleri	Sandalye Sayıları
AWS	33,83	201
SLD	27,13	164
UW	13,37	60
PSL	7,31	27
ROP	5,56	6

Kaynak: Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25.9.1997 r., o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 21.9.1997 r., **Monitor Polski**, z 1997, Nr.64, poz.620.

Sağ partiler 1993 seçimlerindeki başarısızlıklarından sonra Marian Krzaklewski liderliğinde AWS (*Akcja Wyborcza Solidarność* - Dayanışma Seçim Hareketi) altında birleşmişlerdir. AWS, **21 Eylül 1997** seçimlerinde %33.83 oy alarak mecliste en çok sandalyeye sahip olmuş ve üçüncü parti UW (*Unia Wolności* – Bağımsızlık Birliği) ile koalisyon hükümeti kurmuştur. 2001’e kadar ülkeyi bu sağ iktidar yönetmiştir.

Tablo 7 : 23 Eylül 2001 Parlamento Seçimleri (Sejm)

Partiler	Oy Yüzdeleri	Sandalye Sayıları
SLD-UP	41,04	216
PO	12,68	65
Samoobrona (SdRP)	10,2	53
PiS	9,5	44
PSL	8,98	42
LPR	7,87	38

Kaynak: Obwieszczenie Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 26.9.2001 r. o wynikach wyborów do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej przeprowadzonych w dniu 23.9.2001 r., **Dziennik Ustaw**, Nr.109 z 4.10.2001, Pozycja Nr.1186.

23 Eylül 2001 seçimleri sonucunda ise SLD ve UP’den oluşan bir koalisyon, %41,04 oy kazanıp, PSL ile birlikte Leszek Miller başbakanlığında bir hükümet kurmuşlardır. Böylelikle 2005 yılına kadar Polonya’da post komünistlerin etkin olduğu bir dönem yaşanmıştır.

Tablo 8 : 25 Eylül 2005 Parlamento Seçimleri (Sejm)

Partiler	Oy Yüzdeleri	Sandalye Sayıları
PiS	26,99	155
PO	24,14	133
Samoobrona	11,41	56
SLD	11,31	55
LPR	7,97	34
PSL	6,96	25
Alman azınlık	0,29	2

Kaynak: “Wybory 2005”, Państwowa Komisja Wyborcza - Polonya Ulusal Seçim Komisyonu resmi web sitesi, (Çevrimiçi)

<http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/M/index.htm> ve

<http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SJM/EN/WYN/M/index.htm>, 9 Mayıs 2011.

25 Eylül 2005 seçimlerini %26,99 oy oranıyla Jarosław Kaczyński liderliğindeki PiS kazanmıştır. PO ise oyların %24,14’ünü almıştır. PiS, LPR ve Samoobrona ile birlikte koalisyon hükümeti kurmuş ve böylece Polonya’da muhafazakar bir iç siyaset ortamı oluşmuş ve geleneksel Hristiyan değerlerine bağlılığın sürekli vurgulandığı bir iç siyasal döneme girilmiştir.

Tablo 9 : 21 Ekim 2007 Parlamento Seçimleri (Sejm)

Partiler	Oy Yüzdeleri	Sandalye Sayıları
PO	41,51	209
PiS	32,11	166
LiD	13,15	53
PSL	8,91	31
Alman azınlık	0,20	1

Kaynak: “Wybory 2007”, Państwowa Komisja Wyborcza - Polonya Ulusal Seçim Komisyonu resmi web sitesi, (Çevrimiçi)

<http://www.wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/W/index.htm> ve

<http://wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/EN/WYN/M/index.htm>, 9 Mayıs 2011.

2007’de Polonya’da sürekli gündemde olan yolsuzluk tartışmaları ve istikrarsızlıklar hükümet krizi yaşanmasına neden olmuş ve PiS önderliğindeki koalisyon dağılmıştır.

21 Ekim 2007'de erken seçimlere gidilmiştir. Seçim sonucunda PO % 41.51 oy alarak birinci parti olmuş ve % 8.91 oy alan PSL ile koalisyon hükümeti kurmuştur. PO iktidarı Polonya'da daha ziyade liberal eğilimler ön plana çıkmaya başlamıştır.

2.4. Siyasal Kültürün Dinamikleri

2.4.1. Siyasal Partiler

Polonya çok partili bir siyasal sisteme sahiptir. 1989 sonrası demokrasiye geçişle birlikte siyasal sistemde varlık gösteren partilerin sayısı yaklaşık iki yüz kadardır.⁶⁰ Polonya Anayasasının 13. Madde'sine göre, programlarında totaliter yöntemlere veya nazizmi, faşizmi ve komünizmi esas alan eylemlere yer veren siyasal parti kurmak yasaktır. "Polonya'da siyasal partiler arasında temel görüş ayrımları din ve ekonomi ekseninde yoğunlaşmaktadır. Devletçilik ile ekonomik ve siyasal liberalizm partilerin ayrıldıkları temel bir eksenidir. Din ve laiklik ekseninde ise Katolik muhafazakarlık veya laiklik çerçevesinde kendisini ifade eden partiler bulunmaktadır."⁶¹ Bununla birlikte merkezde yer alan partilerin bu türden bir kalıba oturtulması zordur.

⁶⁰ Polonya'da 1989 sonrası dönemde siyasal partilerle ilgili detaylı bilgi şu kaynaklardan edinilebilir: Marek Migalski, Waldemar Wojtasik, Marek Mazur (Ed.), **Polski System Partyjny**, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006, Hieronim Kubiak, Jerzy J. Wiatr (Ed.), **Between Animosity and Utility: Political Parties and Their Matrix**, Warszawa, Scholar, 2000, Konstanty Adam Wojtaszczyk, "Political Parties and Party System", **The Political System of Poland**, Ed. Stanislaw Sulowski, Warszawa, Elipsa, 2007, pp.87-95, Frances Millard, "Elections and Emerging Party System", **Polish Politics and Society**, Frances Millard, London&NewYork, Routledge, 1999, pp.77-101, Krzysztof Kowalczyk, Lukasz Tomczak, **Czechy, Polska, Ukraina: Partie i Systemy Partyjne, Stan i Perspektywy**, Torun, Adam Marszalek, 2007, Herbert Kitschelt vd. (Ed.), **Post-communist Party Systems**, Cambridge University Press, 1999, Andras Bozoki, John T. Ishiyama (Ed.), **The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe**, New York, M.E.Sharpe, 2002, Paul G.Lewis, **Political Parties in Post-communist Eastern Europe**, London&N.Y., Routledge, 2001.

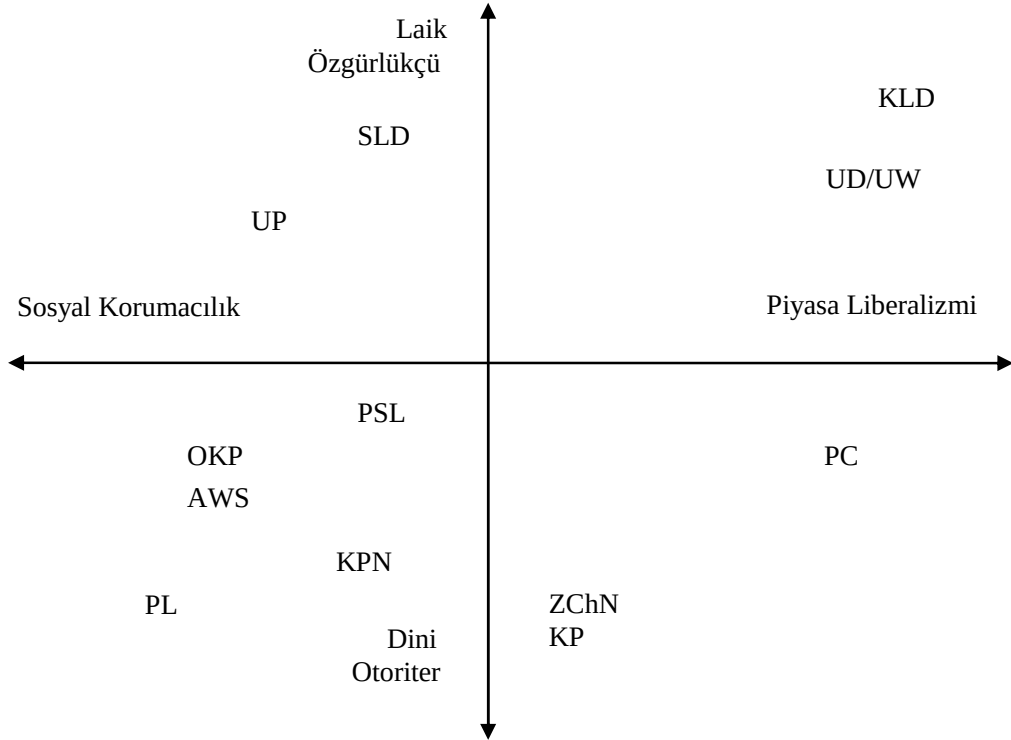
⁶¹ Tayfun Çınar, "Polonya", **Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri**, Ed. Nuray E. Keskin, Ankara, AÜ SBF KAYAUM Yayını, 2004, s.308.

Tablo 10 : Polonya Seçmeninin Ana Siyasal Yönelimleri

Merkezin Solu	Merkezin Sağı
Batılı Karşılıklı bağımlılık Kentsel Endüstriyel İnsan hakları Sosyal liberalizm Siyasal liberalizm Meta komünizmi Laik	Milliyetçi Ulusal savunma Kırsal Tarımsal Sosyal düzen Muhafazakar Otoriterlik Anti-komünist Kilise'nin siyasette yeri olmasını savunan

Kaynak: Raymond Taras, **Consolidating Democracy in Poland**, USA, Westview Press, 1995, p.181.

Tablo 11 : Polonya'da Siyasal Parti Yelpazesi (1999)

Kaynak: Kenneth Benoit, Jaqueline Hayden, "Institutional Change and Persistence: The Evolution of Poland's Electoral System, 1989-2001" **The Journal of Politics**, Vol.66, No:2, 2004, p.405.

Sağ partiler açısından öncelikle Dayanışma grubundan bahsedilebilir. Kökenleri Dayanışma Hareketi'ne dayanan bu partilere literatürde “Dayanışma sonrası partiler” (*Post-Solidarity parties*) de denmektedir. Dayanışma sonrası partilere radikal sağdan (din ve köylülük vurgularına ağırlık veren ZChN -*Zjednoczenie Chrześcijańsko Narodowe* – Hristiyan Ulusal Birlik Partisi) merkezdeki liberal demokratik partilere (UW - *Unia Wolności*- ‘Bağımsızlık Birliği’) kadar geniş bir yelpazede partiler dahil edilebilir. Örneğin UD, UW, KLD ve AWS Dayanışma sonrası partiler olarak değerlendirilmektedir.⁶²

Polonya’da Komünizm yanlısı en büyük parti olan **PZPR** (*Polska Zjednoczona Partia Robotnicza*– Polonya Birleşik İşçi Partisi) Ocak 1990’da kendini feshetmiştir. 1990’da PZPR’nin üyeleri SdRP (*Socjaldemokracja Rzeczpospolitej Polskiej* – Polonya Cumhuriyeti Sosyal Demokrasi) adı altında yeni bir parti kurmuşlardır. Partinin kurucuları ve önde gelen isimleri arasında Aleksander Kwaśniewski, Józef Oleksy ve Leszek Miller de bulunmaktadır.

1991’de post komünistler SLD (*Sojusz Lewicy Demokratycznej*- Demokratik Sol İttifak) altında birleşmişlerdir. SdRP de SLD içinde öncü ve ağırlıklı parti olarak yer almıştır. 1999 itibariyle de SLD tek bir üniter parti haline getirilmiş ve SdRP’yi içinde absorbe etmiştir.⁶³ SLD komünist dönemin siyasal parti yapılanmasının devamı niteliğinde post komünist bir partidir. Reform geçirerek yeni döneme adapte olmuştur. “Zaten Kadife Devrimler’den sonra ancak reforma uğramış partiler siyasal yaşamda önemli siyasal güçler olarak varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Polonya’da bunun örnekleri SLD ve PSL’dir.”⁶⁴ Batı tarzı sosyal demokrasi anlayışını benimseyen SLD, Kilise ve devlet ayrımını desteklemektedir. Sol yönelimli

⁶² Ryszard Herbut, “Parties and the Polish party system”, **Poland and the European Union**, Ed. Karl Cordell, London&N.Y., Routledge, 2000, pp.90-92.

⁶³ Aleks Szczerbiak, “Cartelisation in Post-Communist Politics: State Party Funding in Post-1989 Poland”, **Perspectives on European Politics and Society**, No: 2/3, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2001, p.434.

⁶⁴ Erhan Büyükakıncı, “The Neo-Communist Parties and Power in Central and Eastern Europe: Change in Political Discourses and Foreign Policy Positions”, **East European Quarterly**, Vol.XXXIX, No: 3, September 2005, p.380.

liberalizm, yeni sol ve popülist solcular olmak üzere en az üç siyasal eğilimi bünyesinde barındıran heterojen bir yapıya sahiptir.⁶⁵

PZPR'nin eski müttefiki ve komünist dönemin bir diğer önemli partisi olan ZSL (*Zjednoczone Stronnictwo Ludowe*- Birleşik Köylü Partisi) ise 1990'da diğer köylü gruplarıyla birleşerek PSL'yi (*Polskie Stronnictwo Ludowe* - Polonya Köylü Partisi) kurmuşlardır. PSL, diğer bir müttefik olan SD (*Stronnictwo Demokratyczne*- Demokratik Parti) ile birlikte, PZPR ile bağlarını keserek 1989 seçimlerinden sonra kurulan Dayanışma Koalisyonu'nda yer almıştır. Post komünist bir parti olan PSL kırsal kesimdeki işçi sınıfına hitap eder. Sosyal refah devletini ve sosyo-ekonomik alanlarda devlet müdahalesini savunur.⁶⁶ "Polonya'da kırsal toplum arasında Kilise önemli bir konuma sahip olmasına rağmen bu kesime hitap eden PSL'nin parti programında din çok önemli bir rol oynamamaktadır. Bu durum Kilise ile toprak sahipleri arasındaki sıkı ilişki nedeniyle işçi sınıfının neo-liberal görüşleri reddeden sol eğilimlere yönelmesi ile açıklanabilir."⁶⁷

Samoobrona - SRP (*Samoobrona Rzeczpospolitej Polskiej*- Polonya Meşru Müdafaa Partisi) ise 1992'de kurulmuştur. Dindar, muhafazakar ve milliyetçi eğilimleri olan popülist bir partidir. Ekonomiye devlet müdahalesini ve Polonya'nın doğu komşuları ile ticaretini geliştirmesini ve yabancı şirketlerin daha yüksek oranda vergi vermeleri gerektiğini savunur.⁶⁸ Özellikle dış politika konusunda Samoobrona ile benzer duruşlar sergileyen bir diğer parti de LPR'dir. (*Liga Polskich Rodzin*- Polonya Aile Birliği) 2001'de kurulan LPR, Katolik değerlere bağlı ve oldukça muhafazakar bir partidir. Güçlü milliyetçi eğilimlere sahiptir ve siyasal yelpazede radikal sağda yer almaktadır. Seçim kampanyalarında gelenekçilik, milliyetçilik ve ekonomik müdahalecilik vurguları hakimdir. Polonya ekonomisinde işsizlik ve ekonomik durgunluğa sebep oldukları gerekçesiyle yabancı sermaye ve firmalara ve ayrıca da

⁶⁵ Konstanty Adam Wojtaszczyk, "Political Parties and Party System", **The Political System of Poland**, Ed. Stanislaw Sulowski, Warszawa, Elipsa, 2007, p.92

⁶⁶ Ryszard Herbut, **a.g.e.**, p.90-92.

⁶⁷ Aleks Szczerbiak, "The Polish Peasant Party: A Mass Party in Post-Communist Eastern Europe", **East European Politics and Societies**, 2001, Vol.XV, No:3, p.572.

⁶⁸ Aleks Szczerbiak, "Old and New Divisions in Polish Politics: Polish Parties' Electoral Strategies and Bases of Support", **Europe-Asia Studies**, Vol. 55, No. 5, 2003, p.733.

özelleştirmeye karşıdır.⁶⁹ Toplumsal açıdan ise partinin kürtaj karşıtlığı ve Kilisenin sosyal yaşantıda aktif rolüne yaptığı vurgu göze çarpmaktadır.

UW (*Unia Wolności* - Bağımsızlık Birliği) liberal demokrat bir partidir. Mart 1994'de KLD (*Kongres Liberalno-Demokratyczny*– Liberal Demokrasi Kongresi) ve UD (*Unia Demokratyczna* – Demokrasi Birliği) birleşerek UW'yi kurmuşlardır. Kökleri Dayanışma Sendikası'na dayanır. UW kendisini sağ ve sol kesimlerle işbirliği yapmaya hazır merkezde bir parti olarak lanse etmiştir. Bu yönüyle pragmatik olduğu söylenebilir. Sağ yönelimli ve sosyal demokrat ilkelerin karışımı bir programı vardır. Parti içindeki bazı unsurlar Kilise ve devlet ayrılığını desteklemişlerdir. Ayrıca UW liderleri komünizmden arınma konusunda ihtiyatlıydılar.⁷⁰ 2005 yılında UW fesholmuş ve yerine PD (*Partia Demokratyczna*– Demokratik Parti) kurulmuştur.

AWS (*Akcja Wyborcza Solidarność*- Dayanışma Seçim Hareketi) 1996'da Katolik, Hristiyan demokrat ve merkez, liberal-muhafazakar eğilimli otuzun üzerinde partinin birleşerek oluşturduğu ulusal ve Katolik değerlere bağlı şemsiye bir parti koalisyonuydu. Dayanışmacıların oluşturduğu bu parti koalisyonu 2000'lere gelindiğinde zayıflamıştır. Bunda, partinin ideolojik olarak eklektik ve heterojen yapısı ve oldukça geniş yelpazedeki siyasal eğilimleri bir arada tutmakta zorlanmasının olumsuz etkisi olmuştur.⁷¹ Üyelerinin çoğu PO ve PiS'e geçen partinin ismi de AWSP (*Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy* – Sağ Dayanışma Seçim Hareketi) olarak değiştirilmiştir.

SDPL (*Socjaldemokracja Polska*- Polonya Sosyal Demokrasi Partisi) Nisan 2004'de SLD'den ayrılanlar tarafından kurulmuştur. 2006'da SDPL, SLD, UP ve PD birleşerek merkez ve merkez sol partileri bünyesinde toplayan LiD (*Lewica i Demokraci* - Sol ve Demokratlar) adıyla bir koalisyon kurmuşlardır. 2005'den beri

⁶⁹ A.e., p.732.

⁷⁰ Ryszard Herbut, a.g.e., p.92.

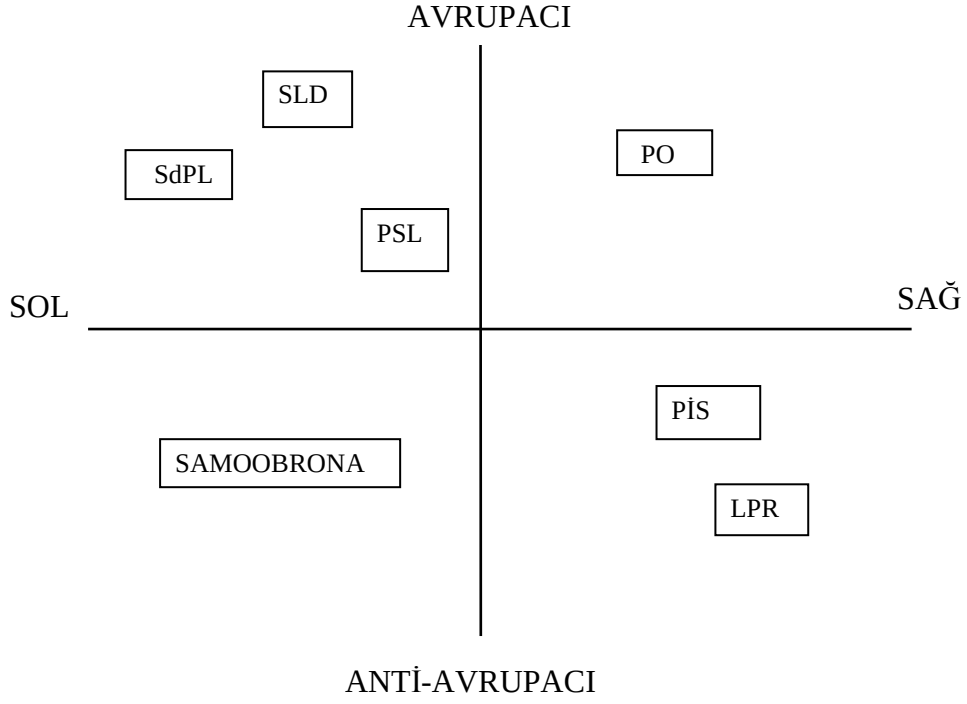
⁷¹ Aleks Szczerbiak, "The Polish Centre-Right's (Last?) Best Hope: The Rise and Fall of Solidarity Electoral Action", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, Vol.20, No.3, September 2004, p.69.

ülkede etkin konumda yer alan PiS ve PO'ya alternatif oluşturmak amacıyla kurulan LiD, 2007 seçimlerinde 53 sandalye kazanmış ve 2008'de anlaşmazlıklar nedeniyle dağılmıştır.

PiS (*Prawo i Sprawiedliwość*- Hukuk ve Adalet Partisi) sağ muhafazakar eğilimli bir partidir. 2001'de kurulmuştur ve kuruluşuna eski AWS üyeleri de destek olmuştur. PiS, galip çıktığı 2005 seçimleri öncesinde ilk kez Nowe Państwo dergisinde muhafazakar düşünür Rafał Matyja tarafından dile getirilen “Dördüncü Cumhuriyet” (*IV Rzeczpospolita*) sloganını kullanmıştır.⁷² Buna göre, Üçüncü Cumhuriyet post-komünist bir yapıdadır ve geçmişten bağımsız tamamen demokratik yeni bir cumhuriyet inşa edilmelidir. Ülkede siyasi ve moral açıdan köklü değişikliklere gereksinim duyulmaktadır. Dördüncü Cumhuriyet'te 1989 sonrası geçiş sürecinde yaşanan eksikliklerinin giderildiği ve komünist rejimin bütün kalıntılarının temizlendiği bir Polonya tasavvur edilmektedir. (Dördüncü Cumhuriyeti savunan bir diğer parti de LPR'dir.) 2007 yılında yolsuzluk skandalının yaşanmasıyla PiS liderliğindeki koalisyon hükümeti düşmüş ve erken seçime gidilmiştir. 2007 seçimlerinde iktidara gelen PO (*Platforma Obywatelska*- Yurttaş Platformu) merkezde yer almakta ve liberal eğilimleri temsil etmektedir. Bu Platform, 2000'de bir sosyal hareket olarak oluşturulmuş ve 2001'de partiye dönüşmüştür. Kuruluşuna UW ve AWS tabanından gelenler de öncülük etmişlerdir.

⁷² PiS'in 2005 yılı parti programının kapağında dahi bu ifadeye yer verilmiştir. Bkz. “IV RZECZPOSPOLITA: Sprawiedliwość dla Wszystkich”, **Prawo i Sprawiedliwość PROGRAM 2005**, (Çevrimiçi) <http://www.pis.org.pl/dokumenty.php?s=partia&iddoc=3> 5 Mayıs 2011.

Tablo 12 : Polonya’nın Siyaset Sahnesi (2007)

Kaynak: Konstanty Adam Wojtaszczyk, “Political Parties and Party System”, **The Political System of Poland**, Ed. Stanislaw Sulowski, **The Political System of Poland**, Warszawa, Elipsa, 2007, p.93.

2.4.2. Katolik Kilisesi

2.4.2.1. Kilise’nin Toplumdaki Yeri ve Siyasetteki Rolü

Polonya nüfusunun etnik ve dinsel yapısı mercek altına alacak olursak, 2009 verilerine göre ülkede 38 milyon 153 bin kişinin yaşadığı⁷³ ve 2002 Nüfus Sayımı verilerine göre de nüfusun etnik dağılımı şu şekildedir:

⁷³ **Ludność, Stan i Struktura w Przekroju Terytorialnym**, Warszawa, Główny Urząd Statystyczny, 2009, p.11.

Tablo 13 : Polonya Nüfusunun Etnik Dağılımı

Polonyalı	% 96,7
Alman	% 0,4
Beyaz Rus	% 0,1
Ukraynalı	%0.12
Diğer	% 2,7

Kaynak: *Spis ludności 2002*, Główny Urząd Statystyczny, (Çevrimiçi) http://www.stat.gov.pl/gus/6418_PLK_HTML.htm, 12 Mayıs 2011.

Aslında 1569’da kurulan Polonya-Litvanya Birliği’ne ve 1918’de kurulan 2. Cumhuriyet’e baktığımız zaman çok etnikli bir yapı karşımıza çıkmaktadır. İki savaşa arası dönemde Polonya’da Polonyalı nüfus yüzde 65’ler civarındaydı. Ancak 2. Dünya Savaşı’ndan sonra bu durum değişmiştir. Bugünkü Polonya nüfusunun yaklaşık yüzde 95’i Polonyalı Katoliklerden oluşmaktadır. Aslında bu yapı, toplumda komünizme ve Sovyet yönetimine karşı tepkiselliği tetikleyen önemli faktörlerden biridir. Ayrıca Polonya’nın kendi içinde muhafazakarlaşma eğilimlerinin artmasına sebep olmuştur. Bugün Polonya toplumunda muhafazakarlık ile din, siyasal gelişmelerin ve yaşam biçiminin şekillenmesinde oldukça etkin bir role sahiptir.

Katolik Kilisesi’nin Polonya nüfusu üzerindeki etkisi tarihten bugüne sürekli olarak artmış ve bugün Polonya Avrupa’nın en koyu Katolik ülkesi olmuştur. 1793’deki ikinci parçalanma öncesinde Kilise, Polonyalıların yüzde 54’üne seslenebilmekteyken, bu rakam 1931’de yüzde 65’e, 2. Dünya Savaşından sonra ise neredeyse yüzde 96’ya yükselmiştir.⁷⁴ Polonya nüfusunun yaklaşık %95’inin Katolik Kilisesi’ne bağlı olduğu bilinmektedir. Polonya’da CBOS, (*Centrum Badania Opinii Społecznej* - Kamuoyu Araştırma Merkezi) tarafından Mart 2009’da yapılan kamuoyu araştırması sonuçlarına göre Polonyalıların %95’inin kendilerini inanç sahibi olarak tanımladıklarını ve %54’ünün her hafta düzenli olarak Kilise’ye gittiklerini ifade ettiklerini açıklamıştır.⁷⁵ CIA Factbook’da yayınlanan Polonya

⁷⁴ Norman Davies, *Heart of Europe*, p.300.

⁷⁵ “Wiara i Religijność Polaków Dwadzieścia lat po Rozpoczęciu Przemian Ustrojowych”, *Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań*, Warszawa, Marzec 2009, BS/34/2009,

raporuna⁷⁶ göre, nüfusun % 89,8'i Katolik'tir. (Rapora göre Katoliklerin % 75'i düzenli olarak ibadet etmektedir. Geri kalan nüfusun ise % 1,3'ü Doğu Ortodoks ve % 0,3'ü de Protestan'dır).

Bu durum II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan sınır düzenlemeleri ve dış mübadelelerle yaratılan homojenliğin sonucudur. Bunun yanında ülkede Polonyalıların ülke nüfusu içindeki oranı her ne olursa olsun Katoliklik yüzyıllar boyunca Polonya'da en önemli kimlik tanımlama biçimi olmuş, "ulusal kimliğinin ayrılmaz bir parçasını teşkil etmiştir. Kilise ise bağımsızlık ve dış baskılara karşı direniş ve muhalefetin sembolü haline gelmiştir."⁷⁷ Polonyalıların Katolik Kilisesi'ne bağlılığı milliyetçi duyguları da beslemiştir. Tarih boyunca uğradığı işgaller ve yıkım, toplumunun içeride kendi öz değerlerine sığınmasına ve muhafazakarlaşmasına sebebiyet vermiştir. 18. yüzyıl sonlarındaki parçalanmalar Polonya'da Polonyalı Katolik kimliğinin güçlenmesine sebep olmuştur. Devletsiz kalan Polonyalılar Kilise'ye yakınlaşmışlar ve dinsel olduğu kadar ulusal anlamda da Kilise çatısı altında birleşmişlerdir. Giderek güçlenen Kilise, ilerleyen dönemlerde de Polonya ulusal kimliğinin belki de en önde gelen savunucusu olmuştur. Bu anlamda Polonya milliyetçiliğinin Kilise'den beslendiğini vurgulamak gerekmektedir. Polonya'da da milliyetçilik ile koyu Katolik eğilimlerin iç içe olmasının tarihsel arka planda bu gerçeklik yatmaktadır.

19. yüzyılda dağılan Polonya topraklarında yaşayan Polonyalılar için Katolik Kilisesi, Ortodoks Rusların Ruslaştırma ve Protestan Almanların Almanlaştırma politikalarına karşı adeta bir sığınak vazifesi görmüştür.⁷⁸ Kilisenin Polonya ulusuna

p.4. CBOS Polonya'da en bilinen ve güvenilir Kamuoyu Araştırma Merkezi'dir. Her ay düzenli olarak Polonya kamuoyuna yönelik iç ve dış politikaya ilişkin konularda kamuoyu yoklamaları yürütmekte ve bunların sonuçlarını bültenler ve raporlar halinde basmaktadır. Söz konusu araştırma ve anket sonuçlarına CBOS'un web sitesinden de erişilebilmektedir. Detaylar için bkz.: (Çevrimiçi) http://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty_2009.php ve ayrıca CBOS web sitesi ana sayfası için bkz.: (Çevrimiçi) http://cbos.pl/PL/home_pl/cbos_pl.php, 12 Mayıs 2011.

⁷⁶ **The World Factbook**, Central Intelligence Agency, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>, 25 Aralık 2010.

⁷⁷ Mirella W.Eberts, "The Roman Catholic Church and Democracy in Poland", **Europe-Asia Studies**, Vol.50, No:5, 1998, p.818.

⁷⁸ Adam Michnik, "The Church and the Martyr's Stake in Poland", **New Perspective Quarterly**, Vol.10, No: 3, Summer 1993, pp.32-37.

sağladığı, özellikle dil, gelenekler ve kültür alanlarındaki bu koruyucu rol, 20. yüzyılda da güçlenerek devam etmiştir. Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısında ülkede kurulan komünist rejim ve Sovyetler'in uyguladığı politikalarına karşı halkın dayanak noktası yine Kilise olmuştur. Komünist ideolojinin dine bakışı ve halkta rejime karşı oluşan tepkiler, Kiliseye yönelimi artırmıştır. "Ülkenin kamuoyu ezici bir çoğunlukla sadece rejime duyulan hoşnutsuzlukla değil, aynı zamanda anti-Rus (ve anti-Yahudi) ve bilinçli olarak Katolik bir Polonya ulusalcılığında birleşmiş ve Kilise ulus çapındaki bağımsız örgütlenmesini korumuştur."⁷⁹ Komünist rejim "Polonya sivil toplumunda Kilise'nin rolünü mümkün mertebe azaltmaya çalıştıkça"⁸⁰ halk, Kiliseye daha fazla yakınlaşmıştır. Aslında "Komünizm yanlısı parti, Soğuk Savaş süresince diğer çoğu Doğu Bloğu ülkesinin aksine Polonya'da, tekel güç olmayı başaramamış ve tam anlamıyla totaliter kontrol sağlayamamıştır. Katolik inancı Polonya toplumunda Marksist-Leninist ideolojiye göre çok daha fazla baskın olmuştur."⁸¹ Bu sayede Kilise, Polonya'da son derece güçlü bir sosyal, siyasal ve hatta ekonomik konuma yükselmiştir.

Aslında komünizm döneminde Katolik Kilisesi, Sovyet Bloğu'ndaki diğer ülkelere kıyaslandığında görece özerk bir konuma sahipti. Örneğin 1961'e kadar okullarda din dersi veriliyordu. (1961'de bir yasal düzenlemeyle din eğitimi sadece Kiliselerde ve devlet okulları hariç diğer alanlarda serbest olabildi.) Katolik Kilisesi komünizmle yönetilen devletten mali yardım dahi alabilmiştir. 1961'den sonra devlet üniversite düzeyinde eğitim veren dini bir okuldaki öğretim görevlilerinin maaşlarını ödemiştir. Komünist otorite Polonyalıların köklü dini, ulusal ve kültürel değerlerini görmezden gelememiştir. O dönemde Kilise, komünist rejimi açıkça eleştirebilen tek kurumdur. Kilise özel çiftliklerin kamulaştırılmasına karşı çıkmış ve başarılı da olmuştur. (Polonya Doğu Bloğunda özel tarımın yapılabildiği tek ülkedir. 1949 ve 1956

⁷⁹ Eric Hobsbawm, **Kısa 20. Yüzyıl**, s.570.

⁸⁰ Juan J.Linz, Alfred Stepan, **a.g.e.**, p.245.

⁸¹ Ziya Öniş, "Converging Paths to EU Membership: Poland and Turkey in Comparative Perspective", **Second Pan-European Conference Standing Group on EU Politics**, Bologna, 24-26 June 2004, p.5, (Çevrimiçi) www.jhubc.it/ecpr-bologna/docs/125.pdf, 11 Haziran 2010.

arasında iki kez ve 1970'lerde de bir kez devletin özel çiftlikleri kamulaştırma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştır).⁸²

Polonya'da Kilise'nin muhalefet ile olan işbirliği ve muhalefete desteği oldukça güçlüdür. "Kilise, 1956 olaylarından sonra içsel özerkliğini bütünüyle geri almış ve toplumsal, kültürel ve dinsel konularda bağımsız bir birim gibi hareket etmeye başlamıştır. Hatta bazı konularda bizzat kendisi siyasal muhalefet gerçekleştirmiştir."⁸³ Komünizm döneminde rejim karşıtı muhalif kesimlerin adeta sözcüsü olmuş, onlara destek, kaynak ve koruma sağlamıştır. Zaman zaman da (örneğin 1981'deki sıkıyönetim sırasında) devlet ile muhalefet arasında arabuluculuk görevini yürütmüştür.

Polonya'nın eski başkenti olan Krakow'un Piskoposu Kardinal Karol Józef Wojtyła, 1978 yılında II. John Paul (*Jan Paweł II*) adı ile Papa seçilmiştir. Bu seçimin ardından "Papa ve Vatikan, Kilisenin otoritarizme karşı mücadelesinde merkez sahneye geçmiştir. Kilise liderlerinin rejimi reddettikleri diğer ülke örneklerinin hemen hepsinde rejim Katolik rahiplere, aktivistlere, yayınlara, örgütlere ve mallara karşı saldırılarını yoğunlaştırmıştır. Kilise ile devlet arasında siyasal, ideolojik ve ekonomik savaş olmuştur. Bunun tek istisnası, Polonya'da 1980'den itibaren Dayanışma'nın başlıca muhalefet rolünü tekeline aldığı, Polonya Kilisesinin ihtiyatlı Kardinal Jozef Glempin'in liderliği altında birkaç yıl hükümetle muhalefet arasında aracı rolü oynamasıdır."⁸⁴

II. John Paul'un papa seçildikten hemen bir yıl sonra Polonya'ya yaptığı ziyaret oldukça önemlidir. "2 Haziran 1979'da Varşova havaalanına inince toprağı öpmesinin Polonya'da –ve sonuçta Avrupa'da her yerde- komünizmin sona ermesi sürecinin başlamasının sembollerinden olduğu söylenebilir. Yüz binlerce Polonyalı 'Tanrıyı istiyoruz!' diye haykırarak Papa'nın şehre girişini kutlamışlardır. Dokuz günlük Polonya ziyareti boyunca Papa, yetkililere sinsice 'kilisenin din özgürlüğü

⁸² Daniel, Krystyna, "The church-state situation in Poland after the collapse of communism", **Brigham Young University Law Review**, Issue 2, 1995, p.401.

⁸³ Z.A.Pelczynski, **a.g.e.**, s.391-2.

⁸⁴ Samuel P. Huntington, **Üçüncü Dalga**, s.79-81.

konusundaki öğretilerinin, Polonya Halk Cumhuriyeti'nin anayasası da dahil, temel devlet belgelerinde ve uluslararası belgelerde ilan edilen ilkelerle uyduğunu' hatırlatmıştır.”⁸⁵

Kilise, 1980'ler boyunca Dayanışma Hareketi'ni de açıkça desteklemiş, Dayanışmacılara koruma ve kaynak sağlamıştır.⁸⁶ Özellikle “Dayanışma'nın yükselişi ve sonraki hükümet darbesinde Kilise, Dayanışmacılar ve hükümet arasında arabuluculuk rolü üstlenmiştir.⁸⁷ O dönemlerdeki işçi grevlerinde Katolikliğe de vurgu yapılmaktaydı. Toplumun tüm muhalif kesimleri Kilise etrafında birleşmişler ve Polonya tarihinde Kilise bir kez daha bağımsızlığın sembolü olmuştur. Ayrıca Dayanışma liderleri de Kiliseye ve dinlerine son derece bağlı kişilerdi. Bu dönemde ülkenin istikrara kavuşturulması için komünist yetkililer Kiliseye bağımlı hale gelmişler ve ödünler vermek durumunda kalmışlardır. (Örneğin 1980'lerde Kilise binalarının sayılarının arttığı gözlemlenmiştir.) Bu sayede Kilise giderek daha fazla siyasal etkiye sahip olmuştur. Komünist rejimin sona erdiği 1989 yılında gerçekleştirilen seçimlerde Kilise, yine Dayanışmacılara destek olmuştur. Birçok Kilise binasında Dayanışmacılar seçim çalışması yürütmüşler, bazı din adamları adaylarının belirlenmesine müdahil olmuşlar, Kilise hizmetlerine katılanların, kime ve ne için oy kullanacakları konusunda fikir beyan etmişlerdir.⁸⁸ “1991 seçimlerinde de birçok rahip, organizasyon anlamında ve moral açıdan sağ siyasal parti ve grupların oluşumuna ciddi anlamda destek vermiştir.”⁸⁹ Polonya'da geçiş sürecinde bu tarihten sonraki tüm seçimlerde Kilise'nin rolü söz konusu olacaktır. Bütün cumhurbaşkanlığı seçimlerinde de Kilise, belirli adaylardan yana tavır koymuştur. Örneğin 1990 ve 1995 yıllarında gerçekleştirilen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Kilise, bütün sağ parti ve grupları bir araya getirmek konusunda inisiyatif almış ve

⁸⁵ John Lewis Gaddis, **a.g.e.**, s.168.

⁸⁶ Kilisenin Dayanışmaya sağladığı destekle ilgili detaylı bilgi için bakınız: Maryjane, Osa, "Creating Solidarity: The Religious Foundations of the Polish Social Movement." **Eastern European Politics and Societies**, No:11, 1997, pp.339-363.

⁸⁷ Ruth M. Ediger, “History of Institution as a Factor for Predicting Church Institutional Behavior: The Case of the Catholic Church in Poland, the Orthodox Church in Romania and the Protestant Churches in East Germany”, **East European Quarterly**, Vol.XXXIX, No:3, September 2005, pp.317-8.

⁸⁸ Mirella W. Eberts, **a.g.e.**, p.820-826.

⁸⁹ J. Gowin, **Kosciol po Komunizmie**, Krakow, ZNAK, 1995, p.44-45

Lech Wałęsa'nın adaylığını onaylamıştır.⁹⁰ 1993 parlamento seçimlerinde 1995 yılı cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ve 2001 seçimlerinde piskoposlar post komünistlere karşı, Hristiyan değerlerini savunan aday ve partilere oy kullanılması çağrısında bulunmuşlardır. Polonya'da özel bir konuma sahip olan Kilisenin siyasete etkisi oldukça yüksektir. Sol siyasetçiler dahi Kilise'ye son derece yakın olmuşlar ve saygı duymuşlardır.

Polonya'da Kilise komünizm sonrası sürece son derece siyasallaşmış olarak girmiş ve toplumdaki en güçlü sosyal konuma sahip kurum olmuştur. Toplumdaki saygın konumundan da faydalanarak özellikle kamusal alandaki nüfuzunu genişletmeye başlamıştır. Bu anlamda eski rejimle mücadeleye verdiği desteğin karşılığını ulusun dine daha çok yaklaşarak ödemesini beklemiştir.⁹¹ Komünizmin Polonya'da yıllardır kontrol etmeye çalıştığı dini düşünce ve akımlar post komünist dönemde önlerinde herhangi bir engel olmaksızın gün yüzüne çıkmışlardır. Dini yayınlar yapan *Radio Maryja* isimli radyo kanalı ve *Tygodnik Powszechny* gazetesi Kilise'ye yakın yayın kuruluşları olarak bu süreçte etkin rol oynamışlardır. *Tygodnik Powszechny* ile birlikte *Znak* ve *Więź* de Kilise'ye yakın yayınlar yapan diğer yayın organları olarak, Katolik muhalefetin sözcüsü kabul edilmişlerdir. Ayrıca Katolik entelektüellerin bir araya gelerek oluşturdukları KIK (*Klub Inteligencji Katolickiej* – Katolik Aydınlar Kulübü) isimli bir organizasyonun da yine komünizm karşıtı muhalefet hareketlerinde etkili olduğu görülmüştür. Bu yayın organları birçok siyasal konuda fikir beyan eden ve Kilise adına çağrıda bulunan yayınlar yapmaktadırlar. 1991'de Tadeusz Rydzyk tarafından kurulan ve dinleyicilerin bağışlarıyla ayakta duran Radio Maryja'nın, Wałęsa'ya oy verilmesi, Kwaśniewski'nin seçim başarısının protesto edilmesi, anayasa referandumuna hayır denmesi, kürtaj konusunda özgürlükçü yasal düzenlemelerin yapılmasının önlenmesi gibi konularda doğrudan propaganda içeren yayınları mevcuttur.⁹² Polonya'nın AB ve NATO üyeliklerine şiddetle karşı çıkan radyo, Rusya ile işbirliğinin ön plana çıkartılmasından yana tavır koymuştur.

⁹⁰ Anita J. Prazmowska, **A History of Poland**, New York, Palgrave Macmillan, 2004, p.213.

⁹¹ Jerzy J.Wiatr, "Lasting cleavages and the changing party system in Poland: 1989-1999", **Between Animosity and Utility Political Parties and Their Matrix**, Ed. Hieronim Kubiak, Jerzy J.Wiatr, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2000, p.17.

⁹² Frances Millard, **a.g.e.**, p.120.

Polonya toplumunda aile ve kadının konumu konusunda da Katolik değerlerin yansımalarını görmek mümkündür. Kürtajın yasak olduğu ülkede Kilise, 1993'deki kürtaj karşıtı yasal düzenlemelerin kabul edilmesinde etkili olmuştur. Kürtajı tecavüz, ensest ilişki, embriyonun zarar görmesi ve kadının hamilelikten dolayı hayati tehlike altında olması gibi özel durumlar haricinde yasaklayan bu yasanın, kabul edilmesi sırasındaki tartışmalar göstermektedir ki; mesele sadece kürtaj değil, Kilise'nin toplum ve siyaset üzerindeki etkisinin sınanmasıdır.

CBOS'un açıkladığı kamuoyu araştırması sonuçlarına göre (hemen hemen her yıl düzenli olarak yürütülmüştür.) 2010 yılında kadının çocuk istememesi durumunda kürtaja evet diyenlerin oranı yalnızca %18'de kalmıştır. Buna karşın hayır diyenlerin oranı %73'tür. Annenin hayati tehlike içinde olması durumunda bile kürtajı doğru bulmayanlar vardır (%7). Annenin sağlığının tehlikeye girdiği durumlarda hayır diyenlerin oranı ise %14'tür. Genel olarak Polonyalıların yaklaşık yarısı kürtaj hakkına karşıdır ve %14'ü de kürtajın tamamen yasaklanmasını desteklemektedir. %45'i kürtaja izin verilmesi gerektiğini söylerken, bu grup içinde %38'lik kesim bazı sınırlamalar getirilmesi gerektiğini düşünmektedir.⁹³ Kürtaja karşı olma eğiliminin bu kadar yüksek olduğu Polonya'da ilginç bir anektot olarak Varşova sokaklarında genç kadınların ellerinde "Kürtaja Hayır!", "Kürtajı Durdurun!" sloganları yazan pankartlarla yürümeleri son derece dikkat çekici ve manidardır.⁹⁴

Kilise, aile konusunda da tartışılmaz bir etkiye sahiptir. Jerzy Buzek'in başbakan olduğu sağ AWS Hükümeti'nde 1997–1999 arasında Aile İşleri Bakanlığı yapan Kazimierz Kapera verdiği sayısız demeç ve röportajda "evlilik kurumunu da hiçbir durumda bozulamaz ve sonlandırılmaz bir bağ olarak tanımlamaktaydı. Ayrıca 12 yaşında bir kız çocuğunun tecavüze uğradığı durumlarda bile kürtaja izin verilmemesi gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca kadına karşı uygulanan şiddetin de

⁹³ "Opinie Na Temat Dopuszczalności Aborcji", **Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Lipiec 2010, BS/100/2010, pp.2-4.

⁹⁴ Ayrıca Polonya'da kadınların siyasal hayata katılımı konusunda bilgi için bkz. Olga Barburska, "Participation of Women in holding Political Power in Poland Considering Experience of the EU Member States", **Yearbook of Polish European Studies**, Warsaw University, Center for Europe, Vol.7, 2006, pp.101-111.

abartıldığını söylemiştir. Ona göre kadına karşı şiddete hayır diyen kampanyalar desteklenmemelidir çünkü bunlar genç kızları evlilik fikrinden vazgeçirmektedir. ”⁹⁵

Norman Davies Polonya’da Katoliklikle ilgili olarak şu çarpıcı ifadeyi kullanmıştır: “-Sadece iyi Katolik olanlar iyi birer Polonyalı olabilirler- diyen Katoliklik savunucusu bir kişi, herhalde kamu ahlakına katkıda bulunduğunu düşünerek böyle bir açıklama yapmaktadır.”⁹⁶ Polonya’nın milliyet, sınırlar ve din anlamında homojen bir yapıya sahip olması ve ülkede din ile ulusal kimliğin iç içe gelişmesi toplumu anlamamız açısından önemlidir. Polonya milliyetçiliğinin aşırı formları da bazı açılardan dini hayat üzerinde etkiye bulunmuştur. Katolikliği ulusal kimliğin önemli mihenk taşlarından biri yapma yönünde eğilim ve çabalara her zaman rastlamak söz konusu olmuş ve çeşitli din adamları ile demagoglar buna olanak sağlamışlardır.

Polonya’da Katoliklik sadece dini bir inanç değil, aynı zamanda sosyal bir olgudur. Halk arasında saygınlığı çok yüksek olan “Katolik Kilisesi yüzyıllar boyunca, Polonya toplumunun ve geleneksel yaşantısının en ‘eski’ ve en ‘yüce’ ideallerini şekillendirmiştir.”⁹⁷ Polonya’da din, sosyal ve siyasal hayatla iç içedir. ⁹⁸ Ayrıca Kilise’nin hemen her dönem iç siyasal gelişmeler açısından bir parametre olduğunu

⁹⁵ Andrzej Dominiczak, “Church and State in Post-Communist Poland”, **International Humanist and Ethical Union web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.iheu.org/node/1124>, 12 Mayıs 2011.

⁹⁶ Norman Davies, **God’s Playground Vol.II**, p.163.

⁹⁷ **A.e.**, p.165.

⁹⁸ Kilisenin Polonya siyasetindeki rolü ile ilgili ayrıca şu kaynaklardan detaylı bilgi edinilebilir: Adam Michnik, **The Church and The Left**, Chicago&London, The University of Chicago Press, 1993, Michał Rynkowski, “Państwo i Kościół w Polsce”, **Państwo i Kościół w Krajach Unii Europejskiej**, Ed. Gerhard Robbers, Kolonia Limited, 2007, pp.289-302, Pawel Zalecki, “Domination, Subordination and The Roman Catholic Church in Contemporary Poland”, **Church-State Relations in Central and Eastern Europe**, Ed. Irena Borowik, Krakow, Nomos, 1999, pp.346-363, Ruth M. Ediger, “History of Institution as a Factor for Predicting Church Institutional Behavior: The Case of the Catholic Church in Poland, the Orthodox Church in Romania and the Proreastant Churches in East Grmany”, **East European Quarterly**, Vol.XXXIX, No: 3, September 2005, pp.299-328, Maryjane, Osa, “Creating Solidarity: The Religious Foundations of the Polish Social Movement.” **Eastern European Politics and Societies** 11, 1997, pp.339-363, Mirella W. Eberts, “The Roman Catholic Church and Democracy in Poland”, **Europe-Asia Studies**, Vol.50, No.5, 1998, pp.817-842, J. Gowin, **Kosciol po komunizmie**, Krakow, ZNAK, 1995, Frances Millard, “The Political Role of The Catholic Church” **Polish Politics and Society**, London&NewYork, Routledge, 1999, pp.102-123, Henryk Skorowski, “Churches and Polish Transformation”, **The Political System of Poland**, Ed. Stanislaw Sulowski, Warszawa, Elipsa, 2007, pp.106-119, Elzbieta Firlit, “The Roman Catholic Shurch in Poland of the ‘90s as a Social Fact”, Ed. Konstanty Adam Wojtaszczyk, **Poland: Government and Politcs**, Warszawa, Elipsa, 1997, pp.103-116.

görmekteyiz. Bugünkü Meclis Salonunda (Sejm) Başkan kürsüsünün arkasında büyük bir “haç” bulunmaktadır. Bu haç, ne siyasal sisteme ne de laik devlet yapısına tehdit olarak algılanmamaktadır. Tersine, ulusal kimliği bütünleştirici bir simge olarak görülmektedir. Komünist rejimin yıkılmasından sonra meclise konulan bu haç, din olgusunun ülkenin kimliğinin ayrılmaz parçalarından biri olduğunu göstermektedir. Öyle ki, özel alanın dışında siyasal alana da dahil edilmiştir. Toplumsal hayata baktığımızda da durum pek farklı değildir. Pazar günleri kiliselere sığmayan ve dışarıya taşan halk arasında genç nüfusun payı oldukça yüksektir. Büyük şehirlerde modern apartmanların girişlerinde dahi büyük haç sembollerine rastlamak Polonya’da şaşırlacak bir durum değildir. Kiliseye ve toplumdaki etkisine karşı herhangi bir ciddi muhalefet de söz konusu değildir. Herhangi bir kurum ya da organizasyonun Kilisenin faaliyetlerini ciddi şekilde eleştirdiğine rastlamak pek mümkün değildir.

2.4.2.2. Anayasal Konumu

1997 Anayasası’nın giriş bölümünde yer alan aşağıdaki ifadelere baktığımızda dini vurgular göze çarpmaktadır:

“Biz, Polonya Milleti – Cumhuriyet’in tüm vatandaşları, kendi kaderini egemen ve demokratik olarak tayin etme olanağını 1989’da tekrar elde ettiğimiz yurdumuzun varlığını ve geleceğini göz önüne alarak, hem doğruluk, adalet, iyilik ve güzelliğin kaynağı olarak Tanrı’ya inanlar, hem de böyle bir inancı paylaşmayan; ama diğer kaynaklardan doğan evrensel değerlere saygı duyanlar...,Büyük fedakârlıkla kazanılan bağımsızlık için ve köklerini Millet’in Hristiyanlık mirasında ve evrensel insani değerlerde bulan kültürümüz için verdikleri emek ve mücadeleden dolayı atalarımıza minnettar...,Yurdumuzda temel özgürlüklerin ve insan haklarının ihlal edildiği zamanlardaki acı tecrübelerin farkında...,Tanrı’nın veya kendi vicdanlarımızın karşısındaki sorumluluğumuzu bilerek, Özgürlük ve adalete saygıya, kamu kuvvetleri arasında işbirliğine, sosyal iletişime ve ayrıca vatandaşların ve topluluklarının güçlerini artıran yetki ikamesi ilkesine dayanan işbu Polonya Cumhuriyeti Anayasası’nı devletin temel kanunu olarak kabul ediyoruz.”⁹⁹

Dinin çok fazla ön planda olmadığı bir ülkede bu cümlelerin anayasaya girmesi dikkat çekebilecekken, Polonya gibi koyu dindar bir ülkede bu cümleler yumuşak ve orta yolcu olarak nitelendirilebilir. Nitekim “Kilise ve sağ muhafazakar partiler

⁹⁹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, z dnia 2 kwietnia 1997 r., **Dziennik Ustaw**, Nr 78, poz. 483.

fazla laik olduğu gerekçesiyle 1997 Anayasası'na muhalefet etmişlerdir.”¹⁰⁰ Ayrıca Kilise-devlet ayrılığı ilkesine karşı çıkan din adamları, birçok kez bu ilkenin komünist ideolojinin ürünü olduğunu dile getirmişlerdir. Gerek Kilise'nin gerekse de muhafazakar kesimlerin bu eleştirilerine rağmen Polonya'da yapılan birçok yasal düzenlemeyle din adamlarının siyasete girmeleri, siyasal partileri desteklemeleri ve okullarda eğitim vermeleri serbest kılınmıştır. Ayrıca Kilise'nin radyo ve televizyon programları yapması ve okul, hastane gibi yerler işletmesi de mümkündür. 1990'dan itibaren okullara din dersi konmuştur. 1992'de kabul edilen Radyo Televizyon kanununda, yayın organlarının Hristiyan değerlerine saygı duymaları ve bu değerlere uygun yayınlar yapmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca Kilise tarafından kabul edilmeyen yayınlar da yasaklanabilmektedir.¹⁰¹

Anayasanın 1. Bölümü'nde yer alan 25. Madde, Kilise ile devlet ilişkilerini düzenler ve Kilise'yi devletten ayırır. 25. Madde'nin 3. Fırcası'nda bu ayırım vurgulanmaktadır. Buna göre: “Devlet ve Kilise arasındaki ilişkiler birbirlerinin özerkliklerine saygı ve kendi alanlarındaki karşılıklı bağımsızlık ile bireysel ve ortak iyi için işbirliği ilkelerine dayanmalıdır.” Polonya Cumhuriyeti ve Katolik Kilisesi arasındaki ilişkiler Papalık ile yapılan uluslararası anlaşmaya (**Konkordat**) ve kanunlara göre belirlenecektir. (Madde 25/4)

Vatikan ile Polonya arasında 28 Temmuz 1993'de imzalanan Konkordat, Sejm'de ancak 1 Ocak 1998'de onaylanmış ve 23 Şubat 1998'de de Cumhurbaşkanı Kwaśniewski ve Papa II. John Paul tarafından imzalanarak 23 Nisan 1998'de yasalaşmıştır. Konkordat'ın 1. Maddesi'nde “Polonya ve Vatikan, devlet ve Katolik Kilisesinin kendi etki alanlarında bağımsız ve özerk kurumlar olduklarını, karşılıklı ilişkilerinde bu ilkeye saygı göstereceklerini ve insanlık çıkarı ile toplumun iyiliği için işbirliğinde bulunacaklarını teyit etmektedirler”¹⁰²

¹⁰⁰ Norman Davies, **Heart of Europe**, p.428.

¹⁰¹ Andrzej Dominiczak, **a.g.e.**

¹⁰² “Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993 r.”, **Dziennik Ustaw**, z 23 kwietnia 1998, Nr 51 poz. 318.

3. DIŞ POLİTİKA SÖYLEMLERİ:FIRSATLAR, ALGILAMALAR

3.1. Dış Politika Söylemlerine Genel Bakış

Bu bölümde, Polonya dış politikasının 1989 sonrasında öne çıkan dış politika söylemleri tahlil edilecektir. Polonya'nın Soğuk Savaş sonrasında Batı ile ilişkilerinin iki ayağından bahsedilebilir: biri Avrupa, diğeri Atlantik. Yeni dönemde Polonya'da dış politika söylemleri de Avrupacılık ve Atlantikçilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu akımların her ikisinde de Rusya tehdidi önemli bir unsur olarak göze çarpmaktadır ve buna karşılık da Polonya yüzünü Batı'ya doğru çevirmiştir. Ancak Atlantikçiliği ve Avrupacılığı savunanlar, Batı içinde hangi güç merkezine yakınlık sergileneceği konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Avrupa tarafında Avrupalılaşıma ve somut olarak da Polonya'nın AB üyeliğinden bahsedilebilir. Dolayısıyla Polonya'nın yeni dönemdeki jeopolitik konumlanışı ve izleyeceği değerler sistemi açısından da Avrupa coğrafyası ön plana çıkartılmaktadır. Atlantik tarafında ise, ABD etkisi ve akım olarak da Atlantikçilik karşımıza çıkmaktadır. Bunun somut sonucu ise Polonya'nın NATO üyeliğidir. Tezimin konusu tam da bu iki yönelim ve bunlardan kaynaklı politika uygulamaları arasında bir ikilemin var olup olmadığıdır. Eğer var ise de, bunlar hangi gerekçelere dayandırılabilir?

Polonya açısından Avrupacılık daha ziyade ekonomik refah düzeyinin yükseltilmesi ile ilişkilendirilebilirken, Atlantikçilikte güvenlik kaygıları ön plana çıkmaktadır. Özellikle güvenlik konusunu masaya yatırdığımızda, Polonya açısından Avrupa'ya mı yoksa ABD liderliğindeki NATO'ya mı yakın durulacağı ve ülke güvenliği hangi güce emanet edilmesi gerektiği tartışması yapılmaktadır. AB'nin kendi güvenlik yapılanmalarını oluşturamamış olması ve bölgenin güvenliği açısından Atlantik İttifakının halen birincil görülmesi, Polonya'nın güvenliği için Avrupa'ya değil de ABD ve NATO'ya yaklaşmasını açıklayabileceğimiz en önemli nedenlerdendir.

Avrupa coğrafyası söz konusu olduğunda Avrupalılaşıma ve Avrupacılık şeklinde iki akım karşımıza çıkmaktadır. Aslında bunların her ikisinin de birbirinden farklı oldukları söylenemez. Ancak terimlerin atıfta bulundukları konular az da olsa

farklılık arz edebilirler. Polonya açısından **Avrupalılaşıma**, Batı’dan bakışla özellikle toplumsal dönüşümlere vurgu yapan sosyolojik bir değerlendirmenin ifadesidir. Avrupalaşımada süreç vurgusu da söz konusudur. **Avrupacılık** ise, Polonya merkezli siyasal mücadelenin parçası olarak iç siyaset merkezli bakışı temsil etmektedir. Avrupacılık denildiğinde siyasi uygulamalara ilişkin olarak “Avrupa yandaşı olma” anlaşılmaktadır. Aslında bu İngilizceden yapılan çeviriden de kaynaklanan bir durumdur. Avrupacılığın İngilizce karşılığı *Europeanism*, Avrupalaşımanın ise *Europeanisation*’dır. Avrupalaşıma ve Avrupacılık kavramları çoğu zaman birbirleriyle iç içe veya birbirinin yerine kullanılabilmekte ve birbirlerini tamamlayabilmektedirler. Avrupacılık daha genel bir ifade olarak bir eğilimi ve politika tercihini yansıtır. Kısaca “Avrupa yandaşı/taraftarı olma” şeklinde özetlenebilir. Atlantikçilik kavramında ise “Atlantik yandaşlığı” ve Atlantik’in savunulması söz konusudur. Çalışmamda Polonya dış politikasında ikilem konusu olarak Atlantikçilik ile simetri kurabilmek ve ikisinin karşıtlığını verebilmek adına Avrupacılık’ı kullanmayı tercih ettim. Esasen, Polonya için kastedilen hem Avrupalaşıma hem Avrupacılıktır. Ancak, Avrupacılık kavramını kullanmamın bir sebebi de, Polonya’nın siyasal ve kültürel alışkanlıkların değişmesi açısından Avrupalı olmasından ziyade, güvenliğini endekslediği Atlantik karşısında ekonomik kalkınmasının aracı olarak Avrupa’yı görmesini vurgulama çabasıdır.

Sonuç olarak 1989 sonrasında Polonya dış politika çizgisini belirlerken hem Avrupa’yı hem de Atlantığı birlikte düşünmüştür. Bu ikisi kimi zaman birlikte ilerleyebilmekteyken, bazen de aralarında çakışmalar yaşanmıştır. Polonyalı akademisyen ve dış politika uzmanı Ryszard Ziğba, 1990’ların başlarında Polonya’nın dış politikasında belirleyici olarak şu amaçların ön plana çıktığından bahsetmektedir:¹ “**1.** Polonya’nın ulusal güvenliğinin garanti altında olacağı yeni bir uluslararası güvenlik sistemi oluşturulması, **2.** Polonya’da ekonomik büyüme ve serbest piyasaya geçiş için yürütülen reformlara diplomatik destek sağlanması, **3.** Sovyet Bloğu içinde demokratik bir sivil toplum yaratmak için ilk mücadele edenlerden olan Polonya’nın ve Polonyalıların uluslararası prestijinin artırılması.

¹ Ryszard Ziğba, “Transformacja polskiej polityki zagranicznej”, **Rocznik Nauk Politycznych**, 2004, No:7, p.48.

Polonya bu amaçları gerçekleştirmek için vakit kaybetmeden adımlar atmıştır. Birinci amaç için Polonya, Atlantikçiliğin uzantısı olarak ABD ile işbirliğine yönelmiş ve NATO'ya üye olmayı istemiştir. İkinci amaçta ise Avrupacı yaklaşımlar ön plana çıkmış ve ekonomik çıkar motivasyonunun ağır bastığı AB üyeliği gündeme oturmuştur.

1989'dan günümüze kadar Polonya dış politikasını hayati çıkarlar, güvenlik, ekonomik gelişme ve devletin uluslararası sistemde konumlanışı açılarından ana hatlarıyla dört döneme ayırmak mümkündür. İlk dönem, **1989–1993** arası post komünist geçiş sürecidir. Bu süreçte Polonya sınır komşularıyla ilişkilerini oturtmaya çalışmış, bağımsızlık ve egemenliğin getirmiş olduğu yeni siyasal-ekonomik düzeni yerleştirmeye çalışmıştır. Bu dönemde Almanya ile sınır konusu netleştirilmiş, ilişkiler normalleşme sürecine girmiştir. Sovyet ordusunun ülkeden çekilmesi tamamlanmış, Sovyet Bloğu ve kurumsal yapılanmalarının çözülüşü gerçekleşmiştir. Avrupa'ya dönüş sloganıyla Polonya, Batı ile olan ilişkilerine eğilmeye başlamıştır. İkinci dönem olan **1993–1997** arasında ise sistemdeki konumunu güçlendirmeye çalışması çabalarını gözlemlemek mümkündür. Bununla ilintili olarak “güvenlik” konusunun ön plana çıktığını ve dış politikada temel motivasyon olarak NATO üyelik hedefini görüyoruz. Bu süreçte ABD ile olan yaklaşması Rusya ile olan ilişkilerinin gerilmeye başlamasına sebep olmuştur. **1997–2003** arası dönemde ise NATO üyelik sürecinin bir raya oturduğunun ve Polonya'nın birkaç yıllık süreçte örgüte üye olacağının sinyalleri gelmeye başlayınca, Avrupa Birliği ilişkilerine de ağırlık verilmeye başlanmıştır. Bu üçüncü dönemde AB üyelik süreci ülke gündemine oturmuştur. Ve tabi bu bağlamda ekonomik konular ağırlık kazanmıştır. AB üyeliğinin gerçekleştiği **2004** yılından günümüze kadar olan dönemde Polonya NATO ve AB içerisinde kendi konumunu güçlendirmeye çalışmakta, aktif politikalar izleyerek uluslararası sorun/konularda karar alma süreç ve mekanizmalarına daha fazla dahil olmak için çaba göstermektedir. Polonya bu dönemde pragmatik davranmaya çalışmış, ancak AB ve ABD arasında tercih yapmak zorunda kalmış ve zaman zaman içinden çıkılması zor ikilemler yaşamıştır. Bunun en iddialı örnekleri; 2003 yılında ABD'nin Irak Savaşı'na aktif destek vermesi, AB Anayasası oluşturulurken kendi vizyonunu kabul ettirmek için yürüttüğü politika ve doğusunda

yer alan ülkelerde AB genişlemesini savunması ve Rusya karştı devrimlere destek vermesidir. Bu da Rusya ile olan ilişkilerinin gerilmesine sebep olmuştur. AB ile ilintili konularda da Almanya ile sorunlar yaşamıştır. Bunda ABD'ye verdiği desteğin rolü  y k olmuştur.

Bu noktada Almanya ve Rusya faktörlerine de kısa bir vurgu yapmak yerinde olacaktır. Polonya'nın gerek AB gerekse de NATO  yelikleri Avrupa'daki konumunu sağlamlaştırmaktadır. AB içinde Almanya ile ikili ilişkiler her ne kadar asimetri içerse de, bu durum çok taraflı düzenlemeler yoluyla dengelenmeye çalışılmaktadır. Avrupa kurumları çerçevesinde bütünleşme ayrıca Rusya ile ilişkilerin normal bir zeminde sürdürülmesine olanak vermektedir. Diğer Orta ve Doğu Avrupa  lkeleri gibi Polonya da Rusya'ya göre, artık yeniden sahiplenebilecek bir bölge değil, birleşik Avrupa'nın parçası haline gelmiştir.² Bu noktada Polonya dış politikası açısından Atlantikçilik – Avrupacılık ikileminin Rusya'ya güvensizlikten de kaynaklanan bir durum olduğunun da altı çizilmelidir. Rusya'ya karşı dengenin “nasıl” ve “kiminle” sağlanacağı sorusuna verilecek cevap Polonya'nın dış politika söylem ve algılamalarına bu şekilde yansımaktadır. Polonya bu tercihini bazı konularda Avrupa'dan bazı konularda da ABD'den yana kullanmıştır.

Resmi politika düzeyinde ise bu iki eğilimin birbirinden farklı konularda gündeme geldiği ve birbirini tamamlar nitelikte oldukları savunulmaktadır. Resmi söyleme göre “AB ve NATO Batı'nın iki modern kurumudur ve Polonya 1989 sonrasında Batı'nın bu iki modern kurumuna  ye olarak yeni uluslararası sistemde yerini belirlemiştir. Bu ikisi arasında herhangi bir ikilem ya da çelişkiden bahsedilemez.” Zira Polonya, güvenliğini ABD ve NATO ile birlikte, ekonomik ve sosyal gelişimini ise AB ile sağlamaktadır. Ancak tezimin son bölümünde detaylı olarak inceleyeceğim konularda da görüleceği gibi, bu iki yönelim arasında her zaman keskin ve net ayrımlar yapmak mümkün olmamaktadır. Polonya Atlantikçilik ve Avrupacılık arasında ikilem yaşamakta ve dış siyasetinde kimi zaman biri kimi zaman da diğeri ön plana çıkmaktadır. AB içinde de özellikle anayasa ve ortak

² Antoni Z.Kami ski, “Suwerennoş pa stwa polskiego w nowym uk ldzie europejskim”, **Sprawy Mi dzynarodowe**, No:4, 2003, p.16.

güvenlik ve savunma politikası konularında takındığı tutum ve ABD'ye olan yakınlığı Polonya'nın Truva atı olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Bu konulara da detaylı olarak son bölümde değineceğiz.

3.2. Avrupacılık

Avrupacılık dendiği zaman ilk akla gelen “daha fazla Avrupalı olmaktır.”³ Özellikle tarihsel perspektifle baktığımızda Avrupa'ya özgü politika ve kurumlarının diğer ülkelere yaygınlaştırılması konusu dikkat çekmektedir. Avrupacılık ve/veya Avrupalılaşma konularında hakim literatürde⁴ ön plana çıkan unsurlar: Avrupa'ya ait değer ve normların benimsenmesi, Avrupalı gibi olma, Avrupa standartlarında kurumlar geliştirilmesi, AB'ye katılım, kültürel entegrasyon, modernleşme, kültürel kimlikler, Avrupa'nın ekonomik ve siyasal olarak bütünleşmesine katkı sağlanması şeklindedir.

Avrupalılaşma da genel olarak “Avrupalı gibi olma” ve Avrupalı olmayanların Avrupa'ya ait değer ve normları benimsemeleri anlamına gelmektedir. “Avrupalılaşma kavramına, mevcut politikalar ve üye devletlerin siyasi, idari yapı ve süreçleri üzerinde AB'nin politika önlemlerinin etkisini vurgulamak için de başvurulmaktadır. Diğer yandan Avrupalılaşmayı, AB politika ve değerlerinin dünyanın geri kalanına etki etmesi açısından ele alanlar da vardır.”⁵ Sonuç olarak Avrupalılaşmada siyaset ve güvenlikten ziyade, kültürel süreçleri de içeren sosyolojik bir bakışın ön planda olduğu söylenebilir. Avrupa Birliği siyaseti ve kurumlarına adapte olma da Avrupalılaşma içinde değerlendirilmektedir. Bu açıdan

³ Robert Harmsen, Thomas M. Wilson “Introduction: Approaches to Europeanization”, **Yearbook of European Studies**, No: 14, 2000, p.24.

⁴ Avrupalılaşma konusunda çeşitli yaklaşım ve tanımlamalar ile ilgili daha fazla bilgi için bkz.: Kerry E. Howell, “Developing Conceptualisations of Europeanization: Synthesising Methodological Approaches”, **Queen's Papers on Europeanization**, No:3, 2004, Claudio M. Radaelli, “Europeanization: Solution or Problem?”, **European Integration Online Papers**, Vol.8, No:16, 2004.

⁵ Adrienne Heritier, “Europeanization Research East and West: A Comparative Assessment”, **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, Ed. Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, Ithaca, Cornell University Press, 2005, pp.199-200.

özellikle son dönemde Avrupa bütünleşmesi kavramı da Avrupalılaşıma ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılabilmektedir.

Paolo Graziano ve Maarten Vink, “*Europeanization: New Research Agendas*” adlı çalışmalarında bu konuda incelemeler yapan diğer yazarları da referans göstererek Avrupalılaşımayı “Avrupa bölgesel bütünleşmesi tarafından tetiklenen bir adaptasyon süreci” olarak tanımlamaktadırlar. Bölgesel bütünleşmeyle, aynı coğrafyada bulunan ülkelerin ekonomik/siyasal ilişkiler geliştirmelerini kasteden Graziano ve Vink, bunun sadece Avrupa Birliği’ne uyum anlamına gelmediğini ve daha geniş yorumlanması gerektiğini savunmaktadırlar. Onlara göre bu “yerel uyum süreci, devletlerin Avrupa Birliği içinde müzakere süreçlerine uyumlarından, çıkar grupları ve toplumsal hareketlerin yeni kurumsal yapılara ve önemli siyasal meselelerin normatif sonuçlarına uyumlarına kadar birçok şeyi kapsamaktadır.”⁶

AB bütünleşmesinin önemli bir adımı olan genişlemeye dahil olan ülkeler (2004’de üye olan ağırlıklı Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden oluşan grup) belirli kriter ve standartları yerine getirmek suretiyle AB’ye ulusal adaptasyon süreci yaşamışlardır. Bu süreç sonucunda bir takım konularda politika kararlarının artık sadece ulusal düzeyde değil AB norm ve uygulamalarına göre de alındığını görmekteyiz. Bu da Avrupalılaşımanın uygulamadaki yansımalarından biridir. Bu sayede kurumlarını ve yasal düzenlemelerini de AB’ye uyumlu hale getirmek durumunda kalmışlardır. “Avrupa bütünleşmesi literatüründe Avrupalılaşıma, AB’nin yerel etkisine atıfla da açıklanmaktadır. Bu anlamda Avrupalılaşıma, Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri açısından halen devam eden, geniş kapsamlı bir süreçtir.”⁷ Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupalılaşması, bir yandan Avrupa Birliği ile bütünleşme, diğer yandan da komünizm sonrası demokratikleşme, liberalleşme ve Batı değer ve kurumlarına uyum ile iç içe gelişen bir süreç olmuştur.

⁶ Paolo Graziano, Maarten Vink, “Challenges of a New Research Agenda”, Ed. Paolo Graziano, Maarten Vink, **Europeanization: New Research Agendas**, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2006, p.9.

⁷ Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, “Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe”, **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, Ed. Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, Ithaca, Cornell University Press, 2005, p.1.

AB'ye uyum açısından kısaca değinmek istediğimiz bir konu da “koşulluluk” meselesidir. AB, geçiş sürecindeki Orta ve Doğu Avrupa ülkeleriyle olan ilişkilerini genişleme perspektifiyle “koşulluluk” temelinde yürütmeye çalışmıştır. Bu ülkelerdeki demokratik koşulluluk diğer entegrasyon gelişmeleriyle paralel gelişmiştir. “Başvurduğu politika araçlarıyla bölgedeki siyasal ve ekonomik dönüşümü koşulluluk esasına dayandıran ve ülkelere üyelik perspektifi getiren AB'nin bu politikasının söz konusu ülkelerdeki reformlara katkı sağladığı ve süreci hızlandırıcı etkide bulunduğunu da söylemek gerekir. Kayıtsız-şartsız üyelik yerine, siyasi, ekonomik, hukuki alanlardaki koşulları tanımlayan kriterler geliştirilmiştir.”⁸ Bunlar, Avrupa Anlaşmalarına göre üyelik müzakerelerine başlamadan önce belirlenen, AB mevzuatına uyum için geliştirilen siyasal, ekonomik ve ticari düzenlemelerdir.⁹ Üyelik kriterlerini yerine getiren bu ülkeler sonuç olarak da AB'ye üye olmuşlardır.

Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin ülkelerin hızlı bir şekilde AB'ye alınmalarının altında yatan belki de en önemli sebep, Doğu Bloğu ve komünist rejimlerin yıkılmasının ardından otoriter rejimlere kaymalarının önlenmesi ve Avrupa'nın, sınırlarında Batı demokrasisi ve ekonomisi ile uyumlu ülkelerin yer almasının istenmesidir. Diğer yandan Sovyetler her ne kadar dağılmış olsa da Rusya yeni düzende de önemli bir güç merkezi olarak varlığını sürdürmektedir ve bölgede bir şekilde etkisinin devamını istemektedir. En azından bölgenin tamamen Avrupa-Atlantik yapılanmalarına dahil olmasıyla kendisini tehdit edebilecek unsurların oluşmasını istememektedir. Bu anlamda örneğin NATO genişlemesini kendisine tehdit olarak görmesi anlamlıdır. AB açısından bakarsak da, AB'nin doğuya genişlemesi demek Rusya'ya doğru genişlemesi ve ekonomik olarak da bölgenin **Euro Alanı**'na dahil olması demektir.

⁸ Mehmet Özcan v.d., **Bundan Sonrası? Senaryo Analizleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, Ankara, USAK Yayınları, 2009, s.159.

⁹ Geoffrey Pridham, “EU Accession and Democratisation in Central and Eastern Europe: Lessons from the Enlargement of 2004”, **Europeanisation and Democratisation: Institutional Adaptation, Conditionality and Democratisation in EU's Neighbour Countries**, Ed. Roberto Di Quirico, Florence, European Press Academic Publishing, 2005, p.71.

3.2.1. Polonya’nın Avrupacılık Algılaması

Doğu Bloğu’ndan kopan Polonya, yüzünü Batı’ya dönmeyi tercih etmiştir. “**Avrupa’ya Dönüş**” (*Return to Europe*) olarak tanımlanan bu politika Batı ile kurumsal bağların kurulması¹⁰ önceliğine dayanıyordu. Düşünsel zeminini Avrupacılık veya Avrupalılaşmada bulan bu yönelim Polonya’da iç ve dış siyaset açısından 1989 sonrasında hükümetlerin ana hedefi olmuş ve toplumsal kabul görmüştür. “Daha fazla Avrupalı olma” düşüncesi ve inancı üzerinden şekillenen bu politika, ekonominin liberalizasyonundan başlayarak sosyal ve siyasal alanlarda reformlar, düzenlemeler yapılması ile şekillendirilmiştir. Doğu Bloğu’nun çözülüşü ve uluslararası sisteme bağımsız bir devlet olarak çıkışı sırasında hiç zaman kaybetmeden yüzünü Batı’ya dönen Polonya, Avrupa Birliği’ni bir medeniyet projesi olarak görmüş ve Avrupa’yı ekonomik, siyasal, sosyal açılardan model olarak almıştır. Polonya açısından “toplumsal refah ve aidiyeti Avrupa’da arama” anlamına gelen ve 1989 sonrasında AB’ye üyeliği hedefiyle somutlaşan Avrupacılık, “AB’ye giriş” anlamına da gelebilir, “Avrupalı gibi olma” anlamına da.

Polonya’da Avrupa entegrasyonuna yönelik literatür, AB’ye üyelik sürecine ağırlık vermektedir. Polonya devlet yapısının, kamu kurumlarının, sosyal kurumların, kamu politikalarının, siyasal aktörlerin ve/veya kamunun kimlik ve çıkarlarının AB’nin ekonomik, siyasal ve sosyal düzenine adaptasyonu konusuna çok fazla değinilmemektedir.¹¹ 1989 sonrasında Polonya’nın Avrupa siyasal ve ekonomik yapılanmalarına entegrasyonu, devletin ana hedeflerinden biri olmuştur. AB’ye katılım müzakerelerinin açılışında yaptığı konuşmada konuya değinen dönemim Dışişleri bakanı Bronisław Geremek, şunları söylemiştir: “Polonya’nın AB üyeliği 1989’dan beri yürüttüğümüz reformları sağlamlaştıracaktır. Geçiş sürecini hızlandırarak, Polonya’nın 21. yüzyılda dünya piyasalarında rekabet gücüne sahip,

¹⁰ Bazı sağ partiler ve düşünce gruplarında Polonya’nın Batı yerine Doğusuna yönelmesi gerektiğini ve doğudaki komşuları ile ilişkilerini geliştirmesini savunan muhalif görüşler de söz konusuydu. Ancak ulusalcı ve popülist ağırlıklı olan bu grupların oranı düşüktür. Bu düşüncelerinin arkasında ise Almanya ile yakın ilişkide olmak istememeleri de yatmaktadır.

¹¹ Anna Gasior-Niemiec, “The Concept of Europeanization: Selected Theoretical and Methodological Issues (Part1)”, **Polityka i Społeczeństwo**, No:2, 2005, pp.79-80.

modern devletler arasında yer almasını sağlayacaktır.”¹² 2004’e kadar geçerli olan bu ana hedef çerçevesinde gerekli reform ve düzenlemeleri yapmaya çalışan Polonya üyeliğin ardından da, adaptasyon sürecini yaşamaya devam etmiştir.

“Normatif bir etki olarak Avrupalılaşma, Avrupa’daki yerleri ile ilgili kendilerini güvende hissetmeyen veya ‘Avrupalı’ olarak kabul görmek isteyen devletler için uygun bir politikadır. Bu tanımlama, -özellikle Almanya ve Rusya faktörleri düşünüldüğünde- Polonya için de geçerlidir.”¹³ Bu noktada, tarihte Rusya tehdidine karşı Almanya ile yakınlaşmayı ön gören Piłsudski’nin açılımları hatırlanmalıdır. Polonya’nın Avrupacılığı, içinde Rus karşıtlığını da barındırmaktadır. 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde yaşanan Sovyet deneyimi de bunda etkili olmuştur. Komünist rejimde toplumsal doku ve yaşam tarzına karşı muhalefetin yanı sıra, dinsel yapı da bu karşı duruşta içkin olarak yer almaktadır. Rusya’nın Ortodoks mezhebinden olması ve Polonya’nın koyu Katolik yapısı düşünüldüğünde Polonyalıların Avrupa içindeki Katolıklara kendilerini yakın hissetmeleri normal karşılanmalıdır.

Polonya’nın Avrupacılığı açısından belki de en önemli husus ekonomik kalkınma konusu ve bu çerçevede Polonya’ya yapılan mali yardımlardır. Polonya’nın AB’ye üye olma motivasyonu da ağırlıklı olarak, komünizm sonrası çöküş yaşayan ekonomisini toparlama ve Batı tipi liberal ekonomiye geçmekti. Ekonomik kalkınmanın yolu olarak görülmesinde ise AB’den gelecek mali yardımlar ve üyelik vizyonu içerisinde girişilecek reformlar ön plana çıkmaktadır. Polonya özellikle AB’den gelecek mali yardımlar konusunda çok umutluydu.

AB’nin komünizm sonrası dönüşüm yaşayan aday ülkelere katılım öncesinde yaptığı finansal yardımlardan önemlileri PHARE (*Poland and Hungary: Assistance for Restructuring their Economies*), SAPARD (*Special Accession Programme for*

¹² “Wystąpienie Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Geremka na otwarciu negocjacji Polski o członkostwo w Unii Europejskiej, Bruksela, 31 Marca 1998”, **Zbiór Dokumentów**, Vol. 54, No:1, Warszawa, PFSM, 1998, p.43.

¹³ Marcin Zaborowski, **Germany, Poland and Europe: Conflict, Cooperation and Europeanisation**, Manchester, Manchester University Press, 2004, p.9.

Agriculture and Rural Development) ve *ISPA (Instrument for Structural Policy for Pre-Accession)* şeklindedir. PHARE programında Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri, AB desteği ile ekonomilerini yeniden yapılandırma fırsatı bulmuşlardır. İlk olarak 1989 yılında Polonya ve Macaristan'a yapılmaya başlanan bu yardımlar daha sonra çoğu aday ülkenin faydalanacağı şekilde genişletilmiştir.

PHARE programı Polonya'da demokratikleşmeyi desteklemekte ve özellikle de sivil topluma vurgu yapmaktaydı. Sendikalar, dernekler, çevre örgütleri gibi hükümet dışı kuruluşlara ulaşmayı hedefliyordu. Ayrıca kamu yönetiminde şeffaflığın sağlanması, sivil toplum kuruluşlarının ve bağımsız medyanın gelişimi, demokrasi bilincinin artırılması, azınlık haklarının ve fırsat eşitliğinin korunması gibi amaçlar da söz konusuydu.¹⁴ “PHARE aracılığıyla yaptığı finansal yardımlarla, siyasaldan ziyade ekonomik önceliklerin ön plana alınması hedefleyen AB, geçiş aşamasının sıralamasının bu şekilde belirlenmesini istemiştir.”¹⁵ Ekonomik önceliklerin ilk sıraya alınması gerek AB gerekse de Polonya için beklenen bir durumdu. Geçişin ilk yıllarında ekonomik şartlar siyasal süreçlerin belirlenmesinde etkili olmuştur. Polonya'da 1989 seçimleriyle işbaşına gelen komünist olmayan hükümetin ilk yöneldiği alan ekonomik reformlardı. Ekonomi politikası ve alınan önlemler toplumdaki beklentileri karşılayamayınca siyasal istikrarsızlıklar ve hükümet değişimleri yaşanmıştır.

Polonya'nın faydalandığı katılım öncesi diğer mali yardım araçlarından olan **ISPA** aday ülkelerin, AB'nin çevre ve ulaşım alanındaki yasal düzenlemelerine uyum sağlamaları ve bu alanlardaki yatırımların desteklenmesi amacıyla geliştirilmiştir. **SAPARD** ise söz konusu ülkelerde tarımsal ve kırsal gelişime katkı sağlamayı, bu sektörlerde AB müktesebatının uygulanmasını ve sorunlara çözüm bulmayı amaçlayan programdır. SAPARD'dan en fazla yararlanan bölge ülkesi Polonya olmuştur.

¹⁴ Geoffrey Pridham, “The European Union, Democratic Conditionality and Transnational Party Linkages: The Case of Eastern Europe”, **Democracy without Borders**, Ed. Jean Grugel, London, Routledge, 1999, p.67.

¹⁵ James Hughes, Gwendolyn Sasse, Claire Gordon, **Europeanization and Regionalization in the EU's Enlargement to Central and Eastern Europe**, New York, Palgrave Macmillan, 2004, s.23.

3.2.1.1. Seçimlerde AB Faktörü ve Siyasal Partilerin Avrupa Politikaları

1989 sonrasında Polonya siyasetinde yer alan büyük siyasal partilerin Avrupa yaklaşımlarına¹⁶ baktığımız zaman hemen hepsinin Polonya'nın AB'ye üye olması gerektiği konusunda hemfikir olduklarını görmekteyiz. Ancak müzakerelerin yürütülme stratejisi ve AB entegrasyonunun geleceği gibi konularda görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Hiçbir şart öne sürmeksizin hızlı bir şekilde AB'ye evet diyenler ile 'evet, ama...' diyenler arasında ayrım belirmiştir. İkinci kategorideki partiler Polonya'nın ancak özel ulusal talepleri karşılandığı takdirde AB'ye üye olabileceğini savunmaktaydılar.¹⁷ Bunun yanında bir de Avrupa'ya şüphe ile bakan partiler de söz konusudur. Euroseptik olarak nitelendirilebilecek bu partiler siyasi açıdan çok güçlü olmasalar da özellikle seçim dönemlerindeki söylemleriyle dikkat çekmektedirler. Örneğin Avrupacılık karşıtı kesimler Polonya'nın "Avrupa'ya dönüş" söylemini reddetmişlerdir. Çünkü Polonya'nın zaten hiçbir zaman Avrupa sınırları dışında kalmadığını ve tarihsel olarak da Avrupa değerleri ve kültüründe katkısının olduğunu savunmaktaydılar. AB'ye şüphe ile bakanlar arasında, Polonya-AB ilişkilerinin asimetrik bir zeminde daha çok AB yararına işleyeceğine ve Polonya'nın ikinci sınıf üye olacağını düşünenler de vardı.

Euroseptisizmin derecelerinden de bahsetmek mümkündür. Bu düşüncüyü katı bir şekilde benimseyenler AB'ye ya da AB çatısı altında birleşme fikrine karşı çıkmaktadırlar. Daha yumuşak bakışa sahip olanlar ise daha ziyade egemenlik ve ulusal çıkara vurgu yapmakta ve AB politikalarının ulusal politikaların önüne

¹⁶ Polonya'daki her parlamento seçiminde siyasal partilerin programlarının yer aldığı derleme kitap dizisi mevcuttur. Bkz.: Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 1989: Dokumenty strony solidarnościowo-opozycyjnej**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2009, Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 1991: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2001, Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 1993: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2001, Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 1997: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2004, Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 2001: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2002, Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 2005: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2006.

¹⁷ Marcin Zaborowski, **Germany, Poland...**, p.157.

geçmemesi gerektiğini savunmaktadırlar. Polonya siyaset sahnesinde her iki bakışa sahip partileri de bulmak mümkündür. Siyasal partilerin AB içinde ve AB'ye yönelik belirli konulardaki politika uygulamalarına son bölümde detaylı olarak değineceğiz. Ancak burada temel oluşturması açısından özellikle seçim dönemleri baz alınarak iktidar ve muhalefette yer alan partilerin AB üyeliği konusundaki tutumlarına ve/veya Avrupacılık anlayışlarına kısaca değinmek istemekteyiz.

AB üyeliği yolunda belirgin adımların atılmaya başlandığı 1992–1993 yılları arasında Hana Suchocka başbakanlığındaki koalisyon hükümeti Avrupacılık yaklaşımları dolayısıyla çeşitlilik gösteren partilerden oluşmaktaydı. Koalisyonda Avrupa yanlısı ve liberal partilerin yanında, Avrupa entegrasyonu karşıtı, koyu Katolik eğilime sahip ZChN (Hristiyan Ulusal Birliği) SLCh (Hristiyan Halk Partisi) ve PChD (Hristiyan Demokrat Parti) de mevcuttu. 1993 ile 1997 arasında iktidarda kalan merkez sol koalisyonun SLD ile birlikte ortağı olan PSL (Polonya Köylü Partisi) ise Polonya'nın AB'ye girişine şüpheyile yaklaşan bir partiydi. AB tarım politikasının Polonya'ya uygun olmadığı gerekçesiyle katılım şartlarının Polonya için avantajlı olmadığını ileri sürmüştür. PSL, AB üyeliğini açıkça reddetmese de bazı parti üyesi politikacılar, Avrupa entegrasyonunun 'Katoliklik' ve 'vatanperverlik' gibi Polonya ulusal değerleri ile örtüşmediğini dile getirmişlerdir.¹⁸ Ayrıca Polonya topraklarının yabancılara satılmasından ve Polonya pazarının Avrupa'dan gelen mallara açılmasından da endişe duyduğunu dile getiren PSL, Polonya'nın AB üyeliğine koşullu evet diyen partiler arasındadır.

1997'de iktidarı UW (Özgürlük Birliği) ile birlikte devralan AWS'de (Seçim Eylem Dayanışması) yer alan partilerden ZChN ise AB entegrasyonunu Polonya'nın ulusal egemenliğine, bağımsızlığına ve ekonomik gelişimine tehdit olarak gördüklerini belirtmişlerdir. AWS içindeki koyu muhafazakar ve dindar gruplar Avrupa entegrasyonunun önceliğinin Hristiyan değerleri temel alan bir Avrupa Birliği inşa etmek olduğunu dile getirmekteydiler. 'Hristiyan Avrupa' söyleminde bulunan

¹⁸ Tsveta Petrova, "Differential Impact of EU Enlargement on First and Second Wave Applicants: Europeanizing Political Parties in Poland and Bulgaria", **CDDRL Working Papers**, No: 65, June 2006, p.15, (Çevrimiçi) http://iis-db.stanford.edu/pubs/21151/Petrova_No_65.pdf, 9 Mayıs 2011.

AWS'li politikacılar, Polonya'nın Avrupa entegrasyonunun Hristiyan değerleri Avrupa'ya geri getirme misyonunu da içermesi gerektiğini vurgulamışlardır.¹⁹ AB içinde Polonya'nın kendi kimliğini koruması gerektiğini savunan AWS, De Gaulle'cü 'Devletler Avrupası' (**Europa Narodów**) düşüncesini ön plana çıkartmıştır.²⁰ Ulusların üstünde olmayan, Birlikçi Avrupa anlayışını temsil eden Devletler Avrupası söylemi, AB'ye üye ülkelerin egemenliklerini korumaları gerektiğini ve ancak belirli alanlarda yetkilerini devredebileceklerini savunur. AWS'nin bu söylemi "parti içinde Avrupalı olanlar ve olmayanlar arasındaki bölünmeyi ortadan kaldırmak ve uzlaşma sağlamak amacıyla kullandığı"²¹ yorumunu yapanlar da olmuştur. Polonya'nın AB'ye üyelik sürecinde siyaset sahnesinde etkin olan AWS ve PSL her ne kadar AB'ye biraz şüpheyile baksalar da, AB entegrasyonuna alternatif olabilecek başka bir seçenekten bahsetmemişlerdir.

1997 Seçimleri sonrasında kurulan koalisyon hükümetinde AWS içindeki AB karşıtları, koalisyonun diğer ortağı olan UW'nin Avrupalı ve liberal yaklaşıma sahip üyeleri ile dengelenmiştir. Dönemin parlamentosunda en fazla Avrupalı parti olma özelliğini taşıyan UW, "Polonya'nın AB ve NATO üyeliklerinin sadece Polonya'nın güvenliğini değil kolektif güvenliği de garantilediği"²² düşüncesine sahipti.

Aynı seçim döneminde önde gelen bir diğer parti de SLD'dir. AWS'nin Devletler Avrupası söylemine karşı SLD'nin federalizm yanlısı "Ulusların Anavatanı Olarak Avrupa" (**Europa jako Ojczyzna Narodów**) söylemini ön plana çıkarttığını görmekteyiz. 1997 seçimlerinden itibaren SLD kendisini Avrupa-dostu bir parti olarak lanse etmiştir. Ancak Avrupalı söylemlerini AB Komisyonu tarafından önerilen ekonomik ve siyasal reformlarla eşleştirebildiğini söylemek de zordur.²³

¹⁹ Grzegorz Pożarlik, "Polish political parties and a discourse on Polish *raison d'état* on the eve of EU membership", **Between Animosity and Utility Political Parties and Their Matrix**, Ed. Hieronim Kubiak, Jerzy J. Wiatr, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2000, p.157.

²⁰ Marcin Zaborowski, **Germany, Poland...**, p.157.

²¹ Detaylar için bkz.: Jacek Kucharczyk, "Porwanie Europy: Integracja europejska w polskim dyskursie politycznym 1997-1998", **Polska Eurodebata**, Ed. Lena Kolarska-Bobińska, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 1999.

²² Grzegorz Pożarlik, **a.g.e.**, p.160.

²³ Marcin Zaborowski, **Germany, Poland...**, p.157.

2001 seçimlerinde partilerin Avrupa'ya yönelik tutum ve politikaları diğer dönemlere nazaran daha önemli rol oynamıştır. PO (Yurttaş Platformu) ve SLD (Demokratik Sol İttifak) AB üyeliğini savunmaktaydılar. Milliyetçi LPR (Polonya Aile Birliği) ve Samoobrona ise AB karşıtı kampta yer almaktaydılar. LPR seçim öncesi yayınlanan parti programında, "AB standartlarının Polonya ekonomisi ve özellikle de tarım sektörü için son derece olumsuz sonuçlar doğuracağını" iddia etmiş ve "AB'ye Katılım Anlaşmaları'nın yeniden müzakere edilmesi"²⁴ gerektiğini dile getirmiştir. AB-septik (*EU-sceptic*) şeklinde nitelendirilebilecek diğer partiler olan PSL ve PiS (Hukuk ve Adalet Partisi) de bu seçimlerde meclise girmişlerdir. PSL seçim programının AB entegrasyonu bölümünde sıkça "Polonya'nın ekonomik çıkarlarının korunması"²⁵ meselesine vurgu yapmaktadır. PiS de programının dış politika bölümünde Polonya'nın AB'ye giriş sürecinin NATO üyeliğinden sonra ikinci dış politika konusu olduğunu belirtmekte ve Avrupa entegrasyonunun ön koşulunun Polonya ulusal devletinin çıkarlarının korunması olduğunun²⁶ altını çizmektedir.

Avrupacılık karşıtı partiler parlamentoda yer alsalar da, AB üyeliği Polonya dış politikasının en önemli önceliklerinden olmuştur. Bu noktada AB üyeliğini ekonomik kalkınma ve refah artışının yolu olarak gören kamuoyu desteğini de vurgulamak gerekmektedir. 2003'de gerçekleştirilen katılım öncesi referandumda hayır diyenlerin oranı yüzde 22 idi. Bu durum, kamuoyunda dile getirilen ile seçim sonucunda ortaya çıkan Euroseptisizm arasında dolaylı bir ilişkinin var olduğunun kanıtıdır. Partiler kendilerine halkın desteğini kazandıracak dinamikleri gütmekten ziyade, AB'ye yönelik politikalarına ilişkin desteği harekete geçirerek, seçmenleri yönlendirmişlerdir. Dolayısıyla bu partilere verilen destekten hareketle, kamuoyunda Euroseptik eğilimlerin yüksek olduğu sonucuna varılamaz. Bu destek daha

²⁴ "Liga Polskich Rodzin: Polsce- niepodległość. Polakom- praca, chleb, mieszkania. Program solidaryzmu narodowego Ligi Polskich Rodzin", **Broszura Wyborcza**, 2001, aktaran: Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 2001: Partie i ich Programy**, pp.239-243.

²⁵ "Polskie Stronnictwo Ludowe: Czas na zmianę... Program społeczno-gospodarczy PSL", **Broszura Wyborcza**, 2001, aktaran Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 2001: Partie i ich Programy**, pp.127-172.

²⁶ "Prawo i Sprawiedliwość: Program Prawa i Pprawiedliwości", **Broszura Wyborcza**, 2001, aktaran Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 2001: Partie i ich Programy**, pp.89-125.

ziyade Euroseptisizm dile getiren bir partiye oy vermekten rahatsız olmayan seçim çevrelerinin büyüklüğünü göstermektedir.²⁷

2005 parlamento seçimleri sonrasında iktidara gelen sağ muhafazakar kanat, her ne kadar temel alanlarda kendisinden önceki iktidarlara aynı dış politika çizgisini benimsemiş olsalar da, Polonya'nın 1989 sonrasındaki temel dış politika duruşunun Avrupalı yönlerini eleştirmektedirler. 2007'e kadar iktidarda kalan koalisyon hükümetinin üyesi olan partiler PiS, LPR ve Samoobrona (Meşru Müdafaa Partisi) Avrupa Parlamentosu içinde, Euroseptik olan ve AB'nin mevcut yapısına karşı çıkan 'Uluslar Avrupası İçin Birlik Grubu'nun (*UEN - Union for the Europe of the Nations*) üyesiydiler. UEN'nin üyelerinin büyük çoğunluğu Polonyalı muhafazakarlardan oluşmaktaydı. Jarosław Kaczyński'nin partisi PiS'in Polonya'nın AB'ye 2004 yılında üye olduktan sonra iç siyasette yükselişe geçmesi ve AB'ye eleştirel bakışla, ulusal egemenliği savunması, AB çıkarlarının Polonya'nın ulusal çıkarının üstünde olamayacağını özellikle vurgulaması da dikkat çekicidir. PiS ve PO AB üyeliğini desteklemişlerdir ancak PiS, üyelik sonrasında egemenlik tartışmalarında -ileride AB Anayasası örneğinde görüleceği gibi- ulusal çıkarları çok daha fazla ön planda tutma yönünde bir tavır izlemiştir.

2004'e kadar AB'ye giriş için çabalayan Polonya, üye olduktan sonra iktidarı elinde bulunduran en büyük parti PiS'in de etkisiyle sesini farklı şekillerde duyurmaya başlamıştır. Polonya içinde "Dördüncü Cumhuriyet" tartışmaları gündeme gelmiştir. 2005 seçimlerinin ardından ülkeyi 2 yıl boyunca yöneten sağ koalisyon hükümeti içinde yer alan partiler (PiS, LPR ve Samoobrona) 1989 sonrası Polonya dış politikasının bazı temel unsurlarını sorgulamakta ve bazılarını da karşı gelmekteydiler. AB ve Avrupalılık konularında istekli olan daha önceki hükümetlerin aksine bu hükümet, diğer devletlerin düşüncelerini çok daha az önemsemektedir. Ancak bu, her ne kadar geçmişteki geleneğin terk edilmesi anlamına geliyorduydu da, devamlılık gösterecek önemli bir politika değişikliğini yansıtmıyordu. Dolayısıyla bu hükümetin dış politikada farklı bir yüze sahip olduğu

²⁷ Tsveta Petrova, **a.g.e.**, p.16.

ancak, yol gösterici ilkelerinin daha önceki hükümetlerinkilerle aynı olduğu söylenebilir.²⁸ Farklılık olarak 2005’de başbakan olan PiS üyesi Marcinkiewicz’in AB’nin, farklı üye uluslardan oluşan bir bütün olduğu anlayışına dayalı “Uluslar Avrupası” söylemini ön plana çıkarttığından bahsedilebilir. 2006’da başbakan olan Jarosław Kaczyński’nin ise dikkat çekici politikalarından biri olarak eşcinsel evlilik ve kürtaj gibi konularda AB politikalarına karşı tavır sergilemiş olması örnek gösterilebilir. Bu dönemde milliyetçi, muhafazakar LPR ve popülist Samoobrona ise geleneksel olarak Polonya’nın AB’ye üyeliğine karşı duruşlarını sürdürmüşlerdir.

Polonya iç ve dış siyasetinde 2007 seçimleri sonrasında önemli adımlar atan PO, PSL ile koalisyon hükümeti kurmuştur. 2007 seçimlerinden birinci parti olarak çıkan merkez sağdaki PO, PiS’e kıyasla daha dengeli bir yaklaşıma sahiptir. AB ile ABD arasında pragmatik bir yaklaşımla denge kurmaya yönelik bir politika izlemeyi tercih etmiştir. Bu, Avrupacılığı ABD ile ters düşmek pahasına savunmak anlamına gelmemektedir. Ancak AB entegrasyonuna PiS’e oranla daha fazla önem verdiğini söyleyebiliriz. Buna karşılık milliyetçi PiS’in Avrupa Birliği’ne karşı mesafeli tavrının bu dönemde de devam ettiği söylenebilir. PiS’in özellikle Avrupa Anayasası ve Lizbon Anlaşması örneklerinde görüldüğü gibi Avrupa Birliği’nde işleyen süreci baltalamaya yönelik tavrı dünya kamuoyunda da dikkat çekmiştir.

3.2.1.2. Kilise ve Avrupa Entegrasyonu

Polonya toplumunda özel bir öneme sahip olan Kilise, siyasal konumlanışı dikkate alındığında sadece dini bir kurum olarak nitelendirilemez. Soğuk Savaş süresince ülkede komünist rejime karşı muhalefete destek veren Kilise, post-komünist dönemde de Polonya’nın Batı’ya yönelmesi ve uluslararası alanda edineceği yeni yer konularında siyasal bir duruşa sahipti. Avrupacılık tartışmalarının önemli taraflarından biri de Kilise idi.²⁹ Kilise’nin Avrupa entegrasyonu konusundaki temel

²⁸ Kerry Longhurst, Marcin Zaborowski, *a.g.e.*, p.4.

²⁹ Kilise ve AB entegrasyonu konusunda daha fazla bilgi için bkz. Piotr Mazurkiewicz, *Kosciol Katolicki w Przededniu Wejscia Polski do Unii Europejskiej*, Warszawa, Instytut Spraw

kaygısı ise tahmin edileceği üzere “Polonya ulusal kimliğinin ve Katolik değerlerinin korunması” olmuştur. Kiliseye bağlı din adamları bu kaygılarını sık sık dile getirmişlerdir. Din adamlarının ancak söz konusu değerler korunduğu sürece, AB entegrasyonuna destek verdiklerini anlaşılmaktadır.

Polonyalı din adamlarının AB algılamaları konusunda, üyelik öncesinde Polonya’da rahipler arasında yapılan bir kamuoyu araştırması sonuçlarına göz atalım. Araştırmada rahiplere AB’yi ne olarak algıladıkları ve AB’nin ne tür bir birlik olmasını istedikleri sorulmuştur. (Ankete katılanlardan en fazla iki cevap vermeleri istenmiştir.) Sonuçlar oldukça dikkat çekicidir. Buna göre katılımcıların %91’yi AB’yi ekonomik, % 58’i siyasal, % 15’i kültürel birlik olarak algılamaktayken; %19’u da sadece değerler topluluğu olduğunu düşünmektedir. AB’nin ne olması gerektiği sorusuna ise % 79 ekonomik birlik, % 8 siyasal birlik, %29 kültürel birlik, % 71 değerler topluluğu cevabını vermişlerdir. Ayrıca % 80’den fazlası konfederal yapıyı desteklemekte ve “Uluslar Avrupası” söyleminin altını çizerek AB’nin bağımsız devletlerin oluşturduğu bir birlik olması gerektiğini düşünmektedirler. 1998 yılında yürütülen bu kamuoyu araştırmasında dikkat çekici bir diğer konu da AB üyeliğinin desteklenmesi konusudur. Aynı dönemde Polonyalıların % 64’ü AB üyeliğinden yana iken din adamlarında bu oran % 84’e çıkmaktadır.³⁰

Kilise ve din adamlarının AB’ye bakışlarının şekillenmesinde kuşkusuz Vatikan ve Papa’nın rolü büyüktür. Papa 1991’de anavatanı olan Polonya’ya yaptığı ziyarette şunları dile getirmişti: “AB’ye girmek zorunda değiliz çünkü biz zaten onun oluşturulmasına yardımcı olduk ve Avrupacılığı tekelinde tutan ülkelerden çok daha fazla çaba harcadık. Ayrıca Avrupacılığın ölçütü ne olmalıdır? Özgürlük mü? Nasıl bir özgürlük? Henüz doğmamış bir çocuğun hayatına son verme özgürlüğü mü?”³¹ Geçiş sürecinin ilk yıllarında Avrupa’ya belki de şüpheyile bakışı yansıtan bu

Publicznych, 2003, Piotr Mazurkiewicz, “Catholic Church in Poland in the Face of the European Integration Process”, **Church-State Relations in Central and Eastern Europe**, Ed. Irena Borowik, Krakow, Nomos, 1999, pp.236-251.

³⁰ **Polish Catholic Priests and the European Integration**, Main Research Results Report, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, March 1998, pp.6-10.

³¹ Stephen Engelberg, “Pope Calls on Poland to Reject Western Europe's Secular Ways”, **New York Times**, 8 June 1991.

cümleler, AB süreci ilerledikçe yerini, bütünleşmeden yana ifadelere bırakacaktır. Süreç ilerledikçe Papalık ve Polonya Kilisesi, AB bütünleşmesinden yana tutum sergilediklerini ifade etmekten çekinmeyeceklerdir. Örneğin referandumdan hemen önce yaptığı bir konuşmada Papa, “Polonya her zaman ortak Hristiyan geleneklere bağlı ülkelerin oluşturduğu Avrupa ailesinin önemli bir parçası olmuştur. Avrupa’nın Polonya’ya ve Avrupa’daki Kilise’nin de Polonyalılara ihtiyacı vardır. Ancak aynı şekilde Polonya’nın da Avrupa’ya.”³² ifadelerini kullanmıştır. Vatikan ve Papa’nın aslında sadece Polonya’nın AB üyeliği konusunda değil, genel olarak da AB’ye bakışlarındaki en önemli husus, “Hristiyan değerleri” meselesidir. Bu değerler çerçevesinde dikkatler iki konu üzerinde yoğunlaşmaktaydı: kürtaj ve AB Anayasası’nda Hristiyan değerlerinin vurgulanması. (Bu konuya son bölümde AB anayasası anlatılırken daha detaylı değinilecektir.)

Polonya’da CBOS’un düzenli olarak yaptığı kamuoyu araştırması sonuçlarına göre 1994’de % 77 olan Polonyalıların AB üyeliğine yönelik desteği, Mayıs 2001’de % 55’e gerilemiştir.³³ Ancak adaylık öncesinde değişkenlik gösteren AB üyeliğine destek oranı yapılan anketlerde yüzde 50’nin altına hiçbir zaman düşmemiştir. Bu oranlarda kuşkusuz Kilise’nin halkı yönlendirmesi de etkili olmuştur. Ancak belirtmek gerekir ki, detaya inildiğinde Kilise ve din adamları arasında da AB’ye katılım ve Avrupacılık konularında fikir birliği net olarak sağlanamamıştır. Örneğin AB’ye katılım için yapılan referandum öncesinde bazıları “evet” oyunu desteklerken ve halkı AB’ye evet demek için sandığa gitmeye teşvik ederken, bazı Kilise liderleri de AB yanlılarına açık destek vermek istememişlerdir. Referandumdan hemen önce bazı rahipler, Piskoposluğun Papa II. John Paul’ün söylediklerine kulak verilmesi yönündeki çağrısını dile getirmişlerdir. Papa da “Bütünleşmiş Avrupa’nın siyasal ve ekonomik yapılanmaları içinde Polonya’nın kendine yer edinme arayışı yerinde bir davranıştır.”³⁴ şeklinde bir açıklamada bulunmuştu.

³² Jan Paweł II, “Przemówienie do uczestników Narodowej Pielgrzymki do Rzymu”, Watykan, **Gazeta Wyborcza**, 19.05.2003.

³³ “Opinie o Integracji z Unią Europejską”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Komunikat z Badań**, Warszawa, Czerwiec 2001, BS/73/2001, p.1.

³⁴ “Słowo Biskupów Polskich w sprawie wejścia Polski do Unii Europejskiej”, **Konferencja Episkopatu Polski**, 05.05.2003, (Çevrimiçi) <http://www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=słowobue>, 12 Mayıs 2011.

Radio Maryja referandum öncesinde oldukça saldırgan bir şekilde anti-Avrupacı kampanya yürütmüştür ve AB'yi desteklememe yönünde yayınlar yapmıştır. Kilise bu dönemde din adamlarından bu radyonun yayınlarını dikkate almamalarını istemiştir. (Instytut Spraw Publicznych'in 1998 yılında yürüttüğü bir araştırmaya göre din adamlarının % 60'ı düzenli olarak Radio Maryja dinlemekteydi.³⁵) Ayrıca Kilise, radyo istasyonuna propagandasını sonlandırması çağrısında bulunmuş, ancak başarılı olamamıştır. Ekim 2002'de Kardinal Glemp, Varşova Başpiskoposluğu'na bağlı yerlerde radyonun etkinlik ve para toplama faaliyetlerini yasaklayan bir kararname yayınlamıştır.

3.2.2. Polonya'nın Avrupa Birliği Üyeliği

3.2.2.1. AB'ye Üyelik Süreci

1989 sonrasında komünist olmayan ilk hükümetin (Mazowiecki Hükümeti) başa geçtiği ilk günlerden itibaren Polonya, Avrupa Topluluğuna dahil olma yönündeki isteğini dile getirmiştir. Gerekli reformları gerçekleştirebilmek için Batı'nın kapsamlı desteğine yönelik beklentisini vurgulamaktan çekinmemiştir. Ayrıca bu planların gerçekleşebilmesinde Almanya'nın oynayacağı role de özel atıf söz konusuydu.³⁶ Sonuç olarak "Polonya'nın AB'ye entegrasyon yönündeki isteklerini gerçekleştirmesi, büyük oranda Almanya ile yeni tür ilişkiler geliştirmesine bağlıydı."³⁷ Bu anlamda tarihten gelen kötü hafızayı silmek mümkün olmasa da, toplumsal diyalogun gelişmesi için yeni proje ve açılımlar ile desteklenen siyasal ilişkilerin AB vizyonu çerçevesinde sürmesi de olumlu sonuçlar doğurmuştur.

Almanya ile ilişkilerin normalleşmesi için atılan adımların ilki Almanya Başbakanı Helmut Kohl'ün 9-14 Kasım 1989 tarihleri arasında Polonya'yı ziyaret etmesi olmuştur. Ziyaretin sonunda yayınladıkları Ortak Beyanname 17 Haziran 1991'de iki

³⁵ **Polish Catholic Priests and the European Integration...**, p.4.

³⁶ Jan Truszczyński, "Polska-Niemcy a Integracja Europejska", **Polska-Niemcy 1945-2007**, Ed. Witold M.Góralski, Warszawa, PISM, 2007, s.267.

³⁷ Roman Kuźniar, **Droga do Wolności: Polityka Zagraniczna III Rzeczypospolitej**, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008, p.54.

devletin geniş çaplı bir “Komşuluk ve İşbirliği Antlaşması” imzalamalarına da zemin hazırlamıştır. Söz konusu anlaşma ile ilgili olarak Polonyalı akademisyen Roman Kuźniar: “Anlaşmada Polonya için son derece önemli olan nokta Almanya’nın, Polonya’ya AB’ye giriş sürecinde en iyi şekilde destek olacağına söz vermesidir. Nitekim Almanya ileride Polonya’nın üyeliğini destekleyen ilk ülke olmuştur.”³⁸ değerlendirmesini yapmaktadır. Polonya’nın AB üyesi olmasını Almanya’nın desteklemesinin nedenleri arasında Almanya’nın kendi güvenlik ve istikrarını pekiştirme düşüncesi, yakın çevresinde -özellikle ticaret ve yatırım olanakları düşünüldüğünde- dost ve müttefik ülkeler istemesi, iki ülke arasında işbirliği geliştirme çabalarının AB çerçevesinde sürdürülmesi gösterilebilir.³⁹

Polonya 1990’ların başlarında topluluğa üyelik başvurusu yapmadan önce ilk olarak ikili düzeyde ilişki geliştirmeye yönelmiştir. Bunun ilk örneği de 19 Eylül 1989’da Polonya ile topluluk arasında imzalanan “Ticari ve Ekonomik İşbirliği Antlaşması”dır. Ardından, Polonya ile topluluk arasında imzalanan “Avrupa Anlaşması” gelmektedir. Avrupa Anlaşmaları, Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği’ne entegrasyonlarını sağlamak için AB ile imzaladıkları ikili anlaşmalardır. Polonya’nın 16 Aralık 1991’de imzaladığı Avrupa Anlaşması 1 Şubat 1994’de yürürlüğe girmiştir. Bu ortaklık anlaşması, Polonya’nın ekonomik, siyasal, sosyal açılardan AB’ye entegrasyonun sağlanması ve takibinin yasal zemini niteliğindeydi. “Anlaşmada on yıl içinde bir serbest ticaret bölgesinin kurulmasını ve siyasi diyalogun geliştirilmesi vurgulanmaktaydı.”⁴⁰ İstisnai olarak, anlaşmanın yürürlüğe girmesini beklenmeden 1 Mart 1992’den itibaren ticari konulara ilişkin 3.Bölüm’ün uygulamaya konması için geçici bir anlaşma da yapılmıştır.

Polonya Dışişleri Bakanı Krzysztof Skubiszewski 27 Haziran 1991’de mecliste yaptığı sunumda: “Polonya siyasetinin Avrupa’ya entegrasyonu ile ilgili olarak birincil hedefimiz; Polonya için geniş bir güvenlik politikası oluşturmaktır. Bu

³⁸ Roman Kuźniar, **Droga do Wolności...**, p.57.

³⁹ Jan Truszczyński, “Polska-Niemcy a integracja europejska”..., s.274.

⁴⁰ Desmond Dinan, **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005, s.254.

politika hem tüm Avrupa'ya yönelik olmalı, hem de bölgesel ve ikili boyutları içermelidir. Avrupa Toplulukları ile olan bağlantılarımızı kurumsallaştırma ve bir işbirliği anlaşması ile sonuçlandırma çabasındayız.”⁴¹ ifadesini kullanmıştır. Polonya'nın AB'ye üye olmak istemesinin nedenleri arasında AB'nin, “Avrupa'ya dönüş” politikası çerçevesinde uygarlık projesi olarak görülmesi, komünizm sonrası geçiş sürecine destek arayışı, ekonomik kalkınma ve özellikle 1990'ların ilk yıllarında Polonya'nın dış güvenliğini sağlamada AB'yi güvence olarak görmesi gösterilebilir.

21-22 Haziran 1993'de toplanan Kopenhag Zirvesi'nde Polonya ile birlikte AB üyeliği hedefleyen diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri için bir takım kriterler belirlenmiştir. Özellikle Almanya'nın, Fransa başta olmak üzere, itirazı yada çekincesi olan ülkelere karşı AB genişlemesini net bir şekilde savunduğu⁴² zirvede söz konusu ülkelerin ancak, belirlenen ekonomik ve siyasi kriterleri yerine getirdikleri takdirde Birlik'e üye olabilecekleri de vurgulanmıştır. Bunun ardından Polonya, 10-11 Aralık 1994'de Essen Zirvesi'nde ele alınan ve Komisyon tarafından onaylanan, AB üyeliğine hazırlık niteliğindeki “Katılım Öncesi Strateji”yi uygulamaya koymuştur. Ayrıca 1996 yılında Polonya, Avrupa Birliği Entegrasyon Komitesi'ni kurmuştur. Komite AB'ye ekonomik, hukuki ve sosyal entegrasyon için gerekli reformların yürütülmesinden ve denetlenmesinden sorumluydu.

Polonya'nın AB'ye üyeliği sürecinde bir diğer önemli gelişme Komisyonu'nun 16 Temmuz 1997'de sunduğu ve AB genişlemesinin ele alındığı “Gündem 2000” Raporu'dur. Raporda Komisyon, aday her ülke için ayrı ayrı görüş belirtmiş ve Polonya ile üyelik müzakerelerine başlanmasını önermiştir. 12-13 Aralık 1997'de gerçekleştirilen Lüksemburg Zirvesi'nde ise Polonya ile birlikte Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Slovenya ve Kıbrıs'ın da üyelik müzakerelerine 1998'de başlamalarına karar verilmiştir. O dönemde Polonya'nın baş müzakerecisi büyükelçi

⁴¹”Polityka Zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej w Roku 1991, Expose Sejmowe Ministra Spraw Zagranicznych RP Krzysztofa Skubiszewskiego”, Warszawa, 27 Czerwca 1991 r., **Zbior Dokumentów**, 1992/XLVIII, p.44.

⁴² Witold M. Góralski, “Polsko-Niemiecka Wspólnota Interesów: Geneza-Dokonania-Zagrozenia”, **Polska-Niemcy 1945-2007**, Ed. Witold M.Góralski, Warszawa, PISM, 2007, p.324.

Jan Kułakowski, “Avrupa’ya entegrasyon sürecinin Polonya’yı, bölgedeki siyasal ve ekonomik dönüşümün lideri konumuna getirdiğini ve zor şartlarda kazanılmış olan bu pozisyonu, AB üyeliği olmadan sürdürmenin de mümkün olamayacağını”⁴³ dile getirmekteydi.

31 Mart 1998’de üyelik müzakerelerine başlayan Polonya, toplam 31 başlıktan oluşan müzakere sürecini Aralık 2002’de tamamlamıştır. 16 Nisan 2003’de de Birlik’e “Katılım Antlaşması” imzalanmıştır. Haziran 2003’de gerçekleştirilen AB’ye katılım öncesi referandumda halkın % 58.85’i oy kullanmış ve bunların %77.45’i AB’ye evet demiştir. Hayır diyenlerin oranı ise %22.55 olarak kayıtlara geçmiştir.⁴⁴ Sonuç olarak, 1 Mayıs 2004’de Polonya, diğer Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Letonya, Litvanya, Estonya, Slovakya, Slovenya) yanında Malta ve Kıbrıs ile birlikte AB’ye üye olmuştur.

Müzakerelerde en zorlu geçen başlık tarım olmuştur. Ülkede tarım sektörünün büyüklüğü ve tarımda çalışan işgücü sayısının çokluğu düşünüldüğünde bu durum daha iyi anlaşılabilir. Zira AB’nin sağladığı yıllık finansal yardımlar (yaklaşık 3,2 milyar Euro) Polonya’nın tüm tarım sektörü için yeterli olamamış ve bu da mağduriyet yaşanmasına sebep olmuştur. Tarım sektöründeki reformlardan yararlanan çiftçilerin sayısı oldukça azdır. Sonuç olarak tarımdaki işgücünün başka sektörlerle kaydırılması, erken emeklilik, tarımsal altyapının güçlendirilmesi, Dünya Bankası’ndan yardım alınması gibi çeşitli uygulamalarla önlem alınmıştır. Ülke kapitalistleşirken tarım sektörünün ağırlığı da azaltılmaya çalışılmıştır.

Genel anlamda Polonya’da kapitalizm ve liberalizme geçiş, diğer ülkelerle kıyaslandığında daha barışçıl şartlarda, müzakereyle ve geniş bir zaman dilimine yayılarak gerçekleşmiştir. Post komünistler de serbest piyasa ekonomisine geçişi onaylamışlardır. AB sürecinde de bunun etkisi görülmüştür. AB üyeliği nispeten

⁴³ Jan Kułakowski, “Unia Europejska jest dla nas wyzwaniem i szansą”, **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej (2000)**, Warszawa Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2006, pp.40-41.

⁴⁴ “Obwieszczenie Panstwowej Komisji wyborczej, z dnia 9 czerwca 2003 r. o wyniku ogólnokrajowego referendum w sprawie wyrażenia zgody na ratyfikację Traktatu dotyczącego przystąpienia Rzeczypospolitej Polskiej do Unii Europejskiej”, **Dziennik Ustaw**, z dnia 11 czerwca 2003 r. Nr 103, poz. 953.

yumuşak bir geçişle sağlanabilmiştir. Bunda Polonya iç yapısının da payı vardır. “Etnik olarak homojen bir yapıya sahip olması; Katolik Kilisesi’nin toplumdaki önemli konumuna rağmen, devletin laik yapısına yönelik herhangi bir tehdidin var olmaması; güçlü ve geniş tabanlı bir sivil toplumun varlığı ile AB üyeliği projesine reformist elitlerden gelen destek”⁴⁵, Polonya’nın AB üyelik sürecini daha yumuşak atlatmasında etkili olmuştur. Üyelik sonrasında dahi yolsuzlukla mücadele, adalet, eğitim ve sağlık alanlarındaki aksaklıkların giderilmesi gibi hususlarda kat edilecek yolu olan Polonya, açıklarını kapatmak ve ilerleme kaydetmek için adımlar atmaya devam etmektedir.

Polonya’nın AB üyeliğinde ön plana çıkan konular arasında en önemlilerinden biri de Avrupa Parlamentosu’nda temsil konusudur. AB’nin yasama organı niteliğindeki Avrupa Parlamentosu’na milletvekilleri, AB vatandaşlarının oyları ile seçilirler. Üye ülkelerin nüfus oranına göre temsil edildiği Avrupa Parlamentosu’nda sandalye sayısı 736’dır. 7. Dönem milletvekili oy dağılımı şu şekildedir: Almanya 99, Fransa, İngiltere, İtalya 72, Polonya, İspanya 50, Romanya 33, Hollanda 25, Portekiz, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Yunanistan 22, İsveç 18, Avusturya, Bulgaristan 17, Finlandiya, Slovakya, Danimarka 13, İrlanda, Litvanya 12, Letonya 8, Slovenya 7, Estonya, Kıbrıs, Lüksemburg 6, Malta 5.⁴⁶ Görüldüğü gibi 2004 sonrası Birlik’e katılan on iki ülke göz önüne alındığında Polonya, en fazla sandalyeye sahip yeni üyedir.

Avrupa Birliği’nin yüksek karar organı olan Bakanlar Konseyi’ndeki oy sayıları da ülke nüfusu ile orantılıdır. Burada da 38 milyon nüfusuyla Polonya avantajlı konumdadır. Polonya’nın 27 oy hakkı bulunduğu Konsey’de birliğin büyük ülkeleri Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya ise 29 oya sahiptir. Görüldüğü üzere aradaki fark çok azdır. Polonya 2003’de yürürlüğe giren Nice Anlaşması ile belirlenen bu oylama sisteminin devamını istemekteydi. Ancak AB Anayasası tartışmalarında ve

⁴⁵ Ziya Öniş, “Diverse but Converging Paths to European Union Membership: Poland and Turkey in Comparative Perspective”, **East European Politics and Societies**, Vol.18, No:3, August 2004, p.497.

⁴⁶ “MEPs by Member State and Political Group - 7th Parliamentary Term”, **European Parliament remi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.europarl.europa.eu/members/expert/groupAndCountry.do?language=EN>, 2 Aralık 2010.

Lizbon Anlaşması'nda farklı düzenlemeler gündeme gelince Polonya ile Birlik arasında gerginlik yaşanmıştır. Bu konuya son bölümde detaylı olarak değineceğimizden, şimdilik Polonya'nın nüfusundan dolayı AB içinde avantajlı konumda bulunduğunu söylemekle yetinmekteyiz.

3.2.2.2. Ekonomik Konular

Polonya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından ekonomik hedeflerini genellikle birlikte ilk sıralara almıştır. Bu çerçevede gerçekleştirilen ekonomik reformlar ve liberalleşme yönünde uygulamaya konulan Şok Terapi programını, AB üyelik sürecinde atılan adımlar izlemiştir. AB üyeliği Polonya açısından ekonomisinde AB'ye uyum anlamında birçok düzenleme yapma gereğini ortaya koymuştur. Diğer yandan ekonomik refahı artması ve ülke kalkınmasını desteklenmesi anlamında AB, umut kaynağı olmuştur.

Bağımsızlık sonrası ilk yıllar Polonya ekonomisi için hiç de kolay olmamıştır. Öncelikle 1990'da % 500'ün üzerine çıkan enflasyon, işsizlik ve dış borçla mücadele, tarım ve sanayi sektörlerinin geliştirilmesi çabaları söz konusuydu. Ayrıca tüm bunları bir de serbest piyasa ekonomisine geçişle eş zamanlı yürütmek gerekmektedir. Zira ülkenin Batı ekonomisi ile entegrasyonu amaçlanıyordu. Şok terapi uygulamaları hızlı tedbirler uygulamayı sağlarken, özellikle 1990'ların ilk yarısında sürekli değişen istikrarsız hükümetlerin önlerindeki sorunlar ağırlıklı olarak ekonomik boyutlu olmuştur.

Polonya AB üyeliği için ciddi adımlar atmaya başladığında da öncelikli olarak yerine getirmek zorunda olduğu ekonomik ve siyasi kriterler ile yüzleşmiştir. Ekonominin düzeltilmesi için AB'ye giriş süreci bu anlamda fırsat olarak da düşünülebilir. Zira birçok reform bu süreç kapsamında gerçekleştirilebilmiş ve sonunda AB üyeliği olduğu için motivasyon daha iyi sağlanabilmiştir. Ayrıca AB'nin mali yardımları da düşünüldüğünde Polonya'nın 1990'ların hemen başlarında AB üyeliğini en önemli dış politika hedefleri arasına koyması anlaşılabilir bir durumdur. AB'ye üye olarak

Gümrük Birliği'nin de bir parçası haline gelen Polonya'nın dış ticaretinde en büyük payı AB üyesi ülkeler kaplamaktadır. AB üyeleri içinde de Polonya'nın hem ihracat hem de ithalat anlamında, yani dış ticareti içerisinde en büyük pay Almanya'ya aittir.

Özelleştirme, yabancı yatırımlar için yasal düzenlemeler, kamu harcamalarının azaltılması konularında hızlı adımlar atmış olan Polonya, yolsuzlukla mücadele, sağlık ve eğitim sektörlerinde reform çabalarına da ağırlık vermektedir. Polonya ekonomisinin özellikle 2004 AB üyeliği sonrasında ivme kazandığını, son yıllardaki büyüme hızı ve Gayri Safi Yurtiçi Hasılası (GSYİH) artış oranının dikkat çekici şekilde yükseldiğini görmekteyiz. 2009 yılında GSYİH'sı %1,7 artış göstermiş olan Polonya AB içinde ekonomisi en hızlı büyüyen ülke olmuştur. Polonya'nın başlıca ticaret ortakları AB ülkeleridir. AB ayrıca dış yardımların da kaynağı olarak görülmektedir.

Polonya'nın AB üyeliği ve ekonomisi açısından bir başka konu olan serbest dolaşıma da kısaca değinmekte yarar görmekteyiz. AB'nin çekirdek ülkeleri, Doğu Avrupa ülkelerinin Birlik'e katılmalarıyla serbest dolaşım hakkını kazanmalarından çekinmişlerdir. Ülkelerine göçmen ve dolayısıyla ucuz iş gücü akını olacağını düşünen özellikle Fransa ve Almanya gibi ülkeler serbest dolaşıma kısıtlama getirmişlerdir. Orta ve Doğu Avrupa'dan gelecek ucuz işgücünü sembolize eden "Polonyalı musluk tamircisi" figürü Fransa'da 2005 yılında AB Anayasası referandumu sırasında gündeme gelmişti. Bu ucuz göçmen işgücünün, ülkedeki Fransız işçilerin ekonomik refahlarının düşüreceğinden korkuluyordu. Bu korkunun, Fransa'da referandumda Anayasa'nın reddedilmesinde etkisi olmuştur.

2004'deki genişlemede AB'ye katılan ülkelerden gelecek işçileri sadece İngiltere, İsveç ve İrlanda sınırlamaya gitmeksizin kabul etmişlerdi. İtalya, Finlandiya, Yunanistan, İspanya, ve Portekiz yeni üyelere getirdikleri serbest dolaşım sınırlandırmalarını 2006'da, Lüksemburg ve Hollanda 2007'de, Fransa 2008'de, Danimarka ve Belçika ise 2009'da kaldırmışlardır. Buna rağmen Almanya ve Avusturya Mayıs 2009'da söz konusu ülkelerden gelebilecek işçilere 2011 Mayıs ayına kadar kısıtlama getirme kararı almışlardır. Ancak bu tarihten itibaren

Polonya'dan Batı'ya özellikle de Almanya'ya çalışmak için çok sayıda kişinin gideceği tahmin edilmektedir.

Rakamlara bakıldığında ise sadece Polonyalı değil, tüm Orta ve Doğu Avrupalı işçilerin en fazla İngiltere'yi tercih ettikleri görülmektedir. İngiltere, 2004'ü takip eden birkaç yıl içinde bölgeden 500 binden fazla göçmen işçi kabul etmiştir ve bunların da yarısından fazlası Polonyalıdır. Ancak İngiltere'ye giden Polonyalıların bir kısmı son yıllarda global ekonomik kriz nedeniyle Polonya'ya geri dönmeye başlamışlardır. Polonya'nın ekonomik krizden diğer ülkelere göre daha az etkilenmesi ve ekonomisindeki büyüme rakamlarının yüksekliği dikkate alındığında halkın ülkesine geri dönmek istemesi anlaşılabilmektedir.

3.3. Atlantikçilik

Atlantik denildiği zaman Batı dünyası anlaşılmakta ve Atlantik okyanusunun kıyısındaki ülkeler akla gelmektedir. Atlas Okyanusunun kuzeyine Kuzey Atlantik denilmektedir. Atlantik'in iki yakasından biri, batısındaki ABD ile Kanada, diğeri ise doğusunda kalan Avrupa'dır. Atlantikçilik söyleminde ise tüm bu coğrafyanın güvenliğinde ABD'nin lider olması kastedilmektedir. Yani sadece ABD ve Kanada için değil, tüm Batı dünyası için, güvenlik unsurunu ABD liderliği ve NATO çerçevesinde düşünmektir. Atlantikçilik Soğuk Savaş döneminde gözde bir söylemdi. Bugün de değişen güvenlik yapılanmaları ve tehdit algılamaları göz önünde bulundurulduğunda ABD öncülüğünde NATO'yu işaret etmektedir.

Soğuk Savaş sırasında dünyanın iki bloğa bölünmesi ve diğer ülkelerin de ABD ve Sovyetler Birliği etrafında kümelenmeleri Batı toplumlarında zaman zaman tepkilere neden olmuştur. Bu da Atlantikçiliğe karşın Avrupacılığın gelişmesine olanak sağlamıştır. Örneğin Soğuk Savaş sırasında ilk kez Avrupacılık tartışmalarının net bir şekilde gündeme gelmesi 1959–69 yılları arasında Fransa Cumhurbaşkanı olan De Gaulle ile olmuştur. De Gaulle dış politika olarak Avrupacı bir çizgiyi benimsemiş ve ABD-Sovyetler Birliği bloklaşmasında bütünleşmiş Avrupa fikrini savunmuştur.

Fransız dış politikasının ana amacını ulusal bağımsızlığın korunması olarak belirleyen De Gaulle iki süper gücün lider oldukları blok düzenine karşılık Almanya-Fransa arasındaki bağların güçlendirilerek Avrupa'nın ön plana çıkartılmasına çalışmıştır. 1966'da Fransa, bu politikalar bağlamında Fransa'nın bağımsız bir savunma politikasına sahip olması gerektiğini öne sürerek, NATO ve Batı Bloğu içinde yer almaya devam etmiş fakat NATO'nun askeri kanadından çekilmiştir. Ancak son dönemde Fransa NATO'nun askeri kanada dönüş kararı almıştır. Bu da ABD'den bağımsız bir Avrupa güvenliğinin şu an için pek mümkün olmadığını göstermekte ve Atlantikçi eğilimleri güçlendirmektedir.

Burada Atlantik ittifakı açısından İngiltere'nin özel konumuna da kısaca vurgu yapmak istemekteyiz. Kuzey Atlantik'in iki yakası olan Kuzey Amerika ve Avrupa arasında yer alan İngiltere siyasi, askeri ve ekonomik olarak ABD'ye daha yakın bir duruş sergilemektedir. ABD ile içinde bulunduğu özel ilişki biçiminden dolayı İngiltere, AB içinde "Truva Atı" olarak nitelendirilmektedir. Bunda, ABD ile olan tarihsel bağlantılarının da rolü vardır. İngiltere bugün, ABD'nin en önemli müttefiki ve stratejik ortağıdır. Bu durum Soğuk Savaş sırasında da böyleydi. Soğuk Savaş'ta ABD nükleer teknolojiyi sadece İngiltere'ye vermiştir. Soğuk Savaş'tan sonra da İngiltere-ABD ortaklığı sıkı bir şekilde devam etmiştir. Komünist rejimlerin yıkılmasının ardından sahneye bağımsız devletler olarak çıkan Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri (özellikle de Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti) de ABD'ye oldukça yakın duruş sergilemişlerdir. Güvenlik konularında bu devletlerin ABD ile birlikte hareket etmeleri AB içinde İngiltere'nin yanında ABD tarafında olan ülkelerin sayısını artırmıştır. Özellikle de Polonya'nın Amerikancılığı çoğu zaman AB içinde de tepkilere neden olmuştur. Polonya'nın da İngiltere gibi, AB içinde Amerika'nın "Truva atı" olarak nitelendirildiğini görmekteyiz.

3.3.1. Polonya'nın Atlantikçilik Algılaması

Polonya'nın Atlantikçiliğinin altında yatan sebeplerde Rusya ve Almanya faktörleri önemli yer işgal etmektedir. Tarihi boyunca bu iki güç tarafından sürekli işgale

maruz kalan Polonya'nın güvenlik-tehdit algılamasında ilk sıralarda halen Rusya ve Almanya'nın yer aldığını söyleyebiliriz. Öncelikle ülkenin doğusundaki tehdit olan Rusya'ya değinelim. Tarihsel olarak baktığımızda Rusya tehdidi ve Rus karşıtlığı 1918'de Polonya'nın bağımsızlığını ilan eden Piłsudski'nin jeopolitik açılımlarında temel nokta olmuştur. Soğuk Savaş boyunca yaklaşık kırk beş yıl ülkede hüküm süren komünizm deneyimine karşı oluşan negatif düşünceler, tarihten gelen kötü anılarla birleşince Rusya karşıtlığı daha da büyümüştür. Komünizmin, Polonya toplumunda hiçbir zaman topyekün destek görmemiştir. Komünist rejimin yıkılmasının hemen ardından Polonya'nın yüzünü Batıya dönmesi ise, Almanya'nın Polonya tarihindeki ve hafızalardaki kötü konumunu hatırlatmıştır. Polonya güvenlik alanında bu kez Atlantik'e yönelmiş ve Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin Avrupa'daki en önde gelen ortaklarından olma amacı gütmüştür. Irak'a asker göndermek, ABD'nin füze savunma sistemine destek vermek gibi adımlar atarak da bu yolda kararlı olduğunu göstermiştir. Ülke içinde stratejik açıdan ne Almanya'ya, ne de Rusya'ya güvenmeyen Atlantikçilerin ağırlığı da giderek artmıştır.

Bugün Polonya'da gerek iç ve dış politikada gerekse de toplumsal yaşantıda oldukça hızlı bir Amerikanlaşmadan bahsetmek mümkündür. Her ne kadar AB üyeliği sayesinde Almanya ile aynı birlik içinde yer alınsa da geri planda ve politika yapımcılarının bilinçaltılarında Almanya'ya güvenememe durumunun halen devam ettiği söylenebilir. Bu açıdan bakıldığında Polonya, güvenceyi uzaktaki güçte aramak mantığı ile ABD'ye yakınlaşmıştır. Atlantikçiliği savunanlar güvenliği ABD'ye havale ederek ve ABD yanında yer alarak, yeni uluslararası düzende Polonya'nın dış siyasal konumunu güçlendirmeye çalışmaktadırlar.

Polonya açısından bugün Atlantikçilik, -Atlantikçiliğin kendi anlamından bağımsız olarak- ABD yanında yer almak demektir. NATO üyeliği ise bunun kurumsal zeminini temsil etmektedir. Polonya açısından NATO demek, Atlantik bölgesinin güvenliğini ABD liderliğinde düşünmek demektir. Polonya'da bazı yayınlarda NATO ile AB karşılaştırması yapılırken veya Polonya dış politikasındaki yönelimlerden bahsedilirken, "Washington" ve "Brüksel" şehir isimleri

kullanılmaktadır.⁴⁷ Brüksel hem NATO'nun hem de AB'nin merkezi olmasına rağmen, Brüksel'e karşılık Washington'un kullanılmasından, asıl kastedilenin NATO değil ABD olduğu anlaşılabilir. Olaf Osica da, "Coğrafi yakınlığa rağmen Varşova'nın Avrupa ülkelerinin başkentlerine olan siyasal mesafenin, Washington ile Varşova arasındaki mesafeden çok daha fazla"⁴⁸ olduğunu söyleyerek bunu pekiştirmektedir. 1989 sonrasında Polonya'da ABD'nin müttefiki olma isteğinin ön planda yer aldığını görmekteyiz. Afganistan ve Irak müdahalelerinde olduğu gibi Polonya, kolektif güvenlik önlemleri yerine güç kullanımını yeğleyebilmekte ve ABD'nin yanında yer alma yönünde siyasi irade ortaya koymaktadır.

Polonya'nın ilk olarak 1991'deki Körfez Savaşı sırasında ABD'ye ve Saddam karşıtı koalisyonu destek vermesi ve daha da önemlisi 2000'lerde Kosova, Afganistan ve Irak müdahalelerinde aktif olarak ABD'nin yanında yer almasında Atlantikçi ve ABD yanlısı söylem ve politikaların ağır bastığını görmekteyiz. Irak'taki Polonya askeri varlığı ABD ve İngiltere'den sonra üçüncü sıradaydı. Almanya ve Fransa gibi Avrupa Birliği'nin eski ve köklü ülkeleri, ABD'nin Irak'ta yürüttüğü savaşa karşı çıkarılarken, verdiği güçlü destekle Polonya, hem dikkat çekmiş, hem de bu ülkelerin büyük tepkisiyle karşılaşmıştır.

Polonya'nın Atlantikçilik anlayışında, Avrupa'nın güvenliğini garanti edebilecek tek etkin gücün ABD olduğu ve bölgede ABD liderliğinde bir güvenlik yapılanması geliştirilmesine ihtiyaç duyulduğu vurguları söz konusudur. 21 Ocak 2005'de Dışişleri Bakanı Adam Daniel Rotfeld'in mecliste sunduğu Polonya dış politikası üzerine hükümet bilgilendirmesinde ABD ilişkileriyle ilgili şu ifadeler yer vermiştir: "Polonya'nın ABD gözündeki prestiji bugün her zamankinden daha yüksektir. Bu prestij bizim için paha biçilemez değerdedir ve özellikle AB'ye girişimizden bu yana önem kazanmıştır. Yıllar süren çabalarına rağmen bunu başaramayan ülkeler vardır. Biz, ABD'nin gözündeki pozisyonumuzu lobi faaliyetleriyle kazanmadık. ABD ile ilişkilerimiz, dış politikada önem sıralamamızda

⁴⁷ Örneğin; Dariusz Milczarek, "Between Washington and Brussels – Potential Development of Polish Foreign and Security Policy", **Yearbook of Polish European Studies**, Volume 9/2005, pp.9-29.

⁴⁸ Olaf Osica, "Lekcja Polityki: Polska Wobec Konfliktu Wokół Iraku", **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej** 2003, Warszawa, Zarząd Obsługi MSZ, 2003, p.419.

en öncelikli konudur. Zira, Polonya'ya güvenlik garantisi sunabilecek tek güç ABD'dir. Bu faktör ülkemize yönelik herhangi büyük bir tehdidin söz konusu olmadığı mevcut durumda dahi göz ardı edilmemelidir.”⁴⁹ Polonya'da önemli dış politika uzmanlarından olan Roman Kuźniar ise, “Polonya'nın NATO ve AB üyesi olduğunu hatırlatarak, bu yapılanmalar haricinde neden ayrıca tek taraflı güvenlik garantisine ihtiyaç duyduğunu sorgulamaktadır. Buna odaklanmanın Polonya güvenliğini ve güvenlik stratejisini ABD'ye bağımlı hale getirmektedir yorumunu yapmaktadır. Avrupalıların da savunduğu üzere, ABD'nin Avrupa ülkelerine ancak kendisi de tehlike altında olması durumunda (her iki dünya savaşında görüldüğü üzere) yardım ettiğini eklemektedir. Prestijin elbette önemli olduğunu ancak hangi durumlarda kazanıldığına bakmak gerektiğini söyleyen Kuźniar, mevcut durumda prestijin sadece Washington hatta Beyaz Saray ile sınırlı olduğunu ilave etmektedir. Washington'daki söz konusu prestij Polonya'nın kendi coğrafyasındaki önemli ülkelerle (özellikle Almanya, Fransa ve Rusya ile) ilişkilerinin iyi olmasına katkı sağlamamış, tersine bozulmasına sebep olmuştur.”⁵⁰ Polonya'nın Avrupa'ya ve Rusya'ya güvenmemesi ve çok taraflı ittifakların dışında ayrıca tek taraflı güvenlik garantileri araması ve bu bağlamda uzaktaki süper güç ABD'ye yakınlaşmasında, tarihsel süreçte oluşmuş güvenlik kültürünün de etkisi vardır. Şimdi bu konuyu biraz detaylandıralım.

3.3.1.1. Güvenlik Kültürü

Polonya'nın bugünkü dış ve güvenlik politikasının şekillenmesinde en etkili faktörlerden biri güvenlik kültürüdür. Polonya'nın tarihsel deneyimleri, jeopolitik konumunu, ulusal kimliğini ve egemenlik ilişkilerini de içine dahil edebileceğimiz güvenlik kültürü meselesini ayrıntılandıralım. Güvenlik kaygıları, toprak bütünlüğü, ulusun egemenliği ve 2. Dünya Savaşı'nın kötü sonuçları Polonya'nın güvenlik kültürünü belirleyen temel ilkelere. Varşova'nın bu günkü dış politika

⁴⁹ “Informacja Rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2005 Roku przedstawiona przez Ministra Spraw Zagranicznych RP prof. Adama Daniela Rotfelda na posiedzeniu Sejmu 21 stycznia 2005 roku”, **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2006**, Warszawa, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2006, p.20.

⁵⁰ Roman Kuźniar, **Droga do Wolności...**, p.298.

açılımlarında, tarih sahnesine çıkma, kaybolma ve yeniden ortaya çıkma şeklinde yaşadığı tarihsel süreç ve bunun sonuçları etkilidir. Bu süreç Polonya'nın egemenlik, devlet, güvenlik anlayışlarını şekillendirmiş ve neticede Soğuk Savaş sonrası dönemde dış ve güvenlik politikasını ağırlıklı olarak belirleyen Atlantikçi güvenlik kültürünün oluşmasına sebep olmuştur. Söz konusu güvenlik kültürü 1990'lar boyunca Polonya'nın Avrupa'ya dönüş politikasını yönlendirmiş, AB ve NATO üyelikleri ile Kosova ve Irak gibi önemli güvenlik konularında Polonya'nın stratejilerini etkilemiştir⁵¹

Polonya'nın güvenlik kültürünün en önemli unsuru olan Almanya ve Rusya arasında sıkışıp kalması ve buradan kaynaklı ikilem, Piłsudski ve Dmowski'nin ilk bölümde kısaca değindiğimiz yaklaşım farklılıklarında da mevcuttu. Bu yaklaşım farklılıkları Polonya'daki siyasal elitleri ve politika yapımcılarını bugün de etkilemektedir. Piłsudski'nin Rusya, Dmowski'nin ise Almanya'yı tehdit olarak algılamaları ve bu çerçevede geliştirdikleri güvenlik açılımları her ne kadar 1989 sonrası Polonya'nın Atlantikçilik-Avrupacılık ikileminin ana unsurları değil gibi görünse de, bu ikilemin tarafları olan Atlantikçiler ve Avrupalılar, Rusya ve Almanya tehdit algılamalarından beslenmektedirler. Rusya'ya karşı Avrupa'ya yönelmeyi savunan Avrupalılar, Piłsudski'yi temel almaktadırlar. Günümüz Polonya siyasetine baktığımız zaman da örneğin; Avrupalılara şüpheyle bakan PiS ve Avrupalı bir parti olan PO, birçok konuda farklı görüşlere sahip olmalarına rağmen Piłsudski'yi referans almak konusunda hemfikirler. PO lideri Donald Tusk da PiS lideri Lech Kaczyński de Piłsudski'den etkilendiklerini dile getirmişlerdir.⁵² Ancak PiS içinde Dmowski'nin düşüncelerini benimseyen politikacılar da vardır.

Tarihe baktığımızda 2. Dünya Savaşı'nda 6 milyondan fazla Polonyalının ölümü ve ülkenin doğudan ve batıdan uğradığı işgallerle yerle bir olması Polonya'da bir yandan Rusya'ya karşı düşmanlığı körüklemiş, diğer yandan da Batı'ya karşı güvensizliği beraberinde getirmiştir. 1939'daki işgalde Polonya güçlerinin yenilgisi

⁵¹ Kerry Longhurst, Marcin Zaborowski, **a.g.e**, pp.2-5.

⁵² "Tusk: nie chcę żadnej rewolucji", **Gazeta Wyborcza**, 20.09.2005 ve "Prezydent swojego brata", **Gazeta Wyborcza**, 19.10.2005.

ve 1944 Varşova Direnişi'nin başarısızlığı ülkenin kendini savunma yeteneğinin olmadığına yönelik kötümser bir bakış açısının oluşmasına neden olmuştur. İkinci olarak Batı Avrupa'nın izlediği "Yatıştırma Politikası" ve İngiltere ile Fransa'nın Polonya'yı 1939'da yalnız bırakmaları, Batı Avrupalılar'ın kıtanın güvenlik ve istikrarını koruma yeteneğine karşı şüpheyile bakılmasına yol açmıştır. Ayrıca, Yalta'da Batılı büyük güçlerin Orta ve Doğu Avrupa'yı Sovyet kontrolüne bırakmaları ve doğrudan kendi ulusal çıkarını ilgilendiren kararlarda Polonya'yı dışlamaları da Polonya'nın 2. Dünya Savaşı'ndan çıkardığı derslerin en önemlileridir. Polonya'nın Atlantikçiliğinin kökleri de burada yatar.⁵³ Savaştan sonra ülkede yaklaşık 45 yıl sürecek olan komünist idare tüm bu duyguların derinleşmesine ve Polonya'daki muhalefetin Atlantikçiliğe yönelmesine sebep olmuştur. Aslında Yalta'da kararlar alınırken İngiltere'nin yanında ABD de vardı. Bu sebeple neden ABD'ye karşı düşmanca bir tutum gelişmedi sorusu sorulabilir. Bunda Polonya'ya Alman saldırısına karşı güvenceyi esasen İngiltere ve Fransa'nın vermiş olması ve Yatıştırma Politikası'nın da ABD ile bir ilgisinin olmaması etkilidir. Ayrıca Atlantikçiler Sovyetler Birliği karşısında durabilecek ve Almanya'yı dizginleyebilecek tek gücün ABD olduğunu düşünmekteydiler.

Yalta'da büyük güçlerin Orta ve Doğu Avrupa'yı etki alanlarına bölmeleri ve bölge ülkelerinin doğrudan kendilerini ilgilendiren kararlara hiçbir şekilde dahil edilmemeleri, bölge ülkelerinde önemli bir güven sorunu yaratmıştır. Polonya'sız Polonya ile ilgili kararların alınmasına ve Yalta tarzı düzenlemelere tepki anlamındaki "No to another Yalta!" (Bir başka Yalta'ya Hayır!) ve "Nothing about us without us!" (*Nic o nas bez nas* – Biz olmadan bizimle ilgili hiçbir şey!) söylemleri gündemdeydi. (Bu bakış açısı 1989 sonrasında da etkili olmuştur.)

Komünizm dönemine baktığımız zaman, komünistlerin Batı'nın Polonya'yı savaş sırasında yalnız bırakmasından hareket ederek, Polonya'nın Sovyetler Birliği'nden başka seçeneğinin zaten olmadığını ve Sovyetler'in Polonya'ya özgürlük sağladığını

⁵³ Kerry Longhurst, Marcin Zaborowski, **a.g.e.**, pp.11-12.

savunmaktaydılar.⁵⁴ Polonya’da Almanya karşısında Rusya ile işbirliğini savunan Dmowski’nin görüşlerinden etkilenen komünistler, savaş sonrasında ülkenin homojen etnik yapıda olmasını bir fırsat gibi algılamışlardır. Komünistlerin Almanya karşısı Rusya yanlısı görüşlerine karşılık, Katolik Kilisesi toplumun muhalif kesimlerini desteklemiştir. Katolik Kilisesi’nin Almanya’ya karşı tavrında Almanya’da Katolik nüfusun varlığı da etkili olmuştur.

Komünizme karşı muhalefet edenler ise daha ziyade Piłsudski’yi referans almışlardır. Polonya’nın bağımsızlığına karşı asıl tehdidin Rusya’dan geldiği tezi üzerine kurulu olan bu düşünceyi çıkış noktası olarak benimsemek, aslında savaş sonrası Polonya ve Avrupa jeopolitiği düşünüldüğünde Polonya’daki muhalefet açısından son derece anlamlıydı. 1970 sonrasında Batı Almanya’nın Polonya sınırını tanıdığı da göz önüne alınırsa, batıdan gelebilecek tehdit algılamasının zayıfladığı söylenebilir.

3.3.1.2. Siyasal Partiler ve Atlantikçilik

“Bugün Polonya siyasetinde ana partiler diyebileceğimiz PO, PiS, PSL, UW, SLD, SdPl ABD’yi Polonya’nın güvenlik garantisi olarak görmektedirler ve Polonya dış politikasındaki Atlantikçi yönelim konusunda hemfikirdiler. LPR ve Samoobrona gibi küçük ve aşırı sağcı partiler ise hükümeti ve siyasette rol oynayan büyük partileri Batı’nın kölesi gibi davranmakla suçlamakla birlikte, ABD’yi Polonya’nın bir numaralı düşmanı olarak da görmemektedirler.”⁵⁵ Polonya siyasetinde rol oynayan siyasetçiler ve ana siyasal partiler arasında Polonya’nın güvenliği için ABD ile bağların güçlendirilmesi konusunda fikir birlikteliğinin olduğu söylenebilir. Bu anlamda 1989 sonrası ister sağdan, ister soldan olsun birçok büyük partide Atlantikçi yönelim oldukça kuvvetli olmuştur.

⁵⁴ A.e.

⁵⁵ Krzysztof Iszkowski, “Stosunki polsko-amerykańskie w poglądach polskich partii politycznych”, **Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych**, Ed. Lena Kolarskia-Bobińska, Jacek Kucharczyk i Piotr Maciej Kaczyński, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2005, p.86.

Polonya'nın AB üyeliğine sıcak bakmayan, Almanya karşıtı ve Euro-septik görüşlere sahip siyasal partilerin, Dmowski'nin düşüncelerine yakın oldukları söylenebilir. Buradan hareketle de Almanya'nın hakim olduğu AB'yi dengeleyecek güç olarak ABD ile ilişki geliştirme yolunu izlemeleri beklenebilir. Nitekim bazıları ABD ile stratejik ilişkide olmayı savunmuşlardır. Ancak aşırı sağın son dönemde popüler partilerinden olan LPR, Polonya dış politikasında Avrupacılığa olduğu kadar Atlantikçiliğe de karşı gelmiştir. ABD'nin çok etnikli toplumsal yapısı ve bazı kesimlerce 'İsrail yandaşı'⁵⁶ olarak görülmesi de, Polonya aşırı sağında ABD karşıtı eğilimlerde öne çıkan söylemlerdir.

1989 sonrası önde olan partilerin Atlantikçiliğe karşı tutumlarına kısaca değinelim. Koyu sağ muhafazakar ve Katolikliği öne çıkartan bir parti olan ZChN (Hristiyan Ulusal Birliği) 1993 seçimlerinden önce açıkladığı programında AB'ye karşıt duruşunu sürdürürken, Atlantikçilikle ilgili şu vurgulara yer vermektedir: "Bağımsız bir dış politika izleyebilmemizin yolu ABD ile doğrudan ilişki geliştirmemizden geçmektedir. ABD, Avrupa kıtasında istikrar ve güvenliğin sağlanmasında garantör güçtür. Dolayısıyla Batı Avrupa ile ilişkilerimizde de bağımsızlığımızı koruyabilmemiz açısından ABD ile ilişkilerimizi ilerletmemiz önem taşımaktadır."⁵⁷ Polonya dış politikasında Avrupacılık karşıtlarının büyük kısmının ABD'ye yönelmelerinin altında yatan en önemli sebeplerden biri budur: Avrupa kıtasında ABD'nin garantör güç olarak görülmesi ve Avrupa ülkelerine karşı Polonya'nın bağımsızlığının ancak ABD ile sağlanabilecek olduğu düşüncesi.

1990'lar ve 2000'lerde Polonya siyasetinde yer alan büyük partilerin çoğu ABD ile yakın işbirliğinden yana olmuşlardır. Bu tutumun temelinde ise ABD'yi Polonya'nın güvenlik garantisi olarak arkalarında hissetme isteği vardır. Bu partiler Atlantikçi tavır sergiledikleri oranda Polonya'nın Irak savaşına katılımı ve Amerikan füze savunma sisteminde yer almasına da destek vermişlerdir. Siyasal partilerin Atlantikçilik karşıtı tutumlarını incelerken bu iki konu ön plana çıkmaktadır.

⁵⁶ Kerry Longhurst, Marcin Zaborowski, *a.g.e.*, p.19.

⁵⁷ "Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe", *Biuletyn Wyborczy*, 1993, aktaran: Inka Słodkowska (Ed.), *Wybory 1993: Partie i ich Programy*, pp.38-51.

Atlantikçiliği savunan partiler hemen her şartta ABD'nin yanında yer alınması gerektiğini düşünürlerken, Polonya'nın Irak'a asker göndermesine ve topraklarını Amerikan askeri varlığına açmasına da evet demişlerdir. Daha radikal grupta yer alan partiler veya Atlantikçilik karşıtları ise bu konularda ABD'den bağımsız politika izlenmesi gerektiğini öne sürmüşlerdir.

SLD'nin 1999 yılında gerçekleştirdiği ilk parti kongresinde kabul edilen manifestoda çatışmaların barışçıl yoldan, siyasi önlemlerle çözümüne ve BM ile AGİT'in önemi vurgu yapılmıştır. Bu kuruluşların ulusları birleştirici ve çatışmaları önleyici rolü üzerinde durulmuştur. NATO ile ilgili olarak da Polonya ordusunu NATO standartlarına uygun haline getirmenin gerekliliği vurgulanmıştır. Bunun yanında ittifak üyesi ülkelerle ilişki geliştirmenin, söz konusu ülkelerin askeri ekipmanları için Polonya'nın pazar olacağı anlamına gelmediğinin de altı çizilmiştir.⁵⁸ Bu ifadeler bir yana; SLD lideri Leszek Miller'in 2001–2004 arasında başbakan olduğu hükümet döneminde ABD ile F–16 teslim sözleşmesi ve Off-set Anlaşması imzalanmıştır. (Bu konuya son bölümde daha detaylı değinilecektir.) ABD'nin Irak'ta yürüttüğü operasyonu desteklemek amacıyla Irak'a asker gönderilmesi kararı da yine Leszek Miller ve SLD kökenli cumhurbaşkanı Aleksander Kwaśniewski döneminde alınmıştır. Ancak bu kararlara rağmen bazı SLD üyeleri George W. Bush yönetimine karşı mesafeli duruşlarını ve Amerikan Demokratlarının kampanyalarına olan desteklerini dile getirmişlerdir. Örneğin 2004'de SLD'nin Avrupa parlamentosundaki milletvekilleri ABD'nin transatlantik uçak yolcularının bilgilerine erişimine karşı oy kullanmışlardır.⁵⁹

Merkez sağda yer alan PiS, PO ve UW, Polonya dış politikasının ABD yönelimi ile ilgili benzer görüşlere sahip partilerdir. Bu partiler ABD ile stratejik işbirliği ve ortaklık geliştirmenin Polonya dış politikası açısından iyi bir yatırım olacağını ve ABD'nin gereken yer ve durumlarda da Polonya'ya yardım edeceğini

⁵⁸ “Program Wyborczy Koalicji SLD i UP 2001: Nowy wiek-nowy Sojusz Lewicy Demokratycznej, Socjaldemokratyczny program dla polski”, **Manifest programowy- I. Kongres SLD**, Warszawa, 18-19 Grudnia 1999, (Çevrimiçi), http://www.sld.org.pl/program/p-r-m-a-406/manifest_programowy_i_kongres.htm , 3 Ocak 2011.

⁵⁹Krzysztof Iszkowski, a.g.e., p.93.

düşünmektedirler. Irak’a asker gönderilmesinden, F-16 Anlaşması ve füze savunma sisteminin desteklenmesine kadar, Polonya’nın ABD’nin yanında yer aldığı her olayın Polonya lehine geri dönüşünün olacağına inanmaktadırlar. Bu partiler Avrupa’nın kendi güvenlik yapılanmalarını oluşturmalarını desteklemekle birlikte, esas olarak ABD’nin Avrupa kıtasındaki varlığını güvenlik açısından önemli görmektedirler. Yani ‘Atlantik coğrafyasını ABD liderliğinde düşünme’nin vurgulandığı Atlantikçi düşünceye yakındırlar. Ancak bu, AB içerisinde ortak bir güvenlik politikasını geliştirilmesine engel değildir. Sadece ABD’nin bu yapılanmaların dışında tutulamayacağı anlamına gelmektedir. Son yıllarda Polonya siyasetinde en büyük iki parti olan PO ve PiS Atlantikçilik açısından değerlendirildiklerinde, PO’nun söylemlerinin (PiS’e kıyasla) Avrupacılığı da içerdiğini ve Avrupacılık ile Atlantikçilik arasında denge kurmaya çalıştığını görmekteyiz. PO, Avrupa’yı ABD’den bağımsız düşünmemektedir. Özellikle de güvenlik alanında durum böyledir. AB’nin ortak güvenlik ve savunma politikasına ve dış politika alanındaki açılımlarına Polonya’nın desteğinin, ancak ABD ile olan ilişkileri zedelenmeyecek şekilde sürmesinden yanadır.

PiS’in Avrupa bütünleşmesine şüpheci bakışı ve Atlantikçi yönelimleri özellikle 2004 Polonya’nın AB üyeliği sonrası dış politika çıktılarının şekillenmesinde etkili olmuştur. PiS’in, 2001 seçim programında “Polonya dış politikasının en temel dayanağının NATO üyeliği ve NATO içinde ABD ile yakın ittifak ilişkisi kurmak olduğu”⁶⁰ belirtilmişti. 2005’de iktidara gelen ve iki yıl ülkeyi yöneten Jarosław Kaczyński ve 2005–2010 arasında cumhurbaşkanı olan ikiz kardeşi Lech Kaczyński, bu dönemde Polonya iç ve dış siyasetinde ABD yanlısı duruşları ile öne çıkmışlardır. Parti, ABD’yi, Atlantik güvenliğinde –ki Avrupa kıtası da buna dahildir- AB’nin önünde düşünmek gerektiğini savunmaktadır. Polonya’nın ABD ile stratejik işbirliği geliştirmesinin ve ABD’yi arkasında hissetmesinin, AB içinde de Polonya’ya güvence teşkil edeceğini düşünmektedir. PiS, Polonya topraklarında Amerikan askeri varlığının bulunmasına ve bu anlamda ABD’nin füze savunma sisteminin Polonya ayağına büyük önem vermiştir. Jarosław Kaczyński, meclisteki konuşmasında

⁶⁰ “Prawo i Sprawiedliwość: Program Prawa i Pprawiedliwości”..., pp.89-125.

“Amerikan askeri varlığının Polonya’nın Avrupa’daki pozisyonu ve bağımsızlığı için bir güvenlik garantisi olarak gördüklerini”⁶¹ açıklamıştır. Polonya ulusal değer ve çıkarlarına atıf yapan muhafazakar PiS’in bu derece Amerikancı tavrı kendi içinde oldukça önemli bir çelişkiyi de barındırmaktaydı. PiS, ABD ile Polonya ulusal çıkarlarının her zaman ve yerde örtüşmeyebileceğini göz ardı etmiş gibi görünmektedir.

Radikal sağda yer alan Samoobrona partisi ise AB üyeliğine olduğu kadar ABD ile çok yakın ilişki geliştirilmesine de karşı çıkmıştır. Polonya’nın Irak Savaşı’na katılmasına da sert bir şekilde muhalefet etmiştir. Bu türden davranışların Polonya’yı Amerikan çıkarlarına hizmet eder pozisyona getirdiğini ve Batılı güçlerin Polonya’nın potansiyelinden faydalanmaya çalıştıklarını öne sürmüştür. LPR de Polonya’nın Irak Savaşı’na katılmasına karşı çıkmış ve Polonyalı askerlerin bir an önce Irak’tan geri çekilmesini istemiştir. Bu noktada Papa II. John Paul’un askeri güç kullanılmasına karşı duruşunu referans almıştır. LPR ayrıca, ABD ile yapılan F-16 Anlaşması’nı da olumlu karşılamamıştır.

3.3.1.3. ABD ve Diaspora Faktörleri

Tarihsel sürece baktığımızda Polonya-ABD ilişkileri, başka hiçbir dönemde 1989 sonrası dönemdeki kadar gelişme imkanı bulamamıştır. Yaklaşık yarım asır, rejim olarak komünizmi benimsemek ve ABD’nin düşmanı Sovyet Bloğu’nda yer almak durumunda olan Polonya halkı için, tersine ABD, fırsatlar, özgürlükler ülkesi ve yeryüzünün cenneti olma imajına sahipti. Polonyalılar arasında “Amerikan Efsanesi ve Miti” oldukça kuvvetli olmuştur. Aslında komünist rejimin yürüttüğü anti-Amerikancı propagandalar bir anlamda ters tepmiş ve bu, Amerikan Miti’nin daha da güçlenmesine yol açmıştır. Zira ABD, Sovyet amaçlarına karşı duruyordu ve onu yenebilecek güçteydi. Diğer yandan Sovyetler Birliği’nin çöküşe gittiği süreçte Polonya, ABD için de önemli bir ülke haline gelmiştir. Bunda Polonya kökenli

⁶¹ **Sprawozdanie Stenograficzne z 67 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, 10.Sprawozdanie, 21.01.2004, Warszawa, 2004.**

Zbigniew Brzeziński'nin de etkisi olmuştur. Ayrıca 1980'lerin başlarında Polonya'da yaşanan gelişmeler (Dayanışma Hareketi) ABD'nin, komünist rejimlerin çözümlerinde Polonya'nın önemli olduğunu düşünmesine yol açmıştır.⁶² Kadife Devrimler sürecini yakından izleyen ABD'ye 1990'ların başlarında Polonya yönetimi tarafından birçok ziyaret gerçekleştirilmiş, taraflar arasında mali yardım ve Polonya'nın borçlarının azaltılması konuları görüşülmüştür. ABD'nin Polonya'da 1980'lerde komünist rejime karşı muhalefetin gelişmesine verdiği destek, komünizm sonrası yeni dönemin şekillenmesinde de ABD etkisinin üst sıralara yerleşmesini sağlamıştır. Bu dönemden sonra Dayanışma'nın lideri olan Lech Wałęsa da sıkı bir Atlantikçilik yanlısı ve destekleyicisidir. Post komünist dönemde Dayanışmacıların ülke siyasetine damga vurdukları düşünüldüğünde, Atlantik yanlısı olmaları daha da önem kazanmaktadır. 1990'lar itibariyle ülke iç ve dış siyasetinde Atlantikçiliğin nasıl bu kadar hızlı yerleştiği ve ülkenin toplumsal yapısında Amerikancılığın kazandığı derinlik, bu süreçler bilindiğinde daha net anlaşılmaktadır. Toplumda müzikten, kültüre, mimariden sinemaya kadar birçok alanda hızlı bir Amerikanlaşma söz konusudur.⁶³ Bu eğilim özellikle gençler arasında daha fazladır. Komünizmin yıkılmasıyla yeni dünyaya açılan kapılar, genç nüfusu cezbetmektedir. Polonya sineması önceleri dünya çapında önemli yapımlar ortaya koymuştur. Ancak bu dönemde büyük alışveriş merkezlerinde Hollywood filmlerini izlemeye gidenlerin sayısındaki artış, konuya eleştirel gözle bakanların dikkatini çekmektedir. Üniversitelerde "Neden Amerika'ya ihtiyaç duyuyoruz" isimli dersler okutulmaya başlanmıştır bile. Bir diğer örnek de radyo kanallarıdır. Bugün FM yayını yapan müzik kanalları arasında sadece Lehçe müzik çalınan kanal sayısı son derece azdır. Çoğu kanal ya tamamen, ya da büyük oranda İngilizce popüler kültür ağırlıklı müziklere yer vermektedir. Ayrıca Bush döneminden bu yana Amerikan politikalarına karşı dünya çapında düzenlenen muhalif gösterilere Polonya'da rastlamak da pek mümkün olamamıştır. ABD başkanlarının diğer ülkelere yaptığı ziyaretlerde dikkat çeken protestolar Polonya'da çok cılız kalmaktadır.

⁶² Roman Kuźniar, **Droga do Wolności...**, pp.92-93.

⁶³ Sosyal ve kültürel hayatta Polonya'nın Amerikanlaşmasıyla ilgili bilgi edinmek için şu kaynaktan yararlanılabilir: Cynthia Dominik, **Is Poland Being Americanized?**, Warsaw, Warsaw University, American Studies Center, 1998.

Atlantikçiliği sadece Polonya dış politikası açısından bir siyasal tercih olarak değil, aynı zamanda toplumda sosyo-kültürel bir eğilim olarak ele alan Polonyalı akademisyen Krzysztof Michałek, “ABD tarafından ustaca yürütülen ve Polonya Devleti tarafından desteklenen Amerikan yanlısı politikaların, toplumda (paradoksal bir biçimde Soğuk Savaş sırasında bile iki ülke karşıt bloklarda yer almalarına rağmen) ABD’ye karşı olumlu tutumların gelişmesini sağladığına”⁶⁴ vurgu yapmaktadır. Öyle ki bu türden politikalar karşıt bloklarda yer alınmasına rağmen Soğuk Savaş döneminde dahi yürütülmüştür. ABD’nin Polonya’da komünist rejime karşı muhalefeti desteklemesi ve ABD’de yaşayan Polonya diasporası da bunda etkili olmuştur.

Dünyadaki Polonya diasporasının büyük bir kısmı ABD’de bulunmaktadır. Yaklaşık 10 milyon Polonyalının yaşadığı ABD’de (ABD nüfusunun %3’ünden fazlası), Chicago şehri Varşova’dan sonra dünyadaki ikinci en çok Polonya nüfusunu barındıran şehirdir. Polonya’dan ABD’ye göç, parçalanmalar döneminde belirginleşmiştir. 20. yüzyılın başlarında –rakamlar net olmamakla birlikte- iki-üç milyon Polonyalı’nın ABD’de yaşadığı bilinmektedir. 1. ve 2. Dünya Savaşları, göçü hızlandırmıştır. 2. Dünya Savaşı sırasında göç eden Polonyalılar arasında Yahudiler de vardır. Savaşın ardından kurulan komünist rejimde rejim karşıtlarının bir kısmı da (İngiltere, Almanya gibi Avrupa ülkelerinin yanında) ABD’ye göç etmişlerdir. ABD’deki Polonya diasporasının kimliklerine sıkı sıkıya bağlı oldukları ve Polonya’da yaşayan Polonyalılardan daha fazla Polonyalı ve Katolik olma güdüsüne sahip oldukları söylenebilir.

Komünizm döneminde Polonya’daki rejimle arası gergin olan diasporanın post komünist dönemde Polonya-ABD ilişkilerinin gelişmesinde önemli rol oynadığı vurgulanmalıdır. Özellikle de Polonya’nın NATO üyeliği sürecine destek olmuştur. Üyelik süreci diasporaya Polonya ile olan bağlarını ve Amerikan toplumundaki varlıklarını ortaya koyma fırsatı vermiştir. Özellikle bir diaspora örgütü olan PAC

⁶⁴Krzysztof Michałek, “W poszukiwaniu Nowej Kolchidy - czyli o źródłach proamerykanizmu w Polsce w latach 1918-1989”, **Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych**, Ed. Lena Kolarskia-Bobińska, Jacek Kucharczyk i Piotr Maciej Kaczyński, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2005, p.34.

(*Polish American Congress*) bu süreçte, yerel Polonyalı grupları örgütlemek ve aralarındaki koordinasyonu sağlamak suretiyle lobicilik faaliyetlerinde etkin rol oynamıştır. Ayrıca *American Jewish Committee* (Amerikan Yahudi Komitesi) de Polonya'nın NATO üyeliği sürecine destek vermiştir.⁶⁵ Amerika'daki diğer iki önemli diaspora örgütü de Chicago merkezli *Alliance for Independence* (Bağımsızlık İttifakı) ve *Polish National Alliance* (Polonya Ulusal İttifakı)'dır.

3.3.2. Polonya ve NATO

3.3.2.1. Dış Politikada NATO Önceliği

1989'u takip eden ilk yıllarda güvenlik konusunda tehditler açık olmakla birlikte, hangi tarafta yer alınacağına ilişkin kararlar almaya çalışan devlet adamları ve elitlerin net bir tavır içinde olduklarından ve aralarında tam anlamıyla bir fikir birlikteliğinden söz edilemezdi. Bunda kuşkusuz, geçiş sürecinin henüz ilk yıllarının yaşanıyor olmasının etkisi büyüktür. Avrupacı bir tavır mı izleneceği, yoksa Atlantik düzeyinde güvenlik yapılanmalarına mı dahil olunacağı konusunda yoğun tartışmalar yaşanmıştır.

Geçiş sürecinin ilk yıllarında yaşanan belirsizliğin temelinde bulunan nedenler arasında Varşova Paktı'nın resmi olarak 1 Temmuz 1991'e kadar varlığını sürdürmüş olması ve Sovyet ordusunun 1992'e kadar ülkede kalmış olması da vardır. Ayrıca SSCB yıkılma sürecinde olmasına rağmen Rusya, bölgede önemli bir aktördür. Tüm bunlara NATO'nun yeni sistemde rolünün ne olacağının ilk yıllarda henüz net olmayışı⁶⁶ da eklenince bu belirsizlik anlaşılabilir bir durum olmaktadır. Bunun sonucu olarak ilk yıllardaki hükümetlerin doğrudan ve sadece Atlantikçi politika izledikleri söylenemez. Ancak 1992'den itibaren bu durum değişmeye başlayacak ve ABD'nin Polonya dış politikasındaki yönlendirici rolü artış eğilimi gösterecektir.

⁶⁵ Roman Kuźniar, *Droga do Wolności...*, p.130.

⁶⁶ Kerry Longhurst, Marcin Zaborowski, *a.g.e.*, p.28.

1992'den itibaren ise bahsi geçen tartışmaların yerini, net bir şekilde dış politikada güvenlik konusunda NATO önceliğine bıraktığını görmekteyiz.

Avrupacılığa karşı Atlantikçiliğin yükselişinin nedenleri arasında -özellikle bu yıllarda Almanya ile yaşanan sınır sorunu düşünüldüğünde- ABD'nin Avrupa'da Almanya'yı dizginleyebilecek güç olarak görülmesi de vardır. ABD Avrupa güvenliğinde istikrar sağlayıcı güç olarak görülmeye başlanacaktır. Devam eden süreçte ise bu algılayış Polonya dış ve güvenlik politikasının temel unsurlarından biri haline gelecek ve güvenlikte Atlantikçilerin ağırlığı artacaktır. Zira Soğuk Savaş'ın sona ermesini takiben Avrupa ülkeleri ve kurumsal olarak AB güvenlik politikaları üretilmesinde ve yürütülmesinde zayıf kalacaklardır. AB'nin bir orduya sahip olmaması/olamaması, Avrupa ülkelerinin savunma konusunda yüksek bütçeler ayırmak istememeleri, Bosna, Kosova, Irak örneklerinde görüldüğü üzere Avrupa ülkelerinin ortak, net bir tavır sergileyememiş olmaları ve ABD inisiyatifi olmadan bu sorunların çözülememesi, NATO'nun yeni dönemde de Avrupa güvenliğinde öncelikli konumunun devam etmesini beraberinde getirmiştir.

NATO, Polonya için güvenlik konusunda en birincil güç ve aktördür. Polonya Avrupa'da veya kurumsal olarak AB içinde NATO'ya alternatif oluşturabilecek her türlü yapılanmaya da karşıdır. NATO'yu güvenlik ve savunma konularında ikili ve çok taraflı ilişkilerini geliştirebilme imkanı bulabileceği bir üst şemsiye örgüt olarak değerlendirmektedir. Ayrıca bölgesinde lider konumda yer almak isterken, NATO'nun istikrar, güvenlik ve işbirliğinin garantörü olduğunu düşünmektedir. Sadece kendi bölgesi değil, tüm Avrupa, Atlantik ve dünya için NATO'nun birincil rolünü tartışmak dahi istememektedir. Bunu tüm güvenlik ve strateji belgelerinde, dış politika belgelerinde ve devlet adamlarının resmi açıklamalarında görmek mümkündür. Yapılan konuşmalar, sunumlar, strateji belgeleri hep öncelikle NATO ilişkileriyle başlamaktadır. Sadece AB'ye ilişkin bir açıklama veya belge olmadığı müddetçe ilk sıranın daima NATO'ya ayrıldığını görmek mümkündür.

3.3.2.2. NATO'ya Üyelik Süreci

20 Aralık 1991'de NATO ve dağılan Varşova Paktı üyeleri arasında ilişkileri geliştirmek ve işbirliği oluşturmak amacıyla danışma forumu niteliğindeki KAİK - Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi (*NACC- North Atlantic Cooperation Council*) kurulmuştur. Polonya'da KAİK'e üye olmuştur. KAİK'in askeri ve güvenlik boyutu için ise 1994 yılında BİO - Barış için Ortaklık (*PfP – Partnership for Peace*) oluşturulmuştur. BİO ABD tarafından önerilmiş bir işbirliği programıdır ve Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine NATO'ya üyelik kapısının aralanmasını sağlamıştır. İlk defa 10-11 Ocak 1994'de Brüksel Zirvesi'nde dile getirilen BİO bir anlaşma ile sonuçlandırılmıştır. İçlerinde Polonya'nın da bulunduğu “imzacı devletler NATO'nun siyasi ve askeri organlarının faaliyetlerine, tatbikatlara, ortak planlamaya katılmaya ve Barış Gücü operasyonlarında birlikte çalışmaya davet edilmişlerdir. İttifakın politikası eski Doğu Bloğu ülkelerinin hemen tam üye yapılmamaları ve fakat ittifaktan da dışlanmamaları yönündeydi.”⁶⁷

Eylül 1995'de NATO genişleme sürecinin ilk temel belgesi niteliğindeki “Genişleme Üzerine Çalışma” (*Study on NATO Enlargement*) açıklanmıştır. Genişlemenin “Niçin”i ve “Nasıl”ının tartışıldığı bu belgede ittifaka yeni katılacak ülkelerin yerine getirmesi gereken şartlar da yer almaktadır.⁶⁸ Genişlemenin nedenleri konusunda Soğuk Savaş sonrasında yeni ayrımlar yaratmadan Avrupa-Atlantik bölgesinde güvenliğinin ve istikrarın kuvvetlendirilmesine vurgu yapılmaktaydı. Genişlemenin nasıl olacağı ile ilgili de yeni üyelerin tüm haklardan yararlanabilecekleri, tüm sorumlulukları yüklenebilecekleri ve üye oldukları andan itibaren tüm ilke, kural ve usullerini kabul ve takip edecekleri anlatılmaktaydı. NATO'nun 16 üyesi ve katılmak isteyen ülkeler arasında 1996'da “Individual Dialog” (Bireysel Diyalog) başlatılmıştır. Polonya 8 Şubat 1996'da ittifakın 29 Ocak 1996'da yaptığı diyalog teklifini kabul etmiştir. 7 Mayıs 1996'da Brüksel'de ilki gerçekleştirilen NATO-Polonya bireysel diyalog toplantısı 1 Temmuz, 30 Temmuz ve 10 Ekim 1996 ve son

⁶⁷ Faruk Sönmezoglu (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü...*, s.121.

⁶⁸ “Study on NATO Enlargement”, 3 September 1995, **NATO Resmi Web Sitesi**, (Çevrimiçi) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24733.htm?selectedLocale=en, 10 Aralık 2010.

olarak da 25 Nisan 1997'dekiler izlemiştir. Polonya, Nisan 1996'da 'Study on NATO Enlargement'a istinaden kendi "Bireysel Tartışma Belgesi"ni (*Individual Discussion Paper*) NATO'ya sunan ilk ülke olmuştur. Söz konusu belgede Polonya'nın NATO'ya üyeliğiyle ilgili hazırlıklar, değerlendirmeler ve KAİK ve BİO çerçevesindeki işbirliğine dair görüşler yer almaktaydı.

8 Temmuz 1997'de gerçekleştirilen Madrid Zirvesi'nde Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti ile birlikte NATO'ya tam üyelik için davet edilmişlerdir. 1997 yılının Ağustos-Kasım ayları arasında yapılan üyelik müzakereleri sonucunda Polonya'nın NATO üyeliği hakkında mutabakat sağlanmıştır. Aynı yılın Aralık ayında Polonya ile "Üyelik Protokolü" imzalanmış ve 12 Mart 1999'da Polonya NATO'ya üye olmuştur.⁶⁹ Polonya dış politikası açısından zafer olarak algılanan ve yansıtılan NATO üyeliği Polonya'nın yeni dönemde uluslararası alanda ve kendi bölgesinde konumlanışı açısından da önemli bir aşamayı ifade etmektedir.

Polonya NATO'ya dahil olduktan birkaç gün sonra NATO Kuvvetleri Kosova'ya operasyona başlamıştır. Polonya Kosova Operasyonu kararının alınması sürecine dahil değildi ancak operasyonu desteklemiştir. Kosova'da KFOR barış gücüne 674 asker göndermiştir. (Polonya askerleri KFOR bünyesindeki Çok Uluslu Doğu Tugayı'nda -*Multinational Battle Group East*- görev almışlardır.) Polonya'nın NATO üyelik sürecini başarıyla tamamlaması ve ABD'nin "sadık" bir müttefiki olduğunu Kosova, Afganistan ve Irak operasyonlarında yer alarak kanıtlaması, ABD'nin Polonya'yı Orta ve Doğu Avrupa bölgesinde lider ülke ve "model müttefik" olarak görmesini sağlamıştır.⁷⁰ 2001–2006 arasında Polonya, ordusunun modernizasyonu ve yeniden yapılandırılması için bir program uygulanmıştır. (*The Programme of Restructuring and Technical Modernisation of the Armed Forces of*

⁶⁹ Aynı yıl Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın da üyelikleri gerçekleşmiştir. Bu üç ülkenin NATO üyelik süreçleriyle ilgili detaylı bilgi için bkz. Andrew A. Michta (Ed.), **America's New Allies: Poland, Hungary and the Czech Republic in NATO**, Seattle and London, University of Washington Press, 1999. Ayrıca Polonya'nın üyelik sürecinde iç siyaset dengeleri ve sivil-asker ilişkilerini detaylı olarak inceleyen bir çalışma da şudur: Jeffrey Simon, **Poland and NATO: A Study in Civil – Military Relations**, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2004.

⁷⁰ D. H. Dunn, "Poland: America's New Model Ally", M. Zaborowski, D. H. Dunn, **Poland: A New Power in Transatlantic Security**, London, Frank Cass Publishers, 2003, p.70.

the Republic of Poland) adı verilen program ordunun operasyonel kapasitesinin artırılması ve NATO standartlarına uygun hale getirilmesini amaçlıyordu.⁷¹

3.3.2.3. Polonya'nın Ulusal Güvenlik ve Savunma Politikası

Geçiş sürecinin başlarında hemen başında Cumhurbaşkanı Lech Wałęsa tarafından yayınlanan “Polonya Güvenlik Politikasının İlkeleri” isimli belge ve ona ek olarak Ulusal Güvenlik Komitesi'nin 2 Kasım 1992'de kabul ettiği “Polonya'nın Güvenlik Politikası ve Savunma Stratejisi” Polonya'da post komünist geçişin ilk yıllarındaki güvenliğe ilişkin geleneksel bakış açısını yansıtmaktaydı. Her iki belge de ağırlıklı olarak geleneksel askeri güç unsurlarına vurgu yapmaktaydı. Ancak yine de Polonya'nın o günkü mevcut durumda herhangi bir ülkeden gelebilecek askeri bir tehdit altında olmadığını itiraf etmekteydi.”⁷² Soğuk Savaş'ın henüz bittiği bir uluslararası ortamda, güvenlik belgelerinde askeri güç odaklı bir anlayışın olması anlaşılabilir bir durumdur. Belirsizliğin yaşandığı 1991–1992 yılları geçtikten sonra, dış politika ve güvenlik anlamında hedefler ve stratejiler daha da belirginleşecek ve çeşitlenecektir. Yönelim de çok kesin bir biçimde NATO olacaktır. Sonuç itibarıyla NATO da Soğuk Savaş sonrası geçişin ilk yıllarında yeni rolünün ne olacağı konusunda belirsizlik içindeydi. NATO'nun Soğuk Savaş mantığı ile yapılan blok merkezli değerlendirmelerden çıkışı birkaç yıl almıştır.

Ardından yaşanan süreçte Polonya, önünü daha iyi görmeye başlamış ve hızlı bir şekilde ABD-NATO ekseninde güvenlik garantileri edinmenin yollarını aramıştır. Bir an evvel Batı kurumları ile entegrasyonun sağlamak ve arkasında ABD güvencesini hissetmek isteyen Polonya'nın bu anlamda aslında çok fazla alternatifi yoktu. Tek hedef NATO'ydu ve NATO üyeliği için gereken ne ise yapılmalıydı. Batı Avrupa'nın büyük ülkelerine güvenlik anlamda güvenemeyen ya da onların sunacakları güvenlik yapılanması alternatifleriyle yetinmeyen Polonya için dış

⁷¹ Programla ilgili detaylı bilgi için bkz. Bronisław Komorowski, “Reforming Poland's Military”, **NATO Review**, Web Edition, Vol.49, No:2, Summer 2001, pp.26-27, (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2001/0102-08.htm>, 17.03.2011.

⁷² Ryszard Ziğba, “Transformacja polskiej polityki zagranicznej”..., pp.51-52.

politikasında nasıl güvenlik ön planda ise, güvenlik politikasında da Atlantik ittifakı ön planda olmuştur. Polonya'nın Batı Avrupalı güçlere güvenmemesinin tarihsel sebepleri vardı. İki savaş arası dönemde Fransa ve İngiltere'nin güvenlik garantilerinin yetersiz olması buna bir örnekti. Polonya tarihten aldığı derslerle bu kanıya varmıştır. Ayrıca Avrupa güvenliğini ABD'siz düşünmek de Polonya'ya göre neredeyse imkansızdı.

1999'a gelindiğinde NATO üyeliğinin gerçekleşmesi ile Polonya ulusal güvenliği ve savunması⁷³ uluslararası alanda kurumsal dayanağa kavuşmuş ve artık NATO çerçevesi ve zemininde şekillenmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren Polonya, NATO içerisinde yerini sağlamlaştırmaya ve kendi güvenlik vizyonunu geliştirmeye koyulmuştur. 2000'lere gelindiğinde özellikle 11 Eylül'ün etkisi ile uluslararası ve küresel gelişmelerin etkisinin Polonya'nın ulusal güvenlik politikalarına daha çok yansıdığını görmekteyiz. Polonya 2000'lerde daha net ve iddialı güvenlik politikası izlemeye başlamış, bunu da ABD yanında yer alarak kendini garantilemek istemiştir. Irak Savaşı'na katılımı ve silahlanma/savunma konularında Polonya'nın ABD'yi tercih etmesi bunun en güzel örneklerindendir. ABD'nin en sıkı müttefiklerinden biri olmaya son derece hevesli görünen ve bu yönde adımlar atan Polonya, yeri geldiğinde kendisine yönlendirilen eleştirilere de pek aldırış etmemiştir. "2003 Güvenlik Strateji Belgesinde NATO, Polonya'nın güvenlik alanındaki çıkarlarını gerçekleştiren en temel örgüt olarak tanımlanmıştır."⁷⁴ Soğuk Savaş sona erdikten sonra NATO'ya yeni katılan ülkeler arasında da en büyük orduya sahip ülke Polonya'dır. Polonya ordusu ayrıca Lübnan, Bosna ve Kosova ve Afganistan'da barışı koruma misyonlarında görev almıştır ve uluslararası misyon deneyimi edinmeye başlamıştır. Bu güne kadarki deneyimlerinden en büyüğü ise Irak Savaşı'ndaki askeri misyonudur. Polonya ABD ve İngiltere ile birlikte işgalci ve savaşı güç olarak Irak'a girmiştir ve Polonya bir bölgenin komutasını üstlenmiştir.

⁷³ Polonya'nın Güvenlik Politikasının tüm yönleriyle ilgili detaylı bilgiler için bkz.: Roman Kuźniar (Ed.), **Polska Polityka Bezpieczeństwa (1989-2000)**, Warszawa, Scholar, 2001.

⁷⁴ Beata Gorka-Winter, "Udział Polski w Operacjach Pokojowych i Stabilizacyjnych", **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej (2007)**, Warszawa Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2006, p.269.

Polonya'nın ulusal güvenlik ve savunma politikası/stratejisi bugün, ağırlıklı olarak Atlantik ittifakına dayanmaktadır. Her ne kadar AB içinde OGSP girişimlerini de desteklese de ana eksen olarak NATO'yu temel almaktadır. Avrupa'nın ve tüm dünyanın istikrarı için NATO'nun varlığı hayati önemdedir. Polonya'nın ulusal güvenlik stratejisinin köşe taşlarından en önemlisi ABD ile olan ilişkileridir. NATO'da daha aktif rol oynamak isteyen Polonya, bu noktada ABD ile olan ilişkilerine özel önem atfetmiş ve ABD'yi arkasına almak suretiyle bu amacına ulaşmaya çalışmıştır.

Polonya'nın dış politika öncelikleri açısından özellikle 2000'lerden sonra NATO, AB üyeliklerinin yanında resmi dış politika söylemleri ve belgelerinde "ABD ile olan stratejik işbirliği ön plana çıkmaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrası Afganistan ve Irak operasyonlarında Polonya'nın ABD yanında yer alması ve Avrupa'da İngiltere'den sonra en Amerikan yanlısı ülke konumuna gelmesini de düşünecek olursak hemen tüm dış politika ve güvenlik strateji belgelerine ABD işbirliğinin girmesi de anlaşılabilmektedir. Polonya'nın 2009'da açıkladığı son Güvenlik Strateji Belgesi⁷⁵ bunu doğrulamaktadır. Belgenin 16 ve 20. Maddeleri'nde Polonya'nın nüfusu ve ekonomik potansiyeli ile uluslararası arenada önemli bir aktör olduğunun altı çizilmekte ve Polonya'nın dış politikası ve güvenlik stratejisinin ana referans noktaları açısından üç boyuttan bahsedilmektedir: NATO, AB ve ABD ile olan işbirliği. AB'yi bir tarafta düşünürsek, ABD ve NATO diğer tarafta ağırlıkta olmaktadır. NATO uluslararası güvenlikte kilit rol oynayan kuruluş olduğu ve Polonya güvenliğinde de en önemli garantör güç olduğu da ayrıca vurgulanmaktadır. (22.Madde) Zaten NATO üyeliği ile de vurgulanan aslında ABD'nin lider olduğu bir Atlantik düzenidir. Görüldüğü gibi Polonya dış politikası ve güvenliği açısından ağırlık Atlantikçi yönelimdedir ve bu durum resmi belgelere de girmiştir.

⁷⁵ **Defense Strategy of The Republic of Poland**, Warsaw, The Ministry of National Defense, 2009.

4. POLONYA DIŞ POLİTİKASINDA ATLANTİKÇİLİK - AVRUPACILIK İKİLEMİNİN TARTIŞILABİLECEĞİ KONULAR

4.1. Afganistan Müdahalesi

4.1.1. 11 Eylül Işığında Afganistan Sorunu

11 Eylül 2001’de New York’taki Dünya Ticaret Merkezi kulelerine gerçekleştirilen terörist, saldırılar Amerikan dış politikasında ciddi değişiklikler yaşanmasına sebep olmuştur. ABD’nin ticaret merkezine yapılan bu saldırılar, liberal ekonomik düzene, Batı demokrasisi ve değerlerine karşı yapılmış gibi algılanmıştır. Bunun üzerine ABD, güç kullanımı da dahil olmak üzere çok daha sert ve tek yanlı politikalara yönelmiştir. Yeni muhafazakar düşüncenin de etkili olduğu bu dönemde Bush yönetimi ilk olarak, 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirdiği söylenen Usame Bin Ladin’in lideri olduğu El Kaide örgütü ile ona destek veren Afganistan’daki radikal İslamcı Taliban rejimini hedef almıştır. Ülkesine yönelik terör eylemlerinin planlı bir şekilde gerçekleştirildiğini vurgulayarak güvenliğini ve ulusal değerlerini korumak için önleyici meşru müdafaa hakkını kullanacağını ileri sürmüştür. ABD, İngiltere ile birlikte hareket etmiş ve Afganistan’a karşı müdahaleyi, BM anlaşmasının 7. Bölümü olan, “Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Eylemi Durumunda Alınacak Önlemler”in içindeki 51. Madde’ye dayandırmışlardır. “Meşru Müdafaa” hakkını düzenleyen 51. Madde şu şekildedir:

“Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hanel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ne bildirilir ve Konsey’in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”¹

¹ **Charter of United Nations**, Article 51, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/en/documents/charter/>, 12 Mayıs 2011.

Afganistan müdahalesi NATO'nun kuruluşuna ilişkin Kuzey Atlantik Anlaşması'nın

5. Maddesi'nin de ilk uygulandığı yerdir. 5. Madde ise şöyle demektedir:

“Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesi'nde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerler ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır.

Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi'ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir.”²

ABD, 11 Eylül Saldırıları'nın sorumlusu olan El Kaide'yi, Taliban yönetiminin beslediğini ve koruduğunu belirterek; Afganistan'a saldırırken, BM'nin 1368 ve 1373 sayılı kararlarına dayalı meşru müdafaa hakkını kullandığını öne sürmüştür. Bu noktada Afganistan müdahalesinin uluslararası meşruiyetinin BM zemininde oluşmuş olduğu ve Bush Hükümeti'nin de müdahaleyi, bu kararlara dayandırıldığını vurgulamak gerekmektedir. BM Güvenlik Konseyi'nin Afganistan ile ilgili bu iki önemli kararının ilki, saldırıların hemen ertesi günü alınmıştır. 12 Eylül 2001 tarihli söz konusu 1368 sayılı kararda BM, 11 Eylül Saldırıları'na atıf yaparak; uluslararası terörizmin, uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini vurgulamıştır. Söz konusu kararda ayrıca, BM'nin 11 Eylül Saldırıları'na cevap vermek ve terörizmle mücadele etmek için gerekli tüm adımları atmaya hazır olduğu da belirtilmiştir.³ 28 Eylül 2001 tarihli 1373 sayılı kararda ise BM üyesi tüm devletleri, terörizmin önlenmesi konusunda işbirliği yapmaya davet etmiştir.⁴

7 Ekim 2001'de Afganistan'a müdahalede bulunan Amerikan ve İngiliz güçleri Usame Bin Ladin'i teslim etmeyen Taliban güçlerine karşı önce hava bombardımanında bulunmuşlar, sonra da takviye güçlerle ülkeye asker indirmişlerdir. George W. Bush, “Kalıcı Özgürlük Operasyonu” (*Operation*

² **The North Atlantic Treaty**, Article 5, (Çevrimiçi)

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_17120.htm, 12 Mayıs 2011.

³ **S/RES/1368(2001)**, UN Security Council, Resolution 1368 (12.9.2001). BM Güvenlik Konseyi kararlarının yıllara göre tüm sayılarına BM resmi web sitesinden erişilebilmektedir. Bkz.: (Çevrimiçi) <http://www.un.org/documents/scres.htm>, 10 Mayıs 2011.

⁴ **S/RES/1373(2001)**, UN Security Council, Resolution 1373 (28.9.2001).

Enduring Freedom) şeklinde nitelendirilen bu operasyonun amacının öncelikle Afganistan’da Taliban rejimine son vermek, El-Kaide’yi ortadan kaldırmak ve böylece Amerika’yı ve dünyayı daha güvenli hale getirmek olduğunu savunmaktaydı. Ayrıca bölgeye demokrasi, insan hakları, özgürlükler ve barışın yerleştirilmesine de katkıda bulunulacaktı. Amerikan ve İngiliz kuvvetleri, Afganistan’daki devrik hükümet güçleri ve Taliban karşıtı güçleri bir araya getiren “Kuzey İttifakı” ile birlikte 1996’dan beri iktidarı elinde bulunduran Taliban güçlerine karşı savaşa başlamışlardır. İlk müdahale Amerikan ve İngiliz güçleri ile Kuzey İttifakı tarafından gerçekleştirilmiştir. Ardından Avustralya, Kanada, İspanya, Danimarka, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Yeni Zelanda ve Norveç de hava araçları veya birlikleriyle operasyona dahil olmuşlardır. Operasyonlar neticesinde Kabil ve Kunduz düşmüş, Taliban güçleri zayıflamış ve Kabil’den çekilerek ülkenin doğusuna kaçmışlardır. Aralık ayına gelindiğinde Taliban’ın güçlü olduğu Kandahar şehri düşmüştür. Böylelikle Taliban yönetimi çökmüş, onun yerine 5 Aralık 2001 Bonn Anlaşmasına ile Hamid Karzai liderliğinde Geçici Afgan Hükümeti kurulmuştur.

Müdahalenin ardından Afganistan’da BM Güvenlik Konseyi tarafından 20 Aralık 2001’de alınan 1386 sayılı karar⁵ ile beş bin kişilik bir barış gücü oluşturulmuştur. Merkezi Kabil’de bulunan ve ISAF (*International Security Assistance Force* – Uluslararası Güvenlik Destek Gücü) adıyla anılan bu barış gücünün, altı ayda bir komutasının değişmesine ve görev süresinin uzatılmasına karar verilmiştir. ISAF Afganistan’da barış ve istikrarın sağlanmasından sorumlu tutulmuştur ve NATO’ya bağlanmıştır. Ayrıca BM bünyesinde UNAMA (*United Nations Assistance Mission*) adıyla bir yardım misyonu da oluşturulmuştur. Yabancı barış güçleri Ocak 2002’den itibaren NATO’ya bağlı ISAF çerçevesinde ülkeye gelmeye başlamışlardır. ABD, İngiltere ve Kuzey İttifakı’nın düzenlediği operasyondan ayrı ancak ona paralel olarak, yine ABD ve İngiltere’nin de dahil olduğu ISAF güçleri de Afganistan’da

⁵ **S/RES/1386(2001)**, UN Security Council, Resolution 1386 (20.12.2001).

BM Güvenlik Konseyi’nin Afganistan’daki durum ve ISAF ile ilgili aldığı karar sayıları şu şekildedir: 1386, 1388, 1390, 1401, 1413, 1419, 1453, 1471, 1510, 1536, 1563, 1589, 1623, 1659, 1662, 1707, 1746, 1776. Bu kararların detayları ile ilgili BM ve UNAMA (UN Assistance Mission in Afghanistan) web sitelerinden bilgi edinilebilir: Bkz.: (Çevrimiçi) <http://www.un.org/documents/scres.htm>, 10 Mayıs 2011.

operasyonlar gerçekleştirmişlerdir. ISAF önceleri sadece Kabil'in güvenliğini sağlamadan sorumlu iken, Ekim 2003'de BM Güvenlik Konseyinin aldığı 1510 sayılı karar ile, yetki alanının genişletilmesine karar verilmiştir.⁶ "Afganistan'da işgalden sonra kuzeyli ve güneyli gruplar arasında çekişmelerin gündeme gelmesi, ayrıca ülkede güvenlik ve istikrar ortamının sağlanamaması nedeniyle ISAF'ın kime devredileceği konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Türkiye 2002 Haziran ayında ISAF'ın komutasını üstlenmiştir. Ancak sonrasında ISAF içerisindeki diğer ülkeler komutaya sahip olma konusunda isteksiz davranmışlardır. Almanya ve Hollanda'nın ardından komutanın 2003'de NATO'ya devredilmesi, sorunu bir ölçüde çözmüştür."⁷ NATO liderliğindeki uluslararası barış gücü Kabil'den 2004'de kuzeye, 2005'de batıya, 2006'da ise güney ve doğuya doğru genişletilmiştir.

Ocak 2011 NATO resmi verilerine göre ISAF komutasında Afganistan'da bulunan asker sayısı 131 bin 982'dir. Bunun 90 bini Amerikan askeridir.⁸ ISAF'a askeri ve lojistik destek veren diğer ülkeler ise şunlardır: İngiltere, Polonya, Türkiye, Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Avustralya, Azerbaycan, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Kanada, Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Ürdün, Litvanya, Letonya, Lüksemburg, Malezya, Moğolistan, Karadağ, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Portekiz, Kore Cumhuriyeti, Romanya, Singapur, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, Makedonya, Ukrayna, Tonga ve Birleşik Arap Emirlikleri. Bu ülkelerin toplam sayısı 48 yapmaktadır. Ancak NATO kontrolündeki ISAF'ın savaş sonrası barış ve güvenliğin tesis edilmesinde de tam anlamıyla etkin ve başarılı olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Afganistan'da müdahaleden sonra da iç çatışmaların sürdüğünü göz önüne alırsak, müdahalenin insani açıdan veya demokrasi ve insan hakları bağlamında ülkeyi istikrara kavuşturduğunu söylemek de zordur. Bugün Afganistan ABD kontrolünde bir ülkedir. ABD 11 Eylül saldırılarını bir anlamda bahane ederek Büyük Ortadoğu ya

⁶ S/RES/1510(2003), UN Security Council, Resolution 1510 (13.10.2003).

⁷ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul, Der Yayınları, 2009, 3. baskı, s.132.

⁸ "ISAF Key Facts and Figures", 25 January 2011, **ISAF NATO resmi web sitesi** (Çevrimiçi) <http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/Placemats/ISAF%20Placemat%20January%202011.pdf>, 7 Şubat 2011.

da Genişletilmiş Ortadoğu Projesiyle bölgenin tek hakim gücü olma yolunda adımlarından ilkinin, Afganistan müdahalesi ile atmıştır. ABD bölgeye yerleşmeye çalışmakta ancak i çatışmalar ve Taliban ile mücadele devam etmektedir. Ayrıca ABD’nin bölgedeki asker kayıpları ve ayırdığı bütçe kendi halkı tarafından da tepki toplamaktadır.

4.1.2. Polonya Afganistan Barış Gücü’n Destekliyor

22 Kasım 2001’de Polonya Cumhurbaşkanı Aleksander Kwaşniewski, Afganistan, Tacikistan, Özbekistan, Arap Denizi ve Hint Okyanusu’na Polonya askerlerini gönderme kararı alınmıştır.⁹ Bu karar, Polonya askeri gücünün Kalıcı zgrlk Operasyonuna katılmasının yasal zeminini oluşturmaktadır. Daha sonra yapılan iki düzenleme ile yetki alanı, Kırgızistan’ı¹⁰ ve Bahreyn ile Kuveyt’i¹¹ de kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Karara uygun olarak Polonya askerleri, Mart 2002’den itibaren Afganistan’da yürütülen uluslararası operasyona katılmıştır. Diğer NATO yelerinin aksine Polonya, Afganistan operasyonunun başlarında askeri birliğini NATO ve BM kontrolündeki ISAF’a değil, Kalıcı zgrlk muharebe misyonu çerçevesinde ABD komutasına vermiştir.¹² Toplam 300 askerden oluşan bu ilk birlik, mayın temizleme, Kabil’deki havaalanının korunması, ISAF’ın faaliyetleri için gereken altyapı, yol vs. inşası gibi alanlarda görevlendirildi. Ardından 87 asker daha gönderildi. Bu grup ise mühendisler lojistik uzmanları ve özel operasyon birliği olan GROM¹³ komandolarından oluşmaktaydı. Önceleri altı ay düşünülen askerlerin kalış

⁹ Postawienie Prezydenta RP, **Monitor Polski**, z dnia 23 Listopada 2001, Nr. 42, Poz.674.

Monitor Polski Polonya’nın resmi gazetesidir. Varřova’da PiSM (Polski Instytut Spraw Międzynarodowych – Polonya Uluslararası İlişkiler Enstitüsü) Kütüphanesi’nde ve BUW’da (Varřova Üniversitesi Merkez Kütüphanesi) 1918’den bu gne kadarki tm sayıları yer almaktadır. Ayrıca, 1946’dan sonraki tm sayıları pdf formatında internete de yklenmiştir. Ayrıntılar iin bkz.: **Rządowe Centrum Legislacji (Hükümet Mevzuat Merkezi) resmi web sitesi**, (evrimii) <http://dokumenty.rcl.gov.pl/MonitorPolski>, 10 Mayıs 2011.

¹⁰ **Monitor Polski**, z dnia 31 Grudnia 2001, Nr. 47, Poz.773.

¹¹ **Monitor Polski**, z 1 Lutego 2002, Nr. 5, Poz.93.

¹² Roman Kuźniar, **Droga do Wolności...**, p.302.

¹³ GROM (Grupa Reagowania Operacyjno-Manewrowego) Polonya Kara Kuvvetlerine bağlı özel bir operasyon birliğidir. Düşman hattının gerisindeki veya terör karşıtı faaliyetlerin yürütülmesinde görevlendirilmek üzere 1990 yılında oluşturulmuştur. GROM komandoları 2001’de Kosova’da savaş suçlularının yakalanması, ayrıca Afganistan’da Polonya askerlerinin bölgeye ulaşmalarından önce keşif yapmak gibi görevler yapmışlardır. 2002’de Afganistan’da ve Basra Körfezi’nde çeşitli koruma operasyonları yrtmışlardır. 2003 ve sonrasında ise Irak’da Kalıcı zgrlk operasyonunda görev almışlardır.

süreleri, 24 Haziran 2002 tarihinde cumhurbaşkanının aldığı bir karar ile 2002 sonuna kadar¹⁴, daha sonra 23 Aralık 2002’de alınan bir karar ile de 2003 sonuna kadar uzatılmıştır¹⁵. Askerin sayıları ve konumlandıkları yer ise değiştirilmemiştir. 29 Aralık 2003’de Cumhurbaşkanı Kwaśniewski’nin aldığı bir diğer karar¹⁶ ile de Afganistan’daki Polonyalı askerlerin sayısı 120’ye düşürülmüştür. Aynı şekilde yine cumhurbaşkanının 23 Aralık 2004’de aldığı bir diğer karar¹⁷ ile de bu sayı 2005 sonuna kadar korunacağı belirtilmiştir. Afganistan’a yönlendirilen askerlerin sayılarının 2003 itibariyle düşük tutulmasının en önemli nedeni Polonya’nın ABD’nin Irak’ta yürüttüğü savaşa askeri destek vermesidir. Polonya Irak’a yaklaşık 2 bin 500 asker göndermiş ve ABD ve İngiltere’den sonra Irak’ta önemli askeri güç bulunduran ülke konumuna gelmiştir. Afganistan’daki barışı koruma misyonunda NATO ve BM’ye bağlı güçler bulunmaktaydı ve bunlar da ağırlıklı olarak ISAF bünyesinde toplanmışlardı. Polonya askerleri de 2004’den itibaren ISAF’ın komuta zincirine dahil olmuşlar ve ISAF operasyonlarına destek vermeye başlamışlardır. ISAF komutasını NATO’nun üstlenmesinin ardından Polonya’nın ISAF içerisindeki asker sayısını artırma gereği ortaya çıkmış ve 2005 itibariyle Savunma Bakanlığı Polonya’nın ISAF’a olan katkılarını artırma çalışmalarına başlamıştır. Bu çerçevede Şubat 2005’de, merkezi Polonya’nın Szczecin kentinde bulunan, NATO’ya bağlı MNC-NE “*Multinational Corps Northeast*”¹⁸ (Çokuluslu Kuzeydoğu Kolordusu) üye ülkelerinden¹⁹ olan Polonya, Almanya ve Danimarka’nın Savunma Bakanları Polonya’da bir araya gelerek ISAF’a katılmak istediklerini ve 11. dönem komutasını

¹⁴ **Monitor Polski**, z dnia 24 czerwca 2002 r., Nr. 26, Poz. 430.

¹⁵ **Monitor Polski**, z dnia 23 grudnia 2002 r., Nr. 61, Poz. 853.

¹⁶ **Monitor Polski**, z dnia 29 grudnia 2003 r., Nr. 59, Poz. 921.

¹⁷ **Monitor Polski**, z dnia 23 grudnia 2004 r., Nr. 56, Poz. 926.

¹⁸ MNC-NE (*Multinational Corps Northeast* – Çokuluslu Kuzeydoğu Birliği) 1999 yılında Danimarka, Almanya ve Polonya’nın bir araya gelerek kurduğu NATO’ya bağlı bir kolordudur. Crystal Eagle 2000 Tatbikatından sonra, NATO’nun 5. Maddesi uyarınca gerçekleştirilecek operasyonlar için operasyonel hale gelmiştir. Strong Resolve 2002 Tatbikatı ile de 5. Madde haricindeki operasyonlara da hazır olduğunu kanıtlamıştır. 2004’de Estonya, Letonya ve Litvanya, 2005’de Slovakya MNC-NE’ye katılmışlar ve Çek Cumhuriyeti de iki temsilci göndermiştir. 2006’da ABD, 2008’de Romanya, 2009’da Slovenya’nın da katılımları gerçekleşmiştir. Şubat 2006’da tam operasyon kabiliyetini kanıtladıktan sonra Kuzey Atlantik Konseyi tarafından onaylanan MNC-NE, NATO’nun konuşlandırılabilir kuvvet yapılanmasının bir parçası haline gelmiştir. Şubat-Ağustos 2007 arasında Afganistan’da ISAF X/1 misyonuna katılmış ve Şubat-Ağustos 2010’da da yine ISAF operasyonlarına destek vermiştir.

¹⁹ MNC-NE’nin diğer üyeleri de şu ülkelerdir: Çek Cumhuriyeti, Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, Slovakya, Slovenya ve ABD askeri güçleri bulunmaktadır.

Ağustos 2007-Şubat 2008 tarihleri arasında üstlenmeye hazır olduklarını açıklamışlardır.²⁰ (MNC-NE'ye bağlı birlikler Şubat-Ağustos 2007 arasında Afganistan'da MNC-NE ISAF X/1'de görev almışlardır.) Bunu takiben NATO'nun 9-10 Şubat 2005'de gerçekleşen resmi olmayan Savunma Bakanları toplantısında ISAF'ın Afganistan'ın batısına doğru genişletilmesine karar verilmiştir.²¹ Ayrıca Szczecin'deki birliklerin komutasının sonradan, ISAF komutanlığı için rotasyon planına dahil edilmesi de karara bağlanmıştır. Szczecin merkezli birlik tarafından devralınan ISAF komutanlığı ile Afganistan'daki Polonya askerlerinin sayısının Ağustos 2007 ile Şubat 2008 arasında 1000'i geçmesi bekleniyordu. Bu konu 23 Ağustos 2005 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında da ele alınmış ve Savunma ve Dışişleri Bakanlıkları Polonya'nın ISAF'a katkısının artırılması için gerekli çalışmaları yapmaları doğrultusunda yetkilendirilmişlerdir.²² Polonya, Eylül 2006 itibariyle Afganistan'daki asker sayısını artırmaya başlamıştır. Asker sayısının artırılmasına ilişkin karar, Mayıs 2006'da Bakanlar Kurulu toplantısında alınmıştır.²³ 30 Ağustos 2006'da Cumhurbaşkanı'nın, Bakanlar Kurulu'nun isteği üzerine aldığı karar ile²⁴ 1 Ocak - 31 Ağustos 2006 arasında 120 asker, 1 Eylül-31 Aralık 2006 arasında ise 190 asker ve ordu çalışanının bölgeye gönderilmesine karar verilmiştir. Bunu takiben 22 Kasım 2006 tarihinde Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński 1 Aralık 2006 ile 13 Ekim 2007 arasındaki dönemde Afganistan'daki Polonya askerlerinin sayısının 1.200'e yükseltilmesine karar verildiğini açıklamıştır.²⁵ Şubat 2007'ye geldiğinde ise NATO tarafından Kabil'deki ISAF Merkez Komutanlığında değişikliğe gidilmiş ve birlik-merkezli model yerine çok uluslu temsili içeren 'birleşik model' uygulanmaya konmuştur.²⁶ Yani NATO'nun komuta yapılanması

²⁰ "We are getting ready for Afghanistan", 16.03.2005 tarihli haber-röportaj, **Multinational Corps Notrheast resmi websitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.mncne.pl/news/previous-years/2005/126-we-are-getting-ready-for-afghanistan>, 5 Şubat.2011.

²¹ "Statement by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer", 10 February 2005, Press Release (2005) 014, **NATO web sitesi** (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-014e.htm>, 4 Şubat 2011.

²² Bogusław Winid, "Poland's Participation in Stabilization Mission in Afghanistan", **The Polish Quarterly of International Affairs**, 2007, No:1, p.32.

²³ **A.e.**, p.33.

²⁴ **Monitor Polski**, z dnia 30 sierpnia 2006 r., Nr. 59, Poz. 623.

²⁵ **Monitor Polski**, z dnia 30 listopada 2006 r., Nr. 85, Poz. 862.

²⁶ "The Military Committee focussed on operations, capabilities and cooperation: Chairman's Report General Ray Henault 2005 – 2008", **NATO Documents**, (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/ims/docu/mc-chairman-report-e.pdf>, 5 Şubat 2011.

üye devletlerin ISAF'a gönderdikleri asker sayılarına göre şekillenecekti. Bu noktada ülkelerin NATO içindeki konumları ve ISAF'daki asker sayıları oranına bakıldığında Polonya'nın yine asker sayısını artırması gündeme gelmiştir. Cumhurbaşkanı Kaczyński 9 Ekim 2007'de alınan bir karar ile 13 Ekim 2007'den itibaren bir yıl, 1200 askerin Afganistan'da kullanılmaya devam edileceğini açıklamıştır.²⁷ Polonya askeri birliği 2007'de Amerikan 82. Hava İndirme Birliği (82.Airborne Division) yanında faaliyet göstermiştir. Amerikan güçleri burada Polonya askerlerinin ulaşımını sağlamışlardır.

NATO'nun 3 Nisan 2008'de toplanan Bükreş Zirvesi'nde ISAF için ülkelerin ilave askeri katkılarına ihtiyaç duyulduğunun altı çizilmiştir.²⁸ Bu çerçevede bazı ülkeler 1.800 asker daha göndermek konusunda anlaşmışlardır. Fransa 700 asker göndermeyi önerirken, üyelik bekleyen Gürcistan 500, Polonya ise ekstra 400 asker ve sekiz helikopter daha katkı sağlayacağını belirtmiştir.²⁹ Böylece Polonya'nın Afganistan'daki asker sayısı 1.600'e yükselecektir. Polonya'nın ISAF'a olan desteğini artırmasında NATO içindeki konumunu güçlendirmek istemesinin rolü de vardır. Dışişleri Bakanı Radosław Sikorski 4 Haziran 2008'de Kabil'e yaptığı ziyarette Polonya'nın bölgeye ekstra 400 asker daha göndereceğini doğrulamış ve Polonya güçlerinin Gazne ilinin güvenliğini de üstleneceklerini belirtmiştir.³⁰ Asker sayısının Nisan 2008 itibarıyla (Ekim 2008'e kadar) 1.600'e yükseltileceğine ilişkin söz konusu karar, cumhurbaşkanı tarafından 27 Mart 2008'de alınmıştır.³¹ Ekim 2008'de cumhurbaşkanı tarafından 1.600 askerin görev süresinin Ekim 2009'a kadar uzatılmasına karar verilmiştir.³² 8 Nisan 2009'da ise Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński Afganistan'a yaptığı ziyarette ISAF'a bağlı Polonyalı askerlerin sayısını 2.000'e

²⁷ **Monitor Polski**, z dnia 9 października 2007 r., Nr. 72, Poz. 774.

²⁸ "NATO Bucharest Summit Declaration", 3 April 2008, **Official NATO Texts**, (Çevrimiçi) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm, 7 Şubat 2011.

²⁹ "NATO Offers More Than 1,800 Additional Troops for Afghanistan", **Voice of America**, 4 April 2008, (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com/english/news/a-13-2008-04-04-voa47-66746757.html>, 7 Şubat 2011.

³⁰ "Wizyta Ministra Spraw Zagranicznych Pana Radosława Sikorskiego w Islamskiej Republice Afganistanu", 04.06.2008, **Ministerstwo Spraw Zagranicznych - Polonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.msz.gov.pl/index.php?document=25914&subpage=33>, 7 Şubat 2011.

³¹ **Monitor Polski**, z dnia 27 marca 2008 r., Nr. 26, Poz. 255.

³² **Monitor Polski**, z dnia 10 października 2008 r., Nr. 76, Poz. 675.

çıkartacaklarını söylemiş,³³ ve 15 Nisan-13 Ekim 2009 arasında asker sayısının 2.000 olacağına ilişkin söz konusu karar, 10 Nisan 2009'da resmen yayınlanmıştır.³⁴ 13 Ekim 2009'da alınan karar ile de 13 Nisan 2010'a kadar asker sayısının 2.000'de kalacağı teyit edilmiştir. Ayrıca Afganistan'daki Polonya askeri birliğine yönelik herhangi bir tehdit durumunda ek olarak gönderilmek üzere 200 askerin Polonya topraklarında hazır bulundurulacağı da bu kararda yer almıştır.³⁵ 14 Nisan-13 Ekim 2010 tarihleri arasında asker sayısı 600 artırılarak, 2.600'e, Afganistan'daki Polonya Birliği'ne yönelik herhangi bir tehdit durumunda gönderilmek üzere Polonya'da bulundurulan ek asker sayısı da 400'e yükseltilmiştir.³⁶ Son olarak Ekim 2010'da alınan cumhurbaşkanı kararı ile mevcut durum 13 Nisan 2011'e kadar korunacağı belirtilmiştir.³⁷ Polonya ISAF'a lojistik destek de sağlamaktadır. Tugay düzeyinde görev gücü olan ve Kasım ve 2007'de oluşturulmuş *White Eagle* ülkenin güney doğusunda yer alan Ghazni ilinin güvenlik komutasından sorumludur. Ayrıca Kabil ve Kandahar arasında ana ulaşım hattı üzerinde kontrol ve Afgan asker ve polis güçlerinin eğitimi gibi görevleri de vardır.

Polonya, Afganistan'da askeri boyutun ötesinde çeşitli mali yardımlar ve proje destekleriyle askeri araçların dışındaki araçlarla da etkili olmaya çaba göstermektedir. 2002 yılından itibaren Polonya Afganistan'a finansal yardım sağlamaktadır. Bu alanda birçok proje Polonya sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülmektedir. Örneğin PAH (*Polska Akcja Humanitarna* - Polonya Yardımseverlik Hareketi) Haziran 2002'den beri bölgededir. PMM (*Polska Misja Medyczna*) ise Afganistan'da sağlık alanında faaliyet göstermektedir.

Polonya'nın Afganistan'a sağladığı yardımlar Dışişleri Bakanlığı, belirli sivil toplum kuruluşları, Polonya'nın Afganistan'daki Askeri Birliği ve Kabil'deki Büyükelçiliği

³³ "Lech Kaczyński: wierzę, że w Afganistanie możliwy jest pokój", 8 Kwietnia 2009, **Oficjalna Strona Prezydenta RP** (Polonya Cumhurbaşkanlığı resmi web sitesi), (Çevrimiçi) <http://www.prezydent.pl/wizyty-zagraniczne-lecha-kaczynskiego/art,645,lech-kaczynski-wierze-ze-w-afganistanie-mozliwy-jest-pokoj.html> , 7 Şubat 2011.

³⁴ **Monitor Polski**, z dnia 10 kwietnia 2009 r., Nr. 22, Poz. 278.

³⁵ **Monitor Polski**, z dnia 13 października 2009 r., Nr. 65, Poz. 857.

³⁶ **Monitor Polski**, z dnia 13 kwietnia 2010 r., Nr. 21, Poz. 200.

³⁷ **Monitor Polski**, z dnia 13 października 2010 r., Nr. 72, Poz. 913.

aracılığıyla yürütülmektedir. Dışışleri Bakanlığı verilerine göre Polonya yardım programı çerçevesinde 2002–2009 yılları arasında toplam 14 milyon Dolar değerinde 100 proje hayata geçirilmiştir.³⁸ Söz konusu projeler, Afganistan’da sivil toplumun ve devlet yapısının güçlendirilmesi, eğitim, ekonominin çeşitlendirilmesi, sağlığın korunması, tarım, sosyal güvenlik, okul, hastane yapımı, su tesisatı ve yol inşası alanlarında yoğunlaşmaktadır.

Fonlar ağırlıklı olarak Gazne’deki İl İmar Ekibi’nin yürüttüğü projelere ayrılmaktadır. Yapılan yardımlar Afganistan’da ya doğrudan Polonya tarafından ya da çok taraflı olarak BM, NATO ISAF, Dünya Bankası, AB aracılığıyla yapılmaktadır. BM’ye ait olanlar örneğin; UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime), WFP (World Food Programme), POHRF (Post-Operations Humanitarian Relief Fund NATO/ISAF) ve ARTF (Afghanistan Reconstruction Trust Fund) şeklindedir.³⁹

4.1.3. Afganistan Politikasının Değerlendirilmesi

Dış ve Güvenlik politikasında ABD’nin yanında yer almak isteyen Polonya, Kosova’daki operasyonun ardından Afganistan müdahalesine de destek vermekte vakit kaybetmemiştir. ABD ve İngiltere, Afganistan’a tek yanlı olarak müdahale etmişler ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere 47 ülke de operasyona ve sonraki barış gücüne destek vermiştir. Avrupa’nın Afganistan müdahalesinde alternatif bir politikası ya da karşı duruşu söz konusu olmamıştır. AB’nin önde gelen büyük üye devletleri de sürecin dışında kalmamak için ABD’nin politikasına destek vermişlerdir. Bu anlamda Polonya’nın Afganistan müdahalesinde Atlantikçi bir tavır izleyerek operasyona katılması ve askeri/lojistik destek vermesi Avrupacılık ile çelişmemektedir. Bir başka deyişle ülke içinde Avrupacılar farklı bir yönelim içine girip, ABD’yi desteklememe yönünde bir politika geliştirmemiş ya da alternatif oluşturmamışlardır. Bu yanıla görülmektedir ki Afganistan müdahalesinde

³⁸ *Polska Współpraca Rozwojowa z Afganistanem*, Warszawa, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, 2010, p.32.

³⁹ *A.e.*, p.79.

Polonya'nın sergilediği tutum, Atlantikçi yönelimin sonucu olarak ABD'nin yanında yer almak şeklinde olmuştur.

Polonya'nın Afganistan operasyonuna destek vermesinin tarihsel ve manevi nedenlerinden de bahsedilebilir. Sovyet Rusya, 1979'da işgal ettiği Afganistan'a yoğunlaşmakta olduğundan 1980'lerin başlarında Polonya'da Dayanışma Hareketinin yükselişi ile pek fazla ilgilenememişti. Sovyet Orduları Afganistan'da olmasaydı belki de Polonya'daki muhalif eylemleri bastırma yoluna gidebilecekti. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına sebep olan diğer faktörlerin yanında, Afganistan Savaşının bütçeye getirdiği ağır yük ve ekonomiyi kötü etkilemesinden de bahsedilebilir.⁴⁰ CBOS'un 2001–2007 yılları arasında yaptığı kamuoyu araştırması sonuçlarına göre⁴¹ Polonya'nın Afganistan operasyonuna destek vermesine taraftar olanların veya karşı çıkanların oranları aşağıdaki Tablo.14'de görülebilir. Aralık 2007'de gerçekleştirilen bu kamuoyu araştırmasında katılımcılara, Polonya askerlerinin Afganistan'da ne tür misyonla bulunmalarından taraf oldukları da sorulmuştur. Buna göre katılımcıların %60'ı askerlerin Afganistan'da hiçbir suretle bulunmamaları gerektiğini savunurken, %32 barış misyonuna destek verilebileceğini ancak askeri operasyonlara katılmalarına karşı olduklarını dile getirmişlerdir. %5 de askeri operasyon dahil her türlü misyonda görev alınabileceğinden yana olmuştur. Görüldüğü gibi özellikle askeri operasyonlarda görev alınmasına karşı olanların oranı her şekilde yüzde elliyi geçmektedir.

Aslında Polonya kamuoyunda Afganistan müdahalesine destek verenlerin müdahaleyi, savaş olarak algılamadığını ve meşru gördüğünü belirtmek gerekmektedir. Bunda Kilise'nin de etkisi olmuştur. Kilise'nin de Afganistan'daki operasyonu terörizme karşı meşru ve haklı bir mücadele olarak algıladığı söylenebilir. ABD'nin liderliğindeki müdahaleden önce radikal rejimin sivilleri öldürme girişimlerine atıf yapılmıştır.

⁴⁰ Bogusław Winid, **a.g.e.**, p.34.

⁴¹ "Stosunek do Obecności Polskich Żołnierzy w Afganistanie i Ostatnich Wydarzeń Związanych z Tą Operacją", **Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Grudzień 2007, BS/188/2007, p.2.

Tablo 14 : Polonya'nın Afganistan'daki NATO Operasyonlarına Katılması

		Destek verenler %	Karşı çıkanlar %
2001	Aralık	45	44
2002	Ocak	43	43
	Şubat	47	42
	Nisan	57	32
2007	Ocak	20	75
	Haziran	17	78
	Temmuz	18	77
	Eylül	22	72
	Ekim	19	77
	Aralık	14	83

Kaynak: Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS)

Hükümet değişiminin gerçekleştiği ve merkezdeki liberal PO lideri Donald Tusk'un başbakan olduğu Ekim 2007'de gerçekleştirilen araştırma sonuçlarında ise (Tablo.15) dikkat çekici bir veri de, araştırmaya katılanların %73'ünün Afganistan'daki NATO operasyonunun ülkede barışın tesis edilmesine katkı sağlamadığını düşünmeleridir.⁴² Parlamento seçimlerinden bir hafta önce yürütülen söz konusu kamuoyu araştırması sonuçlarına baktığımızda, siyasal parti seçmenlerinin Polonya'nın Afganistan'da asker bulundurmasına ilişkin tutumları da Tablo.15'de gösterilmiştir.⁴³ Sağdan, soldan ya da merkezden her grup parti seçmeninin Polonya'nın Afganistan'da asker bulundurmasına birbirine yakın oranlarda karşı çıktığını görmekteyiz.

⁴²„Stosunek do Obecności Żołnierzy Polskich w Iraku i Afganistanie”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Październik 2007, BS/162/2007, p.5.

⁴³ A.e., p.4.

Tablo 15 : Polonyalı Seçmenler ve Afganistan Operasyonu (Ekim 2007)

Ekim 2007	Afganistan'daki NATO Operasyonu'na Polonyalı askerlerin katılmasını destekliyor musunuz?		
Seçmenler	Destekleyenler %	Karşı çıkanlar %	Çekimserler %
LiD	9	88	3
PiS	23	74	3
PSL	19	76	5
PO	26	69	5

Kaynak: Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS)

Tablo 16 : Polonyalı Seçmenler ve Afganistan Operasyonu (Aralık 2007)

Aralık 2007	Afganistan'daki NATO Operasyonu'na Polonyalı askerlerin katılmasını destekliyor musunuz?		
Seçmenler	Destekleyenler %	Karşı çıkanlar %	Çekimserler %
LiD	28	68	4
PiS	22	74	4
PSL	20	78	2
PO	14	85	1

Kaynak: Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS)

Seçimlerden hemen sonra Aralık 2007'de yapılan kamuoyu araştırması sonuçlarına⁴⁴ baktığımızda ise (Tablo.16) PiS ve PSL seçmenlerinin tutumlarının seçim öncesine oranla pek değişmediğini ancak LiD ve seçimden galip çıkan PO seçmenlerinin tavırlarında dikkate değer bir değişim olduğunu gözlemlemekteyiz. LiD seçmenlerinin % 68'i Afganistan'daki NATO Operasyonu'na Polonyalı askerlerin katılmasına karşı çıkarken, PO seçmeninde bu oran % 85'e yükselmektedir. Yani iki ay önceki sonuçlara göre LiD seçmenlerinin karşı çıkma oranları yüzde 20 düşmüş, PO seçmenlerinininki ise yüzde 16 yükselmiştir.

⁴⁴ “Stosunek do Obecności Polskich Żołnierzy w Afganistanie i Ostatnich Wydarzeń Związanych z Tą Operacją”..., p.2.

4.2. Irak Savaşı

4.2.1. Irak Sorununun Tırmanışı

Saddam Hüseyin tarihsel nedenlere dayandırarak, Kuveyt üzerinde hak iddia etmiş ve ülkeyi Ağustos 1990'da işgal etmiştir. Bunun üzerine BM Güvenlik Konseyi, 29 Kasım 1990 tarihinde aldığı 678 sayılı kararda, Irak'a 15 Ocak 1991'e kadar işgal ettiği topraklardan çekilmesi için süre tanımış ve buna uyulmaması durumunda üye devletlere, bölgede uluslararası barış ve güvenliğin yeniden tesis edilmesi için gerekli tüm yollara başvurmaları konusunda izin vermiştir.⁴⁵ Ancak Irak Kuveyt'ten çekilmemiş, ABD ve İngiltere önderliğinde Sudi Arabistan, Mısır gibi bölge ülkelerinin de katıldığı⁴⁶ Uluslararası Güç, 16 Ocak'ta Irak'a girerek Körfez Savaşı'nı başlatmışlardır. Sonuçta Kuveyt işgalden kurtarılacak ve ateşkes imzalanmıştır.⁴⁷ Ancak savaştan sonra istikrarsızlık ortamı, özellikle güneydeki Şii ve kuzeydeki Kürt bölgelerinde devam etmiş ve ülkede otoritesi devam eden Saddam Hüseyin ile özellikle ABD arasındaki gerilim son bulmamıştır. 1997'de BM silah denetçileri Irak'ın kimyasal silah ürettiğinden şüphelenilen bölgelerinde denetim yapmak istemiş ancak Saddam Hüseyin buna izin vermemiştir. 2000'lere gelindiğinde özellikle 11 Eylül'den sonra Irak ve kimyasal silah meselesi yeni bir boyuta taşınmıştır. Saddam silah denetçilerine izin vermemekte direnmiş ve ABD'de Bush yönetimi yeni stratejik konsepti doğrultusunda Irak'ı hedef almıştır. İngiltere de bu noktada ABD'nin yanında yer almış ve Başbakan Blair, Irak'ın kimyasal silah ürettiğine dair ellerinde istihbarat dosyası olduğuna dair açıklamalarda bulunmuştur.⁴⁸ 8 Kasım 2002'de BM Güvenlik Konseyi Irak ile ilgili meşhur 1441

⁴⁵ UN Security Council Resolution 678 (1990) of 29 November 1990, (Çevrimiçi) <http://www.un.org/documents/scres.htm>, 10 Mayıs 2011.

⁴⁶ Polonya da askerleri ile koalisyon güçleri arasında yer almıştır. Ayrıca ABD ile birlikte "Operation Simoom" adında gizli bir istihbarat operasyonu yürütmüştür.

⁴⁷ Ateşkes anlaşması gereğince Irak topraklarında 36. paralelin kuzeyinde güvenliği sağlamak üzere Çekiş Güç kurulmuş ve Irak uçuşlarına yasaklanmıştır. Savaştan sonra istikrarsızlık ortamı özellikle güneydeki Şii ve kuzeydeki Kürt bölgelerinde devam etmiştir. Kuzeyde Kürt güvenlik bölgesi oluşturulmuştur. Bölgeye uygulanan ambargo halkta ciddi sıkıntı yaratsa da Saddam Hüseyin otoritesi devam etmiştir.

⁴⁸ Ancak ilerleyen dönemde bu dosyanın doğruluğu ve güvenilirliği tartışma yaratmıştır. Irak'ın kimyasal silah ürettiğine yönelik kesin kanıtların olmayışı dünya kamuoyunda ve Almanya, Fransa

sayılı kararı almıştır. Bu kararda Irak'ın ülkeyi silah denetçilerine açması gerektiği vurgulanmaktaydı. ABD'nin Irak işgalinin uluslararası meşruiyetini dayandırmaya çalıştığı bu karar aslında çok açık bir şekilde savaş ilanından bahsetmemektedir. ABD'ye Irak'a savaş açma hakkı ya da yetkisi verip vermediği de tartışma konusudur. Kararda, Irak eğer silah denetimine izin vermez ise “yükümlülüklerini ihlal ettiği için ciddi sonuçlarla karşı karşıya kalacağı”⁴⁹ ifadesi yer almaktadır. Bu ifade oldukça açık uçlu/muğlak bir ifadedir ve buradan karara uyulmadığı takdirde savaş açılabilceği sonucu çıkartmak da güçtür. Karar üzerine Irak UNMOVIC ve Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu yetkililerini ülkeye kabul etmiştir. Irak'ın, denetçilerle tam anlamıyla işbirliği yapmadığına yönelik iddialar ortaya atılmıştır.⁵⁰ Bu aşamada ABD süreci izlemekte ve bir an önce Irak'a müdahale kararı çıkartmaya çalışmaktaydı. Ancak Güvenlik Konseyinde yeterli desteği göremeyen⁵¹ ABD, İngiltere ile birlikte Saddam Hüseyin ve oğullarının iki gün içinde ülkeyi terk etmeleri ültimatومunu vermişlerdir. Ancak Saddam ve oğulları ülkeyi terk etmemişlerdir. Bunun üzerine ABD ile İngiltere önderliğinde Polonya ve Avustralya'nın da katıldığı Irak'ın işgali herhangi bir BM yada NATO kararı olmaksızın 19 Mart 2003'de başlamıştır. ABD'nin Irak Savaşı'na dünya kamuoyundan ve birçok ülkeden gelen sert muhalefet ABD'yi durduramamıştır. Böylece Bush yönetimi BM onayı olmaksızın meşruiyeti tartışmalı bir savaşa girişmiştir.

“Irak'a Özgürlük Operasyonu” (*Operation Iraqi Freedom*) olarak adlandırılan operasyon, ilk başta ABD, İngiltere, Polonya ve Avustralya askeri güçleri tarafından yürütülmüştür. İşgalci güçlerin Irak'a girişlerinden yaklaşık üç hafta sonra Bağdat'a erişilmiştir. İşgalde yoğun bombardıman sonucu teknik, kültürel, ekonomik altyapı ve iletişim sistemi tamamen çökertilmiş ve şehir yağmalanmıştır. Küçük bir Iraklı

gibi Avrupa ülkelerinin hükümetleri nezdinde tepki yaratsa da iş işten geçmişti. Zaten işgalden sonra iddia edilen silahlar Irak'da bulunamayacaktır.

⁴⁹ Article 13, **S/RES/1441 (2002)**, UN Security Council, Resolution 1441 (8.11.2002).

⁵⁰ UNMOVIC (BM Mutareke Kontrol, Soruşturma ve Denetleme Komisyonu) başkanı Hans Blix konuyla ilgili BM'ye Irak'ı suçlayıcı bir rapor sunmuştur.

⁵¹ Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac 10 Mart 2003'de, Fransa'nın Irak'a savaş ilan edilecek herhangi bir BM Güvenlik Konseyi kararını veto edeceğini açıklamıştır. Bu süreçte Rusya ve Almanya da Irak işgaline karşı muhalif duruşunu sürdürmüştür.

topluluğun önünde Firdevs Meydanında Saddam heykelinin yıkılması Irak'ta Saddam Rejiminin sonunu sembolize etmektedir. 1 Mayıs'ta Başkan Bush zafer konuşması yapmış ve savaşın sona erdiğini açıklamıştır. Ancak koalisyon güçlerine karşı saldırılar ve ülkedeki etnik, dinsel ve mezhepsel farklılıklardan kaynaklı iç karışıklık, anlaşmazlık ve çatışmalar bu tarihten sonra devam etmiştir. Aralık 2003'de Saddam yakalanmış, ancak çatışmalar son bulmamıştır.

22 Mayıs 2003'de BM Güvenlik Konseyi aldığı 1483 sayılı karar ile Irak'ta işgalden sonraki sürece dahil olmuştur. Kararda, BM Genel Sekreteri'nin Irak için özel bir temsilci görevlendireceği ve bu özel temsilcinin, işgalci güçler ve Irak halkı ile işbirliğinde geçici bir yönetim oluşturacağından bahsedilmektedir. İşgalci ülkeler arasında yer almayan ülkelerin de Irak'ta istikrar ve güvenliğin sağlanması için Irak'taki mevcut "Otorite"ye (işgalci güçler) lojistik destek vermeleri yönünde çağrıda bulunulmuştur.⁵² Bu kararla Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgali üzerine konan ambargo da kaldırılmıştır. Güvenlik Konseyi'nin 14 Ağustos 2003'de aldığı 1500 sayılı karar ile Birleşmiş Milletler Irak Yardım Misyonu (UNAMI – *United Nations Assistance Mission for Iraq*) oluşturulmuştur.⁵³ 16 Ekim 2003'deki 1511 sayılı kararla da Irak'ta güvenlik ve istikrarı sağlamakla yetkili uluslararası bir gücün kurulması kabul edilmiştir.⁵⁴ Irak'a Özgürlük Operasyonu çerçevesinde oluşturulan "Çok Uluslu Güç" (*The Multinational Force- Iraq*) silahlı kuvvet niteliğinde ve ABD liderliğindedir. Güce birçok ülke asker göndererek ve lojistik destek sağlayarak katkıda bulunmuştur. Ancak bu ülkeler arasında Türkiye, Almanya, Fransa, Rusya gibi ülkeler yer almamışlardır. Irak'taki işgalin denetimini 15 Mayıs 2004'de *Combined Joint Task Force 7*'den devralan Çok Uluslu Güç, 1 Ocak 2010'da denetimi ABD Silahlı Kuvvetlerine devredecektir.

BM Güvenlik Konseyi 8 Haziran 2004'de 1546 sayılı kararı kabul ederek, Irak'ta işgalin sona erdiğini ve egemenliğinin kurulacak geçici hükümete devredileceğini

⁵² S/RES/1483(2003), UN Security Council, Resolution 1483 (22.05.2003).

⁵³ S/RES/1510(2003), UN Security Council, Resolution 1510 (14.08.2003).

⁵⁴ S/RES/1511(2003), UN Security Council, Resolution 1511 (16.10.2003).

karara bağlamıştır.⁵⁵ Kurulan Irak Geçici Hükümeti'nin Başbakanı ise İyad Allavi olmuştur. Ağustos ayında radikal Şii lider Mukteda Es-Sadr yanlıları ve koalisyon güçleri arasında Şiilerin kutsal kenti Necef'te yoğun çatışmalar yaşanmış ve çatışmalar kısa sürede tüm Irak'a yayılmıştır. Kasım 2004'te ABD güçleri, Sünnilerin yoğun olarak yaşadığı ve direnişin sembolü haline gelen Felluce'de direnişi kırmak için kuşatma gerçekleştirmişler ve yaşanan yoğun çatışmalarda kent yerle bir olmuştur. 30 Ocak 2005'te, direnişçilerin tehditleri altında Irak'ta genel seçimler düzenlenmiş, Sünnilerin büyük oranda boykot ettiği seçimlerde Şii Birleşik Irak İttifakı, sandalyelerin çoğunu alırken ikinci sıradaki Kürt partileri de meclisin dörtte birini oluşturmuştur. Nisan 2005'te Kürt lider Celal Talabani cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.⁵⁶

Çok Uluslu Güç içindeki ABD dışındaki tüm ülkeler 2009 itibariyle tüm askerlerini geri çekmişlerdir. ABD'de Barack Hussein Obama başkanlık seçimi kampanyasında Irak'tan çekilme taahhüdünde bulunmuştu. Kasım 2008'deki seçimlerde Cumhuriyetçi rakibi John McCain'in önüne geçerek başkan seçilen ve Ocak 2009'da göreve başlayan Obama, bu taahhüdünü uygulama yönünde adımlar atmış ve 2010'da Irak'taki askerlerin sayılarının azaltılacağını ve çekilme planının devreye sokulduğunu açıklamıştır. Bu, 31 Ağustos 2010 itibariyle Amerikan askerlerinin Irak'ta muharip güç olma ve savaş misyonlarının sona erdiği anlamına gelmekteydi. Geride terörle mücadele ve Irak güvenlik güçlerinin eğitimi için görev yapmak üzere 50,000 asker kalmıştır. ABD, Irak'taki güçlerinin ismini Amerikan askeri gücünü azaltılmasını vurgular şekilde "Yeni Şafak Operasyonu" (*Operation New Dawn*) şeklinde değiştirmiştir. Bir anlamda yeni bir misyon olarak gündeme gelen Yeni Şafak Operasyonu 1 Eylül 2010'dan itibaren devreye girmiştir. Obama, son olarak bölgede kalan Amerikan askerlerinin de 2011 sonunda çekileceğini açıklamıştır.

Afganistan'dan sonra ABD'nin terörizmle savaşmak adına ikinci müdahalesi Irak'a olmuştur. ABD ve İngiltere, Irak'ın kitle imha silahlarını ürettiğini, El Kaide başta olmak üzere teröre destek verdiğini iddia etmişlerdir. Bu kitle imha silahlarını yok

⁵⁵ S/RES/1546(2004), UN Security Council, Resolution 1546 (30.06.2004).

⁵⁶ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası İlişkilere Giriş...**, s.128.

etmek, Irak'ın teröre desteğini kesmek ve diktatörlükten kurtulmayı sağlayıp, ülkeye demokrasi ve barış getirmek ABD'nin ileri sürdüğü hedeflerdi. Ancak savaşın üzerinden geçen yıllar, ülkede istikrardan çok karmaşaya şahit olunduğunu göstermiştir. Ayrıca ABD'nin ortaya attığı özellikle Irak'ın kitle imha silahları üretildiğine yönelik söz konusu iddialara kesin kanıtlar bulunamaması ve ilerleyen yıllarda ABD ve İngiltere'nin bunu bir anlamda itiraf etmeleri aslında tüm bunların savaşın nedeni değil ancak bahanesi olduğunu göstermektedir. Asıl nedenler konusuna gelecek olursak, ABD, bölgede son derece önemli stratejik konuma ve petrol kaynaklarına sahip Irak'taki Saddam rejiminden memnun değildi. Büyük Ortadoğu ya da sonradan değiştirilen ismiyle Genişletilmiş Ortadoğu Projesi çerçevesinde Ortadoğu'ya yeni bir düzen getirmek isteyen ABD, bölgenin yeniden şekillendirilmesi ve 21. Yüzyılı Amerikan Yüzyılı yapma hedefi doğrultusunda Irak'a girerek, kontrolü sağlamak istemiştir. Bu projelerin önündeki engel ise Irak'ta lider Saddam Hüseyin'di. Dolayısıyla ABD önce onu devirmeyi hedeflemiştir. 11 Eylül sonrasında ilk hedefi Afganistan olan Bush yönetimi şimdi de ikinci adımı atıyor ve bu kez uluslararası meşruiyet olmadan Irak'ı işgal ediyordu. ABD'de Bush liderliğindeki yeni muhafazakar kadronun Bush Doktrini çerçevesinde başarısız devletleri dönüştüreceğini iddia ettiği bu yeni stratejisinin denemesi Irak'ta yapılmıştır. Irak işgalinde dünyaya adeta kafa tutan ABD, bu yeni mücadelesinde “ya bizimlesiniz, ya karşımızda” ifadesini kullanarak kamplaşmaya işaret etmekteydi. Diğer ülkeler ABD'nin yanında yer alma ya da almama gibi bir seçimle karşı karşıya kalmışlardır. Bu anlamda Irak'a işgal sonrası asker gönderen veya lojistik destek sağlayan ülkelere baktığımızda ABD yanlısı politikalar izleyen devletleri görmekteyiz.

4.2.2. Irak Savaşı ve Polonya-ABD İşbirliği

Irak Savaşı, Avrupa ülkelerini de ikiye bölmüştür. 30 Ocak 2003 tarihinde 8 Avrupa ülkesinin (İngiltere, İspanya, İtalya, Portekiz, Macaristan, Polonya, Danimarka ve Çek Cumhuriyeti) liderleri ortak bir mektup imzalayarak (Sekizler Mektubu), Irak'ın silahsızlandırılması sürecinde Avrupa'nın ABD'ye destek vermesi ve ortak hareket

edilmesi çağrısında bulunmuşlardır. Buna karşılık Almanya ve Fransa'nın başını çektikleri diğer bir grup da ABD'nin, Irak politikasında savaş seçeneğine sert bir şekilde karşı çıkmışlardır. Polonya bu noktada AB'nin güvenlik politikasının Almanya ve Fransa eksenli şekillendiği ve bu iki ülkenin yaklaşımlarını tüm AB'ye malettikleri eleştirisinde bulunmuş ve Irak konusunda ABD'nin yanında yer almanın ülkelerin kendi tercihlerine bırakılmasını savunmuştur. Kendisi Irak Savaşı'nın başından beri ABD'nin yanında yer almıştır. ABD Irak'a ilk girdiğinde yanında yer alan diğer ülkeler de İngiltere ve Avustralya idi. Polonya hem asker göndererek hem de lojistik destek sağlayarak, ABD'nin Irak politikasını ve işgalini desteklemiştir. Afganistan müdahalesinde durum farklıydı. BM ve NATO baştan beri sürecin içindelerdi. Ancak Irak tek taraflı olarak ABD'nin işgaline konu olmuştur. ABD Irak'ı işgal ettiğinde, İngiltere, Polonya ve Avustralya da "işgalci güçler" olarak ülkeye girmişlerdir. **İşgalci güçler** (*occupying powers*) tanımlaması BM Güvenlik Konseyi 1483 sayılı kararında yazmaktadır.⁵⁷ ABD, Irak işgalini 250 bin Amerikan askeri ile gerçekleştirmiştir. Polonya da 2500 askerini işgal sırasında Irak'a göndermiştir. Polonya askerleri Bağdat'ın güneyini ve Necef, Kerbela, Kut, Hilla ve Divaniye şehirlerinin kontrolünü sağlamaktaydılar. Polonya'nın Irak'taki askeri gücü yurtdışındaki en büyük misyonudur. Irak'ta Orta Güney bölgesindeki Çok Uluslu Güç'ün (*MND CS - Multinational Division Central-South*) komutası Polonya ordusundaydı. Söz konusu güce de yirmiden fazla ülke sonradan asker göndermiştir.

Polonyalı GROM komandoları zaten 2002–2003 arasında Kuveyt'te, 2002'den itibaren de Irak'ta operasyonlar yürütmeye başlamışlardı.⁵⁸ Cumhurbaşkanı Kwaśniewski 17 Mart 2003'de aldığı karar bir ile, 200 Polonya askerinin Irak'a "Çok Uluslu Güç"ün gerçekleştireceği ortak harekate katılmak için gönderileceğini açıklamıştır. Söz konusu karar 15 Eylül 2003 tarihine kadar geçerli olacaktı.⁵⁹ 6 Haziran 2003'de alınan bir diğer karar ile, BM'nin 22 Mayıs 2003'de alınan 1483 sayılı kararın uygulanmasını gereğince, Irak'ta 2003 sonuna kadar 2,500 Polonya

⁵⁷ BM söz konusu işgalci güçlerden ilerleyen dönemlerdeki karar metinlerinde de "Otorite" (*Authority*) olarak bahsetmektedir.

⁵⁸ "Special Forces", **Ministerstwo Obrony Narodowej - Polonya Savunma Bakanlığı resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.wojskaspecjalne.mil.pl/41-grom.html?ln=en> , 21 Şubat 2011

⁵⁹ **Monitor Polski**, z dnia 17 marca 2003 r., Nr. 14, Poz.200.

askerinin bulundurulacağı açıklanmıştır.⁶⁰ İlerleyen yıllarda bu askerlerin sayısı kademeli olarak indirilmiştir.

2001–2005 arasında post-komünist partilerden oluşan sol eğilimli koalisyon hükümeti, 2005 yılında (görevden ayrılmadan birkaç ay önce) Irak’taki Polonya askerlerini en kısa sürede geri çekmek istediğini açıklamıştır. Dönemin Savunma Bakanı Jerzy Szmajdzinski, “Marek Belka Hükümeti’nin Irak’ta herhangi yeni bir askeri taahhütte bulunmayacağını ve Irak’tan çıkış stratejisi yürüttüklerini” dile getirmiştir. Bu kararın ekonomik gerekçelere dayanılarak ve güvenlik durumunun gözden geçirilmesi sonucunda alındığı söylenmiştir.⁶¹ Sağ kanadın Irak’ta Polonya askerlerinin varlığının devamından yana oldukları düşünüldüğünde sol kanadın buna karşı çıkması anlaşılabilir bir durumdur. Ekim ayında yapılacak seçimlerden birkaç ay önce yapılan bu açıklama bir anlamda seçim yatırımı gibi de görülebilir. Zira kamuoyu araştırmalarında halkın askerlerin geri çekilmesini istediği anlaşılmaktadır. Aslında başından beri Polonya’nın Irak’taki varlığı kamuoyunda destek görmemişti. Ancak diğer Avrupa ülkelerinde görülen büyük protesto gösterilerine Polonya’da rastlamak da pek mümkün olmamıştı.

Asker sayısı 2005 yılı için 2,400’e⁶², 2006 yılı için de (BM Güvenlik Konseyi’nin Irak’ta işgalin sona erdiğini açıklayan 1546 ve çok uluslu gücün görev süresinin uzatıldığını açıklayan 1637 sayılı kararlarına atıf yapılarak) 1,500’e düşürülmüştür.⁶³ 2007’de sayı 1,200’e inmiş ve bu 1,200 askerın 900’ünün Irak’ta bulundurulmasına ve 300’ünün ise Irak’ın iç güvenlik koşulları izin verdiği takdirde erken çekilme durumu düşünülerek Polonya topraklarında bekletilmesine karar verilmiştir.⁶⁴ Söz konusu 300 asker, Irak’ta herhangi bir tehdit durumu oluştuğunda kısa süreli

⁶⁰ **Monitor Polski**, z dnia 6 czerwca 2003 r., Nr. 30, Poz.410. 29 Haziran 2004’de alınan bir diğer karar ile söz konusu 2,500 askerın görev süresi 31 Aralık 2004’e kadar uzatılmıştır. (**Monitor Polski**, z dnia 29 czerwca 2004 r., Nr. 28, Poz.476. 17 Haziran 2003’de alınan bir diğer karar ile de Haziran 2004’e kadar 2,500 askerın görevlerinin devam edeceği vurgulanmıştır. (**Monitor Polski**, z dnia 17 grudnia 2003 r., Nr. 59, Poz.919).

⁶¹ “Poland confirms Iraq withdrawal”, **BBC News**, 12 Nisan 2005, (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4436165.stm> , 10 Mayıs.2011.

⁶² **Monitor Polski**, z dnia 23 grudnia 2004 r., Nr. 56, Poz. 927.

⁶³ **Monitor Polski**, z dnia 29 grudnia 2005 r., Nr. 84, Poz. 1208.

⁶⁴ **Monitor Polski**, z dnia 22 grudnia 2006 r., Nr. 90, Poz. 939.

kullanım için Polonya’da bekletilmişlerdir. Kararda BM Güvenlik Konseyi’nin Irak’taki çok uluslu gücün görev süresini 2007 yılı sonuna kadar uzattığı, 1723 sayılı karar doğrultusunda alındığı bildirilmiştir. 2007 yılı sonunda söz konusu karar yenilenmiş⁶⁵ ve BM Güvenlik Konseyi 1790 sayılı kararına atıf yapılarak Polonya Irak’ta 31 Ekim 2008’e kadar 900 asker bulundurmaya devam etmiştir. Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński’nin aldığı bu kararın hükümetteki PO’nun askerleri geri çekmek istemesine cevaben alınmış bir karar olduğu tartışmaları yapılmıştır. Hükümet ile cumhurbaşkanının ters düştüğü bu durum neticesinde yaklaşık bir yıl daha Polonya askeri misyonu Irak’ta kalmaya devam etmiştir.

Nihayetinde 29 Kasım 2008’de alınan cumhurbaşkanlığı kararı ile Polonya, Irak’taki askerlerini geri çekmiş ve Irak’ta NATO Eğitim Misyonu’nda kullanılmak üzere sadece 20 asker bırakmıştır.⁶⁶ NATO’nun bu eğitim misyonu 2004’de Iraklı güvenlik güçlerinin eğitilmesi ve kurumsal yapılarının oluşturulması amacıyla oluşturulmuştu. Muharebe görevi olmayan bu güç, “Irak NATO Eğitim Misyonu” (*NTM-I: NATO Training Mission–Iraq*) olarak adlandırılmaktadır. Söz konusu misyonu oluşturma kararı İstanbul Zirvesi’nde alınmıştır. Irak’ta yönetimin geçici hükümete devrinden hemen sonra bu geçici yönetimin talebi üzerine ve BM Güvenlik Konseyi 1546 sayılı kararı hükümlerine dayandırılarak bu kararı alan NATO, bir yerinden Irak’taki sürece dahil olmuştur. NATO’nun bu misyonuna -Iraklı askeri personele eğitimler vererek- Polonya da katılmıştır. Cumhurbaşkanı Kwaśniewski de 2004 yılında “2005 yılı sonuna kadar Polonya askerlerinin Irak’tan çekmeyi ya da ciddi anlamda sayılarını azaltmayı düşündüklerini” açıklamıştı.⁶⁷ Ancak 2005’de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini Kaczyński’nin kazanması durumu değiştirmiştir. Kaczyński kardeşler hem cumhurbaşkanlığı makamında hem de hükümette yer

⁶⁵ **Monitor Polski**, z dnia 21 grudnia 2007 r., Nr. 100, Poz. 1088.

⁶⁶ **Monitor Polski**, z dnia 29 października 2008 r., Nr. 83, Poz. 728. İlk önce bu askerlerin 2008 yılı sonuna kadar Irak’ta kalmaları karara bağlanmış, sonradan görev süreleri her yıl alınan kararlar ile 31 Aralık 2011’e kadar uzatılmıştır. Bkz. **Monitor Polski**, z dnia 24 grudnia 2008 r., Nr. 97, Poz.833, **Monitor Polski**, z dnia 28 grudnia 2009 r., Nr. 81, Poz. 1016, **Monitor Polski**, z dnia 23 grudnia 2010 r., Nr. 100, Poz. 1176.

⁶⁷ “Poland eyes possible Iraq pullout in 2005: Remarks by president, defense chief are first to suggest time frame”, **The Associated Press**, 10.4.2004 (Çevrimiçi) http://www.msnbc.msn.com/id/6172854/ns/world_news-mideast/n_africa/ 21.02.2011.

almışlardır. Amerikancı politikalar izleyen Kaczyński'ler özellikle 2005–2007 arasında Irak'ta Polonya askerlerinin varlıklarının devam etmesini sağlamışlardır.

Oysa 2005–2007 arası ülkeyi yöneten PiS Hükümeti, Amerikancı bir tavırla Irak'ta askerlerin görevlerinin devamından yana olmuştu. Ancak 2007'de iktidarı devralan ve daha dengeli politika izlemekten yana olan Tusk, seçim kampanyasında Polonya askerlerinin Irak'taki misyonlarını tamamladıklarını belirterek, askerleri geri çekeceklerini taahhüt etmişti. Polonya'da 1998'de çıkartılan yasaya göre yurtdışına asker gönderme ve onların görev sürelerini uzatma yetkisine sahip olan makam, cumhurbaşkanlığıdır. Ancak 1. Bölümünde de değindiğim gibi sözkonusu yasada “bu kararın cumhurbaşkanı tarafından, bakanlar kurulu ya da başbakanın başvurusu üzerine de alınabileceği belirtilmekteydi. Ayrıca yine bakanlar kurulu veya başbakan, cumhurbaşkanına başvurarak askerlerin görev sürelerinin uzatılması veya kısaltılması isteyebilirlerdi.” (3. Madde)⁶⁸ Bu noktada, eğer hükümet istemez ise, cumhurbaşkanının tek başına askerlerin görev süresini uzatmasına ilişkin yetkisi konusunda tartışmalar yaşanmıştır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi cumhurbaşkanı, hükümet aksi bir yakaşımında olmasına rağmen askerlerin görev süresini uzatmıştır. Bu da hükümet ile cumhurbaşkanlığının ilişkilerinin gerilmesine sebebiyet vermiştir. Zaten 2. Bölüm'de de belirttiğim gibi, 2007 sonrasında cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Lech Kaczyński ve Başbakan Tusk arasında -özellikle de Atlantikçilik ile Avrupacılık ikileminin öne çıktığı- önemli dış politika konularında yetki tartışması yaşanmıştır. Bunlardan birini de Irak'taki askerlerin görev sürelerinin uzatılması meselesinde görmekteyiz. Atlantikçiliği oldukça ön planda olan Cumhurbaşkanı Kaczyński, bu konuda baskın gelmiştir. Tusk'un Avrupa'yı da önemseyen ve AB ile ortak hareket edilmesini Kaczyński'ye göre biraz daha fazla savunan dengeci yaklaşımı bu noktada geri planda kalmıştır. Ancak burada altı çizilmesi ve hatırlanması gereken bir nokta da Tusk'un da katıksız bir Avrupacı olmadığı, Atlantik ile Avrupa arasında dengeci bir politika izlemeye çalıştığıdır. Tüm bunlardan hareketle burada Irak Savaşı'nda Polonya'da Atlantikçi eğilimlerin nasıl

⁶⁸ “USTAWA z dnia 17 grudnia 1998 r., o zasadach użycia lub pobytu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej poza granicami państwa”, **Dziennik Ustaw**, z 1998 r. Nr 162, poz. 1117, z 2004 r. Nr 210, poz. 2135, z 2009 r. Nr 79, poz. 669, Nr 161, poz. 1278.

baskın geldiği ve bunun yansımaları üzerine detaylı olarak eğilmekte fayda görmektedir.

4.2.3. Irak Savaşı ve Atlantikçi Eğilimin Polonya’da Zirveye Çıkışı

Irak Savaşı ve Polonya’nın tutumu Polonya dış politikasında Atlantikçiliğin o güne kadar ulaştığı doruk nokta olmuştur. AB içinde özellikle Almanya ve Fransa gibi çekirdek ülkelerden ABD’nin Irak politikasına sert muhalefet etmişlerdir. Almanya, Fransa ve Rusya 10 Şubat 2003’de ortak bir deklarasyon yayınlayarak, Irak’ta savaşa karşı olduklarını ve Irak’ın silahlanması konusunda BM çerçevesinde yürütülen barışçıl çözüm çabalarının devam ettirilmesi gerektiğini açıklamışlardır.⁶⁹ Polonya, bu dönemde AB’ye giriş öncesi üyelik müzakereleri gerçekleştirmekteydi. Buna rağmen Irak işgalinde her koşulda ABD’nin yanında yer almıştır. Bu durum aslında Almanya ve Fransa’nın Polonya’ya tepki göstermesine neden olsa da, Polonya’nın tavrını değiştirmemiştir. Polonya’nın AB içi denge ve dinamikleri çok fazla önemsemeyerek, transatlantik ilişkilerine yatırım yapmaya devam etmesi, Avrupalılar tarafından eleştirilse de ülke içinde yine Atlantikçilerin baskın çıktığını görmektedir. 2000’lere gelindiğinde (özellikle de NATO üyeliği sonrasında) Polonya’da Atlantikçilik resmi politika oluşumunda birincil etki unsuru olmuştur. Avrupa’ya yakın duran hükümetlerin dahi (örneğin Tusk Hükümeti), ABD ile olan ilişkilerde geri adım attığını söylemek pek mümkün değildir. Bunların Avrupalılığı ancak Atlantikçiliğin ya da ABD yanlısı politika izlemenin dengeleyicisi olarak kullandıkları değerlendirmesi yapılabilir.

Polonya, Irak Savaşı’na daha işgal aşamasındayken katılma kararı almıştır. Polonya dış politikasında Atlantikçi yönelimin ağırlığını anlamamız açısından oldukça önemli ipuçları sunan bu kararın, önemli sonuçları olmuştur. Özellikle Avrupa ile fikir ayrışması yaşayan ve AB’nin büyük güçlerinin tepkisini üzerine toplayan Polonya, tüm bunları göze alarak ABD’ye tam destek vermiştir. Özellikle Almanya ile birçok

⁶⁹ “Iraq Joint declaration Russia, Germany, France” (2/10/2003), **BM Web sitesi**, (Çevrimiçi) http://www.un.int/france/documents_anglais/030210_mae_chirac_irak.htm , 10 Mayıs 2011.

kez ters düşen Polonya ilişkileri iyileştirmek adına çeşitli adımlar attıysa da bunların etkili olduğundan bahsetmek güçtür. “MNC-NE (Çokuluslu Kuzeydoğu Kolordusu) bağlamında Irak’taki istikrar bölgesi için ortak komuta önerisinde bulunan Polonya’nın bu önerisi, Almanya ve Danimarka tarafından kabul edilmemiştir. Irak’a bu Kuzeydoğu Kolordusu’nu göndermek istediğini bir şekilde belli etmiş ancak bu öneri bir takım sıkıntılara neden olmuştur. Almanya ve Danimarka hükümetleri henüz kendi fikirlerini açığa vurmada, Polonya Savunma Bakanının bu olasılıkla ilgili kamuoyuna açıklama yapması ortamı germiştir. Bu durumun Polonya ve Almanya arasında özellikle Irak Savaşı’na katılımı ile ilgili beliren görüş ayrılıklarının daha da derinleşmesine sebebiyet vermiştir.”⁷⁰

Polonya’nın aslında Irak ile doğrudan ilgilendiği için asker gönderdiğini söylemek güçtür. Asker gönderme kararında daha ziyade; ABD’nin sempatisini kazanma, arkasında ABD güvencesini hissetme ve ABD ile ortaklık düşüncesini pekiştirme isteğinin öne çıktığını gözlemlemek mümkündür. Atlantikçiler, eğer Polonya Irak Savaşı’nda yer almazsa, herhangi bir dış tehdit durumunda Amerikan yardımını talep etmekte zorlanılacağını savunmaktaydılar. Bu açıdan Irak’ta ABD’nin yanında savaşmak Polonya’nın bir anlamda sigortası olacaktı. Ayrıca onlara göre bu durum, ABD’nin ortağı olarak Polonya’nın hem uluslararası hem de bölgesel konumunu güçlendirecekti. Ancak Polonya’nın savaşa katılması ekonomik açıdan oldukça maliyetli olmuştur. Zira, Irak’taki ilk yılın maliyeti bütçeden tüm dış ilişkilere ayrılan oranın üçte ikisini bulmuştur. Aslında Polonya açısından ilk başta planlanandan daha fazla kaynak ayrılmak durumunda kalmıştır. 2005 yılı sonunda 660 milyon PLN (yaklaşık 165 milyon Euro) personel harcamalarına, 800 milyon PLN de (yaklaşık 200 milyon euro) ekipman harcamalarına gitmiştir (ki bunun yaklaşık % 30’u Irak’ta kalmak durumundaydı).⁷¹ “Irak Savaşı’ndaki maliyetin oldukça düşük bir kısmı ABD tarafından karşılanmıştır. Polonya’daki Amerikan yatırımları da ortalamanın üstüne çıkmamış, iki ülke arasındaki ticaret de çok fazla artmamıştır. Avrupa’dan

⁷⁰ Maria Wągrow ska, “Udział Polski w interwencji zbrojnej i misji stabilizacyjnej w Iraku”, Warszawa, **Centrum Stosunków Międzynarodowych, Raporty i Analizy** 12/2004, p.15, (Çevrimiçi) http://csm.org.pl/fileadmin/files/Biblioteka_CSM/Raporty_i_analizy/2004/Maria%20W%C4%85grow_ska_Udzia%C5%82%20Polski%20w%20interwencji%20zbrojnej%20i.pdf , 10 Mayıs 2011.

⁷¹ Paweł Herczyński, “Zaangażowanie Polska na rzecz stabilizacji Iraku”, **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2006**, Warszawa, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2006, p.211.

ABD'ye ihracat yapan ülkeler arasında Polonya alt sıralarda kalmıştır. ABD'nin Hazar Denizi bölgesindeki enerji kaynakları konusunda Polonya'ya yardım edeceği umudu da boşa çıkmıştır.”⁷² Roman Kuźniar, “Polonya'nın kendi ulusal çıkarları ile doğrudan ilgili olmayan bir ülkeye bu denli para ve güç aktarılmasının anlamsız olduğu”⁷³ yorumunu yapmaktadır. Neticede, Polonya açısından kazanılan ekonomik fayda son derece düşük olmuştur. Ayrıca Polonya, Irak'ın yaklaşık 500 milyon dolar olan borcunu da silmiştir. Polonya'da bunun ABD'nin baskısı sonucu alınmış bir karar olduğu yorumları da yapılmıştır. Bunun üzerine bir de Polonya'nın savaştan sonra Irak'ta kendi yararına projeler alamaması ve ekonomik beklentilerinin karşılanamaması da eklenince oluşan hayal kırıklığı toplumda ve özellikle Avrupalıların nazarında tepkilere neden olmuştur. Avrupalılar, Irak Savaşı'ndan Polonya dış politikası adına beklenen sonucun elde edilememesi noktasında Atlantikçilere olan eleştirilerini yoğunlaştırmışlardır. ABD'nin yanında yer alınırken, AB üyeliği öncesi Fransa ve Almanya ile ters düşmenin Polonya dış politikasına zarar verdiğini de öne sürmüşlerdir.

Hükümetin Irak politikasında iyi strateji izleyemediği ve yeteri kadar fayda elde edemediği yönünde ülke içinde eleştiriler arttıkça Miller Hükümeti de bu konuda bazı adımlar atmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Polonya'da bir kamu şirketi olan ve savunma sanayinde faaliyet gösteren BUMAR, Irak'a askeri mühimmat satışı gerçekleştirmiştir. Ancak bu, Polonya'nın istediği düzeyde olamamıştır. Zira ağırlık Amerikan şirketlerine verilmiştir. Polonya'da iş camiasının bu konuda uğradığı derin hayal kırıklığı sürerken Irak'ın yapılandırılması ve ordusunun geliştirilmesi projeleri için açılan ihaleyi de Polonya devletine ait savunma sanayi şirketi olan *Bumar Group* kaybetmiştir. “İhale sürecinde Polonya Cumhurbaşkanı Kwaśniewski, Başbakan Miller ve bazı bakanlar Amerikan Ticaret Bakanı Don Evans ile görüşmelerde bulunmuşlardır. Polonya'nın önemli gazetelerinden biri olan *Gazeta Wyborcza* 17-18 Ocak 2004 tarihlerinde bu görüşmelerden birinde Başbakan Leszek Miller'in “Bumar için bir sözleşme yapılamazsa, bunun Polonya-ABD ilişkilerini etkileyeceğini dile getirdiğini yazmıştır. Ancak ihaleyi Amerikan-Irak konsorsiyumu olan *Nour USA*

⁷² Roman Kuźniar, **Droga do Wolności...**, p 299.

⁷³ **A.e.**, p 295.

kazanmıştır. Bumar şikayette bulunmuş ve ihale iptal edilmiştir. Ancak açılan ikinci ihaleyi de yine oldukça düşük fiyat veren *Nour USA* kazanmıştır.⁷⁴ Ancak ihale sürecinde şeffaf olunmadığına yönelik kamuoyunda tartışmalar yaşanmıştır.

Polonyalılar için 11 Eylül'den sonra ülkelerinin bir anda uluslararası arenada rol oynamaya başlaması ve Afganistan gibi, Avrupa dışındaki bölgelerdeki çatışmaların ortasına askerlerinin gönderilmesi ne tür tepkiler doğurmuştur sorusu sorulabilir. Polonya'nın Irak'taki askeri varlığıyla ilgili, düzenli olarak yapılan kamuoyu araştırması sonuçlarına baktığımızda, halkın hükümetin politikasını yoğunlukla desteklemediği ve askerlerin geri çekilmesinden yana olduğunu görmekteyiz. Ancak söz konusu kamuoyu araştırmaları sonuçları bir yana Varşova'nın, San Francisco, Londra, Floransa veya Paris'teki gibi Bush yönetiminin Irak politikası ya da Irak'taki işgal karşıtı büyük gösterilere sahne olduğunu söylemek güçtür. Yapılan protestolar zayıf kalmıştır. Diğer yandan Papa II. Jean Paul, Bush'un Irak politikasına ve Irak'ın işgaline karşı açıkça tepki göstermiş ve savaşın önlenmesine yönelik çağrıda bulunmuştur. İşgal sonrasında ise Papa, ABD'nin hızlı bir şekilde çekilerek ve BM'nin aktif katılımıyla kısa sürede egemenliği Iraklılara devretmesi gerektiğini savunmuştur.

CBOS'un yürüttüğü kamuoyu araştırmalarında Irak'a düzenlenen askeri operasyona halkın desteği ölçülmüştür. Buna göre Temmuz 2003'de katılımcıların % 36'sı Irak savaşına Polonya'nın katılımını desteklemekteyken, karşı çıkanların oranı % 55 olmuştur. Kasım 2003'e gelindiğinde destekleyenlerin oranı % 28'e gerilemiştir (% 67 ise desteklememektedir).⁷⁵ Her yıl düzenli olarak yapılan kamuoyu yoklamalarında Polonyalıların Irak Savaşı'na ve Polonya askeri gücünün Irak'ta bulunmasına verdikleri destek giderek daha da düşmüştür. 2007 yılında karşı olanların oranı % 80'in üzerine çıkmıştır (Hatta Ekim 2007'de %81).⁷⁶ Polonya'nın

⁷⁴ Krzysztof Iszkowski, **a.g.e.**, p.106.

⁷⁵ "Polacy O Misji Stabilizacyjnej w Iraku", **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Listopad 2003, BS/180/2003, p.2.

⁷⁶ "Stosunek do Obecności Żołnierzy Polskich w Iraku i Afganistanie", **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Pazdziernik 2007, BS/162/2007, p.1.

Irak'ta bulunmasının ekonomik faydasının düşük olması halkta da askerlerin geri çekilmesinin istenmesi eğiliminin güçlenmesine sebep olmuştur.

Bu noktada kısaca Kilise'nin de Irak Savaşı'ndaki tavrına değinmekte yarar vardır. Genel olarak Kilise'nin, Irak Savaşı'na Polonya'nın katılımını açıkça desteklemek ya da karşı çıkmak yönünde siyasal bir tavır aldığı söylemek güçtür. Bunun yerine Kilise, savaşın insanlık için iyi bir şey olmadığını ifade etmiş ve insanlara, savaşın bir an önce bitmesi yönünde dua etme çağrısında bulunmuştur.⁷⁷ Diğer yandan Irak Savaşı'na muhalefet eden -özellikle dindar kesimden ve din adamlarından- Kilise'nin yeteri kadar tepki vermediği ve Polonya askerlerinin Irak'ta savaşmak üzere gönderilmelerine engel olmadığı yönünde eleştiriler de gelmiştir. Bazı din adamları bunun meşru bir savaş olmadığını dile getirirken; bazıları da Irak Savaşı'nın aslında meşru görülebileceğini ve Amerikalıların anlaşılabilirliğini dile getirmişlerdir.

Irak Savaşı'na katılım kararı alınmasının Polonya iç siyaseti açısından da bir anlamı vardı. Post-komünist hükümet ekonomik sorunlar ve işsizlikle mücadele etmekteydi ve prestijini giderek yitirmekteydi. PSL koalisyonundan çekilmiş ve Miller Hükümeti azınlık hükümeti şeklinde devam etmiştir. Bu noktada Miller Hükümeti'nin prestij kazanma ve Irak Savaşı'nın politik açıdan kar ve avantaj sağlayacağı düşüncesi de etkili olmuştur.

PiS, PO, UW, SdPI gibi çoğunlukla merkezde yer alan büyük partiler Polonya'nın ABD ile ilişki geliştirmesine ve güvenliğinde Atlantikçi eğilimlere önem vermektedirler. Bununla birlikte, Irak Savaşı dönemindeki hükümetleri de eleştirmekten geri durmamışlardır. 11 Eylül sonrası süreçte ve Irak Savaşı sırasında Polonya siyasetinde post-komünistler etkindi. Kurulan post komünist koalisyon hükümetleri de (Ekim 2001-Mayıs 2004 arası Leszek Miller ve Mayıs 2004-Ekim 2005 arasında Marek Belka Hükümetleri) ABD'yi Polonya'nın dış politikası ve güvenliği açısından garantör güç olarak görmekteydiler. Ancak muhalefette yer alan

⁷⁷ Bkz. "Komunikat z 325. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski - 28.11.2003", **Konferencja Episkopatu Polski web sitesi**, (Çevrimiçi) http://www.episkopat.pl/?a=dokumenty_KEP&doc=325zpkepkomunikat, 12 Mayıs 2011.

partiler -çoğu ağırlıkla Atlantikçi eğilimde olsalar da- Irak politikası ve ABD ilişkilerinin yürütülüş şekline dolayı hükümeti eleştirmişlerdir. Hükümete muhalefet partilerden gelen eleştiriler çoğunlukla, ABD ile özel bir yakınlık kurulup, Irak konusunda açık destek sunulurken, bunun somut ve kısa süreli sonuçlarının istenilen gibi olmadığı ve iyi kazanç elde edilemediği yönünde olmuştur. Hatta bazı fırsatların da kaçırıldığı öne sürülmüştür. ABD'nin Polonya vatandaşlarına vize uygulamasını kaldırması, Amerikan Off-set Anlaşmaları ve Irak'ın yeniden yapılandırılması projelerinden Polonya'nın faydalandırılması gibi konularda Polonya'nın elinde fırsat olmasına rağmen, bu fırsatın iyi değerlendirilmediği muhalefet tarafından dile getirilmiştir. Miller Hükümeti'nin uygulamalarına muhalefet edenler arasında, ABD ile olan ilişkilerin gözden geçirilmesi yerine, ABD'ye karşı daha radikal bir duruş sergilenmesi gerektiğini savunanlar da olmuştur.⁷⁸ Bu radikal duruş ancak, ABD'den istenilenlerin açıkça ve net bir şekilde dile getirilmesi ve belki de pazarlık unsuru olarak kullanılması şeklinde olabilirdi.

Irak Savaşı'nda Miller Hükümeti'nin politikasını eleştirenler Polonya'nın bu durumdan kayda değer bir yarar sağlamadığını düşünmekteydiler. Polonya, ABD'ye "şartsız destek" sunmuştur. Muhalefette yer alan Atlantikçi partiler (PiS, PO ve UP gibi), söz konusu desteğin şartsız olma durumunu eleştirmiş ve Polonya'nın savaşa girmeden önce, somut ekonomik ve siyasal taleplerde bulunmuş olması gerektiğini savunmuşlardır. Atlantikçilikte ve ABD'yi desteklemekte hükümet ile muhalefetin geniş kısmı arasında herhangi bir farklılık söz konusu değildir. Farklılık, bu desteği sunuş şekli ve bunu pazarlık konusu haline getirip getirmemek noktasındadır. Muhalefete göre Polonya ABD'den örneğin, Irak'ın Polonya'ya olan borçlarını üstlenmesini ya da Polonya ordusunun modernizasyonuna yardımcı olmasını veya Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Polonya şirketlerine projeler verilmesini isteyebilirdi.

Özellikle Irak konusunda Atlantikçi tavır izleyen ve Irak'a askeri güç göndermekten yana tavır koymuş olan PiS ve PO, Polonya'nın izlediği politikadan çok fazla

⁷⁸ Krzysztof Iszkowski, *a.g.e.*, p.86.

kazanım elde edememesini eleştirmişler ve bundan SLD'nin Miller ve Belka Hükümetleri'ni sorumlu tutmuşlardır.⁷⁹ LPR, Polonya'nın Irak ve Afganistan Savaşları ile yurtdışındaki herhangi bir askeri misyona katılmasına muhalefet etmiş ve örneğin Irak'tan Polonya birliklerinin derhal geri çağırılmasını istemiştir.⁸⁰ Irak Savaşı'na Polonya'nın dahil olmasına hepten karşı çıkan ise, Samoobrana partisi olmuştur. Parti lideri Andrzej Lepper, Leszek Miller Hükümeti'ni ve Irak'a asker gönderme kararını alan dönemin cumhurbaşkanı Kwaśniewski'yi “yabancıların” kölesi olmakla suçlamıştır. SLD'den ayrılan bazı kişilerce kurulan SDPL ise, Miller Hükümeti'nin parti politikasına uygun hareket etmediğini düşünmekteydi. Parti liderlerinden Andrzej Celinski Polonya'nın Irak müdahalesine dahil olmasını yanlış ve yıkıcı olarak betimlemiştir.⁸¹ Irak'a asker gönderme kararı alınırken koalisyonun bir diğer ortağı olan UP, ABD'de Cumhuriyetçiler'e sempati ile bakmayan grupta yer almaktaydı. Merkez sağ partilerin yaptığı gibi ABD ile yakın işbirliğinden yana değil, Avrupa entegrasyonundan ve AB'nin savunma yapılanmalarının geliştirilmesinden yana tavır sergilemiştir. UP başkan yardımcılarında Bartłomiej Morzycki bir röportajında “UP'nin asker gönderme kararı alınırken sürece dahil edilmediğini ve karar alındıktan sonra ancak durumdan haberdar edildiğini”⁸² ifade etmiştir. Sol eğilimliler Polonya askerlerinin Irak'ta bulunmalarına pek sıcak bakmıyorlardı. Örneğin PSL de Irak'a asker gönderilmesine karşı çıkan partilerden olmuştur. Polonya'nın 1939'da ve Yalta'da büyük güçler tarafından yalnız bırakıldığını hatırlatarak bir anlamda büyük güçlere güvenilmemesi gerektiğini savunmuştur.

Polonya yönetimi, Irak'ta siyasal ve askeri açılardan ABD'nin yanında yer alarak bir anlamda ABD'nin müttefiki olma yolunda ve Polonya'nın güvenliği için iyi bir “yatırım” yaptığını da düşünmüştür. “Amerikan dostluğuna yatırım” yapıldığı algılaması sadece iktidardaki partilerce değil muhalefet partileri tarafından da destek görmüştür. Onların eleştirdikleri sadece ilişkilerin yürütülüş biçimi ve sonucunda elde edilen kazançlar konusunda olmuştur. Yoksa Irak'ta ABD yanında yer

⁷⁹ “Z Iraku na Wiejską”, **Gazeta Wyborcza**, 2.9.2004

⁸⁰ Kerry Longhurst, Marcin Zaborowski, **a.g.e.**, p.19.

⁸¹ “Rozmowa z Andrzejem Celinskim”, 30.06.2004, Krzysztof Iszkowski, **a.g.e.**, p.94.

⁸² “Rozmowa z Bartłomiejem Morzyckim”, 24.06.2004, Krzysztof Iszkowski, **a.g.e.**, p.94.

alınmasını eleştirmemekteydiler. Bunu eleştiren siyasi eğilimler daha radikal olanlardı (LPR ve Samoobrona gibi).

PO, PiS, PSL gibi büyük siyasal partilerin hepsi, ABD işbirliğine yatırım yapma, Polonya'nın güvenliğini ABD'ye endekslemesi ve önemli uluslararası meselelerde ABD yanında yer alması konularında hemfikirdirler. Özellikle PiS ve Kaczyński'ler bunun uzun dönemli kazancının olduğunu ve Polonya'nın güvenliğine yatırım yapıldığını savunmuşlardır. ABD'nin herhangi bir tehdit durumunda Polonya'yı koruyacağı varsayımının bile, tehlikenin ortadan kaldırılmasında etkili olacağını düşünmüşlerdir. Ancak, Irak'ta ABD yanında savaşa girilerek "ABD'nin dostluğuna yatırım" yapma stratejisi, siyasiler ve Polonya toplumu arasında çatışmaya sebep olmuştur. ABD'yi desteklemenin kısa vadeli sonuçları ya da yararının görülememesi bunda etkindir.⁸³

Irak Savaşı sırasında dışişleri bakan yardımcısı olan Adam Daniel Rotfeld, (Ocak-Ekim 2005 tarihleri arasında da dışişleri bakanlığı yapmıştır) Irak Savaşında yer almanın Polonya'nın küresel güvenlik sistemindeki konumunu yeniden tanımladığından bahsederek şunları söylemiştir: "Amerikalılar Irak'ta Avrupa ülkelerinin de desteğini beklemişlerdir ve Polonya bu desteği göstermiştir. Sağladığımız bu mütevazı askeri destek, ABD ile olan yakın ilişkilerimizi tahmin edilenden daha da ileriye götürmemize olanak vermiştir."⁸⁴ 2001–2005 arasında Dışişleri bakanlığı yapan Włodzimierz Cimoszewicz Polonya'nın savaşa katılmasını değerlendirirken sadece ABD'ye karşı sorumluluk duygusuyla, ABD bu şekilde istediği için savaşa katılmadıklarını dile getirmekteydi. Ona göre Polonya, "koalisyonu katılarak terörizmle mücadeleye ve daha güvenli bir geleceğin yaratılmasına katkıda bulunuyordu. Eğer hiçbir şey yapmadan beklenirse terör bir gün Polonya topraklarına da erişebilirdi."⁸⁵ Polonya'nın uluslararası terörizmle mücadele etmek, ayrıca dünyaya istikrar ve barış getirmek amacıyla Irak'ta savaşa

⁸³ Krzysztof Iszkowski, **a.g.e.**, p.92.

⁸⁴ A. D. Rotfeld, "Uwagi na temat skutków wojny w Iraku dla bezpieczeństwa międzynarodowego," **Konsekwencje wojny z Irakiem dla bezpieczeństwa Bliskiego Wschodu**, (konferans metni) Ed. Witold Waszczykowski, Warszawa, Eastern Studies Centre and the Ministry of Foreign Affairs, Grudzien 2003, p. 20.

⁸⁵ Włodzimierz Cimoszewicz, "Irak to także nasza sprawa", **Gazeta Wyborcza**, 14 Maja, 2004.

katıldığı 22 Temmuz 2003’de yayınlanan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi’nde de vurgulanmaktadır. Söz konusu belgede ABD ile olan aktif siyasi ve askeri ilişkilerin Irak’taki işbirliği ile daha da pekiştiği ve bunun da Polonya’nın güvenlik politikasında önemli bir başarı anlamına geldiğinden bahsedilmektedir.⁸⁶ Görüldüğü gibi Polonya’da Irak Savaşı ile ilgili “resmi politika söylemleri” ABD ve İngiltere’nin terörizmle mücadele etmek için Irak’a savaş açıldığı yönündeki söylemlerine paraleldir. Dünyanın diğer bölgelerinin güvenliği Polonya’nın güvenliğini de ilgilendirmektedir ve terör tehdidi ortadan kaldırılmalıydı. Bunu yapabilecek tek süper güç de ABD olduğuna göre, Polonya ABD’ye destek vermeliydi.

Polonya’nın Irak’a asker göndermesi kararına siyasi alanda sağlanan desteğin arkasında aslında Polonya’nın siyasi ve ekonomik olarak yarar sağlayacağı düşüncesi yatmaktaydı. Gerek ABD’den gelebilecek mali yardımlar gerekse de Irak’ın işgal sonrası yeniden yapılandırılması projelerinde yer alabilme umudu ekonomik getiriler olarak hesaplanmaktaydı. Yine de Polonya’nın bu kararı almasının zemininde ekonomik motivasyonlardan ziyade siyasi ve stratejik hedeflerin daha ağırlıkta olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bu noktada yine Polonya açısından güvenlik amaçlarının, ekonomik konuların önüne geçtiğini görmekteyiz.

Polonya’nın dünyanın bir diğer yanındaki savaştan ya da Irak’tan kazancı ne olacaktı? Bu soru ülke içinde Irak’ta ABD ile birlikte savaşa girmeye karşı çıkan muhalif kesimlerce (anti-Amerikancılar ve bir ölçüde Avrupalılar) sorulmuştur. Ancak savaşa girme kararı alan yönetimin resmi düzeyde dile getirilen -ABD’ye terörle mücadelesinde destek olmak ve dünyayı daha güvenli bir hale getirmek gibi- amaçların ötesinde ABD’nin yanında yer alarak siyasi ve ekonomik fayda elde etme ve uluslararası alanda Polonya’nın pozisyonunu güçlendirme düşüncesinde olduğu görülmektedir. Savaşa muhalefet edenlerle Atlantikçiler arasında tartışma yaratan bir

⁸⁶ “National Security Strategy of Republic of Poland – 2003”, Warszawa, 22.07.2003, **Ministerstwo Spraw Zagranicznych - Polonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) http://www.msz.gov.pl/publications/2003/cd3/6_Publications%20and%20analyses/6.3_030722_Warsaw_NationalSecurityStrategy.htm , 10 Mayıs 2011.

diğer mesele de Irak konusunda Polonya'nın çıkarlarının ABD'nin çıkarlarıyla örtüşüp örtüşmediğidir. Acaba Polonya Irak'ta Atlantikçilerin savunduğu çıkarları elde edebilecek miydi? Aslında Irak politikasının sonuçları Atlantikçilerde hayal kırıklığı yaratmış, ABD'den beklenen ekonomik avantajlar elde edilememiştir. Polonya ordusunun modernizasyonu ya da Irak'ın yeniden yapılandırılması projeleri konularında beklenen sonuç elde edilememiştir. Ayrıca ABD Polonya vatandaşlarına uyguladığı vizeyi kaldırmamıştır. Bu noktada Atlantikçiler bu tür kısa vadeli kazançlardan ziyade Polonya'nın Irak'ta ABD yanında yer alarak, uzun vadede kazançlı çıktığını düşünmektedirler. Onlara göre Polonya ABD'nin stratejik ortağı olmuş ve dünyanın “süper gücüyle” ilişkilerini geliştirmiştir. Arkasında ABD güvencesini hissetmek isteyen ve kendi güvenliği için ABD'yi garantör gören bir ülke için bu, önemli bir motivasyon kaynağıdır. Ancak Avrupalılar Avrupa politikalarının ve ortak güvenlik ve dış politikanın sekteye uğradığından bahsetmişlerdir. AB içinde etkin konuma erişmek isteyen Polonya'nın Avrupalı ortaklarına –özellikle de çekirdek ülkeler olan Almanya ve Fransa'ya- ters düşerek ve hatta onların tepkisini toplayarak politika izlemesinin uzun vadede olumsuz etkilerinin olacağını vurgulamışlardır. Ancak sonuç itibarıyla devlet politikası olarak Polonya özellikle de NATO üyeliğinden sonra ağırlıklı Amerikan yanlısı politikalar uygulamıştır. İçerde oluşan Avrupalı muhalefet etkin olamamıştır. Polonya dünya kamuoyunda Amerikancı bir ülke olarak görülmeye başlamıştır. AB üyesi olan Polonya'nın dış politikanın Avrupalılaşmasından değil Amerikanlaşmasından bahsedilebilir. Ve bu Amerikanlaşmanın boyutları çoğu Avrupa ile sürtüşecek, ters düşecek seviyelere erişmiştir. Bu bölümde incelediğimiz tüm örneklerde bunu görmekteyiz.

Aslında AB'ye yeni üye olan devletler arasında Amerikancı dış politika izlediklerini söyleyebileceğimiz komünist rejimlerden çıkan tüm Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri Irak meselesinde genel olarak ABD'nin yanında yer almışlardır. Yeni üyelerin yeteri kadar AB ile bütünleşmedikleri ya da yeteri kadar “Avrupalı” olamadıkları şeklinde bir eleştiri yapılabilir de AB'nin de tek ve bütün bir dış politika yaklaşımının olmaması bu duruma ortam hazırlamaktadır. Almanya ve Fransa en büyük ve çekirdek ülkeler olarak (Yine bir AB üyesi İngiltere'nin ABD'nin doğal ortağı

olması bir yana bırakıldığında) Irak işgalinde ABD'ye karşı durmuş olmaları AB'nin ortak politikası olmamıştır. Eğer AB, tek bir bütün olarak Irak politikasında ABD'ye karşı durabilseydi, o zaman belki Bush ekibinin Irak'ı işgal kararı almasında az da olsa bir etkisi olabilirdi. Irak örneğindeki gibi AB ülkeleri arasında bir fikir birliği ya da ortak politika anlayışının olmaması aslında uluslararası bölgesel sorunların çoğunda karşımıza çıkmaktadır. Avrupa Birliği bu anlamda “Birlik” olamamaktadır. Irak Savaşı'nda ABD'ye destek olan birlik üyesi ülkeler ağırlıklı olarak ABD yanında yer almaktan çıkar sağlamayı düşünmekteydiler veya sürecin dışında kalmak istememekteydiler. Almanya ve Fransa Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini ABD'ye olan açık destekleri ve “Amerikancı” oldukları için eleştirmiş ve özellikle Polonya'yı ABD'nin Truva atı olmakla suçlamışlardır. Dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac Irak Savaşı'na destek veren Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini sorumsuzca hareket etmekle suçlamış ve “Bu devletler sessiz kalma fırsatını kaçırdılar” ifadesini kullanmıştır.

Bu noktada biraz da, Batı Avrupa ülkelerinden gelen tepkilerin Orta ve Doğu Avrupa'da nasıl anlaşıldığına değinmekte yarar vardır. Batı Avrupa toplumlarının veya hükümetlerinin Irak konusunda ABD'ye karşı olan tutumlarının, yaklaşık yarım yüzyıldır komünizmle yönetilen Doğu Avrupa ülkelerinde anlaşılması aslında oldukça zordu. Zira onlara göre, Batı Avrupa ülkeleri yıllardır kıtada Amerikan güvencesi altındaydılar ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra ekonomik toparlanmalarını da ABD'ye borçluydular. Doğu Avrupalılar için Batı Avrupa'da ABD'ye yöneltilen eleştiriler adeta, komünizm döneminde kendi içlerinde yapılan anti-Amerikancı ve Batı karşıtı propagandaları hatırlatıyordu. Dolayısıyla onlara göre, Almanya ve Fransa'nın bu Doğu Avrupa ülkelerini yeterince düşünmeden Amerikan yanlısı hareket ettikleri şeklinde suçlamaları, Batı Avrupa'da oluşan anti-amerikancı tepkilerin bir sonucu olabilirdi. Doğu Avrupa ülkelerine göre AB kimliği ya da ortak dış politikası ABD ile karşıtlık içerisinde oluşturulmamalıydı.⁸⁷

⁸⁷ Lena Kolarskia-Bobińska, Jacek Kucharczyk, Piotr Maciej Kaczyński (Ed.), “Wstęp”, **Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2005, p.8.

4.3. F-16 Anlaşması

4.3.1. Neden F-16?

F-16 ilk olarak Lockheed Martin firması tarafından 1970'lerde Amerikan Hava Kuvvetleri için üretilmiş hafif savaş uçağıdır. Üretici firma, uçakları daha sonraları birçok ülkeye satmaya başlamıştır. Günümüzde yirmi dört ülke tarafından kullanılan F-16'lardan dünya çapına yaklaşık dört bin dört yüz adet olduğu söylenmektedir. Polonya hava kuvvetlerini modernize etmek ve güçlendirmek amacıyla savaş uçağı satın almak istediğinde önündeki tekliflerden biri de Lockheed Martin'e aitti. İhale sürecinin sonunda tercihini F-16'dan yana kullanan Polonya, ihale teklifi veren Avrupalı ülkeler tarafından eleştirilere maruz kalmıştır. Bu süreçte gerek ülke içindeki gerekse de AB içindeki tartışmalar, Polonya'da Avrupacılık-Atlantikçilik ikileminin bir yansıması niteliğindedir. Sonuçta yine Amerikancı politika galip gelmiş ve Polonya ABD ile olan bağlarını bir adım daha ilerletmiştir. Avrupacılar tabi ki, Polonya'nın Avrupalı ülkelerin tekliflerine yönelmesini istemişlerdir. Bu noktada AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikasının güçlendirilmesi ve Polonya'nın Avrupalı ortaklarıyla işbirliği içinde olması gerektiğini öne sürseler de çabaları sonuç vermemiştir. Avrupa ülkelerinden Fransa, Dassault yapımı **Mirage 2000** uçaklarıyla, İsveç-İngiliz Konsorsiyumu ise **Gripen** uçakları ile ihaleye girmişlerdir. Sonuçta Polonya'nın tercihini Amerikan uçaklarından yana kullanması özellikle Fransa cephesinde yoğun tepkiye neden olmuştur. Fransa 2003 Irak müdahalesinde de Amerikan politikasına muhalefet etmiş ve Polonya'nın ABD'ye verdiği desteğe AB entegrasyonu ve birlik düşüncesi açısından olumsuz karşılamıştır. Arka arkaya yaşanan bu gelişmeler, AB'nin çekirdek ülkelerinden olan Fransa ile Polonya'nın ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmuştur. Fransa Polonya'nın özellikle 2000'lerdeki dış politika yönelim ve kararlarındaki Amerikancılığın Avrupacılığı ve ortak Avrupa kimliğini zedeleyici tarzda olduğunu düşünmekteydi. Peki, tartışmalara neden olan bu F-16 satın alınması süreci nasıl yaşanmıştır, şimdi kısaca bu sürece değinelim.

Savunma ve güvenlik konuları Polonya dış politikasında 1990'ların başlarında önemli alanlardı. Polonya ordusunu geliştirmek ve hava kuvvetlerini güçlendirmek amacıyla savaş uçakları satın almak istemiştir. Polonya'nın elinde bulunan Sovyet döneminden kalma MiG-21 ve Su-22 uçakları artık eskimişlerdi. 1997 yılı itibarıyla NATO üyeliği de yaklaşıyordu, özellikle hava kuvvetlerini NATO standartlarına erdirmek isteyen Polonya yeni uçaklar bakmaya başlamıştır. Bu arada Kasım 1998'de İsveç ile İngiltere bir araya gelip Saab-BAE Konsorsiyumu'nu kurmuşlar ve Polonya'ya İsveç yapımı Grippen uçaklarından satmak istemişlerdir.⁸⁸ ABD ise ilkin Ekim 2000'de Polonya'ya 100 milyon dolar karşılığında beş yıllığına ikinci el F-16 veya F-18 uçakları kiralama teklifinde bulunmuştur. Pilotların eğitimi ve uçakların modernizasyonu ise Polonya'nın sorumluluğunda olacaktı. Bunun üzerine Aralık 1998'de Polonya Savunma Bakanlığı ABD'den 36 savaş uçağı kiralınması konusunu gündeme getirmiştir.⁸⁹ Ancak ilerleyen dönemde hükümetin fikri ikinci el uçakları kiralamak yerine, birinci el uçak satın almak yönünde değışmiş ve bir ihale açılmıştır. (Zira, söz konusu ikinci el uçakların kalan ömürleri kısıtlıydı.) Bunun üzerine 2001 yılında Lockheed Martin firması Polonya'ya yeni bir teklif sunmuştur. Fransa da Polonya'ya ortak savaş uçağı üretmek için bir teklif yapmıştır. Fransız orijinli Mirage 2000 uçaklarını içeren teklif, Fransa Polonya'ya bu uçakları Polonya'da üretip dışarı da satabilme imkanı da sağlamaktaydı. Teklif, teknoloji transferinin Mirage yapımında kullanılan Matra BAE Dynamics tarafından üretilen MICA füzeleri, Tales radarları, Snecma motorları ve Dassault Havacılık Sanayi'nin uçak üretim teknolojilerini de kapsamaktaydı.⁹⁰ Aslında "ilk başlarda Avrupa ağırlıklı alternatifler dikkat çekmekteydi. Çek Cumhuriyeti'nden L-159ALCA, İsveç'ten Saab JAS-39 Gripen, Avrupa konsorsiyumu Eurofighter Typhoon, Fransa'dan Rafale ve Mirage 2000 modelleri ihaleye katılmışlardı. İhalenin sonucunda finale F-16 Block 52+ve JAS-39 Gripen modelleri kalmıştır. Polonyalı yetkililer tarafından kıyas yapmak amacıyla bir puanlama kriteri geliştirilmiştir. Resmi olmayan bilgilere göre bu değerdendirmeden F-16, 96 puan alırken, JAS-39,

⁸⁸ Konsorsiyum, ayrıca Grippen'leri beş yıllığına Polonya'ya kiralama ve Polonyalı pilotların eğitilmesi teklifinde de bulunmuştu.

⁸⁹ "Polskie Siły Powietrzne (Polish Air Force)", **F-16.net web sitesi** (Çevrimiçi) http://www.f-16.net/f-16_users_article15.html , 10 Mayıs 2011.

⁹⁰ "Fransa'dan Polonya'ya savaş uçağı teklifi", **Ntvmsnbc web sitesi** (Çevrimiçi) <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/56154.asp?0m=N2CJ> , 10 Mayıs 2011.

93 puanda kalmıştır.”⁹¹ “100 üzerinden geliştirilen bu puanlama sisteminde 45 puan fiyat, 20 puan operasyonel uygunluk, 20 puan taktik ve teknik gereklere uygunluk ve 15 puan da Off-set Anlaşması için ayrılmıştır.”⁹²

27 Aralık 2002’de yani 12-13 Aralık 2002 tarihli AB’nin Kopenhag Zirvesi’nden iki hafta sonra dönemin Polonya Savunma Bakanı Jerzy Szmajdzinski (Ekim 2001 – Kasım 2005) uçak alımı ihalesini Amerikan Lockheed-Martin’in kazandığını açıklamıştır. Kararın açıklandığı tarih bir yandan da Irak meselesinden dolayı ABD ile Avrupalı büyük ülkeler arasında fikir ayrılıklarının ve gerginliklerin iyice su yüzüne çıktığı dönemdir. Polonya, ABD’den 36’sı C tipi, 12’si ise D tipi olmak üzere 52 savaş uçağı alınmasını onaylamış ve 18 Nisan 2003’de 3.5 milyar dolar değerindeki F-16 Satış Anlaşması imzalanmıştır. Lockheed-Martin ve Polonya arasında yapılan bu anlaşma Polonyalı pilotların eğitimlerini, yedek motorlar, füze ve bombalar verilmesi ve bazı teknik detayları da kapsıyordu. Anlaşmanın önemli yanlarından biri de Polonya ekonomisine (F-16’ların alımı için 3.5 milyar dolarlık kredi ile birlikte) 9.8 milyar dolar değerinde geri dönüşümü olması planlanan yatırım vaadi ve Off-set Anlaşması idi.⁹³ Polonya’ya 10 yıllık periyot içerisinde General Motors ve Motorola gibi Amerikan firmalarının Polonya’ya yatırım yapmaları planlanıyordu.⁹⁴ Ayrıca Amerikan Hükümeti tarafından desteklenen düşük faizli finansman da anlaşma dahilindeydi. Polonya İhale Komisyonu kararını vermeden önce 15 yıl geri ödemeli 3.8 milyar dolarlık kredi teklifi de, F-16 satış teklifi ile birlikte ABD Savunma Bakanlığı tarafından Polonya’ya sunulmuştu. Uçakların borcunun geri ödemesine, tamamı teslim alındıktan iki yıl sonra başlanması öngörülmüştü. Polonyalı yetkililer anlaşmanın, gerek kredi şartları gerekse de muhtevası açısından en uygun anlaşma olduğunu savunmuşlar ve Polonya-ABD

⁹¹ “Polonya F-16 Sözleşmesini imzaladı”, **Turkish Defense**, Sayı 1, Yıl 2003, s.6.

⁹² Barre R. Seguin, “Why did Poland Choose the F-16?”, Germany, **George C. Marshall European Center For Security Studies Occasional Paper Series**, No. 11, June 2007, ISSN 1863-6039, p.11, (Çevrimiçi) http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/occPapers/occ-paper_11-en.pdf, 11 Mayıs 2011.

⁹³ Kamu tarafından açılan ihaleyi kazanan yabancı şirket ile, ana ihale anlaşmasına ek olarak çeşitli taahhütlerin yer aldığı bir ek anlaşma daha yapılabilir. Buna Off-set Anlaşması denir. Off-set Anlaşması ile ihaleyi açan ülkenin ihracat potansiyelinin artırılması ve ülkeden çıkacak dövizin telafi edilmesi amaçlanmaktadır.

⁹⁴ “Polskie Siły Powietrzne”, **a.g.e.**

ilişkilerinde askeri, siyasi ve ekonomik açılardan yeni bir dönemin başladığından bahsetmişlerdir. İş dünyası ve medya da ABD'nin sunduğu teklifin destekleyicisi olmuşlardır.

Başkan Bush 13 Eylül 2002'de, Polonya'nın F-16 satın alması için gerekli olan 3.8 milyar dolarlık kredi teklifini Kongre'ye sunmuştur. Kredi on beş yıllık olacak ve ilk sekiz yıl geri ödemesi başlamayacaktı. Kongre söz konusu teklifi Ekim ayı başında onaylamıştır. Bunun üzerine rakip firmaların ev sahibi ülkeler olan Fransa ve İsveç de finansal tekliflerde bulunmuşlardır.⁹⁵ Dönemin Polonya Savunma Bakan Yardımcısı ve savaş uçağı ihale komisyonu başkanı Janusz Zemke, verdiği röportajda “finansal imkanlardan memnunluk duyduklarını ancak Off-set Anlaşmaları'nın savaş uçaklarının kimden satın alınacağı kararı verilirken sadece yüzde 15 etkili olduğunu, geri kalan yüzde 45'in fiyat ve yüzde 40'ın da taktiksel ve operasyonel kriterler tarafından belirlendiğini” ifade etmiştir.⁹⁶

Özellikler açısından F-16, Gripen ve Mirage 2000-5 kıyaslandığında hepsi birbirine yakın özellikte uçaklardır. Ancak F-16, özellikle NATO ülkeleri arasında popüler bir savaş uçağıdır. Polonya F-16'sının ilk uçuşu 14 Mart 2006'da gerçekleşmiştir. Toplam kırk sekiz uçaktan ilk on altı tanesi 2006'da geri kalanının ise 2008'e kadar teslim edilecek şekilde planlamalar yapılmıştı. Polonya'nın "*Jastrzab*"(*Hawk*) adını verdiği kırksekiz adet "F-16 Block 52+"dan otuz altısı F-16C, on ikisi F-16D tipidir. Uçaklar, *Poznan-Krzesiny* ve *Lask*'da bulunan üç taktik hava filosu şeklinde organize edilmiştir.⁹⁷ Burada değinilmesi gereken bir konu da Polonya'nın kararını F-16'dan yana kullanmasında uçakların operasyonel özelliklerinden ziyade farklı faktörlerin etkisinin devreye girdiğidir. Ekonomik faktörler şüphesiz önemliyken, tek başına Polonya'nın söz konusu kararını açıklamaya yetmemektedir. Bu süreçte siyasal faktörlerin çok daha fazla ön planda olduğunun altı çizilmelidir. Savunma konularında ABD'ye olan yakınlık, bunların

⁹⁵ Jeffrey Simon, **Poland and NATO: A Study in Civil-Military Relations**, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2004, p.135.

⁹⁶ Janusz Zemke, “Tańce wokół offsetowego jeża” **Rzeczpospolita** - Publicystyka, Opinie, 3.10.2002.

⁹⁷ “Samoloty: F-16 Block 52+ Jastrzab”, **Ministerstwo Obrony Narodowej – Polonya Savunma Bakanlığı resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.sp.mil.pl/pl/wyposazenie-sp/samoloty>, 7 Nisan 2011.

arasında en öne çıkmıştır. Özellikle NATO üyeliği ile birlikte Polonya savunma politikasındaki Amerikanlaşma ve güvenliği ABD'ye endeksleme eğilimleri dikkat çekici olmuştur. Bu konunun silahlanma meselesine yansımaları da aslında şaşırtıcı olmamalıdır. Sonuç olarak Polonya, ABD ile olan askeri/stratejik ilişkilerini derinleştirmek ve NATO içindeki konumunu güçlendirmek istemektedir.

4.3.2. Eleştiriler

Roman Kuźniar, F-16 satın alınması konusunda üç noktanın altını çizmektedir:⁹⁸ Birincisi (Avrupalıların da bu konuda yoğun bir şekilde üzerinde durdukları); “Polonya’nın Amerikan uçaklarının tercih etmesi, Avrupalı ortaklarıyla -en azından finansal sebeplerden ötürü- silahlanma alanında işbirliği geliştirme imkanlarını kısıtlamaktadır”. Oysa Polonya bir AB ülkesidir. (Uçakların alınmasına karar verildiğinde henüz üyelik müzakereleri tamamlanmamıştı.) İkincisi; “İhaleyi Lockheed Martin’in kazanmasında en önemli etkenlerden biri de vaat edilen yatırımlar ve Off-set Anlaşması idi. Ancak bu anlaşmalarının değeri fazla gösterilmişti”. Polonya’da karar alıcıların Amerikalılar tarafından kandırıldıklarını ya da Amerikan teklifinin yetersizliğinden bilgilerinin olduğunu ileri sürmek pek mümkün olmasa da sonuçta henüz tamamlanmamış ve yerine getirilmesi umut edilen vaatler üzerinden bir değerlendirme yapılmak durumunda olunmuştur. Üçüncü nokta ise; “ABD’nin yerine getirmesi beklenen yatırım projelerinin Polonya’nın beklentilerini tam olarak karşılayamamış olmasıdır.”

F-16 meselesinde Polonya’nın bir kez daha Avrupa ve ABD arasında ikilemde kaldığını görmekteyiz. Aslında en baştan beri tercihini F-16’dan yana kullanacağını sinyallerini veren Polonya’nın nihai kararının ve yine ABD’den yana olması, Avrupa Birliği’nde Avrupalılığın sekteye uğratıldığı yönünde eleştirilere neden olmuştur. Polonya’nın AB içindeki ülkelerle bağlarını kuvvetlendirmek yerine, transatlantik

⁹⁸ Roman Kuźniar, Andrzej Szeptycki, “Rola Stanów Zjednoczonych w Polityce Zagranicznej III RP”, **Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych**, Lena Kolarska-Bobińska, Jacek Kucharczyk i Piotr Maciej Kaczyński (Ed.s), Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2005, p.130.

bağlarını geliştirmeye odaklandığı algılaması oluşmuş, bu da tepki doğurmuştur. Fransa Polonya'yı ABD'nin Avrupa'daki Truva Atı olmakla suçlamıştır. Ülke içinde de bölünmeler yaşanmış ve hükümet Avrupalılar tarafından “siyasi” karar almakla suçlanmıştır. “İhalenin sonucunun aslında önceden belli olduğu” yorumunu yapanlar⁹⁹ da olmuştur.

Polonya'nın AB ile müzakerelerini tamamlamasından hemen iki hafta sonra F-16 kararını açıklamasını da eleştirilere konu olmuştur. Ayrıca ABD'nin Polonya'ya siyasi baskı uyguladığı ve Polonya'nın ABD'ye bir anlamda hoş gözükme için bu kararı aldığı yorumları da yapılmıştır. Polonyalı yetkililer bu türden yorum ve suçlamaları ise kesinlikle kabul etmemişler ve Polonya için en uygun olan neyse onun yapıldığını savunmuşlardır.

Polonya'da Off-set Anlaşmaları Kanunu 10 Eylül 1999'da kabul edilmiştir.¹⁰⁰ Ancak söz konusu kanunda 2 Temmuz 2002'de bazı değişiklikler yapılmıştır.¹⁰¹ Hükümeti F-16 kararından dolayı eleştirenler (çoğunlukla Avrupalılar) bu yasal değişikliğin de ABD'nin işine yarayacak şekilde düzenlendiğini öne sürmüşlerdir. Polonya'nın ihale sonucunu açıklamasından önce Başkan Bush'un Polonya'ya gerçekleştirdiği ziyaret ve aynı şekilde Polonya Cumhurbaşkanı Kwaśniewski'nin ABD'ye davet edilmesi ve arka arkaya yapılan toplantılar ABD'nin Doğu Avrupa ülkelerinin Amerikan silah sistemlerine geçmeleri yönünde silah/uçak anlaşmaları öncesinde Bush'un siyasi baskı yaptığı suçlamalarına neden olmuştur.¹⁰² Bir Polonyalı yorumcu, “İhaleyi Lockheed Martin'in değil, Amerikan Hükümeti'nin kazandığı; bunu da gerek baskı, gerekse de çeşitli konularda destek önerileriyle, ekonomik ve siyasal açılardan reddedilemeyecek bir program sunarak yaptıkları” yorumunu yapmıştır.¹⁰³ “ABD'nin Güney Kore'nin Boeing F-15K seçimi öncesi ihale esnasında uyguladığı siyasi baskı

⁹⁹ Ryszard Zieba, “Polska polityka zagraniczna: do Brukseli przez Waszyngton i co dalej?”, **Rocznik Strategiczny**, 2003/2004, p.329.

¹⁰⁰ **Dziennik Ustaw**, z dnia 10 września 1999 r., Nr 80, Poz. 903.

¹⁰¹ **Dziennik Ustaw**, z dnia 2 lipca 2002 r., Nr.100, Poz. 907.

¹⁰² Barre R. Seguin, **a.g.e.**, p.27.

¹⁰³ “An Existentialist Shift: The F-16 Reaching Into Iraq”, **To The Point, Context**, No:79 (December 2004) - The Polish F-16 Deal & BPJ, (Çevrimiçi) <http://www.dedefensa.org/section-context.html>, 8 Nisan 2011.

stratejisinin Polonya içinde geçerli olup olmadığını net olarak söylemek mümkün olmasa da, Polonya'nın F-16 seçiminin AB tarafından perde arkasında hoş karşılanmadığının sinyalleri kamuoyuna dahi somut bir biçimde yansımıştır. Örneğin, İsveç'ten bazı önemli çevreler 'Polonya bizim AB yardımlarını ABD'ye teslim edecekse bu ülkeyi neden bu Birlik'e alıyoruz?' gibi açıklamalarla tepki göstermişlerdir. Varşova'dan bu tür tepkilere gelen yorum ve beyanlar ise ortalığı yatıştırma ağırlıklı olmuştur. Eğer F-16 üreticisi Lockheed Martin anlaşma yükümlükleri çerçevesinde en ufak bir pürüz çıkarırsa, Saab'ın JAS-39 Gripen modeline yönelineceği tesellisinde bulunulmuştur. Ancak bu açıklamaların ardından anlaşmanın imzalanmasıyla JAS-39 Gripen modeli adına da tüm hesaplar tamamen kapanmıştır.”¹⁰⁴ Polonya'ya Mirage 2000-5 Mk 2 tipi savaş uçağı satmak isteyen Dassault şirketi de, F-16 tercihinin siyasi bir karar olduğu ve ortak Avrupa savunma kimliğinin inşa girişimlerine darbe vurduğu açıklamasını yapmıştır. Ancak bu iddia, dönemin Savunma Bakanı J.A. Szmajdziński tarafından reddedilmiştir. Polonya'nın kararlarını liyakat ilkesine göre aldığını, ABD ile yapılan F-16 Anlaşmasının Polonya Hava Kuvvetleri ve ekonomisi için en karlısı olduğunu ifade etmiştir. Dönemin ABD Büyükelçisi Christopher Hill ise anlaşmayı uçak alımından öte, stratejik siyasi ve askeri ilişkilerin gelişmesine faydalı olacak önemli bir tercih olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁵

Hükümetin, tercihini F-16'dan yana kullanmasına gelen eleştirilerden bazıları da F-16'ların yeterince modern olmadığı (Amerikan yasal düzenlemelerinden dolayı yeni teknolojilerin transferinin mümkün olmadığı) ve çok masraflı oldukları yönünde olmuştur. Polonya'nın üstlendiği ödeme miktarının aslında zannedilenden daha fazla olduğu; zira pilotların eğitimi pahalı bir konu olduğu vurgulanmıştır. Bir pilotun eğitimi için birkaç milyon dolar gerektiği ve bir F-16 için birkaç pilota ihtiyaç duyulduğu düşünüldüğünde maliyet artmaktadır. Basında Amerikalıların kendi standartlarını oturtmak ve eğitimleri ABD'de yapmak istemelerinden dolayı Polonya'nın maliyeti düşürebilecek çözümlerine yanaşmadıkları yönünde eleştiriler

¹⁰⁴ “Polonya F-16 Sözleşmesini imzaladı”, **a.g.e.**, s.7.

¹⁰⁵ “Poland picks Lockheed combat jets”, 27.12.2002, CNN (Çevrimiçi) <http://archives.cnn.com/2002/BUSINESS/12/27/lockheed/> 01.04.2011.

yer almıştır. Off-set Anlaşması ile ilgili olarak da, anlaşmaların iyi yürüyüp yürümediğini ölçebilecek mekanizmaların öngörülmediği ve şartlar yerine getirilmediği takdirde yeterli yaptırımların bulunmadığı şeklinde eleştiriler getirilmiştir.¹⁰⁶ Off-set Anlaşması ABD'nin Polonya'ya yapacağı yatırımlar, teknoloji transferi, ihracatı kapsamaktaydı. Polonyalı yetkililer Off-set Anlaşması için Lockheed Martin'in teklifinin değerini 6.028, Saab-BAE'ninkini 4.7, Dassault'ununki ise 2.18 milyar dolar olarak belirlemişlerdir. Aslında ihaleye giren firmalar bu rakamları daha fazla açıklamışlardı. Buna göre Amerikan teklifi 9.8, Fransa'nınki 3.8, İsveç-İngiliz konsorsiyumununki ise 7.48 milyar dolardı.¹⁰⁷ Ancak Polonya Ekonomi Bakanlığı, Off-set Kanunu'na göre kendi yaptığı değerlendirmeler neticesinde anlaşmaların esas değerini düşürmüştür. Lockheed Martin'in Polonya ile Offset Anlaşmasını imzalanmasından itibaren yatırımlara başlaması planlanmıştı. Örneğin 1.8 milyar dolar olması beklenen ilk yatırımların 1.15 milyarı ile başlanmıştır. Ancak bu da Polonya Ekonomi Bakanlığı onayından 518 milyon dolar olarak geçmiştir -ki bu taahhüt edilenin % 28'i anlamına gelmekteydi.¹⁰⁸ Off-set Anlaşmaları'nın içerdiği yatırımların verimli bir şekilde ve devlet yararına kullanımı ve uygulanması da kritik bir meseledir. Polonya'da bunun tam anlamıyla verimli bir şekilde işletildiğini söylemek de zor görünmektedir.¹⁰⁹ Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse Off-set Anlaşması'nın getirdikleri Polonya'nın beklediğinin çok altında olmuştur. Yaklaşık dörtte birinin gerçekleştiğinden bahsedilmektedir. Beklenen iş yatırımlarının yapılmaması da iş camiasında ve devlet düzeyinde hayal kırıklıkları yaşanmasına neden olmuştur.

Hükümetin F-16 kararına ve Off-set Anlaşması'na aşırı milliyetçi sağ partilerden gelen eleştiriler diğer partilere göre daha sert olmuştur. Örneğin Samoobrona

¹⁰⁶ Tomasz Hypki, "Wielki offset czy wielkie oszustwo?", *Przegląd Środkowoeuropejski*, No.37, Czerwiec 2004, (Çevrimiçi) <http://przegladse.pl/artykuly-archiwum/numer37/7.htm>, 10 Nisan 2011.

¹⁰⁷ Barre R. Seguin, *a.g.e.*, pp.21-22 ve 30-31.

¹⁰⁸ Jarosław Maślaneck, "Offsetowy falstart", *Nowy Przemysł*, Nr.09 / 2004, (Çevrimiçi) <http://www.wnp.pl/artykuly/offsetowy-falstart,2110.html>, 10 Mayıs 2011.

¹⁰⁹ Polonya'da söz konusu Off-set Anlaşması'ndan doğan yükümlülüklerin denetim sonuçları ile ilgili devlet tarafından detaylı bir rapor yayımlanmıştır. Bkz.: "Informacja o wynikach kontroli realizacji zobowiązań offsetowych wynikających z kontraktu na zakup samolotów F-16", Najwyższa Izba Kontroli, Departament Gospodarki, Skarbu Państwa i Prywatyzacji, Nr ewid. 143/2009/P08050/KGP, KGP/41019/08, Warszawa, Lipiec 2009 r., (Çevrimiçi) <http://www.nik.gov.pl/kontrole/wyniki-kontroli-nik/kontrole,2046.html>, 12 Mayıs 2011.

partisinden, söz konusu anlaşmalarla Amerikalı yatırımcılar Polonya şirketlerini ucuz bir şekilde sahip olabilecekler ve çalışanları işten çıkarabilecekleri yönünde yorumlar gelmiştir.¹¹⁰ LPR de benzer eleştirilerde bulunmuş yerel şirketlerin yabancı sermayenin girişinden olumsuz etkileneceğini dile getirmişlerdir.

Polonya F-16 satın alım sürecinde bir yandan ABD'ye güvenilir bir müttefik olduğunu kanıtlamak isterken, diğer yandan Avrupalıların gözünde ABD'nin vekili gibi algılanmak istememiştir.¹¹¹ Ancak sonuç ne yazık ki kendisi açısından bu şekilde olmuştur. Avrupa ülkeleri Polonya'yı Amerikancılığından dolayı eleştiri yağmuruna tutmuşlardır. F-16 sürecini Rusya da yakından takip etmiştir. Polonya'ya F-16'ların gelmeye başlaması üzerine, Rusya, Beyaz Rusya'daki (Polonya sınırında bulunan) askeri üssüne dört adet S-300 hava savunma füzesi daha yerleştirmiştir.

4.4. Amerikan Füze Savunma Sistemi

4.4.1. Füze Kalkanı Projesi

Füze Savunma Sistemi ilk olarak ABD tarafından Soğuk Savaş'ta ABD Başkanı Reagan'ın geliştirdiği Yıldız Savaşları Projesiyle gündeme gelmiştir. Sistem, düşman füzelerinin uydudan tespit edilerek, hedefine ulaşmadan önce ışınlarla vurulması esasına dayanıyordu. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile sistemle ilgili çalışmalar düşük yoğunluklu olarak devam etmiş, oğul Bush döneminde tekrar hız kazanmıştır. Bugün ABD, İran ve Kuzey Kore gibi kendisine tehdit oluşturan devletlerden gelebilecek herhangi bir saldırıya karşı, Avrupa merkezli bir füze savunma sistemi kurmak istemektedir. ABD, geliştirmeye çalıştığı Füze Savunma Sistemi'ni (kısaca Füze Kalkanı da denmektedir.) NATO'nun 2010'da kabul edilen yeni Stratejik Konseptine dahil ettirmiştir. Söz konusu proje, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini de

¹¹⁰ Marcin Żmuda, "Offset Gate?", **Samoobrona Partisi resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.samoobrona.org.pl/pages/07.Pisza/00glos/index.php?document=/80.html> , 10 Nisan 2011.

¹¹¹ Rafal Trzaskowski, "Poland", **Bigger EU, Wider CFSP, Stronger ESDP: The Wiew From Cental Europe**, Ed. Antonio Missiroli, Institute for Security Studies, Occasional Papers No: 34, April 2002, p.22.

ilgilendirmektedir. Polonya başta olmak üzere Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Bulgaristan gibi ülkeler topraklarında füze kalkanı kurulması konusunda ABD'ye destek vermişlerdir. Bush'un öngördüğü projede Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne füzesavarlar ve radar sistemleri konuşlandırılmak istenmiştir. Savunma ve güvenlik konularında Amerikanlaşma eğilimleri giderek artan Polonya, bir kere daha ABD'nin yanında yer almasından dolayı dünyanın gündeminde yer almıştır. Peki söz konusu sistem nedir ve Polonya için ne ifade etmektedir? Veya yine Polonya için hangi aşamalar söz konusu olmuş ve ülke içinde ne tür politikalar öne çıkmıştır? Şimdi bunlara değinelim.

ABD'nin 1998 Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi'nde ise uzun menzilli kitle imha silahları, balistik füzelere geliştiren devletlere karşı bir füze savunma sisteminin geliştirilmesi gerektiğinin altı çizilmekteydi.¹¹² 22 Temmuz 1999'da Ulusal Füze Savunma Yasası'nı (*National Missile Defense Act*) kabul edilmiştir. Bush'un iktidara gelmesiyle Füze Kalkanı Projesi'ne de hız verilmiştir. Bu konudaki en önemli adım ABD'nin, Haziran 2002'de tek taraflı olarak Anti Balistik Füze Antlaşması'ndan (*Anti Ballistic Missile Treaty - ABM*) çekilmesi olmuştur. 1972'de ABD ile SSCB arasında imzalanan söz konusu antlaşmada, silahlanma yarışının önünün kesilmesi amaçlanıyor ve ulusal savunma için füze savunma sistemi kurulması yasaklanıyordu. ABM'den çekilerek Ulusal Füze Kalkanı Projesi'nin önündeki engelden de kurtulan ABD Başkanı Bush, 16 Aralık 2002'de balistik füze savunması konusunda ulusal politikasını açıkladığı "Ulusal Güvenlik Başkanlık Yönergesi"ni (*National Security Presidential Directives - NSPD-23*) imzalamıştır. Bush dönemindeki planlamalarda Avrupa ve Amerika'da kara ve denizde savunma füzeleri ve radar sistemleri oluşturularak uzun menzilli balistik füze saldırılarının önlenmesi amaçlanmıştır. Alaska, California, Grönland ve İngiltere'deki füzesavar ve radarlar da projeye dahildir. Ayrıca Amerikan donanmasına ait gemilerde de füzesavarlar bulunmaktadır. Anti Balistik Füze Savunma Projesi bu bağlamda İran tehdidine karşı Bush yönetimi tarafından uygulamaya konmuştur. Aslında Reagan'ın geliştirdiği Yıldız Savaşları Projesi'nin devamı niteliğinde olan bu proje 1990'ların sonlarından

¹¹² **A National Security Strategy for a New Century**, Washington, D.C., The White House, October 1998 (Çevrimiçi) <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nssr-1098.pdf>, 11 Nisan 2011.

itibaren başlatılmıştır. Amaç, dünyada ABD'ye yönelik olası füze saldırılarının hedefine ulaşmadan tespit edilmesi ve yok edilmesi için bir savunma kalkanı oluşturulmasıdır.

Bush 2007 yılı itibariyle, 2006'da nükleer deneme yapan, füze teknolojisine sahip Kuzey Kore'ye ve nükleer güç olma yolunda çalışmalar yaptığını öne sürdüğü İran'a karşı Füze Savunma Projesine ağırlık vermiştir. Bush, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'ya konuşlandırılacak füze kalkanları ve radar sistemleriyle İran'dan gelebilecek bir nükleer saldırıyı tespit edip havada vurmayı amaçlamıştır. Bu iki Orta Avrupa ülkesi de ABD ile gerekli anlaşmaları yaparak projeye destek sağlayacaklarını ilan etmişlerdir.

ABD her ne kadar Füze Kalkanı'nın İran ve Kuzey Kore'ye karşı geliştirildiğini savunma amaçlı geliştirdiğini dile getirse de, Rusya ABD'nin füze kalkanı ile kendisini hedef aldığını ve İran, Kuzey Kore'nin bahane olduklarını, bu ülkelerden ABD'ye gerçekçi tehditlerden bahsedilemeyeceğini öne sürmektedir. Rusya yönetimi şayet sistem hayata geçirilirse, kendisinin de buna karşı adımlar atacağını çeşitli ortamlarda defalarca dile getirmiştir. 2007 Şubat ayında dönemin Rusya Devlet Başkanı Putin, Münih'de düzenlenen 43. NATO Güvenlik Zirvesi'nde yaptığı konuşmada; tek kutuplu dünyanın kabul edilemez olduğunu, uluslararası hukukun temel ilkelerinin giderek küçümsendiğini dile getirmiştir. Putin konuşmasında ayrıca, ABD'nin ulusal sınırların ötesine geçtiğini, tehlikeli biçimde güç kullandığını ve uluslararası dayatmalar yaptığını, tek taraflı ve çoğu kez gayri meşru olan eylemlerin hiçbir zaman sorunlara çözüm getirmeyeceğini ve yeni gerilim noktaları yarattığını vurgulamıştır. Putin konuşmasına şöyle devam etmiştir: “Bir ülke kendi kurallarını dünyanın geri kalanına sanki kendi iç düzeniymiş gibi kabul ettirmeye çalışırsa huzur ve istikrar yerine sorun çıkar Avrupa'ya füze kalkanı kurarsanız gereken cevabı veririz....”¹¹³ Yine 2007 yılında Putin, ABD tarafından Avrupa'da oluşturulmak istenen Füze Savunma Sistemi girişimlerini sebep göstererek Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması (AKKA)'dan çekilmiştir. ABD'nin Polonya ve Çek

¹¹³“Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy” **The Washington Post**, 10.2.2007.

Cumhuriyeti ile ikili anlaşmalar yaparak bu sistemi geliştirmeye çalışması Avrupa Birliği içinden de özellikle Almanya'dan tepki gelmesine sebep olmuştur.

ABD, projenin Avrupa ayağı için öncelikle Çek Cumhuriyeti ve Polonya'yı uygun görmüş ve her iki ülke ile de görüşmelerde bulunmuştur. 2007'de bu ülkelere füze savunma sisteminin parçası olmaları teklifinde bulunulmuş ve gelen kabuller üzerine de 2008'de anlaşmalar imzalanmıştır. Buna göre Polonya topraklarına on adet savunma füzesi, Çek Cumhuriyeti'ne de taşınabilir radar sistemleri yerleştirilecekti. Bush yönetimi, söz konusu proje için 2008 yılı savunma bütçesinden 310 milyon dolar talep etmiş, ve bu şekilde tüm projenin toplamda 4 milyar dolara mal olması ve 2013'de tamamlanması hedeflenmişti.¹¹⁴

Rusya, ABD'nin füze kalkanının Avrupa ayağından oldukça rahatsız olduğunu birçok platformda resmi düzeylerde dile getirmiştir. Rusya, ABD'ye bir öneri getirerek eğer İranı tehdit olarak görüyorlarsa, Azerbaycan-İran sınırında bulunan ve Rusya'nın kiraladığı radar üssünü kullanabileceklerini söylemiştir. Ayrıca Putin, Rusya'nın güneyinde yer alan bir diğer radar üssünü de ABD'nin kullanımına sunabileceklerini ifade etmiştir. Rusya, sistem geliştirildiği takdirde kendi güvenliğinin tehlikeye gireceğini ve ABD'nin Rusya'nın askeri tesislerini gözetleyebileceğini iddia etmiştir. Rusya Dışişleri Bakanlığının internet sayfasında yayımlanan açıklamada ABD'nin stratejik potansiyelinin Rusya sınırlarına doğru ilerlemeye devam ettiği vurgulanmış ve şu ifadeler yer verilmiştir: “Varşova Anlaşmaları'na Polonya topraklarında Amerikan Patriot sistemlerinin kurulması unsuru da dahildir. Bu durumda Rusya, sadece diplomatik yöntemlerden oluşmayan tepki vermek zorunda kalacaktır. ABD'nin dünyadaki stratejik dengeyi kendi lehinde değiştirerek, dünyadaki güvenlik ve istikrarın kuvvetlenmesini engelleme girişimi daha açık ve somut bir şekilde görülmektedir.”¹¹⁵ Ardından

¹¹⁴ Steven A. Hildreth, Carl Ek, “Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe,” **Congressional Research Service Report**, 23 September 2009, 7–5700, RL34051, p.1, (Çevrimiçi) <http://opencrs.com/document/RL34051/>, 17 Nisan 2011.

¹¹⁵ “Rusya: Füze kalkanına diplomatik olmayan yöntemlerle de karşılık vereceğiz,” **Milliyet**, 21 Ağustos 2008.

Rusya, 2008’de 500 mil menzili olan İskender füzelerini Polonya sınırında Kaliningrad bölgesine konuşlandırma kararı aldığını da açıklamıştır.

ABD ile Rusya Nisan 2010’da stratejik silahlarda indirim öngören START-2’yi imzalamışlardır. ABD ile Rusya arasında tartışmalara sebep olan Füze Kalkanı Projesi anlaşmanın imzalanma sürecini uzatmıştı. Anlaşmanın imzalanmasının ardından ABD’den gelen açıklamalarda START-2’nin füze kalkanı ile bir ilişkisinin olmadığı ve o projenin devam ettiği vurgulanmıştır. Rus Dışişleri ise, füze kalkanı projesi ABD-Rusya arasında dengeleri bozduğu veya Rusya’nın stratejik gücü projeden olumsuz etkilendiği takdirde START-2’den çekilebilecekleri açıklamasını yapmıştır.

4.4.2. Polonya Füze Kalkanı’nın Bir Parçası Oluyor

Polonya ile ABD, Füze Kalkanı Projesi’nin Polonya ayağı konusunda yaklaşık iki yıl boyunca müzakerelerde bulunmuşlardır. Ancak görüşmelerde tarafların konuya farklı mali yaklaşım sergilemelerinden dolayı anlaşma bir türlü sağlanamıyordu. ABD, füzelerin Polonya topraklarına yerleştirilmeleri karşılığında Polonya’ya sembolik 300 milyon dolar askeri yardım önermekteydi. Polonya ise ordusunda modernizasyon gerçekleştirmek için 3 milyar dolar askeri yardım talep etmekteydi. Başbakan Tusk’un antlaşma imzalandığında "Anlaşma bizim şartlarımız kabul edilerek yapıldı" şeklinde açıklamada bulunması, ABD’nin Polonya’ya ayrıca yüklü miktarda askeri yardım yapacağını göstermiştir.¹¹⁶ Polonya ABD’den ayrıca hava kuvvetlerinin modernizasyonunu ve Polonya’ya güvenlik garantileri sunulmasını talep ediyor ve bir anlamda şart koşuyordu. Neticede 2008’in Ağustos ayında antlaşma imzalanarak, Polonya topraklarına Amerikan füze savunma üssü kurulmasını onaylanmıştır.¹¹⁷

¹¹⁶ “ABD ve Polonya füze kalkanı için anlaşma imzaladı.”, **Hürriyet**, 15 Ağustos 2008.

¹¹⁷ Anlaşmanın Lehçe ve İngilizce tam metinleri: “Umowa Między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki Dotycząca Rozmieszczenia na Terytorium Rzeczypospolitej Polskiej Antybalistycznych Obronnych Rakiet Przechwytyjących” (Agreement Between The Government of The Republic of Poland and The Government of The USA Concerning The Deployment of Ground-Based Ballistic Missile Defense Interceptors In The Territory of The Republic of Poland), **Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Polonya Dışişleri Bakanlığı resmi web**

Buna göre ABD Polonya'ya füze bataryası yerleştirecek ve Polonya'nın hava savunma sisteminin iyileştirilmesine katkıda bulunacaktı. Aynı türden bir anlaşma da Çek Cumhuriyeti ile imzalanmıştır. Proje kapsamında Polonya ve Çek Cumhuriyeti'ne ayrılan 3-3,5 milyar dolarlık bütçenin 2,5 milyar dolarının Polonya'ya verilmesi düşünülmüştür. Ayrıca her iki ülke de doğrudan, savunma sistemi inşasıyla ilgili herhangi bir maliyet üstlenmeyeceklerdi. Projenin inşasına 2008'de başlanması ve tam operasyonel kapasiteye 2013 yılında ulaşılması planlanmıştır.¹¹⁸ Bu sayede Avrupa topraklarında Amerikan askeri varlığının korunmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır. Ancak özellikle Polonya ile yapılan anlaşmadan sonra Rusya'dan gelen tepkiler daha da sertleşmiştir. Ancak ABD, söz konusu sistemin Rusya'ya karşı olmadığını ve tamamen savunma amacı taşıdığını yinelemiştir.

ABD'de Barack Obama'nın Ocak 2009'da iktidara gelmesiyle Bush yönetiminin ardından Amerikan dış politikasında da bazı değişiklikler olmuştur. Bu politika değişikliklerinin füze savunma sistemine de yansımaları söz konusuydu. İran'ın uzun menzillilerden ziyade kısa ve orta menzilli füzelere sahip olduğu gerekçesiyle Obama, sistemin İran'a daha yakın yerlere konuşlanması için Kuzey ve Güney Avrupa'ya kaydırılmasını gündeme getirmiştir. ABD, İran'ın on yıl içinde uzun menzilli füzelere sahip olamayacağını düşünerek, kısa ve orta menzillilerden gelebilecek tehditlere odaklanmış ve ona göre savunma önlemleri almaya karar vermiştir. Bu kararda Rusya'nın karşı çıkışlarının da etkisi olmuştur.

17 Eylül 2009'da Obama, füze kalkanı projesinin eski yönetim tarafından öngörülen Avrupa ayağı kısmında revizyona gidildiğini ve bunun yerine “aşamalı uyarlanabilir yaklaşım” (*Phased Adaptive Approach*) geliştirildiğini açıklamıştır. Buna göre yeni sistem dört aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama 2011'den itibaren Avrupa'yı ve buradaki Amerikan askeri varlıklarını tehdit edebilecek bölgesel balistik füze

sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.msz.gov.pl/Agreement,regarding,the,placement,in,%20Poland,%20of,antiballistic,defensive,missile,interceptors,20825.html> , 16 Nisan 2011.

¹¹⁸ David H. Sacko, “Missile Defense And Poland's Transatlantic Relationship: Stormy Water Ahead?”, **United States Air Force Academy INSS Research Papers**, 2007, s.8, (Çevrimiçi) <http://www.usafa.edu/df/inss/Research%20Papers/2007/MISSILE%20DEFENSE%20AND%20POLANDS%20TRANSATLANTIC%20RELATIONSHIP.pdf> , 11 Nisan 2007.

tehditlerine karşı önceden denenmiş ve gemilerde konuşlandırılacak savunma füzeleri (Aegis sistemleri ve SM-3 'Blok IA' savunma füzeleri) ile taşınabilir radar sistemlerinin (AN/TPY-2) yerleştirilmesini öngörmektedir. İkinci aşamada (2015 itibariyle) daha geniş bölgelerin korunması için kısa ve orta menzilli tehditler için savunma sistemlerinin biraz daha ileri versiyonlarının (SM-3 önleyicilerinin Block IB versiyonları) kara ve denize yerleştirilmesi planlanmıştır. Üçüncü aşamada (2018'den itibaren) kısa, orta ve orta üstü menzile sahip füze tehdidine karşı şu anda geliştirilmekte olan ve 2018'de test süreçleri de tamamlanmış olacak olan daha ileri versiyonlara (Block IIA) geçilecektir. Ve son aşamada da (2020'den itibaren) SM-3 Blok IIB füzelerinin geliştirilmesi tamamlanmış olacak, ABD'ye yönelik herhangi bir potansiyel kıtalararası füze (ICBM) tehdidine karşı konuşlandırılacaklardır.¹¹⁹ Yani, İran'ın uzun menzilli füzelere sahip olacağının düşünüldüğü 2020 yılından sonra uzun menzilli füze savunma sisteminin Avrupa'da operasyonel hale getirilmesine karar verilmiştir. 19–20 Kasım 2010'da toplanan Lizbon Zirvesi'nde NATO 2020'ye kadar olan süreç için yeni Stratejik Konsepti'ni kabul etmiştir. Yeni görev tanımlarının görev alanlarının ve misyonunun tanımlandığı söz konusu Strateji Belgesi¹²⁰, ABD'nin öncülük ettiği Füze Savunma Sistemi'ne de vurgu yapmaktadır. Zirvede bu konuda taraflar arasında anlaşma sağlanmıştır. Strateji Belgesi'nde, "NATO üyelerine yöneltilebilecek balistik füze saldırılarına karşı savunma kapasitesinin geliştirilmesi, kolektif savunmamızın temel unsurudur" ifadesine yer verilmiş ve Rusya da işbirliği için davet edilmiştir.¹²¹ Rusya'nın projeye davet edilmesi muhalefet engelini aşmaya yönelik bir adım olmuştur. Ayrıca Almanya ve Fransa'nın da projeye ilgili çekinceleri söz konusuydu ve NATO zirvesinde bunlar giderilmeye çalışılmıştır. Böylelikle füze kalkanı projesi NATO şemsiyesi altına alınmış ve taraflar arasında anlaşma sağlanmıştır. Sistemin bir NATO projesi halini alması ABD'nin de işini kolaylaştırmaktadır. Zira Avrupa ülkelerinin NATO

¹¹⁹ "Fact Sheet on U.S. Missile Defense Policy: A 'Phased, Adaptive Approach' for Missile Defense in Europe", **The White House Office of the Press Secretary, Statements & Releases**, 17 September 2009, (Çevrimiçi) http://www.whitehouse.gov/the_press_office/FACT-SHEET-US-Missile-Defense-Policy-A-Phased-Adaptive-Approach-for-Missile-Defense-in-Europe/, 12 Nisan 2011.

¹²⁰ Belgenin tümü için bkz. "Strategic Concept for the Defence and Security of The Members of the NATO", Adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 19.11.2010, **NATO web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf>, 22 Nisan 2011.

¹²¹ A.e.

kapsamındaki imkanlarından da yararlanılabilecek ve aslında proje sadece Amerikan projesi gibi görülmeyeceğinden, tepkiler de kırılmış olacaktır.

Polonya’da Tusk Hükümeti ve Cumhurbaşkanı Kaczyński ABD’nin Füze Kalkanına ev sahipliği yapma konusundaki kararlılığını sürdürmüştür. 2010 Şubat ayında ABD ile bir antlaşma imzalayarak da konumunu pekiştirmeye çalışmıştır. İmzalanan antlaşma gereğince, ABD, Mayıs 2010’da Polonya’nın Kaliningrad sınırında bulunan (60 km uzaklıkta) Morag kasabasına ABD, Patriot füze bataryası yerleştirmiştir. Sistemle beraber 100 kadar Amerikan askeri ve gerekli teçhizat da üsse gönderilmiştir. Polonya Savunma Bakanı Bogdan Klich üste yaptığı konuşmada "Polonya’ya Patriot füze sisteminin konuşlandırılmasını kendi güvenliğimiz için ve ABD ile stratejik işbirliğinin gelişmesinde önemli bir adım olarak görüyoruz. Gelecekte Polonya topraklarında daha çok Amerikan askerinin bulunabilmesi için ortak bir çaba sarf edeceğimizi ve bu askerlerin başka görevleri de uygulayabilmesini umarım. Bu, Polonya ile ABD’nin çıkarınadır" ifadelerini kullanmıştır.¹²² Aslında Bush’un füze kalkanı projesini Obama’nın revize etmesiyle, Polonya’ya yerleştirilecek savunma füzeleri, NATO misyonu çerçevesinde düşünülmeye başlanmıştı. Rusya Patriot sisteminin Polonya’ya konuşlandırılmasına sert tepki göstermiştir. Rusya’dan gelen açıklamalarda durumun, Rusya-Polonya ilişkilerinin gelişmesine yardımcı olmadığına altı çizilmiştir. Buna karşın ABD, sistemin, Avrupa’ya gelebilecek saldırılara yönelik olarak savunma amaçlı kurulduğunu yinelemiştir. Temmuz 2010’da Polonya ve ABD Füze Kalkanı ile ilgili olarak revize edilmiş bir anlaşma daha imzalamışlardır. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton antlaşmayla ilgili olarak "ABD, Polonya’nın güvenliği ve egemenliğine derinden bağlıdır. Bugün balistik füze savunma anlaşmasının değiştirilmiş biçimini imzalamak suretiyle bu taahhüdümüzü güçlendiriyoruz" açıklamasını yapmıştır.¹²³

¹²² "Polonya'da Amerikan Patriot'ları için tören düzenlendi.", **Milliyet**, 26 Mayıs 2010.

¹²³ "Polonya ile ABD revize edilmiş füze kalkanı anlaşmasını imzaladı.", **Milliyet**, 3 Temmuz 2010.

Harita 4 : Polonya'daki Patriot Füzeri

Obama'nın füze savunma sistemi projesinde revizyona gitmesi, uluslararası kamuoyunda Polonya ile Çek Cumhuriyeti'nin Bush planındaki öncelikli konumlarını tartışmalı hale getirdi. ABD'nin füze savunma sistemini askıya alması (veya Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri açısından ertelemesi de denilebilir) Polonya'da hayal kırıklığı yaratmıştır. Kamuoyu ve politikacılarda oluşan tepkiler, Polonya'nın ABD'nin 'stratejik' değil 'bölgesel' ortağı olduğunun anlaşıldığı şeklinde yorumların yapılmasına kadar gitmiştir. Özellikle Amerikancı politikaların karşısındakiler tarafından Polonya'nın ABD gözündeki değerinin azaldığı da öne sürülmüştür. ABD'nin Rusya'dan gelen tepki ve baskılar neticesinde geri adım attığı da tartışılmıştır. PiS lideri Jarosław Kaczyński Almanya'nın 2.Dünya Savaşı'nın başlangıcında Polonya'yı işgal ettiği gün olan 17 Eylül'de Obama'nın proje revizyon kararını açıklamasına vurgu yapmış ve bunun bir tesadüf olmadığını söylemiştir. Başbakan Tusk'un politikalarını eleştiren Kaczyński, Polonya topraklarında Füze Kalkanı kurulmamasının dış politika açısından ciddi bir başarısızlık olduğunu ifade etmiştir.¹²⁴

¹²⁴ "Decyzję ws. tarczy ogłoszono 17 września nieprzypadkowo", **Gazeta Wyborcza**, 18.9.2009.

Kararın hemen ardından yapılan kamuoyu yoklamasında Polonya'nın Amerikan Füze Kalkanı'na ev sahipliği yapmamasına yüzde 56 olumlu tepki vermiş ve Obama'nın kararını desteklemişken, yüzde 30 bunun olumsuz bir gelişme olduğunu ifade etmiştir. Polonya topraklarında Amerikan askerlerinin bulunması konusunda ise yüzde 67 karşı çıkarken destek verenlerin oranı yüzde 28 olmuştur. "ABD'nin bu kararı Polonya'yı önemli bir ortak olmaktan çıkarttığını mı göstermektedir?" sorusuna ise yüzde 43 evet, yüzde 49 hayır cevabını vermektedir.¹²⁵ Aralık 2008'de yayınlanan kamuoyu yoklaması sonuçlarına bakıldığında¹²⁶ Polonyalıların kendi topraklarında füze kalkanı kurulmasına verdikleri destek (evet diyenlerin oranı) 2005 yılında yüzde 50 iken 2006'da yüzde 35'e gerilemiş, 2007'de aylara göre yüzde 20-30 arasında gidip gelmiş¹²⁷, antlaşmanın yapıldığı 2008 yılında ise yaklaşık yüzde 30-40 aralığında seyretmiştir.¹²⁸

Siyasal parti seçmenlerinin füze kalkanının Polonya topraklarına konuşlandırılmasına yönelik desteklerine baktığımız zaman Polonya ile ABD arasında 2008'de söz konusu antlaşmanın yapılmasıyla birlikte sağcı ve Amerikancı PiS ile merkezdeki PO seçmenlerinin yarısından fazlasının destek verdiği göze çarpmaktadır. Antlaşma imzalanmadan öncesi ile sonrasına baktığımızda ise farkı tablolar ortaya çıkmaktadır. Tüm parti seçmenlerinden gelen desteğin, antlaşmanın imzalanmasından sonra arttığı gözlemlenmiştir.¹²⁹

¹²⁵ "Nie Tęsknimy Za Tarczą: Ponad Połowa Polaków Cieszy Się Z Decyzją Amerykanów", **TVN24.pl**, 18.9.2009, (Çevrimiçi) <http://www.tvn24.pl/12690,1620078,0,1,nie-tesknimy-za-tarcza,wiadomosc.html>, 17 Nisan 2011.

¹²⁶ "Opinie O Tarczy Antyrakietowej w Polsce", **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Grudzień 2008, BS/188/2008, p.2.

¹²⁷ 2007'de aylar bazındaki iniş çıkışlar şu şekildedir: Şubat'ta % 28, Nisanda % 25, Haziranda % 26, Temmuzda % 28, Ağustosta % 28, Kasımda 2007 % 24.

¹²⁸ Şubat 2008'de, % 33, Nisan'da % 32, Ağustos'ta % 27, Eylül'de % 41 ve Aralık'ta % 39.

¹²⁹ "Polacy O Tarczy Antyrakietowej: Opinie Przed i Po Podpisaniu Umowy Ze Stanami Zjednoczonymi", **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Październik 2008, BS/153/2008, p.3, "Opinie O Tarczy Antyrakietowej W Polsce", **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Grudzień 2008, BS/188/2008, p.3.

Tablo 17 : Füze Kalkanına Polonyalıların Desteği

2008	Ağustos	Ekim	Aralık
	%		
PiS	48	61	64
PO	40	56	49
PSL	13	30	40
SLD	23	21	27

Kaynak: Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS)

2007’de seçim kampanyası sırasında Tusk, iktidara geldikleri takdirde hükümetinin mevcut PiS Hükümeti kadar ABD’ye itaatkar olmayacağını ve Füze Kalkanı konusunda aktif pazarlık yürüteceklerini dile getirmişti.¹³⁰ Milliyetçi ve küçük partiler olan LPR ve Samoobrona, egemenlik konusundan dolayı füze kalkanına şüpheyile yaklaşıyorlardı. Söz konusu sistem Polonya topraklarında Amerikan askeri varlığı ve Amerikan askerleri anlamına gelmekteydi. Bu partiler referandum yapılmasını önermişlerdir. SLD füze kalkanının Polonya’ya konuşlandırılmasına destek veren partilerden olmuş ancak, karar alma sürecinde şeffaflık vurgusu yapmıştır.¹³¹

Atlantikçiler Polonya’nın füze savunma sistemine topraklarını açmasının ABD ile ortaklık bağlarını güçlendireceğine ve Avrupa’nın güvenliğinin sağlanmasında Polonya’nın rolünü artıracığına inanmaktaydılar. Ayrıca füze kalkanı ile oluşturulacak Amerikan askeri varlığının ülkeleri ve Avrupa için Rusya’ya karşı bir güvenlik garantisi oluşturduğunu düşünenler de vardı.¹³² Füze savunma sistemine Polonya’nın dahil olması şüphesiz ülkede Atlantikçiliğin başarısı hanesine yazılmaktaydı. Bunun yanında, Polonya’nın söz konusu sistemlerin topraklarında kurulmasını kabul etmesi, güvenlik politikasında Amerikancılığın ne kadar içselleştirildiğinin de örneğidir.

¹³⁰ Steven A. Hildreth, Carl Ek, “Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe”, **Congressional Research Service**, 23 September 2009, 7–5700, RL34051, p.10, (Çevrimiçi) <http://openocrs.com/document/RL34051/> , 17 Nisan 2011.

¹³¹ A.e., p.9.

¹³² A.e., p.15.

4.5. AB'nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası

4.5.1. OGSP Girişimleri ve NATO

Soğuk Savaş süresince Avrupa'da Amerikan varlığı, hem kıtayı Sovyet tehdidinden korumuş hem de Avrupa-içi güç dengesine yönelik oluşabilecek potansiyel tehditlere karşı da güvence unsuru haline gelmiştir. (Özellikle Almanya'nın dengelenmesi hususunda) NATO'nun ilk genel sekreteri Lord Ismay'ın sözleriyle “NATO ittifakı, Batı Avrupalıların üç temel güvenlik endişesinin giderilmesine hitap etmiş; Rusları dışarıda, Amerikalıları içeride, Almanları da kontrol altında tutmuştur.”¹³³ 1990'lardan itibaren güvenlik kavramının anlamı ve kapsamında değişim yaşandığından bahsetmiştik. Bunun yanında, eskiden Doğu Bloğunda yer alan ülkelerin yeni dönemde AB üyesi olmalarıyla ‘Avrupa Güvenliği’nin anlamında da değişim söz konusu olmuştur. “Artık Sovyet tehdidi ortadan kalktığı için, Avrupa’nın güvenliği, ABD açısından Soğuk Savaş dönemindeki önceliğini yitirmiştir. Avrupa savunmasının yeni ilkeleri de ‘kolektif güvenlik’ ve ‘dışarıda müdahale’ olmuştur. Bu bağlamda AB de ortak bir güvenlik ve dış politika oluşturma çalışmalarına hız vermiştir. Yeni dönemde AGSP girişimlerinin iki farklı aşamada geliştiğinden bahsedilebilir: Birincisi öncelikle Avrupa’ya ait olan bir güvenlik tehdidine cevaptı, ikincisi ise 11 Eylül sonrası uluslararası ortam tarafından talep edilen bir evrimdi.”¹³⁴ 1990'lardan itibaren tehdit algılamasında yaşanan değişiklikler, terörizm ve radikal hareketlerin -özellikle 11 Eylül sonrasında- giderek daha çok gündeme gelmesi, ortak güvenlik ve **kolektif güvenlik** konularının önemini artırmıştır. Söz konusu gelişmeler, genişlemekte olan AB’yi de bu konuda adım atmaya ve kendi güvenlik, savunma ve dış politikasını oluşturmaya yöneltmiştir.

¹³³ Adrian Hyde-Price, “Continental Drift? Transatlantic Relations in the Twenty-First Century”, **Poland- a New Power in Transatlantic Security**, Ed. Marcin Zaborowski, David H.Dunn, London or Portland, Frank Cass, 2003, p.1.

¹³⁴ Jean-Yves Haine, “AGSP’nin Beş Yılı (1999-2004): Tarihsel bir Perspektif”, Nicole Gnesotto (Ed.), **AB Güvenlik ve Savunma Politikası – İlk Beş Yıl**, İstanbul, TASAM Yayınları, 2005, s.37-39.

ABD, Avrupa’da savunma harcamaları ve kapasite geliştirme projeleri için AB’nin daha fazla maddi katkısı olması gerektiğini düşünmekteydi. Yani aslında ABD, NATO bağlamında Avrupa güvenliğinin sağlanması maliyetini paylaşmak istemiş ve AB’nin söz konusu girişimlerini desteklemiştir. Ancak buradaki hassas nokta, NATO’nun konumudur. ABD (ve pek tabi AB üyesi Amerikancı ülkeler) AB içinde bir ortak güvenlik politikası oluşturulurken -ve hatta bir Avrupa ordusu kurulması tartışmaları yaşanırken- NATO’nun Atlantik güvenliğinin sağlanmasında birincil konum ve rolünün her şartta devam etmesinden yanaydılar. Bu anlamda NATO’nun konumunu tartışılmaz görmektedirler. Bu ülkelere göre AB’nin OGSP’yi sağlamlaştırma çaba ve girişimleri NATO’ya engel teşkil etmemeliydi. ABD de AB’nin çabalarını desteklemekte ancak bunların NATO dahilinde ya da NATO’ya bağlı bir şekilde geliştirilmesi gerektiğini savunmaktaydı. AB içinde Atlantikçi ülkelerin ağırlığına göre OGSP de şekillenme gösterebilir. “Atlantikçiler’e göre, OGSP, AB’yi güçlendirirken aynı zamanda NATO’yu da güçlendirmektedir ve bu iki politika birbiriyle çelişmez.”¹³⁵ (Ya da çelişmemesi gerekir.) Hatta Atlantikçilere göre, OGSP geliştirme çabalarının NATO gücünü ancak destekleyici ve tamamlayıcı olması gerekmektedir. Peki AB ortak bir ordu oluşturabilir mi ya da bu tartışma ne kadar gerçekçidir? Bu tartışmalar sürerken, AB kendi savunma politikasını NATO imkanlarından yararlanarak kurmak istemektedir ki, bu da NATO’ya karşı ya da ona rakip değil, NATO içinde bir politika ve girişim anlamına gelmektedir. Zaten AB üyesi olan ülkelerin çok büyük bir kısmı aynı zamanda NATO üyesidir.

AB güvenlik ve savunma konularında kendi politikalarını geliştirebilmek için artık daha net adımlar atmaya başlamıştır. Ancak bu konuya çok fazla maddi kaynak ayırmak istememektedir. BAB örneğinde görülen de buydu. 1954’de imzalanan ve 1955’de yürürlüğe giren Paris Antlaşması ile kurulan BAB¹³⁶ Soğuk Savaş’ın sona

¹³⁵ Alexander Moens, “ESDP; the US and the Atlantic Alliance”, **Defending Europe: The EU, NATO and the Quest for European Autonomy**, Ed. Jolyon Howorth, John T.S.Keeler, New York, Palgrave Macmillan, 2003, p.34.

¹³⁶ Aslında BAB’ın temeli Soğuk Savaş ortamında Avrupa ülkelerinin Sovyetler Birliğine karşı bir savunma örgütü kurmak istemelerine dayanır. Söz konusu amaç 1948 Brüksel Antlaşması’nda ifadesini bulmuştur. 1948’den 1955’e kadarki süreçte de NATO kurulunca savunma örgütü yapılanması sadece Avrupa ile değil tüm Atlantik ile ilişkilendirilmiştir. Bunun üzerine 1954 yılında aynı düşünce tekrar gündeme gelmiş ve sadece Avrupa için bir savunma örgütü nasıl kurulabilir

ermesiyle birlikte değişime uğramıştır. “1991 yılında AB’yi kuran Maastricht Antlaşması’yla BAB’ın, AB’nin savunma kuruluşu olması ve NATO’nun da Avrupa ayağını oluşturması öngörülmüştü. Petersburg ve onu tamamlayan Roma Deklarasyonları ile BAB, “hazır müdahale birlikleri” biçiminde bir ortak ordu oluşturma kararı almıştır. Ancak aldığı kararların etkisi ve üyelerinin hem AB hem de NATO üyeleri olmaları nedeniyle BAB bağımsız faaliyet yürütememiş, 2001 yılında ise, AB’nin, Ortak Güvenlik ve Dış Politika – OGD (Common Foreign and Security Policy) ayağı bağlamında AB’ye entegre edilmiştir.”¹³⁷ Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası –OGSP¹³⁸ (Common Security and Defense Policy) ise OGD’nin bir uzantısıdır. Avrupalıların savunma konusunda finansmanın NATO üzerinden olmasından yana olan tavırları da BAB’ın seyrini etkilemiştir. 2000’lerde gelinen noktada AB hem finansman konusundaki isteksizliğini sürdürmekte hem de NATO’yu ve ABD’yi çok da işin içine karıştırmak istememektedir. AB, OGSP bağlamında oluşturulmak istenen Acil Müdahale Gücü’nde karar alma mekanizmasını NATO’dan bağımsız olarak tamamen kendi elinde tutmayı amaçlamaktadır. Sadece gerekli olduğu taktirde NATO’nun askeri, lojistik vs. imkanlarından da faydalanmayı istemektedir.

Avrupa Birliği hukuki belgelerinde ortak savunma ve güvenlik konularından bahsetmesinde ve politika izlemeye başlamasında 1990’larda Bosna ve Kosova’da

düşüncesi üzerinden hareket edilmeye başlanmıştır. Ancak söz konusu çabalar NATO’nun içinde ve NATO’ya bağlı şekilde ilerlemiştir. NATO varken onun dışında bir örgüt oluşturmak zor olmuştur. Zira hemen hemen tüm Batı Avrupa ülkeleri zaten NATO üyesi olmuşlardır.

¹³⁷ Faruk Sönmezoglu (Der.), **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, s.124-5.

¹³⁸ OGD ve AGSP ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Michael E. Smith, **Europe’s Foreign and Security Policy: The Institutionalization and Cooperation**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, Brian White, **Understanding European Foreign Policy**, New York, Palgrave, 2001, Nicole Gnesotto, “AGSP: Sonuçlar ve Beklentiler”, **AB Güvenlik ve Savunma Politikası – İlk Beş Yıl**, Ed. Nicole Gnesotto, İstanbul, TASAM Yayınları, 2005, Karen E. Smith, **The Making of EU Foreign Policy – The Case of Eastern Europe**, New York, Palgrave, 2004, Seth G. Jones, **The Rise of European Security Cooperation**, Cambridge, Cambridge University Press, 2007, Ben Tonra, Thomas Christiansen, **Rethinking European Foreign Policy**, Manchester and New York, Manchester University Press, 2004, Alvaro de Vasconcelos, **What Ambitions for European Defence in 2020?**, Paris, EU Institute for Security Studies, 2009, CASE Collective, “Critical Approaches to Security in Europe”, **Security Dialogue**, 2006, Vol. 37, pp. 443–487, Alexander Moens, “ESDP, the US and the Atlantic Alliance”, **Defending Europe: the NATO and the Quest for European Autonomy**, Ed. Jolyon Howorth and John T.S. Keeler, Hampshire and New York, Palgrave, 2003, Walter Carlsnaes, Helene Sjursen, Brian White (Eds.), **Contemporary European Foreign Policy**, London, Sage Publishers, 2004.

yaşanan hareketlerin rolü büyüktür. Soğuk Savaş sonrası yaşanan bu türden bölgesel krizlerin ve çatışmaların sonlandırılması ağırlıklı olarak ABD öncülüğünde gerçekleştirilebilmiş, Avrupa Birliği'nin güvenlik ve savunma konularında eksikliklerinin olduğunu ve gerek ortak politika izleme gerekse de harekete geçme anlamında geliştirilmeye ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. AB'nin askeri güç açısından bölgede yaşanan çatışmaları tek başına ve öncü olarak durdurabilecek kapasitede olmaması eleştirilere sebebiyet vermiştir. Bu gelişmeler karşısında ABD'nin tutumu Avrupa'nın kendi savunma politikası ve askeri gücünü geliştirmesini desteklemekle birlikte, Avrupa'da oluşturulacak gücün NATO'ya rakip olmaması gerektiğinin vurgulanması şeklinde olmuştur. ABD 21. yüzyılda da NATO'nun en temel güvenlik örgütü olma rolünün devamını savunmaktadır.

“Avrupa savunmasının en büyük çelişkisi şudur: Fransız kökenli Avrupa düşüncesi, Avrupa'nın inşasının başlangıcından bu yana, savunma politikasını siyasal bir Avrupa'nın ortaya çıkması ve Birliğin uluslararası rolü için gerekli ve önemli bir durum haline getirmiştir. Bunun ötesinde, bütün Atlantik-ötesi tartışmaların, Fransa ile İngiltere'nin görüşleri arasındaki farklılıkların ve Amerika'nın Avrupa savunma politikasına olan güvensizliğinin temelinde, Avrupa'nın siyasal varoluşundaki askeri gücün itici kuvvetiyle ilgili vizyon bulunmaktadır.”¹³⁹ Avrupa Birliği'nin ortak bir dış ve güvenlik politikası üretememesinin veya sürdürememesinin ve sürekli çelişiklere düşmesinin en önemli sebeplerinden biri Birlik'e üye ülkelerin güvenlik ve tehdit algılama ve tanımlamaları arasındaki farklılıklardır. Bu farklılık Irak Savaşı'nda net bir şekilde açığa çıkmıştır. Ayrıca “OGSP çerçevesinde düzenlenecek olan operasyonlara katılmaya karar verme yetkisi her üye devletin ulusal yönetimine münhasıran bırakılmıştır. Ayrıca AB'nin kendine ait daimi askeri gücünün bulunmadığı ve OGSP kapsamında kullanılacak olan yeteneklerin tamamına yakınının üye devletlerin ulusal kontrolü altında bulunduğu ve üye devletler tarafından gönüllü bir şekilde sağlanmakta olduğu da hatırdan çıkarılmamalıdır.”¹⁴⁰ Bunun yanında ülkelerin, askeri güç oluşturulması için ayrılacak kaynak konusunda

¹³⁹ Nicole Gnesotto, “AGSP: Sonuçlar ve Beklentiler”, Nicole Gnesotto (Ed.), **AB Güvenlik ve Savunma Politikası – İlk Beş Yıl**, İstanbul, TASAM Yayınları, 2005, s.24 .

¹⁴⁰ Galym Zhussipbek, “Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Düşünsel Arka Planı”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 5, Sayı: 19, 2009, s.74. 71–88.

hemfikir olmadıklarının da altı çizilmelidir. Diğer yandan NATO'nun varlığı, zaten hemen hepsi NATO üyesi olan Birlik ülkeleri açısından bir güvence teşkil etmektedir. Askeri açıdan NATO'ya olan bağlılık NATO dışında bir yapılanma oluşturmanın gereğini sorgulatmaktadır. NATO şemsiyesi tüm Atlantik için bir güvenlik kalkanı oluşturduğu sürece, Avrupa ülkelerinin bir bütün olarak, yalnızca AB'ye özgü olacak yeni güvenlik ve savunma yapılanmaları içine girmeleri zor görünmektedir.

4.5.2. Polonya'nın OGSP'ye Yaklaşımı

Nisan 1999'da toplanan NATO'nun Washington Zirvesi'nde NATO'nun AGSP geliştirme çabalarını destekleyeceği vurgulanmıştır. Zirvede AB üyesi olmayan fakat NATO üyesi altı ülkenin (Türkiye, Norveç, İzlanda, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti) durumları da tartışılmıştır. Zira bu ülkeler henüz AB üyesi olmadıklarından, AGSP ile ilintili karar alma mekanizmalarına dahil değillerdi. Ancak BAB ile ilişkileri bulunmaktaydı. (Polonya 1999'da BAB'ın ortak üyesi olmuştur.) NATO'nun, bu ülkelerin BAB'dan kaynaklanan kazanımlarının dikkate alınması ve karar alma mekanizmalarında yer almaları koşulu ile AGSP'yi destekleyeceğinin altı çizilmiştir.

AB'nin 1999 Köln ve Helsinki Zirvelerinde ise AB'nin kriz olan bölgelerde askeri operasyonlar düzenleyebileceğinden bahsedilmesi, AGSP'nin NATO ile olan ilişkisi tartışmalarını yeniden gündeme getirmiştir. Zirvelerde AB ordusu denilebilecek 50-60 bin kişilik Acil Müdahale Gücü'nün NATO'nun dışında oluşturulması gündeme gelmiştir. Helsinki'de "AB'nin kriz yönetimi operasyonlarında siyasal ve stratejik yönlendiricilik görevini üstlenebilmesi için, AB'nin tek kurumsal çerçevesi gözetilerek Konsey içinde yeni siyasi ve askeri yapılar oluşturulması kararı alınmıştır. Ayrıca AB'nin karar alma mekanizmalarının özerkliğini korumak koşuluyla AB üyesi olmayan Avrupa'daki NATO üyelerinin ve ilgili diğer

devletlerin, AB'nin düzenleyeceği operasyonlara katkılarının sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılmasına"¹⁴¹ karar verilmiştir.

Bu çerçevede AGSP bağlamında oluşturulan muharebe gücünün ilk misyonu 2003 Bosna AB Polis Misyonu - EUFOR ALTHEA olmuştur. Buna Polonya da katılmıştır. Mart 2003'de ise AB, ilk askeri operasyonunu NATO'nun Makedonya'daki barışı koruma gücünü devralarak gerçekleştirmiştir. Polonya bu güce de fiili olarak katılmıştır.¹⁴² Görüldüğü gibi AB söz konusu ortak güvenlik ve savunma girişimlerini NATO dışında ve kendi kurumsal ve karar alma mekanizması yapılanması içinde yapmak istemiştir. Bu durumda yine AGSP bağlamında NATO-AB ilişkileri sorunu gündeme gelmektedir. AGSP tartışmalarında en önemli tartışma konusu, Avrupa ordusunun NATO imkanlarından faydalanılarak mı, NATO'dan bağımsız mı oluşturulacağı ve eğer NATO ile iç içe bir yapılanma söz konusu olarsa, NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerin konumunun ve karar alma mekanizmalarındaki rolünün ne olacağı hususu olmuştur.¹⁴³ AGSP geliştirme çabalarının önemli ivme kazandığı 1999 yılında Polonya yeni NATO üyesi olmuştu ama henüz AB üyesi değildi.¹⁴⁴ Köln ve Helsinki Zirvelerinin ardından karar alma mekanizmalarından dışlanan Polonya, söz konusu durumdan memnun olmamıştır. Zira, herhangi bir kriz yönetimi durumunda NATO imkanları kullanılarak askeri katkı sağlamak gerektiğinde, bunun kararı alınırken sürece dahil olamamak (ama yine de söz konusu askeri katkıyı yapmak) Polonya'da eleştirilere neden olmuştur.

¹⁴¹ "Helsinki European Council 10-11 December 1999, Presidency Conclusions", **Avrupa Parlamentosu resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm#b 25 Nisan 2011.

¹⁴² AB ile Polonya arasında Makedonya'daki AB Barış Gücüne Polonya'nın katılımını düzenleyen antlaşma için bkz. "Agreement between the European Union and the Republic of Poland on the participation of Polish armed forces in the European Union force (EUF) in the former Yugoslav Republic of Macedonia", **Official Journal of the European Union**, L 285/44, 1.11.2003, Access to European Union Law resmi web sitesi (Çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:285:0044:0047:EN:PDF>, 11 Mayıs 2011.

¹⁴³ Türkiye'nin pozisyonu ve karar alma mekanizmalarındaki rolü ve tutumu her zaman gündemde olan bir konu olmuştur. (Özellikle Türkiye'nin bölgesinde olabilecek çatışmalar ve Yunanistan ile olan sorunlar bağlamında endişeleri vardı) Aralık 2001'de Türkiye, ABD ve İngiltere arasında imzalanan Ankara Mutabakatı ile bu sorun çözülmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin bazı endişeleri giderildiyse de (Yunanistan ile olan sorunlar bağlamında) karar alma mekanizmalarında yer alma konusu tam olarak çözülmemiştir.

¹⁴⁴ Polonya'nın AB üyeliği öncesi Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği konusundaki bakış açısı ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ryszard Zięba, "Europejska Tożsamość Bezpieczeństwa i Obrony: Polski Punkt Widzenia", **Stosunki Międzynarodowe**, Vol.23 (2001), No: 1-2, pp.75-98.

AGSP bağlamında “NATO ile AB arasındaki ilişkiler ve kurulacak dengeler konusunda Polonya’nın açık endişeleri söz konusuydu. Polonya’ya göre, NATO’nun askeri bir blok ve kolektif güvenlik sistemi olarak önemi azaldığı takdirde, Polonya da, güvenliğinde zayıf bir AB güvenlik sistemi alternatifi ve yıpranmış transatlantik ilişkileriyle baş etmek durumunda kalacağını düşünmektedir.”¹⁴⁵ Polonya AB içinde güvenlik politikası oluşturulurken, Amerikan karşıtı yönelimleri veya ABD’yi dışarıda bırakacak stratejileri reddetmektedir. Ayrıca “NATO’yu zayıflatacak formüllerin Avrupa güvenliğini Rusya’nın etkisine açacak bir platform haline getirebileceği”¹⁴⁶ endişesini de taşımaktadır. NATO’yu yinelemediği ya da tekrarlamadığı sürece, Polonya’nın OGSP’yi desteklediği söylenebilir. Fakat, AB zaten şu aşamada güvenlik ve savunma konularında kendi kendisine yeter pozisyonda değildir. Kaldı ki yeterli olsa bile, Polonya’ya göre süper güç ABD ile ortak hareket etmek şarttır.

Polonya, 1989 sonrasında ABD’nin Avrupa’da askeri, siyasal ve ekonomik varlığını desteklemiş ve NATO yapılarının daha güçlü olmasından yana tavır koymuştur. Avrupa güvenliğinin ve savunmasının ABD olmadan yeterince sağlanamayacağını düşünen Polonya, AB içinde tek ve ortak bir güvenlik ve savunma stratejisi oluşturulması girişimlerine de şüpheyle yaklaşıyordu. Bu girişimlerin NATO’yu ve transatlantik dayanışmasını zayıflatabileceği düşüncesi hakimdi.¹⁴⁷ Polonya’nın ilk zamanlardaki bu şüphesi ve ortak güvenlik politikalarında Avrupalı yaklaşıma rağbet etmeyen tavrı, yerini zamanla biraz daha ihtiyatlı bir duruşa bırakmıştır. Özellikle AB üyeliği sonrasında söz konusu politikalarda Avrupalılığın etkilerini biraz daha fazla görmek mümkün olabilmiştir. Ancak Polonya’nın söz konusu yaklaşımı zamanla değişim gösterdiyse, tam anlamıyla Avrupalılığın bu konuda da içselleştirildiğini söyleyememekteyiz. Polonya ana anlayış olarak Avrupa kıtasında ABD’nin varlığını güvence olarak görmeye devam etmektedir. Transatlantik bölgesinin ve pek tabi Avrupa’nın güvenliğini ABD’den bağımsız düşünmemekte, özellikle bu açılardan ABD liderliğini elzem görmektedir. Bu bakış açıları

¹⁴⁵ David H. Sacko, a.g.e., s.6.

¹⁴⁶ Jan Nowak-Jeziorański, “Czy NATO Jest Zagrożone?”, *Rzeczpospolita*, 15.05.2001.

¹⁴⁷ O. Mikhalev, “Dilemmas of Polish Politics”, *International Affairs*, Vol.52, No:1, 2006, p. 98.

Polonya'nın ABD'nin -özellikle de Avrupa'daki- varlığını kendisine garanti olarak gördüğünün ve AB içinde Almanya ve Fransa'ya güvenmediğinin kanıtıdır. Buna ek olarak bir de hemen yanı başındaki Rusya düşünüldüğünde Polonya yalnızca olmasa bile ağırlıklı olarak ABD'ye umut bağlamıştır. "Polonya kamuoyu ve siyasetçileri için Rusya, her zaman Avrupa dış politikasının turnusol testi vazifesi görmüştür. OGSP bağlamında Arap-İsrail çatışmasının çözümünün Avrupa için bir stratejik öncelik olduğunu; ancak Rusya'nın Kafkaslardaki politikasının Güvenlik Stratejisinin ana kapsamı dışında bırakıldığını Polonya kamuoyuna, anlatmak oldukça zordu."¹⁴⁸ Rusya faktörü, Polonya dış politikası açısından Avrupa'nın diğer ülkelerinkine oranla çok daha fazla önemliydi. ABD'nin rolüne ilişkin bakış açısı farklılıkları da düşünüldüğünde, AB'nin OGSP konusundaki öncelikleri ile Polonya'ninkiler arasında tam bir paralellik yakalamak zor olmuştur. Netice itibariyle Polonya'nın AB içindeki diğer Atlantikçi ülkeler gibi (örneğin İngiltere) OGSP konusunda çok fazla hevesli olduğu söylenemez. Ayrı bir Avrupa ordusu yaratma çabalarına çok fazla maddi kaynak ya da enerji harcamak taraftarı da değildir. Bunun yerine NATO içindeki bağların ve yapılanmaların güçlendirilmesinden yanadır. Dış ve güvenlik politikasında Amerikancılığı öne plana çıkan Polonya'nın bu yaklaşımı sergilemesi aslında şaşırtılacak bir durum değildir.

11 Eylül'ün hemen sonrasında tehdit algılamaları ve güvenlik yaklaşımları değişmekte iken "Polonya'nın korkusu ABD'nin Avrupa güvenliğine ve NATO'ya olan ilgisinin azalmasıydı. Bu noktada doğacak boşluk, AB içindeki imtiyazlı ve güçlü ülkeler tarafından doldurulabilecek ve Polonya -tıpkı iki savaş arası dönemde olduğu gibi- bir kenara itilip, ulusal güvenliğini ve Avrupa güvenliğini ilgilendiren süreçlerden dışlanabilecekti."¹⁴⁹ Polonya, Avrupa güvenliğini ilgilendiren konularda karar alma sürecinde Almanya ve Fransa'nın baskın gücü ve rolünden de rahatsızdır ve bunu dile getirmekten ya da buna karşı tavır almaktan da çekinmemektedir. De

¹⁴⁸ Olaf Osica, "A Secure Poland in a Better Union? The ESS as Seen from Warsaw's Perspective", Marco Overhaus, Hanns W. Maull, Sebastian Harnisch (Ed.s), **German Foreign Policy in Dialogue: The European Security Strategy Paper Tiger Or Catalyst for Joint Action? Part II: Perspectives from Italy, Poland, Austria and Finland**, Vol. 5, No: 14, 14.10.2004, Trier, Germany, p.12-13.

¹⁴⁹ Marcin Zaborowski, "From America's Protege to Constructive European: Polish Security Policy in Twenty First Century", **European Union Institute for Security Studies Occasional Paper**, No:56, December 2004, p.19.

facto da olsa bir “çekirdek ülkeler” grubu yaratılmasının AB ortaklığını ve işbirliğini sekteye uğratacağını ve OGSP çabalarını siyasallaştıracağını savunmaktadır. Bunun yerine tüm üyelerin katılacağı ve ortak müzakere ile karar alınacağı platformlar yaratılmasını istemektedir. AB’nin çekirdek ülkelerinin OGSP ve OGDG konularında daha hızlı ve etkin karar verebilmek adına yeni üye olan ülkeleri sürece dahil etmeden karar almak istemeleri Polonya başta olmak üzere söz konusu yeni üye ülkelerin tepkisine neden olmuştur. Polonya özellikle savunma ve güvenlik gibi hayati konularda kararlar alınırken dışarıda kalmayı kabul etmemiştir. Almanya ve Fransa’nın örneğin Irak müdahalesindeki karşı tutumlarını tüm AB’nin tavrıymış gibi yansıtılmaya çalışılması, bu bağlamda değerlendirilebilir. Oysa daha önce de belirtildiği gibi, 2004’te Birlik’e yeni katılan ülkelerin çoğu Almanya ve Fransa’nın aksine Irak müdahalesine dahil olunması gerektiğini düşünmekteydiler ve ABD’ye askeri veya siyasal destek de sağlamışlardır.

Polonya’nın OGSP’ye karşı şüpheli duruşunu hükümet açıklamalarında da izleyebiliriz. Helsinki Zirvesi döneminde Savunma Bakanı olan Janusz Onyszkiewicz AB’nin planlarını belirsiz ve askeri/operasyonel açıdan uygulanabilirlikten yoksun olmakla eleştirmiştir. Mayıs 2000’de Dışişleri Bakanı olan Bronislaw Geremek de mecliste yaptığı konuşmada AB’nin Polonya’yı karar mekanizmalarına dahil etmemesinden duyduğu hayal kırıklığını dile getirmiş ve Avrupalıların yeni kurumlar yaratmak yerine, ‘gerçek güvenlik gereksinimlerine’ konsantre olmaları gerektiğini dile getirmiştir. Ordudan da benzer eleştiriler gelmiştir. AB’nin Acil Müdahale Gücü oluşturma planlarını gerçekçi bulmadığını ifade eden Polonya ordusu söz konusu çabaların NATO’nun askeri tutarlılığını zayıflatacağı değerlendirmesini yapmıştır.¹⁵⁰ Milliyetçi bakışa sahip ve Euro-septik bir parti olan PiS, ülkenin ulusal güvenliğini ve egemenliğini ilgilendiren konularda karar alma yetisini kısıtlayacağı korkusu ve “ulusal çıkar” vurgusuyla OGSP’ye sıcak bakmamıştır. PiS ve Cumhurbaşkanı Kaczyński aslında özellikle AB üyeliği sonrası Polonya’nın OGSP’ye olan yaklaşımında belirleyici olmuştur. Onlara göre Avrupa ordusu oluşturma ya da AB’nin askeri yetkinliğini artırma çabaları NATO

¹⁵⁰ A.e., p.18.

bağlamında ele alınmalı ve de ABD ile ters düşme pahasına olmamalıydı. Özellikle uluslararası tehditler düşünüldüğünde ABD'nin işbirliği ve transatlantik ilişkileri de gözetilerek oluşturulacak ortak güvenlik ve savunma politikasının, herkesin lehine sonuç verebileceği düşüncesiyle Polonya, AB-ABD işbirliği ile yürütülen girişimlere destek verme şeklinde bir duruş sergilemiştir. Polonya Savunma Bakanlığı, Polonya için NATO ve AB'nin faaliyetlerinin birbirlerinin tekrarı olmamalarının, birbirlerini tamamlamalarının önemli olduğunun altını çizmektedir. Bu nedenle Polonya'nın bu iki kurum arasında ilişki ve işbirliği geliştirme çabalarını desteklediğini¹⁵¹ vurgulamaktadır.

AB'nin küresel sorunlarda daha etkin roller üstlenmesi gerektiğinin vurgulandığı 2003 Avrupa Güvenlik Stratejisi, Polonya tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Polonya, AB'nin uluslararası konularda –güç kullanımı da dahil olmak üzere- daha fazla ve aktif rol üstlenerek global bir aktör olmasından yanadır. Polonya'daki hakim görüş, güç kullanımı hükümlerin BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilerinden ayrıştırılarak, güçlendirilmesi gerektiği yönündedir.¹⁵² OGSP'ye bakışı da bu görüşe paralel olarak değerlendirilebilir. Polonya, Avrupa'nın askeri konulara daha fazla eğilmesi ve askeri gücünü artırması gerektiğini savunmaktadır. Bunun temel nedenini anlamak için, Polonya'nın tarihte savaşlardan en fazla etkilenmiş ve yıkımlar yaşamış ülkelerden biri olduğu gerçeğini hatırlamak gerekir. 2004 yılı “Transatlantic Trends araştırma sonuçlarına göre göze çarpan önemli bir nokta, Polonya halkının % 77'sinin Avrupa'nın daha fazla askeri güç elde etmesi gerektiğini düşünmesidir.”¹⁵³ Bu oran, Avrupa'da en yüksek orandır. Burada altı çizilmesi gereken en önemli husus, söz konusu askeri gücün NATO dahilinde geliştirilmesidir. Yani Polonya'ya göre kumanda ve karar yetkisi NATO'da olmalı, AB ayrı bir kurumsal örgütlenme içine girerek, kendi başına bir karar mekanizması oluşturmamalıydı. Polonya'da bir kısım siyasal elit, güvenlik politikalarında ABD yandaşlığının AB ile dengelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Hatta ülkedeki

¹⁵¹ “Poland in Common Security And Defence Policy”, **Ministerstwa Obrony Narodowej - Polonya Savunma Bakanlığı resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) http://www.wp.mil.pl/en/strona/310/LG_183_239, 25 Nisan 2011.

¹⁵² Marcin Zaborowski, “From America's Protege...”, p.20.

¹⁵³ “Transatlantic Trends 2004 – Topline Data”, **German Marshall Fund, USA**, (Çevrimiçi) http://trends.gmfus.org/doc/2004_english_top.pdf, 2 Mayıs 2011.

Avrupalıların hepsinin de tamamen ABD'den veya NATO'dan bağımsız bir güvenlik politikası önermediklerini belirtmekte fayda vardır. Avrupalılar, genelde işbirliği, ortaklık ve konsensüs kavramlarını ön plana çıkartmaktadırlar.

“Polonya’da sol görüşlü medya ve dış politika uzmanları ağırlıklı olarak OGSP’den yana tavır sergilemekteyken, sağ görüşlüler NATO’yu tercih etmektedirler ve ABD ile gerginlik yaşanmasından endişe duymaktadırlar.”¹⁵⁴ OGSP’ye daha fazla ağırlık verilmesini isteyenler bir yanıyla da Avrupalılardır. (Siyasal partiler açısından durumun biraz daha girift olduğu vurgulanmalıdır.) Ancak Avrupalılar açısından dahi reel politika bu şekilde işlememektedir. OGSP’ye ne kadar ağırlık verilirse verilsin, -görüş farkı çok önemli olmaksızın- Polonya için güvenlik, Atlantikçilikle adeta özdeşdir. OGSP’nin de Polonya açısından Atlantik ittifakı içinde bir anlamı vardır.

Polonya, AB içinde Almanya, Fransa ve İngiltere gibi büyük ülkelerin uluslararası konularda kararlar alınırken (özellikle de ortak güvenlik ve dış politika meselesinde) baskın oldukları ve AB’yi kendi istedikleri şekilde kararlar almaya yönlendirmeye çalıştıklarını düşünmektedir. Nispeten küçük veya daha yeni üye olan devletlerin karar alma süreçlerinde tam olarak yer alamamalarından endişe duyan Polonya’nın OGSP ve OGDP’ye bakışı da bu durumdan etkilenmiştir. Örneğin “Polonya, AB Anayasası hazırlanırken, Avrupa’nın güvenliğini ve savunmasını ilgilendiren konularda her AB üyesi ülkenin oy hakkının korunmasında ısrar etmiştir. Ayrıca, Anayasa’nın, Avrupa güvenlik sisteminde NATO’nun kilit rolünü yansıtmasını da istemiştir.”¹⁵⁵ Söz konusu endişe ve AB’nin büyük ortaklarına duyduğu güvensizlik zaten güvenlik politikasında ağırlıklı olarak Amerikancı olan Polonya’da Avrupalılığın gelişmesinin önünde engel teşkil etmiştir. Buna bir de, Polonya’nın NATO’yu Atlantik güvenliğinde temel aktör görmesi ve -Rusya etkeni varken- Avrupa güvenliğini ABD’den bağımsız düşünememesi eklenince Polonya’nın

¹⁵⁴ Olaf Osica, “Poland”, **Questionare: Flexible Integration in the Area Of CFSP/ESDP - Debates On The Provisions of the Draft Constitutional Treaty**, Austrian Academy of Sciences, ICE-Research Unit for Institutional Change and European Integration & Department for History and Political Science, Paris Lodron University of Salzburg (PLUS), March 2004, p.103.

¹⁵⁵ O. Mikhalev, **a.g.e.**, p.99.

Atlantikçiliğinin altyapısı anlaşılabilir. AB üyeliği sonrası karar alma mekanizmalarında yer bulan Polonya'nın Atlantikçi tutumunun değiştiğini söylemek güçtür. Çünkü AB içinde Almanya ve Fransa'nın baskın olduğu bir de facto yapılanmadan da rahatsızlık duymaktadır. Söz konusu ülkeler ise Polonya'nın Amerikancılığından ve AB süreçlerinde siyasal bütünleşmeyi engelleyebilecek yaklaşım ve tavırlarından rahatsızdırlar.

4.6. Avrupa Birliği Anayasası

2000'lerde Avrupa Birliği, kurucu antlaşmalarını sadeleştirmek ve tek bir metinde toplamak için çalışmalar yürütmüş ve bunun sonucunda "AB Anayasası"¹⁵⁶ oluşturulmuş ve 29 Ekim 2004'de Roma'da imzalanmıştır. Hazırlanan Anayasa, 12 Ocak 2005'de Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanmıştır. Bundan sonra üye tüm ülkelerin onay sürecinden (her üyenin kendi hukuksal süreci olan parlamento veya halk oylaması ile) geçtikten sonra Kasım 2006'da yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Ancak ilk halk oylamaların yapıldığı Fransa ve Hollanda'da "hayır" oylarının fazla çıkmasıyla, Anayasa bu ülkelerde reddedilmiştir. Dolayısıyla diğer tüm ülkelerde de bu süreci işletmek gereksizleşmiştir. Anayasa'nın bu ülkelerde neden reddedildiğine baktığımızda ise, Fransa'da halkın, Anayasa'nın istihdamı olumsuz etkileyeceği, ekonomik durumun ve işsizliğin daha da kötüleşeceği ve hükümete duyulan tepki gibi düşüncelerinin ön planda olduğu görülmüştür. Hollanda'da ise yine benzer sebeplerin yanında ulusal egemenliğin kaybedileceğinden duyulan endişe de etkili olmuştur. Genişleme ve Türkiye'nin üyeliği konularından duyulan rahatsızlık konusu da bu dönemde dile getirilmiş ancak kamuoyu yoklama sonuçlarında bu etkenin oranı çok düşük görülmektedir.

Bu iki ülkede AB Anayasası'nın reddedilmesi üzerine çalışmalara devam edilmiştir. Bu süreçte yaklaşık iki yıllık bir zaman diliminde AB içinde görüş ayrılıkları yaşanmış

¹⁵⁶ AB Anayasası'nın tam metni için bkz.: "Treaty Establishing a Constitution for Europe" **Official Journal of European Union**, C 310, Vol.47, 16 December 2004, EUR-Lex Access to European Union Law resmi web sitesi, (Çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:en:HTML>, 12 Mayıs 2011.

ve çeşitli kamplaşmalar olmuştur. Yeni bir anayasa taslağı üzerinde çalışılırken, İngiltere ve Polonya bu süreçte eleştirel tutum sergilemişler ve Anayasa yerine daha dar kapsamlı bir antlaşma yapmanın daha uygun olduğunu savunmuşlardır. Nitekim buna yakın bir sonuç ortaya çıkmıştır. AB, bir önceki anayasa metnini bir anlamda yumuşatarak, Aralık 2007’de Lizbon Antlaşması’nı hazırlamıştır. Antlaşma üye devletler tarafından onaylanarak, 1 Aralık 2009’da yürürlüğe girmiştir. Bu kez devletler referanduma başvurmamayı tercih etmişlerdir. Sadece İrlanda referandum düzenlemiştir. Referandum sonucunda İrlanda halkı antlaşmayı reddetmiştir. Ancak katılımın düşük olması gerekçesiyle ikinci kez referanduma başvurulabilmiştir. (İrlanda’da ilk Anayasa oylamasında da aynı durum yaşanmıştı)

Polonya tüm bu anayasa yapım sürecinde AB içinde sürekli olarak tartışmaların odağında yer alan ülkelerden biri olmuştur. Gerek 2004’teki anayasa metni gerekse de Lizbon Antlaşması oluşturulması sırasında Polonya’nın sürekli itirazları söz konusu olmuştur. Bu itirazlardan en önemlileri üç konu ile ilintilidir: Birincisi, Avrupa Konsey’indeki oy ağırlıkları ve oylama sistemi, ikincisi Anayasa metninde Hristiyanlığa ilişkin ifadelerle yer verilmesi ve üçüncü olarak da AB’nin Temel Haklar Şartı. Oylama sistemiyle ilgili olarak, Polonya’nın AB içinde güç kazanmak istemesi ve AB’nin büyük güçlerin egemen ve karar alma süreçlerine hakim oldukları bir yapılanma olmasından duyduğu rahatsızlık dikkat çekmiştir. Diğer ikisi konusunda Polonya’nın itirazları ise toplumsal yapısı ve muhafazakarlığı ile ilişkilendirilebilir. Şimdi bu konuları detaylı olarak analiz etmeye çalışalım.

4.6.1. Oylama Sistemi ve Polonya’nın İtirazları

7-9 Aralık 2000 tarihlerinde yapılan Nice Zirvesi sonucunda karara bağlanan ve 26 Şubat 2001’de imzalanan Nice Antlaşması Şubat 2003’te yürürlüğe girmiştir. Antlaşma’da ülkelerin Avrupa Konseyi’nde oy ağırlıkları da düzenlenmişti. Buna göre Polonya 27 oy hakkına sahip olmuştur. (Birliğin en büyük ülkeleri Almanya,

Fransa ve İngiltere'nin ise 29 oy hakkı vardı.)¹⁵⁷ Bu, henüz yeni üye olacak Polonya için oldukça avantajlı bir düzenlemeydi. Bu nedenle Polonya, anayasa tartışmaları yaşanırken Nice Antlaşması ile kazandığı, Avrupa Konseyi'nde karar alma mekanizmalarındaki nüfusla orantılı oy ağırlığını ve konumunu devam ettirmek istemiştir. Anayasayı hazırlayan konvansiyon daha önce “çifte çoğunluk” sistemini önermişti. Ancak Polonya buna karşı çıkmıştır. Çünkü otuz sekiz milyon nüfusuyla AB'ye 2004 yılından sonra katılan ülkeler arasında nüfus bakımından en büyüğü olan Polonya, Nice ile kazandığı ayrıcalıklı konumunu kaybedeceğini düşünmüştür. Bu konuda yoğun tartışmalar yaşanmış ve uzun müzakerelerin ardından oylama sisteminin son hali, Polonya'nın itirazları dikkate alınarak düzenlenmiştir.

Polonya'nın oylama sistemindeki ağırlığında ısrar etmesinin arka planında bunu, **“Büyük Güçlerin Avrupası”**nın oluşmasını dengeleyebilecek bir araç olarak görmesi yatmaktadır. Polonya, Almanya ve Fransa'nın bir araya gelip, kararlar alarak, bunları tüm Birlik'e uygulamaya çalıştıklarını savunmuş ve yeterince saydam ve demokratik bir karar alma sürecinin bulunmadığı yönünde eleştirilerde bulunmuştur. Bu bağlamda, AB içinde daha hızlı entegrasyon sağlamak için Almanya ve Fransa'nın bir çekirdek grup oluşturulmasına “Birlik içinde Birlik” yaratacağı düşüncesiyle karşı çıkmaktadır. Çünkü Birlik'e yeni katılan veya büyük ülkelere nazaran daha güçsüz ülkelerin önemli kararların alınmasında sürecin dışında bırakılacaklarını düşünmektedir. Bunlar özellikle AB Anayasası tartışmalarında gündeme gelmiştir. Anayasa'nın savunucusu olarak özellikle Almanya “çifte çoğunluk” sistemini Polonya'nın da kabul etmesini istemiştir. Polonya'da Leszek Miller Hükümeti buna şiddetle karşı çıkmış ve ünlü **“Nice or death!”** (Nice veya ölüm!) sloganını kullanarak bu konudaki iddiasını belli etmiştir. Ancak Polonya'nın bu ısrarcı tavrı AB içindeki büyük ülkelerin tepkilerini toplamıştır.

2007'de gündeme gelen Lizbon Antlaşması, Anayasa kavramının kullanılmamasına rağmen aslında, AB'nin yeni anayasası olarak kabul edilmektedir. Antlaşma'da AB

¹⁵⁷ “Treaty of Nice - Amending The Treaty on European Union: The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts”, **Official Journal of the European Communities**, 10.3.2001, (2001/C 80/01), EUR-Lex Access to European Union Law resmi web sitesi (Çevrimiçi) http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf, 12 Mayıs 2011.

bayrağı, marşı gibi ortak simgelere de atıf yapılmadığını görmekteyiz. Bunlardan amaç, halkta egemenlik devri ve AB'nin ulus devletlerinin üzerinde bir devletmiş gibi algılanma düşüncesinin yarattığı korku ya da tepkiyi azaltmak olabilir. Lizbon Antlaşması'nda da aynı şekilde oylama sistemine ilişkin tartışmalar yaşanmıştır. Antlaşma'nın onay sürecinde en çok tartışmanın yaşandığı ülkeler arasında Polonya, İsveç ve Çek Cumhuriyeti yer almışlardır. Antlaşma, Nisan 2008'de Polonya'da Meclis ve Senato'nun onayından geçmiştir. Bununla birlikte Polonya Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński, ancak İrlanda'da ikinci referandum olumlu sonuçlanırsa Lizbon Antlaşması'nı imzalamayacağını belirtmiştir. Nitekim Cumhurbaşkanı Kaczyński, İrlanda'daki referandum sonuçlarının açıklandıktan sonra antlaşmayı imzalamıştır. Antlaşmayı imzalarkenki yüz ifadesinden, söz konusu durumdan hoşnutsuzluğu anlaşılan Lech Kaczyński'nin imzasında, Tusk Hükümeti'nin baskısının da etkili olduğu söylenebilir.

Polonya'nın Lizbon Antlaşması'nda itiraz ettiği oylama sistemine yönelik tartışmalar Konsey'de karar alma sürecine ilişkin getirilmek istenen “Çifte Çoğunluk” sistemi ile ilgilidir. Bu sistem Nice Antlaşması ile getirilen düzenlemeden farklıydı. Yeni sistemde nitelikli çoğunluğun yalnızca üye ülkelerin ağırlıklı oy oranlarıyla değil, bunun yanında ülkelerin nüfuslarıyla da ilişkilendirilmesi karara bağlanmıştır. Buna göre, karar alınırken AB nüfusunun en az %65'inin ve üye devletlerin en az %55'inin onayı gerekmektedir. Antlaşma'da yeni sistemin 2014 yılından itibaren aşamalı olarak yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Ayrıca Kasım 2014'ten Mart 2017 tarihine kadar uygulanabilirlik süresi konmuş ve bu tarihe kadar üye ülkelerden herhangi birinin itiraz etmesi yani uygulamadan vazgeçmeyi istemesi üzerine eski sisteme dönüleceğinin de altı çizilmiştir.¹⁵⁸ Bu noktada AB, yeni sistemi geliştirirken Polonya'nın yoğun itirazlarını da dikkate almak durumunda kaldığını belirtmek gerekmektedir. Ve sonuç olarak bir aşamalı geçiş süreci geliştirilmiş ve sistemin 2014 yılında uygulanmaya başlanmasına karar verilmiştir. Ayrıca getirilen bir diğer yenilik de engelleyici azınlık konusudur. Yeni sistemde, bir kararın alınmasının engellenmesi için en az dört üye ülkenin oyu gerekmektedir. Engelleyici azınlık

¹⁵⁸ “Treaty of Lisbon”..., Title VII, Section 1a: The European Council, Article 205.

uygulaması Konsey'deki büyük devletlerin bir araya gelerek ağırlık oluşturmalarını engellemek için getirilmiştir.

Lizbon Antlaşması'na göre Polonya'nın Avrupa Konseyi'ndeki oy oranı 27 olarak belirlenmiştir. Diğer ülkelerin oy oranları ise şu şekildedir: Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya 29'ar, İspanya 27, Romanya 14, Hollanda 13, Belçika, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Yunanistan ve Portekiz 12'şer, Bulgaristan, İsveç ve Avusturya 10'ar, Danimarka, Litvanya, İrlanda, Finlandiya ve Slovakya 7'şer, Estonya, Lüksemburg, Kıbrıs, Letonya ve Slovenya 4'er, son olarak da Malta 3. Lizbon ile birlikte AB karar alma süreçlerinde nüfus faktörünün önemi artmıştır. Polonya, Avrupa içinde Almanya-Fransa odaklı ve ağırlıklı güç dengesinin önüne geçilmesini ve onların dengelenmesini istemektedir. Bunun için küçük devletlerin de söz sahibi olabilecekleri veya büyük devletlerin kararlarının altında ezilmeyecekleri daha dengeli bir oy dağılımı mekanizmasını savunmaktadır. Bu sayede, AB içindeki büyük devletlerin kendi politikalarını tüm AB üyelerine uygulatmalarının ve AB'yi kendi istedikleri gibi şekillendirmelerinin engellenebileceğini düşünmektedir.

4.6.2. Hristiyan Değerler Vurgusu

İlk AB Anayasası oluşturulurken Polonya ve İtalya başta olmak üzere, Çek Cumhuriyeti, İrlanda, Malta, Portekiz, Litvanya, Slovenya gibi üye ülkeler (görüldüğü gibi ağırlık yeni üyelerdedir), AB Anayasası'nda "Hristiyan değerler ve kimlik" konusunda özel vurguda bulunulmasını talep etmişlerdir. Ancak bazı Kuzey Avrupa ülkeleri ve Fransa, Belçika gibi ülkeler de bunu reddetmişlerdir. Ancak Anayasa reddedilince bu tartışma bir sonraki yeni anayasa yada anlaşma metni hazırlıklarına ertelenmiştir. Polonya'da muhafazakar yapısıyla ön planda olan PiS, Avrupa Anayasası'nın reddedilmesinden memnun olduğunu açıkça dile getirmiştir. Özellikle, "Avrupa'nın ortak paydası Hristiyanlık öğeleridir" ifadesinin Anayasa'ya konmasını isteyen Cumhurbaşkanı ve Başbakan Kaczyński Kardeşler Anayasa'da Hristiyanlığın rolünün yer almamasının Avrupa açısından son derece kötü olduğunu savunmuşlardır. Zira onlara göre, Hristiyanlık Avrupa'nın tarihsel, toplumsal, ahlaki

ve kültürel değerlerinin en önemli unsurudur. 2005 yılı PiS parti programında da yer verilen söz konusu “Hristiyan değerler ve PiS’in kürtaj, ötenazi gibi uygulamalara karşı olması toplumsal ve ailevi bütünlük ve ahlakın korunması için önemli unsurlar olarak lanse edilmektedir.”¹⁵⁹ Polonya’da PiS 2005’de iktidara geldiği zaman AB’nin yeni bir Anayasa oluşturulma çabaları (veya Almanya’nın önerdiği şekilde, reddedilen ilki üzerinde değişiklik yapılması) söz konusuydu. PiS yeni oluşturulacak metnin, Anayasa başlığı taşımaması ve ülke Anayasaları gibi geniş kapsamlı olmaması gerektiğini savunmuştur. PiS’e göre geniş kapsamlı yeni bir antlaşma düzenlemek daha uygun olacaktı. Ve söz konusu yeni metnin başlangıç bölümünde “AB’nin Hristiyan değerleri içerdiği”ne dair vurgu ifadeler eklenmesini istemiştir. Papalık da aynı tavır içerisindeydi. Polonya’da özellikle Kaczyński Hükümeti bu noktada, anayasal metnin başlangıç bölümünde Hristiyan değerlere atıf yapılması gerektiği konusunda ısrar eden Vatikan ve Polonya Kilisesi¹⁶⁰ ile birlikte hareket etmiştir. Ancak çalışmalar sonucu oluşturulan Lizbon Antlaşması metninin başlangıç bölümünde de Hristiyanlık değerlerine ilişkin bir ifadeye yer verilmemiştir. Bunun üzerine gerek Papa gerekse de Cumhurbaşkanı Kaczyński duydukları üzüntüyü çeşitli siyasi platformlarda dile getirmişlerdir.

Ancak gerek 2004’teki ilk anayasa metninde gerekse de Lizbon Antlaşması’nda Kilise’nin statüsü ile ilgili bir bölüm yer almaktadır.¹⁶¹ Söz konusu maddede (Lizbon Antlaşması - Title II, Article 16/C) “Birliğin, Kiliselerin ve üye ülkelerdeki dini kurumlar veya toplulukların ulusal hukuk kuralları altındaki statülerine saygı duyduğu ve önyargı beslemediği vurgulanmıştır. Ayrıca, Birlik, Kiliselerin ve diğer kurumların kimliklerini ve özel katkılarını kabul etmek koşuluyla, onlarla açık, şeffaf ve düzenli bir diyalog içerisinde olmalı”¹⁶² ifadesine de yer verilmiştir.

¹⁵⁹ PiS’in 2005 yılı parti programı tam metni için bkz. “IV RZECZPOSPOLITA: Sprawiedliwość dla Wszystkich”, **Prawo i Sprawiedliwość PROGRAM 2005**, (Çevrimiçi) <http://www.pis.org.pl/dokumenty.php?s=partia&iddoc=3> 5 Mayıs 2011.

¹⁶⁰ Polonya’da Kilise’nin AB Anayasası ve genel olarak AB entegrasyonu ile ilgili yaklaşım ve pozisyonuna ilişkin daha fazla bilgi için bkz. Piotr Mazurkiewicz, **Kościół Katolicki w Przedsiedniu Wejścia Polski do Unii Europejskiej**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2003.

¹⁶¹ 2004’teki Anayasa metninde bu, “Kilise’nin Statüsü” başlıklı I-52 numaralı maddede düzenlenmiştir. Bkz. “Treaty Establishing a Constitution for Europe”...Title VI, Article I-52.

¹⁶² “Treaty of Lisbon”..., Title II, Article 16/C.

4.6.3. Temel Haklar Sözleşmesi

Lizbon Antlaşması, İrlanda’da ilk referandumda reddedilmiş, ikinci referanduma gidilmiş ve bu kez kabul edilmiştir. Ancak bu sefer de Temel Haklar Sözleşmesi’ne yaptığı atıftan dolayı - diğer Antlaşmalara aynı yasal değeri atfettiği düşüncesiyle – özellikle İngiltere, Polonya ve Çek Cumhuriyetinin itiraz ve çekinceleri gündeme gelmiştir. Peki itirazlara sebep olan bu Temel Haklar Sözleşmesi nedir? Avrupa Birliği Temel Haklar Sözleşmesi 7 Aralık 2000 yılındaki Nice Zirvesi’nde Konsey, Komisyon ve Parlamento tarafından ortaklaşa kabul edilmiştir. 7 başlık ve 53 maddeden oluşan Sözleşme’de insan onuru, adil yargılanma hakkı gibi birçok hakla ilgili düzenlemeler yer almaktadır. İlk hazırlanan AB Anayasası’na da eklenmiştir. Ancak Anayasanın reddedilmesi ile ve daha sonradan gelen itirazlar neticesinde Lizbon Antlaşması’na metin olarak eklenmemiş, sadece atıf yapılmıştır. Sözleşmenin antlaşmalar ile aynı yasal değeri taşıdığı ifadesi eklenmiştir. Bazı yorumcular bu göndermenin de bağlayıcı olduğunu düşünseler de sonuçta ilk Anayasa’ya göre geri adım söz konusudur.

İngiltere, Çek Cumhuriyeti ve Polonya, Temel Haklar Sözleşmesi ile ilgili kendi ülkelerindeki bazı iç meselelerden dolayı çekinceleri olduğunu ifade etmişler ve Lizbon Antlaşması sürecinde bunların giderilmesini istemişlerdir. Örneğin Çek Cumhuriyeti’nin, 2. Dünya Savaşı’ndan sonra çıkartılan Beneş Kararnamesi uyarınca ülkeden sürülen binlerce Almanın geçmiş döneme ait mülklerini geri almak isteyebileceklerinden dolayı kaygıları vardı. Polonya ise, kürtaj, ötenazi ve eşcinsel evliliklerinden dolayı söz konusu düzenlemelere itiraz etmekteydi ve bu düzenlemelerin kendi iç hukukunun üzerinde olmasını istememekteydi. İngiltere, opt-out (derogasyon hakkı) çerçevesinde Sözleşmenin hükümlerinin kendisine uygulanmasının sınırlandırılmasını sağlayarak bir protokol düzenlenmesini istemiş ve Polonya da buna katılmıştır. Polonya’nın bu kararı İngiltere’nin sebeplerinden farklı olsa da, (İngiltere sosyal haklar ve çalışma hakları bağlamında kendi iç düzenlemelerinden dolayı Şart’ı kabul etmemektedir.) sonuçta her iki ülke de Lizbon Antlaşmasını imzalamakla birlikte Temel Haklar Sözleşmesi’nin bağlayıcılığının

dışında kalmak istemişlerdir. AB tarafından bu üç ülkenin istekleri ve çekinceleri hesaba katılmak durumunda kalınmıştır. Çek Cumhuriyeti itirazları neticesinde Temel Haklar Sözleşmesi hükmünden muaf tutulmuştur. Polonya ve İngiltere gibi itirazlarda bulunan ülkeler kendi iç hukuk düzenlemelerinden dolayı Sözleşme'nin uygulanmasının kendileri açısından sorun yaratacağı endişesi taşımaktaydılar ve Sözleşme'nin Maastricht gibi AB'nin kurucu antlaşmalarıyla aynı yasal değere sahip olmasını istememişlerdir. Zira bu durum Temel Haklar Sözleşmesi'ne bağlayıcılık kazandıracak ve topluluk hukukunun bir parçası haline gelmesini sağlayacaktı. Bu da topluluk hukukunun uygulanmasını denetlemekle ve her üye devlette farklı uygulanmasını veya yorumlanmasını engellemekle görevli, AB Adalet Divanı'nın, ülkeler üzerinde yetkisini artırmış olacaktı. İşte Polonya ve İngiltere Antlaşma'ya eklettikleri protokolle (*Temel Haklar Sözleşmesi'nin Polonya ve İngiltere'de Uygulanmasına İlişkin protokol*) bunun önüne geçmeye çalışmışlardır. Söz konusu protokolün maddeleri aşağıdaki gibidir:

“Madde 1:

1. Temel Haklar Sözleşmesi, AB Adalet Divanı'nın, veya Polonya veya Birleşik Krallık mahkemelerinin; bu devletlerin (Polonya ve Birleşik Krallık) kanunları, düzenlemeleri veya idari hükümlerinin, teamül veya uygulamalarının; Sözleşme'nin teyit ettiği temel haklar, özgürlükler ve ilkelerle uyumlu olup olmadığına karar verme konusundaki yeteneğini genişletmez.

2. Bilhassa ve şüpheyi engellemek için; Sözleşme'nin 4. Başlığı¹⁶³ altındaki hiçbirsey, Polonya ve Birleşik Krallık, kendi iç hukuklarında bu hakları öngörmesi haricinde (öngörmediği müddetçe) Polonya veya Birleşik Krallık'ta uygulanabilir (olan) yargıya tabi haklar haline getirmez.

Madde 2:

Söz konusu madde, Sözleşme'nin ulusal kanun veya teamüllere ilişkin bir maddesi ise, (Sözleşme) Polonya ve Birleşik Krallık'a, ancak bu kanun veya teamüllerin kapsamındaki hak ve ilkeler, bu devletlerin (Polonya ve Birleşik Krallık) kendi kanun ve teamüllerince (de) tanıyorsa uygulanabilecektir (-Sözleşme- bu iki devlet açısından -da- geçerli olacaktır).¹⁶⁴

Polonya, Sözleşme kapsamındaki konularla ilgili kendisi açısından bir uyumsuzluk veya ihlal durumu söz konusu olduğunda, AB Adalet Divanı'nın karar almasını veya

¹⁶³ Bu 4. Bölüm başlığı altında dayanışma ve sosyal haklara değinilmektedir.

¹⁶⁴ Söz konusu protokolün İngilizce metni için bkz. “Protocol (No: 30) On the Application of the Charter of Fundamental Rights of the European Union to Poland and to the United Kingdom”, **Official Journal of the European Union**, 17.12.2007, C 306 Vol.50, EUR-Lex Access to European Union Law resmi web sitesi, (Çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0156:0157:EN:PDF>, 6 Mayıs 2011 veya “Charter of Fundamental Rights – European Union Consolidated Treaties”, **European Union resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm, 6.5.2011.

kendisine yaptırımında bulunmasını istememektedir. Yani bir anlamda bundan muaf olmak istemiş ve kendisine garanti verilmesini sağlamaya çalışmıştır. Protokolün 1. Madde'sinin 1. Bendi'nde bundan bahsedilmekte ve Sözleşme'nin, Polonya (ve İngiltere) için AB Adalet Divanı'nın bu konularda karar verme yeteneğini genişletmediği vurgulanmaktadır. Bazı yorumcular, söz konusu Protokol sayesinde Temel Haklar Sözleşmesinin bütün hükümleriyle ilgili hiçbir konuda Polonya üzerinde AB Adalet Divanı'nın yargı yetkisinin olmayacağını düşünmüşlerdir. Oysa bu yorum yani protokolün Polonya'ya çekince sağlayıp sağlamadığı konusu tartışmalıdır. Protokole ilk bakışta Sözleşmenin Polonya'ya tümüyle uygulanamayacağı şeklinde bir kanı oluşabilir. Ancak derine inildiğinde durumun farklı olduğunu ve daha ziyade siyasal kaygılar taşındığını düşünenler de olmuştur. Protokolde kullanılan ifadelerin esnek yorumu yapılabilmektedir. Örneğin Protokol'ün 1. Maddesi'nde geçen “yetenek” (orjinalinde: *ability*) kelimesi aldatıcı olabilir. Genel kabul görmüş olan “yargılama yetkisi” yerine “yetenek” kelimesinin kullanılması tercih edilmesi akılda soru işaretleri yaratmaktadır. Protokolün Polonya'ya Temel Haklar Sözleşmesi'nden tam anlamıyla bir muafiyet sağladığını söylemek güçtür. Yani Polonya'da iç siyaset ve kamuoyunun Temel Haklar Sözleşmesi'ne ve Lizbon Anlaşması'na olan itiraz ve muhalefetlerini kırmak ya da yatıştırmak için, bu protokole imza atıldığı söylenebilir. Protokolün sanıldığı şekilde bir düzenleme getirmediği yorumları dikkate alındığında bu çabanın siyasi olduğu sonucu çıkmaktadır. Bu çerçevede protokolün ne kadar gerekli olduğu ve yeni bir şey getirip getirmediği tartışmalıdır.

Lizbon Antlaşması metninde Polonya'nın Temel Haklar Sözleşmesi hakkında bir deklarasyonuna da yer verilmiştir. 61 numaralı deklarasyonda “Sözleşme'nin hiç bir şekilde kamu ahlakı, aile hukukunun yanı sıra, insan onurunun korunması ve insanın bedensel ve ahlaki bütünlüğünün korunması alanlarında üye devletlerin kanun yapma hakkını etkilemediği” vurgulanmıştır. Bunun yanında “Temel Haklar Sözleşmesi'nin Polonya ve İngiltere'ye uygulanmasına İlişkin Protokol” ile ilgili olarak bir deklarasyon daha vardır. 62 numaralı bu deklarasyonda ise şu ifadeler yer almaktadır: “Polonya'nın ‘Dayanışma’ hareketi geleneği ve sosyal ve çalışma hakları için mücadeleye önemli katkısına ilişkin olarak, sosyal ve çalışma haklarına AB

hukukunda düzenlendiği şekilde ve özellikle AB Temel Haklar Sözleşmesi'nin IV. Başlığı'nda yeniden doğrulanan haklara tamamen saygı gösterdiğini belirtir.”¹⁶⁵ 62 numaralı bu deklarasyon da, Sözleşme'nin sosyal haklara ilişkin düzenlemelerini destekleyen Polonya'daki işçi sendikalarının baskı ve isteği sonucu olarak yayınlanmıştır.

Polonya'nın muhafazakar toplum yapısı ve kendi iç hukuk düzenlemeleri (kürtajın yasak olması gibi) dikkate alındığında Polonya Temel Haklar Sözleşmesi'nin kendi iç hukuk rejiminin üstünde olmasını istememekteydi. 61 numaralı deklarasyondaki ifadeler bu bağlamda değerlendirilmelidir. Polonya'da çoğunlukta olan ve AB'ye şüpheyse bakan muhafazakar kanat, Sözleşmeyi özellikle ahlaki meselelerde aşırı liberal bulmaktadır. Eşcinsel evliliklerin, kadın, erkek ve çocuktan oluşan geleneksel aile modelini zedeleyeceğini öne sürmektedir. Bunun dışında ötenaziye yaşam hakkını sınırlandırmak olarak görmekte ve kürtaja da ağırlıklı olarak dini sebeplerden ötürü tamamen karşı çıkmaktadırlar. Bu tür konuların hassas ahlaki konular olduğunu savunan Polonya AB'nin kendi üst kurallarını üye devletlere dayatamayacağını düşünmektedir. Onlara göre Polonya, eğer Sözleşmeyi kabul ederse, Sözleşme bağlayıcı nitelikte olduğundan, AB, Polonya'ya bazı düzenlemeler dayatabilecekti. PiS ve Cumhurbaşkanı Kaczyński bu konulardan ötürü Polonya'nın itirazlarını ısrarlı bir şekilde dile getirmişlerdir. Onlara göre bu tür ahlaki meseleler AB Hukuku kapsamında olmamalı ve devletlerin kendi ulusal hukuk düzenlemelerine bırakılmalıdır, AB de bu konularda her hangi bir dayatma yapmamalıdır.

İngiltere, Polonya ve Çek Cumhuriyeti, bu üç ülke de AB içinde Amerikancı olmakla tanınırlar ve ABD'nin Truva atı olarak nitelendirilirler. Bu ülkelerin gerek anayasa ve antlaşma hazırlanması süreçlerindeki tutum ve itirazları, gerekse de sonuçta oluşan metin üzerindeki çekinceleri (çifte çoğunluk oylama sistemi konusunda

¹⁶⁵ “61. Declaration by the Republic of Poland on the Charter of Fundamental Rights of the European Union” ve “62. Declaration by the Republic of Poland concerning the Protocol on the application of the Charter of Fundamental Rights of the European Union in relation to Poland and the United Kingdom”, Treaty of Lisbon, **Official Journal of the European Union**, C 306, 17.12.2007, (European Union web sitesi), (Çevrimiçi) http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm, 12 Mayıs 2011.

eklenen 2014 ve 2017 tarihleri ve Temel Haklar Sözleşmesi’ndeki çekinceleri) AB içinde tartışmalara sebep olmuştur.

4.6.4. AB Anayasası’na Son Bakış

Polonya AB’nin devletler üzerinde bir sıkı bir entegrasyona doğru gidişinin aşamalı ve daha yavaş bir şekilde olmasını istemektedir. Bir takım hukuksal düzenlemeler yapılırken “ulus-devletin temel alınması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca, ulusal parlamentoların karar alma mekanizmasındaki rollerinin artırılmasından yanadır.”¹⁶⁶ Ulusal değer ve çıkarlarına oldukça düşkün olan Polonya milliyetçi ve muhafazakar eğilimlerin ağırlıkta olduğu bir ülkedir ve AB anayasasıyla ilgili içeride egemenlik ve kimlik konularında hassasiyet söz konusu olmuştur. AB’nin Polonya’nın (ve tabi diğer üyelerin) ulusal çıkarlarının üstünde bir nevi “devlet” yapılanması kurmaya çalıştığı şeklinde algılamalar olmuştur. Avrupalılar, AB entegrasyonunu en azından yasal zeminde maksimum düzeye çıkartabilecek Anayasa’yı onaylamayı teşvik etmişlerse de bu, tartışmaların yaşanmasına engel olmamıştır. AB içinde özellikle büyük ülkelerden Polonya’ya entegrasyon sürecini baltaladığı yönünde eleştiriler de gelmiştir. Polonya ülke içindeki eğilimleri AB entegrasyonun önüne koyabilmekte ve ulusal çıkarlarını ilgilendiren konularda sonuna kadar itiraz edip, süreci bloke etme kartını çekinmeden kullanabilmektedir.

Anayasa süresi sırasında Cumhurbaşkanı Lech Kaczyński, AB’nin bir anayasadan ziyade bu konuların ele alındığı bir anlaşma oluşturması gerektiğini düşündüğünü dile getirmiştir. Lizbon Antlaşması da her ne kadar Anayasa’nın içerdiği çoğu şeyi içerse de, hem adı anayasa değildir hem de bayrak, milli marş vs gibi öğelerden bahsedilmemektedir. Polonya AB’nin hızlı bir şekilde ve çok geniş kapsamlı düzenlemeler yapmaya çalışmasından pek hoşnut olmamıştır. Sonuçta ortaya çıkan metinden de Kaczyński’nin memnun olduğunu söylemek pek mümkün değildir.

¹⁶⁶ Ali İhsan İzbul, “Avrupa Birliği’nin Geleceği:”Konvansiyon, Taslak Anayasal Antlaşma ve Hükümetler Arası Konferans”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı 49, Nisan-Haziran 2003, s.92.

Antlaşmanın müzakeresi süresince Başbakan Tusk ile Cumhurbaşkanı Kaczyński arasında Avrupa Konseyi toplantılarına kimin katılacağına yönelik yetki tartışması yaşanmıştır. İlginçtir ki, Antlaşmayı Tusk imzalamış, Kaczyński de delegasyona başkanlık etmiştir. Tusk ile Kaczyński arasında AB'ye ve anayasaya ilişkin yaklaşım farklılıkları da burada etkin olmuştur. Netice olarak kanımızca Tusk'un da Atlantikçiliğini sorgulamak güçtür ancak yine de, Kaczyński'ye nazaran Avrupalı kanada daha yakındır ve dış politikaya ilişkin konularda yapıcı tavırla krize neden olmadan süreci ilerletme yönünde strateji izleyebilmektedir. Kaczyński ise, AB platformlarında zaman zaman sert eleştiri veya çıkışlarda bulunabilmiş yada karşıt görüşlerini dile getirmekten çekinmemiştir. Tusk ise daha yumuşak bir üsluba sahiptir.

SONUÇ

Polonya, 1989 sonrasında bağımsız bir devlet olarak yeni düzende yer edinirken, hiç vakit kaybetmeden ekonomik ve siyasal açılardan Batı'ya entegrasyonunu da gerçekleştirmeye çalışmıştır. Polonya'nın Batı ile olan ilişkilerinin iki temel dayanağını NATO ve Avrupa Birliği teşkil etmektedir. Dış politikasında ekonomik konularda AB'ye, siyasi ve güvenlik konularında ise ABD ve NATO'ya yakın duran Polonya bu stratejisinden dolayı önemli dış politika konularında ikileme düşmektedir. Bu ikilemden de genellikle Atlantikçiliğin galip çıktığı görülmektedir. Çalışmamda incelediğim Polonya'nın Soğuk Savaş sonrası dış politikasına ilişkin konularda Atlantikçi eğilimler, Avrupacılığa kıyasla daha yüksektir. Resmi politika düzeyinde bu ikilemin varlığını reddeden ve Batı'nın iki modern kurumu olarak NATO ve AB'nin her ikisini de önemli gördüğünü söyleyen Polonya Devleti, reel politikada açıkça tercihler yapmakta ve genellikle Atlantikçiliğin baskın olduğu bu tercihini de sonuna kadar savunmaktadır. Bunun en önemli sebebi Polonya'nın jeopolitik konumu ve tarihsel sebeplerden ötürü, kendini doğusundan ve batısından iki büyük gücün; Almanya ve Rusya'nın baskısı altında hissetmesi, onlara güvenmemesi ve çareyi uzaktaki güç olan ABD'de araması gösterilebilir. Ülkelerin dış politikaları, tarihlerinden ve jeopolitik konumlarından bağımsız olarak düşünmek mümkün değildir. Polonya, bunun en açık şekilde yaşandığı örneklerden biridir. Tarihsel deneyimlerinin ve jeopolitik gerçeğinin bugünkü dış politikasının ana hatlarını büyük oranda belirlediğini özellikle vurgulamak gerekmektedir.

Atlantikçilik Soğuk Savaş döneminde de rejime muhalefet edenler arasında savunulan bir görüştü. Bu noktada Rusya karşıtlığı çok belirleyici olmuştur. Söz konusu bu muhalif kesimler ABD'den destek de görmüşlerdir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Polonya siyasetinde etkilerini göstermeye başlamışlar ve özellikle dış politikada Atlantikçilik yükselişe geçmiştir. AB'ye üye olunduktan sonra Birlik içinde ileri adımlar atılırken dahi, Polonya'da Atlantikçi eğilimin her zaman daha önde olduğunu görmekteyiz. Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası ile AB Anayasası sürecinde bu çok nettir. Bu konularda Polonya, hem ulusal çıkarından hem de toplumsal yapısından taviz vermek istememiştir. Bugün AB, her ne kadar Polonya

dış politikası için en önemli referans noktalarından birini teşkil etse de bu, Polonya açısından daha ziyade ekonomik konularla ilişkilidir. Polonya AB'den ekonomik fayda sağlamaktadır. Örneğin Polonya'yı Amerikancı olmakla eleştiren Almanya, aslında Polonya'nın en büyük ticaret ortağıdır. Almanya'nın AB bütçesindeki payı ve Polonya'nın bu finansmana olan ihtiyacı düşünüldüğünde, Polonya açısından önemli bir ülke olduğu gerçeği de ortadadır. Buna rağmen Polonya, AB içinde entegrasyon ve derinleşme çabalarına öncülük eden ve AB politikalarının oluşturulmasında kilit ülke konumundaki Almanya'ya –özellikle güvenlik konularında- ters düşebilmekte ve Almanya'nın tepkisini çekmektedir. Bunda ise Polonya'nın ulusal çıkarlarını önde tutarak AB entegrasyon süreçlerini zaman zaman baltalaması ve Amerikancı politikalarını sürdürmeye devam etmesi etkilidir. Polonya'da 'entegrasyon için işbirliği' yerine 'güvenliğini sağlama endişesi' daha ağır basmakta ve ülke Atlantikçiliğe yönelmektedir.

2004 sonrası AB üyeliğinin gerçekleşmesi ile Avrupalılar bu durumun biraz da değişiklik göstereceğini umud etmişlerdir. Ancak 2004–2007 arası Polonya iç siyasetinde egemen olan muhafazakar kanat zaten Avrupa'ya karşı şüpheci bir bakışa sahipti. Bu grubun Avrupalılığı içselleştirdiği ya da siyasetinin ön sıralarına aldığını söylemek güçtür. Güvenlik ve dış politikalarında Atlantikçi ve tamamen Amerikan yanlısı olan PiS'ten gelen Başbakan ve Cumhurbaşkanı Kaczyński Kardeşler, Avrupa'nın geleceğini ilgilendiren Avrupa'ya özgü iç meselelerde dahi Avrupalılıktan uzak bir tutum içinde olmuşlardır. Polonya ulusal çıkarını AB entegrasyonunun da önüne koymaktan çekinmemişlerdir. Güvenlik politikası söz konusu olduğunda ise Atlantikçi eğilimlerin Polonya ulusal çıkarıyla örtüştüğü savunulmuştur. (Örneğin Irak'ta asker bulundurmaya devam etmeye toplum karşı çıkmasına rağmen karar verilmiştir.) Aslında 2004 sonrasında Polonya, uluslararası meselelerde AB içinde stratejik ve önemli kararlar alınırken etkin olmak ve bu anlamda konumunu güçlendirmek de istemektedir. Ancak bunu, Avrupalı bir bakışla AB içindeki güçlerle uyum içinde yapmak yerine, uluslararası alanda yüksek politika (*high politics*) konularında aktif roller üstlenerek ve ABD'yi arkasına alarak yapmayı tercih etmektedir. Her ne kadar Polonya, coğrafi açıdan Avrupa içinde yer alsada, siyasi ve stratejik açılardan ABD'ye yakın duruş sergilemektedir. Bu bağlamda

Polonya’da güvenlik konularında Atlantikçiliğinin, ekonomik konularda ise Avrupacılığının ağır bastığı da varılan sonuçlardan biri olmuştur.

2007’de iktidara gelen liberal Tusk Hükümeti ise Avrupa’yı dış politikasında birinci sıraya yerleştirdiğini açıklamıştır. Ancak uygulamada durum, Avrupacılığın her açıdan öne alınması ve Atlantikçiliğin geriletilmesi şeklinde olmamıştır. Bugün halen ABD işbirliği, Polonya güvenlik politikasının ana dayanağı olmayı sürdürmektedir. Avrupacılık da toplumsal ve siyasal düzeyde kendini var etmeye çalışmakta, ancak Atlantikçiliğin önüne geçememektedir. Diğer yandan da Avrupalı eğilimlerin hepsinin de tamamen ABD’den ve NATO’dan bağımsız bir Avrupa güvenliğini savunduğunu söylemek güçtür. Hangi siyasal eğilim hükümette olursa olsun, Atlantikçiliğin Polonya’da tartışılmaz bir yerde durduğunu ve devletin ve toplumun içine işlediğini düşünenlerin sayısı da az değildir.

Polonya’daki Avrupalılar, ülkenin örneğin Irak’ta ABD’ye açık destek vermesinin AB içindeki pozisyonunu ve AB’nin Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası’nın gelişimini tehlikeye soktuğunu düşünmekteydiler. Ayrıca Atlantikçiliğin Polonya’ya hiçbir maddi getirisi olmadığını da öne sürmüşlerdir. Ancak uzun vadede aslında Polonya’daki Avrupalıların, Avrupacılıklarını ABD karşıtlığı üzerinden kurgulamadıklarını belirtmekte yarar vardır. Bugünkü iktidar partisi PO ve Başbakan Tusk, AB entegrasyonuna önem veren ve dengeli politika güdülmesini savunan bir partidir. Ancak 2007’den itibaren iktidarda olduğu sürece baktığımızda, ABD’yi karşısına alacak adımlar atmamaya özen göstermiş ve son derece ihtiyatlı hareket etmiştir. Tusk, Polonya askerlerini Irak’tan çekmek istediğini dile getirmiştir. Ancak bunu dile getirdiğinde zaten savaş çoktan sona ermiş bulunmaktaydı. Irak’tan askerlerin çekilmesi koalisyonadaki diğer ülkelerle hemen hemen aynı zamanlarda gerçekleşmiştir. Sonuçta bu, Irak’ta asker bulunduran tüm ülkelerin gerçekleştirdiği genel bir uygulamaydı. PO, diğer yandan ABD’nin Füze Kalkanı Projesi’ne destek vermeye ve projenin içinde yer almak istediğini dile getirmeye devam etmiştir. Öyle ki; ABD Başkanı Obama, iktidara gelince projeyi revize ettiğini açıkladığında ve projenin Polonya ayağıyla ilgili kısmının ilk zamanlar için ertelendiği anlaşıldığında, ülkede büyük hayal kırıklığına yaşanmış ve tepkiler doğmuştur. Polonya’da

Avrupacılık, ABD karşıtlığı anlamına gelmemektedir. Avrupa yanlıları arasında (ister sağ, ister sol eğilimli olsunlar) ABD ile ters düşmek pahasına Avrupacılığı savunanların sayısı çok fazla değildir. Bundan ziyade, ABD ile AB arasında denge güdülmesi yönünde tavır sergilemektedirler. Atlantikçilerde bu, Polonya'nın güvenlik ve dış politikasında ABD'ye duyulan "ihtiyaç" şeklinde algılanırken; Avrupacılar da, ABD ile bağın koparılmaması ve her ne kadar AB entegrasyonuna önem verilse de, ABD ile ilişkilerin geliştirilmeye devam edilmesi anlamına gelmektedir.

Polonya bugün AB içindeki en Amerikancı ülkelerden biridir. Avrupa'da Almanya ve Fransa'nın gücünün ve ağırlığının dengelenmesi anlamında ABD'nin siyasal varlığını son derece önemli görmektedir. Zira Polonya ABD'yi dünyada yönlendirici lider ülke olarak kabul etmektedir. Örnek olarak Bosna, Kosova Savaşları'nda, ancak ABD devreye girdiğinde çatışmaların durdurulabildiği vurgulanmaktadır. Yalnızca ABD'nin bu tarz bir askeri güce ve vizyona sahip olduğu, AB'nin bu anlamda ortak bir politika belirleyemediği ve belirlese dahi bunun gereğini de icra edemediği düşünülmektedir. Aslında bu, Polonya'nın güvenlik politikasında Atlantik yanlısı olmasındaki en temel belirleyicilerdendir. Polonya, Bush Hükümeti'nin uluslararası sorunlara gerekirse askeri müdahalede bulunma politikasına destek vermiştir. Bu noktada, Polonya'nın uluslararası alandaki ve bölgesindeki konumunu sağlamlaştırma amacından da bahsedilmelidir. Ayrıca Polonya, ABD'nin yanında yer alma tercihi yaparken güvenlik açısından 11 Eylül sonrası uluslararası düzende, sadece yeni tehditlerle değil, yeni fırsatlarla da karşı karşıya olunduğunu düşünmekteydi. Bu da Polonya'nın, ABD'yi Afganistan örneğinde görüldüğü gibi NATO'nun içinde veya Irak örneğindeki gibi NATO şemsiyesi olmadan müdahale ederken ilk destekleyen ülkelerden olması sonucunu doğurmuştur. Polonya güvenlik politikasında 1990'lardan beri devam eden NATO-laşma süreci, Irak Savaşı ile farklı bir yöne kaymıştır. Bu savaşla Polonya, güvenlik politikasının tek tarafı olarak ABD yanlısı kimliğe bürünmesi pekiştirilmiştir. Atlantikçiliğin 'güvenlikte ABD liderliğini kabul etme' ya da 'ABD yandaşı olma' unsurları daha da ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu noktada belki de NATO bağlarını kuvvetlendirmenin ötesinde Polonya dış ve güvenlik politikası bakımından "Amerikanlaşma"nın başladığını

söylemek de yerinde olacaktır. Atlantikçiler, Avrupalılar tarafından kendilerine yöneltilen “Polonya ABD’nin uydusu haline geliyor” yönündeki eleştirilere, “Polonya, ABD’nin uydusu değil müttefikidir.” cevabını vermektedirler. Ancak ABD’nin, Polonya’yı tam anlamıyla bir müttefik olarak algılayıp algılamadığı konusu da soru işaretleri içermektedir. ABD, Polonya dahil Orta ve Doğu Avrupa’daki ülkelerin NATO’ya girmelerini destekleyerek NATO’nun fiziksel gücünü arttırmıştır. Bu ülkelerin AB’ye girişlerini de destekleyen ABD’nin buradaki amaçlarından birinin de, AB’nin sınırlarının genişlemesini fakat etkinliğinin ve potansiyel bir güç olarak ABD’ye rakip olabilecek siyasi-askeri bütünleşmesinin ve derinleşmesinin engellenmesini istemesi olabilir. ABD, AB’nin hem Avrupa kıtasının savunulmasında maddi katkı sağlamasını istemektedir, hem de NATO ile çelişecek bir Avrupa ordusu yapılanmasına karşı çıkmaktadır. Polonya, Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Bulgaristan gibi Atlantikçi ülkelerin AB içinde olması bir anlamda Amerikan çıkarlarına hizmet edebilmektedir. Bu ülkelerle giriştiği savunma ve güvenlik alanlarındaki işbirlikleriyle de onları kendisine bağlamakta ve AB içindeki etkin ve tam bir entegrasyon sağlamaya yönelik gelişmeleri baltalama imkanını da elinde tutmaktadır. Polonya’nın doğusundaki komşuları için AB genişlemesini desteklemesi de bu çerçevede değerlendirilebilir. Ukrayna gibi ülkelerde 2000’lerde gerçekleştirilen Renkli Devrimler’de Polonya da aktif rol almış ve Amerikan yanlısı Rusya karşıtı muhalefetin iktidara gelmesini desteklemiştir.

Sonuç olarak Polonya’nın güvenlik ve dış politikasında Atlantikçilik ve Avrupalılık arasında ikilem yaşadığı ve bu ikilemde Atlantikçiliğin daha baskın olduğu sonucuna varılabilir. Bu bağlamda Polonya dış politikasında güvenlik amaçlarının, ekonomik konuların önüne geçtiğini de görmekteyiz. Eğer ekonomik kaygılar ağır bassaydı Polonya zaten en büyük dış ticaret ortaklarının bulunduğu AB’ye yönelir ve AB’nin lider ülkeleriyle ortak politika ve strateji izlemenin yollarını arardı. Ve tabiidir ki, Avrupalılık yükselişe geçirdi. Ancak örneğin ne Irak Savaşı’nda, ne de F-16 satın alımlarında bunu görmemektedir. Aslında Polonya’da Atlantikçiler ABD ile Avrupa arasında seçim yapmak zorunda olmadıklarını ve bunu düşünmek için herhangi bir neden de bulunmadığını savunmaktadırlar. Ancak belirtmek gerekir ki, Polonya güvenlik ve dış politikasının özellikle 2003 Irak Savaşı sonrasında daha hızlı bir

şekilde Amerikanlaşması, Polonya'ya beklenen olumlu etki ve maddi katkıyı yapmamış ve toplumda bu anlamda bir hayal kırıklığı oluşmuştur. Irak'ın yeniden yapılandırılmasında Polonyalı girişimcilerin devre dışı bırakılmaları, Polonya vatandaşlarına ABD'nin vize uygulamasının kaldırılmaması, dış ticaret avantajlarının sağlanmamış olması ve F-16 Off-set Anlaşması'ndan doğan memnuniyetsizlik, ülkede ABD ile olan işbirliğinin karşılığının alınması noktasında hayal kırıklığı yaratmış ve bu işbirliğinin tek taraflı olarak sadece ABD'ye fayda sağladığı şeklinde eleştiriler de gündeme gelmiştir. Ancak resmi politika düzeyinde bu eleştirilerin dikkate alınarak Atlantikçiliğin tam anlamıyla geriletildiğini söylemek de güçtür. Bugün için Polonya, dış politikasında NATO ve ABD'nin konumları, çok fazla sorgulanmaksızın devam etmektedir.

Son dönemde Avrupa yanlılığı ile tanınan Cumhurbaşkanı Komorowski ile Polonya dış siyasetinde Avrupa, daha fazla ön plana çıkmaya başlamıştır. Polonya 2011'in ikinci yarısında AB dönem başkanlığını da yürütecektir. Komorowski dönemi, Polonya'da Avrupacılık ve Atlantikçilik arasında daha dengeli bir dış politika izlenmesinin sinyallerini vermekle birlikte henüz yeni bir dönem olması dolayısıyla, değerlendirme yapmak için erkendir. Ayrıca 2011 sonbaharında yapılacak genel seçimler ve iktidarı kimin devralacağı konusu da dış siyasetin gidişatı açısından izlenmesi gereken gelişmelerdir. Eğer seçimlerden yine PO lider çıkarsa, Tusk'un başbakanlığında, ülkede cumhurbaşkanı ve hükümet arasındaki uyumun devam edeceği ve Avrupacılığın yükselişe geçeceği söylenebilir. Ancak seçimleri PO'nun en büyük rakibi PiS'in kazanması halinde, 2007–2010 dönemindeki gibi, cumhurbaşkanı ile başbakan farklı ve rakip siyasal partilerden olacaklardır. Bu durumun ülke siyaseti açısından gerginlik yaratıp yaratmayacağını da zaman gösterecektir.

KAYNAKÇA

1) Resmi Belge ve Raporlar

- Biuletyn Wyborczy: “Zjednoczenie Chrześcijańsko-Narodowe”, **Biuletyn Wyborczy**, 1993, aktaran: Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 1993: Partie i ich Programy**, pp.38-51.
- Central Intelligence Agency: **The World Factbook**, Central Intelligence Agency, (Çevrimiçi) <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pl.html>, 25 Aralık 2010.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Opinie o Integracji z Unią Europejską”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Czerwiec 2001, BS/73/2001, (Çevrimiçi) http://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty_2001.php, 12 Mayıs 2011.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Polacy O Misji Stabilizacyjnej w Iraku”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Listopad 2003, BS/180/2003.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Stosunek do Obecności Żołnierzy Polskich w Iraku i Afganistanie”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Pazdziernik 2007, BS/162/2007.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Stosunek do Obecności Polskich Żołnierzy w Afganistanie i Ostatnich Wydarzeń Związanych z Tą Operacją”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Grudzień 2007, BS/188/2007.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Stosunek do Obecności Żołnierzy Polskich w Iraku i Afganistanie”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Październik 2007, BS/162/2007.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Opinie O Tarczy Antyrakietowej W Polsce”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Grudzień 2008, BS/188/2008.

- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Polacy O Tarczy Antyrakietowej: Opinie Przed i Po Podpisaniu Umowy Ze Stanami Zjednoczonymi”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Październik 2008, BS/153/2008.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Opinie O Tarczy Antyrakietowej w Polsce”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Grudzień 2008, BS/188/2008.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Wiara i Religijność Polaków Dwadzieścia lat po Rozpoczęciu Przemian Ustrojowych”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Marzec 2009, BS/34/2009.
- Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): “Opinie Na Temat Dopuszczalności Aborcji”, **Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS): Kominikat z Badań**, Warszawa, Lipiec 2010, BS/100/2010, pp.2-4.
- Cihelková, Eva, Pavel Hnát: **Regional Integration of the New Member States during the Pre-Accession Period and after Eastern Enlargement**, EU-China European Studies Centres Programme, C.A.P. Working Paper, December 2006.
- Congressional Research Service: Steven A. Hildreth, Carl Ek, “Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe”, **Congressional Research Service**, 23 September 2009, 7–5700, RL34051, p.10, (Çevrimiçi) <http://opencrs.com/document/RL34051/> , 17 Nisan 2011.
- Dziennik Ustaw: **Dziennik Ustaw (1990 – 2009).**
- European Council: “A Secure Europe in a Better World”, **European Security Strategy**, Brussels, 12 December 2003, **European Council resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf> , 2 Mayıs 2011.
- European Parliament: “Helsinki European Council 10-11 December 1999, Presidency Conclusions”, **European Parliament resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) http://www.europarl.europa.eu/summits/hel1_en.htm#b , 25 Nisan 2011.

- European Union Law: “Treaty Establishing a Constitution for Europe” **Official Journal of European Union**, C 310, Vol. 47, 16 December 2004, EUR-Lex Access to European Union Law resmi web sitesi, (Çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2004:310:SOM:en:HTML>, 5 Mayıs 2011.
- European Union Law: “Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community”, signed at Lisbon, 13 December 2007, **Official Journal of The European Union**, C 306 of 17 December 2007, EUR-Lex Access to European Union Law resmi web sitesi, (Çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:EN:HTML>, 24 Nisan.2011.
- European Union Law: “Protocol (No: 30) On the Application of the Charter of Fundamental Rights of the European Union to Poland and to the United Kingdom”, **Official Journal of the European Union**, 17.12.2007, C 306 Vol.50, EUR-Lex Access to European Union Law resmi web sitesi, (Çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0156:0157:EN:PDF>, 6 Mayıs 2011
- European Union: “61.Declaration by the Republic of Poland on the Charter of Fundamental Rights of the European Union” ve “62. Declaration by the Republic of Poland concerning the Protocol on the application of the Charter of Fundamental Rights of the European Union in relation to Poland and the United Kingdom”, Treaty of Lisbon, **Official Journal of the European Union** C 306, 17.12.2007, (European Union resmi web sitesi), (Çevrimiçi) http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm, 12 Mayıs 2011.
- European Union Law: “Agreement between the European Union and the Republic of Poland on the participation of Polish armed forces in the European Union force (EUF) in the former Yugoslav Republic of Macedonia”, **Official Journal of the European Union**, L 285/44, 1.11.2003, Access to European Union Law resmi web sitesi (Çevrimiçi) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:285:0044:0047:EN:PDF> , 11 Mayıs 2011.

European Union Law:	“Treaty of Nice - Amending The Treaty on European Union: The Treaties Establishing The European Communities and Certain Related Acts”, Official Journal of the European Communities , 10.3.2001, (2001/C 80/01), EUR-Lex Access to European Union Law resmi web sitesi (Çevrimiçi) http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/12001C/pdf/12001C_EN.pdf 12 Mayıs 2011.
European Union:	“Charter of Fundamental Rights – European Union Consolidated Treaties”, European Union resmi web sitesi , (Çevrimiçi) http://europa.eu/lisbon_treaty/full_text/index_en.htm , 6 Mayıs 2011.
Główny Urząd Statystyczny:	Spis ludności 2002 , Główny Urząd Statystyczny, (Çevrimiçi) http://www.stat.gov.pl/gus/6418_PLK_HTML.htm , 12 Mayıs 2011.
Główny Urząd Statystyczny:	Mały Rocznik Statystyczny, Warszawa, Główny Urząd Statystyczny (GUS), 1994.
Główny Urząd Statystyczny:	Ludność, Stan i Struktura w Przekroju Terytorialnym , Warszawa, Główny Urząd Statystyczny (GUS), 2009.
Hildreth, Steven A., Carl Ek:	“Long-Range Ballistic Missile Defense in Europe,” Congressional Research Service Report , 23 September 2009, 7–5700, RL34051, p.1, (Çevrimiçi) http://opencrs.com/document/RL34051/ , 17 Nisan 2011.
Instytut Spraw Publicznych:	Przyszłość Polskiej Sceny Politycznej po wyborach 2007 Roku , Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2008, (Çevrimiçi) http://www.isp.org.pl/files/16753098530398569001200663871.pdf , 10 Mayıs 2011.
Instytut Spraw Publicznych:	Polish Catholic Priests and the European Integration , Main Research Results Report, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, March 1998.
ISAF – NATO:	“ISAF Key Facts and Figures”, 25 January 2011, ISAF-NATO resmi web sitesi (Çevrimiçi) http://www.isaf.nato.int/images/stories/File/Placemats/ISAF%20Placemat%20January%202011.pdf , 7 Şubat.2011.
Kancelaria Sejmu:	Polskie Konstytucje , Kancelaria Sejmu, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2007.

- Kancelaria Sejmu: **Sejm Polski**, Warszawa, Kancelaria Sejmu, Wydawnictwo Sejmove, 2000.
- Ligi Polskich Rodzin: “Liga Polskich Rodzin: Polsce- niepodległość. Polakom- praca, chleb, mieszkania. Program solidaryzmu narodowego Ligi Polskich Rodzin”, **Broszura Wyborcza**, 2001, aktaran: Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 2001: Partie i ich Programy**, pp.239-243.
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Polska: “National Security Strategy of Republic of Poland – 2003”, Warszawa, 22.07.2003, **Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Polonya Dışişleri Bakanlığı web sitesi**,(Çevrimiçi) http://www.msz.gov.pl/publications/2003/cd3/6_Publications%20and%20analyses/6.3_030722_Warsaw_NationalSecurityStrategy.htm , 10 Mayıs 2011.
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Polska: **Polska Współpraca Rozwojowa z Afganistanem**, Warszawa, Ministerstwo Spraw Zagranicznych - Polska, 2010.
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Polska: “Wizyta Ministra Spraw Zagranicznych Pana Radosława Sikorskiego w Islamskiej Republice Afganistanu”, 04.06.2008, **Ministerstwo Spraw Zagranicznych - Polonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.msz.gov.pl/index.php?document=25914&subpage=33>, 7 Şubat 2011.
- Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Polska: “Umowa Między Rządem Rzeczypospolitej Polskiej a Rządem Stanów Zjednoczonych Ameryki Dotycząca Rozmieszczenia na Terytorium Rzeczypospolitej Polskiej Antybalistycznych Obronnych Rakiet Przechwytyjących” (Agreement Between The Government of The Republic of Poland and The Government of The USA Concerning The Deployment of Ground-Based Ballistic Missile Defense Interceptors In The Territory of The Republic of Poland), **Ministerstwo Spraw Zagranicznych– Polonya Dışişleri Bakanlığı resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.msz.gov.pl/Agreement,regarding,the,placement,in,Poland,of,antiballistic,defensive,missile,interceptors,20825.html>, 16 Nisan 2011.
- Monitor Polski: **Monitor Polski (1990 – 2010).**

Multinational Corps Notrheast:	“We are getting ready for Afghanistan”, 16.03.2005 tarihli haber-röportaj, Multinational Corps Notrheast resmi websitesi , (Çevrimiçi) http://www.mncne.pl/news/previous-years/2005/126-we-are-getting-ready-for-afghanistan , 5 Şubat.2011.
NATO:	The North Atlantic Treaty.
NATO:	“The Military Committee focussed on operations, capabilities and cooperation: Chairman’s Report General Ray Henault 2005 – 2008”, NATO Documents , (Çevrimiçi) http://www.nato.int/ims/docu/mc-chairman-report-e.pdf , 5 Şubat 2011.
NATO:	“NATO Bucharest Summit Declaration”, 3 April 2008, Official NATO Texts , (Çevrimiçi) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm , 7 Şubat 2011.
NATO:	“Statement by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer”, 10 February 2005, Press Release (2005) 014, NATO web sitesi (Çevrimiçi) http://www.nato.int/docu/pr/2005/p05-014e.htm , 4 Şubat.2011.
NATO:	“Strategic Concept for the Defence and Security of The Members of the NATO”, Adopted by Heads of State and Government in Lisbon, 19.11.2010, NATO web sitesi , (Çevrimiçi) http://www.nato.int/lisbon2010/strategic-concept-2010-eng.pdf , 22 Nisan 2011.
NATO:	“Study on NATO Enlargement”, 3 September 1995, NATO resmi web sitesi , (Çevrimiçi) http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24733.htm?selecteLocale=en , 10 Aralık 2010.
Oficjalna Strona Prezydenta RP:	“Lech Kaczyński: wierzę, że w Afganistanie możliwy jest pokój”, 8 Kwietnia 2009, Oficjalna Strona Prezydenta RP (Polonya Cumhurbaşkanlığı resmi web sitesi), (Çevrimiçi) http://www.prezydent.pl/wizyty-zagraniczne-lecha-kaczynskiego/art,645,lech-kaczynski-wierze-ze-w-afganistanie-mozliwy-jest-pokoj.html , 7 Şubat 2011.
Państwowa Komisja Wyborcza:	“Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, 23 Października 2005”, Państwo Komisja Wyborcza - Polonya Ulusal Seçim Komisyonu resmi web sitesi , (Çevrimiçi), http://www.prezydent2005.pkw.gov.pl/PZT/PL/WYN/W/index.htm , 12 Mayıs 2011.

- Państwowa Komisja Wyborcza: “Wybory 2007”, **Państwowa Komisja Wyborcza - Polonya Ulusal Seçim Komisyonu resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/W/index.htm> ve <http://wybory2007.pkw.gov.pl/SJM/EN/WYN/M/index.htm>, 9 Mayıs 2011.
- Państwo Komisja Wyborcza: “Wybory 2005”, **Państwowa Komisja Wyborcza - Polonya Ulusal Seçim Komisyonu resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SJM/PL/WYN/M/index.htm> ve <http://www.wybory2005.pkw.gov.pl/SJM/EN/WYN/M/index.htm>, 9 Mayıs 2011.
- Państwo Komisja Wyborcza: “Wybory Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, ponowne głosowanie w dniu 4 lipca 2010”, **Państwo Komisja Wyborcza - Polonya Ulusal Seçim Komisyonu resmi web sitesi**, (Çevrimiçi), <http://prezydent2010.pkw.gov.pl/PZT/PL/WYN/W/index.htm>, 10 Mayıs 2011.
- Petrova, Tsveta: “Differential Impact of EU Enlargement on First and Second Wave Applicants: Europeanizing Political Parties in Poland and Bulgaria”, **CDDRL Working Papers**, No: 65, June 2006, (Çevrimiçi) http://iis-db.stanford.edu/pubs/21151/Petrova_No_65.pdf, 9 Mayıs 2011
- Polish Ministry of National Defense: **Defense Strategy of The Republic of Poland**, Warsaw, Polish Ministry of National Defense, 2009.
- Polskie Strannictwo Ludowe: “Polskie Strannictwo Ludowe: Czas na zmianę... Program społeczno-gospodarczy PSL”, **Broszura Wyborcza**, 2001, aktaran Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 2001: Partie i ich Programy**, pp.127-172.
- Prawo i Sprawiedliwość: “IV RZECZPOSPOLITA: Sprawiedliwość dla Wszystkich”, **Prawo i Sprawiedliwość PROGRAM 2005**, (Çevrimiçi) <http://www.pis.org.pl/dokumenty.php?s=partia&iddoc=3> 5 Mayıs 2011.
- Prawo i Sprawiedliwość: “Prawo i Sprawiedliwość: Program Prawa i Sprawiedliwości”, **Broszura Wyborcza**, 2001, aktaran Inka Słodkowska (Ed.), **Wybory 2001: Partie i ich Programy**, pp.89-125.

- Rocznik Polskiej
Polityki Zagranicznej: “Informacja Rządu na temat polskiej polityki zagranicznej w 2005 Roku przedstawiona przez Ministra Spraw Zagranicznych RP prof. Adama Daniela Rotfelda na posiedzeniu Sejmu 21 stycznia 2005 roku”, **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2006**, Warszawa, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2006, pp.9-27.
- Sejm: **Sprawozdanie Stenograficzne z 67 posiedzenia Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej, 10. Sprawozdanie**, 21.01.2004, Warszawa, 2004.
- SLD (Sojusz Lewicy Demokratycznej): “Program Wyborczy Koalicji SLD i UP 2001: Nowy wiek-nowy Sojusz Lewicy Demokratycznej, Socjaldemokratyczny program dla polski”, **Manifest programowy- I. Kongres SLD**, Warszawa, 18-19 Grudnia 1999, (Çevrimiçi), http://www.sld.org.pl/program/manifest_programowy_i_kongres.htm, 3 Ocak 2011.
- Stefan Batory Foundation: “Nowa geopolityka Europy Środkowej i Wschodniej Między Unią Europejską a Stanami Zjednoczonymi” 7-8 Mayıs 2004 tarihinde Stefan Batory Foundation tarafından gerçekleştirilen konferans metni, Warszawa 2005,(Çevrimiçi) <http://www.batory.org.pl/mnarod/geopolityka.htm>, <http://www.batory.org.pl/doc/geopolityka.pdf> 8 Mayıs 2011.
- The White House: **A National Security Strategy for a New Century**, Washington, D.C., The White House, October 1998 (Çevrimiçi) <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nss/nssr->, 11 Nisan 2011.
- The White House: “Fact Sheet on U.S. Missile Defense Policy: A ‘Phased, Adaptive Approach’ for Missile Defense in Europe”, **The White House Office of the Press Secretary, Statements & Releases**, 17 September 2009, (Çevrimiçi) http://www.whitehouse.gov/the_press_office/FACT-SHEET-US-Missile-Defense-Policy-A-Phased-Adaptive-Approach-for-Missile-Defense-in-Europe/, 12 Nisan 2011.
- Trzaskowski, Rafal: **Jak wzmacniać Europejską Politykę Sąsiedztwa UE?**, Warszawa, Centrum Europejskie Natolin, Analizy Natolińskie, 1(33) 2009.
- UN Security Council: **UN Security Council Resolutions (1990 – 2004).**

- United Nations: "Iraq Joint declaration Russia, Germany, France" (2/10/2003), **UN web sitesi**, (Çevrimiçi) http://www.un.int/france/documents_anglais/030210_mae_chirac_ira_k.htm , 10 Mayıs 2011.
- United Nations: **Charter of United Nations.**
- United States Air Force Academy: David H. Sacko, "Missile Defense And Poland's Transatlantic Relationship: Stormy Water Ahead?", **United States Air Force Academy INSS Research Papers**, 2007, s.8, (Çevrimiçi) <http://www.usafa.edu/df/inss/Research%20Papers/2007/MISSILE%20DEFENSE%20AND%20POLANDS%20TRANSATLANTIC%20RELATIONSHIP.pdf> , 11 Nisan 2007.
- Zbior Dokumentów: "Polityka Zagraniczna Rzeczypospolitej Polskiej w Roku 1991, Expose Sejmowe Ministra Spraw Zagranicznych RP Krzysztofa Skubiszewskiego", Warszawa, 27 Czerwca 1991 r., **Zbior Dokumentów**, 1992/XLVIII.
- Zbiór Dokumentów: "Wystąpienie Ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Geremka na otwarciu negocjacji Polski o członkostwo w Unii Europejskiej, Bruksela, 31 Marca 1998", **Zbiór Dokumentów**, Vol. 54, No:1, Warszawa, PFSM, 1998, pp.42-57.

2) Kitaplar

- Bobinska, Lena
Kolarska v.d.: **Demokracja w Polsce**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2007.
- Bozoki, Andras, John T. Ishiyama: (Ed.), **The Communist Successor Parties of Central and Eastern Europe**, New York, M.E.Sharpe, 2002.
- Brzeziński, Zbigniew: **O Polsce, Europie i Świecie 1988-2001**, Warszawa, Bellona Dom Wydawniczy, 2002.
- Brzeziński, Zbigniew: **Büyük Satranç Tahtası**, İstanbul, Sabah Yayınları, 1997.
- Brzeziński, Zbigniew: **Büyük Çöküş**, Ankara, İş Bankası Kültür Yayınları, 2000.

- Carlsnaes, Walter,
Helene Sjursen, Brian
White
Dahl, Robert A.: (Ed.), **Contemporary European Foreign Policy**, London, Sage Publishers, 2004.
- Dahl, Robert A.: **Polyarchy: Participation and Opposition**, New Haven, Yale University Press, 1971.
- Davies, Norman: **God's Playground**, Vol.I, New York, Oxford University Press, 2005.
- Davies, Norman: **God's Playground**, Vol.II, New York, Oxford University Press, 2005.
- Davies, Norman: **Heart of Europe: The Past in Poland's Present**, New York, Oxford University Press, 2001.
- Dinan, Desmond: **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2005.
- Dominik, Cynthia: **Is Poland Being Americanized?**, Warsaw, Warsaw University, American Studies Center, 1998.
- Duleba, Alexander: **The Reform of the European Neighborhood Policy**, Bratislava, Research Center of the Slovak Foreign Policy Association, 2008.
- Feher, Ferenc, Agnes
Heler: **Doğu Avrupa Devrimleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Fukuyama, Francis: **Devlet İnşası**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004.
- Fukuyama, Francis: **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, İstanbul, Gün Yayıncılık, 1999.
- Gaddis, John Lewis: **Soğuk Savaş**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2008.
- Giertych, J.: **In Defence of My Country**, London, Wydawnictwa Towarzystwa imienia Romana Dmowskiego Nr. 19, 1981.
- Gill, Graeme: **Democracy and Post-Communism**, New York, Routledge, 2002.
- Gnesotto, Nicole: (Ed.), **AB Güvenlik ve Savunma Politikası – İlk Beş Yıl**, İstanbul, TASAM Yayınları, 2005.
- Gowin, J.: **Kosciol po Komunizmie**, Krakow, ZNAK, 1995.

- Hill, Christopher: **The Changing Politics of Foreign Policy**, New York, Palgrave Macmillan, 2003.
- Hobsbawm, Eric: **Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırıliklar Çağı**, İstanbul, Sarmal Yayımcılık, 2003.
- Holmes, Leslie: **Post Komünizm**, Ankara, Doruk Yayınları, 2002.
- Hughes, James, Gwendolyn Sasse, Claire Gordon: **Europeanization and Regionalization in the EU's Enlargement to Central and Eastern Europe**, New York, Palgrave Macmillan, 2004.
- Huntington, Samuel P.: **Üçüncü Dalga**, Ankara, Kıta Yayınları, 2007.
- Huntington, Samuel: **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, İstanbul, Okuyan Us Yayınları, 2008.
- Jedrzejewicz, Waclaw: **Piłsudski: A Life for Poland**, New York, Hippocrene Books, 1982.
- Jedrzejewicz, Waclaw: **Kronika Zycia Józefa Piłsudskiego 1867-1935**, London, Polish Cultural Foundation 1977.
- Jones, Seth G.: **The Rise of European Security Cooperation**, Cambridge, Cambridge University Press, 2007.
- Kegley, Charles W.Jr., Eugene R. Wittkopf: **American Foreign Policy**, New York, St. Martin's Press, 5th Edition, 1996.
- Kennedy, Paul: **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.
- Kissinger, Henry: **Diplomasi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1994.
- Kitschelt, Herbert v.d.: (Ed.), **Post-communist Party Systems**, Cambridge University Press, 1999.
- Kolarskia- Bobińska, Lena, Jacek Kucharczyk, Piotr Maciej Kaczyński: (Ed.) **Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2005
- Kowalczyk, Krzysztof, Lukasz Tomczak: **Czechy, Polska, Ukraina: Partie i Systemy Partyjne, Stan i Perspektywy**, Torun, Adam Marszałek, 2007.

- Kubiak, Hieronim, Jerzy J. Wiatr: (Ed.), **Between Animosity and Utility: Political Parties and Their Matrix**, Warszawa, Scholar, 2000.
- Kuźniar, Roman: **Droga do Wolności: Polityka Zagraniczna III Rzeczypospolitej**, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2008.
- Kuźniar, Roman: (Ed.), **Polska Polityka Bezpieczeństwa (1989-2000)**, Warszawa, Scholar, 2001.
- Labuda, Gerard, Waldemar Michowicz: **The History of Polish Diplomacy X-XX c.**, Warsaw, Sejm Publishing Office, 2005.
- Labuda, Gerard: **Historia Dyplomacji Polskiej Wyd. 2**, Warszawa, Państwowe Wydawn. Nauk, 1982.
- Lewis, Paul G.: **Political Parties in Post-communist Eastern Europe**, London&N.Y., Routledge, 2001.
- Linz, Juan J., Alfred Stepan: **Problems of Democratic Transition and Consolidation**, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1996.
- Linz, Juan J., Alfred Stepan: **Problems of Democratic Transition and Consolidation**, Baltimore and London, The John Hopkins University Press, 1996.
- Lippert, Barbara: **European Neighbourhood Policy: Many Reservations -Some Progress- Uncertain Prospects**, Berlin, Friedrich Ebert Stiftung: International Policy Analysis, June 2008.
- Longhurst, Kerry, Marcin Zaborowski: **The New Atlanticist: Poland's Foreign and Security Policy Priorities**, London, Blackwell Publishing, 2007.
- Lukowski, Jerzy, Hubert Zawadzki: **A Concise History of Poland**, Cambridge University Press, 2001.
- Mazurkiewicz, Piotr: **Kościół Katolicki w Przededniu Wejścia Polski do Unii Europejskiej**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2003.
- Mazurkiewicz, Piotr: **Kościół Katolicki w Przededniu Wejścia Polski do Unii Europejskiej**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2003.

- Micewski, Andrzej: **Roman Dmowski**, Warsaw, Wydawnictwo Verum, 1971, S. Kozicki, "Roman Dmowski 1864-1939", **Slavonic and East European Review**, Vol.18, 1939, pp.118-128.
- Michnik, Adam: **The Church and The Left**, Chicago&London, The University of Chicago Press, 1993.
- Michta, Andrew A.: (Ed.), **America's New Allies: Poland, Hungary and the Czech Republic in NATO**, Seattle and London, University of Washington Press, 1999.
- Migalski, Marek, Waldemar Wojtasik, Marek Mazur: (Ed.), **Polski System Partyjny**, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN, 2006.
- Millard, Frances: **Polish Politics and Society**, London&NewYork, Routledge, 1999.
- Minc, Alain: **Yeni Ortaçağ**, Ankara, İmge Kitabevi, 1995.
- Nina, Smolar: (Ed.) **Polska Scena Polityczna w 2004 Roku : Kontynuacja czy Zmiana**, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych (Materiały z seminarium Instytutu Spraw Publicznych, 11 maja 2004), 2004.
- Nowak, Andrzej: **History and Geopolitics: A Contest for Eastern Europe**, Warszawa, Polski Instytut Spraw Miğdzynarodowych, 2008.
- Özcan, Mehmet: **Bundan Sonrası? Senaryo Analizleriyle Türkiye-AB İlişkileri**, Ankara, USAK Yayınları, 2009.
- Prazmowska, Anita J.: **A History of Poland**, New York, Palgrave Macmillan, 2004.
- Prizel, Ilya: **National Identity and Foreign Policy: Nationalism, Leadership in Poland, Russia and Ukraine**, Cambridge, Cambridge University Press, 1998.
- Rosenau, James N.: **The Scientific Study of Foreign Policy**, New York, Free Press, 1971.
- Sander, Oral: **Siyasi Tarih 1918–1994**, Ankara, İmge Kitabevi, 2001.
- Sanford, George: **Poland: The Conquest of History**, Amsterdam, Harwood Academic Publishers, 1999.

- Simon, Jeffrey: **Poland and NATO: A Study in Civil – Military Relations**, Lanham, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2004.
- Słodkowska, Inka: **Wybory 1989: Dokumenty strony solidarnościowo-opozycyjnej**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2009.
- Słodkowska, Inka: **Wybory 1991: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2001.
- Słodkowska, Inka: **Wybory 1993: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2001.
- Słodkowska, Inka: **Wybory 1997: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2004.
- Słodkowska, Inka: **Wybory 2001: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2002.
- Słodkowska, Inka: **Wybory 2005: Partie i ich Programy**, Warszawa, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, 2006.
- Smith, Karen E.: **The Making of EU Foreign Policy – The Case of Eastern Europe**, New York, Palgrave, 2004.
- Smith, Michael E.: **Europe's Foreign and Security Policy: The Institutionalization and Cooperation**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004.
- Snyder, T.: **The Reconstruction of Nations: Poland, Ukraine, Lithuania, Belarus 1569–1999**, New Haven and London, Yale University Press, 2003.
- Sorensen, Georg: **Democracy and Democratization**, Colorado, Westview Press, 1998.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2005.
- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası İlişkilere Giriş**, 3. baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2009.

- Sönmezoğlu, Faruk: **Uluslararası İlişkiler Sözlüğü**, İstanbul, Der Yayınları, 2005.
- Sulowski, Stanislaw: **The Political System of Poland**, Warszawa, Elipsa, 2007.
- Taras, Raymond: **Consolidating Democracy in Poland**, USA, Westview Press, 1995.
- Tezkan, Yılmaz: (Ed.) **Kadim Komşumuz Yeni Rusya**, İstanbul, Ülke Kitapları, 2001.
- Tonra, Ben, Thomas Christiansen: **Rethinking European Foreign Policy**, Manchester and New York, Manchester University Press, 2004.
- Touraine, Alain: **Demokrasi Nedir**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Tworzecki, Hubert: **Parties and Politics in Post-1989 Poland**, USA, Westview Press, 1996.
- Vasconcelos, Alvaro de: **What Ambitions for European Defence in 2020?**, Paris, EU Institute for Security Studies, 2009.
- White, Brian: **Understanding European Foreign Policy**, New York, Palgrave, 2001.
- Zaborowski, Marcin, David H.Dunn: (Ed.) **Poland- a New Power in Transatlantic Security**, London or Portland, Frank Cass, 2003.
- Zaborowski, Marcin: **Germany, Poland and Europe: Conflict, Cooperation and Europeanisation**, Manchester, Manchester University Press, 2004.

3) MAKALELER

- Barburska, Olga: "Participation of Women in holding Political Power in Poland Considering Experience of the EU Member States", **Yearbook of Polish European Studies**, Warsaw University, Center for Europe, Vol.7, 2006, pp.101-111.
- Benoit, Kenneth, Jaqueline Hayden: "Institutional Change and Persistence: The Evolution of Poland's Electoral System, 1989-2001" **The Journal of Politics**, Vol.66, No:2, 2004, pp.396-427.

- Bielasiak, Jack: "Poland", **Eastern Europe – Politics, Culture and Society Since 1939**, Ed. Sabrina P.Ramet, Indiana, Indiana University Press, 1998, pp.126-158.
- Brailey, Malcolm: "The Use of Preemptive and Preventive Force in an Age of Terrorism", **Australian Army Journal**, Vol:2, No:1, 2004, pp.149-155.
- Brzeziński, Zbigniew: "The Great Transformation", **The National Interest**, No: 33, Fall 1993, pp.3-13.
- Büyükakıncı, Erhan: "Vladimir Putin Dönemi Rus Dış Politikasına Bakış: Söylemler, Arayışlar ve Fırsatlar", **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Ed. Erhan Büyükakıncı, Ankara, Phoenix Kitabevi, 2004, pp.137-163.
- Büyükakıncı, Erhan: "Orta Avrupa'da Demokratikleşme ve Dış Politika: Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'daki Değişimler", **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Ed. Cem Karadeli, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, pp.134-174.
- Büyükakıncı, Erhan: "The Neo-Communist Parties and Power in Central and Eastern Europe: Change in Political Discourses and Foreign Policy Positions", **East European Quarterly**, Vol.XXXIX, No: 3, September 2005, pp.367-403.
- CASE Collective: "Critical Approaches to Security in Europe", **Security Dialogue**, 2006, Vol. 37, pp. 443–487.
- Çayhan, Esra: "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, C.2/3, 2002, pp.42-55.
- Çınar, Tayfun: "Polonya", **Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri**, Ed. Nuray E. Keskin, Ankara, AÜ SBF KAYAUM Yayını, 2004, s.299-329.
- Dominiczak, Andrzej: "Church and State in Post-Communist Poland", **International Humanist and Ethical Union web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.iheu.org/node/1124>, 12 Mayıs 2011.
- Dunn,, D.H.: "Poland: America's New Model Ally", M. Zaborowski, D. H. Dunn, **Poland: A New Power in Transatlantic Security**, London, Frank Cass Publishers, 2003, pp.63-86.

- East, Maurice A.: "The International System Perspective and Foreign Policy", Ed. Maurice A. East, Charles F. Hermann, **Why Nations Act: Theoretical Perspectives for Comparative Foreign Policy Studies**, Beverly Hills/London, Sage Publications, pp.143-160.
- Eberts, Mirella W.: "The Roman Catholic Church and Democracy in Poland", **Europe-Asia Studies**, Vol.50, No:5, 1998, pp.817-842.
- Ediger, Ruth M.: "History of Institution as a Factor for Predicting Church Institutional Behavior: The Case of the Catholic Church in Poland, the Orthodox Church in Romania and the Protestant Churches in East Germany", **East European Quarterly**, Vol.XXXIX, No:3, September 2005, pp.299-328.
- Firlit, Elzbieta: "The Roman Catholic Church in Poland of the '90s as a Social Fact", Ed. Konstanty Adam Wojtaszczyk, **Poland: Government and Politics**, Warszawa, Elipsa, 1997, pp.103-116.
- Fukuyama, Francis: "Tarihin Sonu mu?", **Tarihin Sonu mu?**, Ed. Francis Fukuyama v.d., Ankara, Vadi Yayınları, 2005, s.22-49.
- Fukuyama, Francis: "Yayınlanışının 10. Yılında Tarihin Sonu'nun Neresindeyiz?", **Tarihin Sonu mu?**, Ed. Francis Fukuyama v.d., Ankara, Vadi Yayınları, 2005, s.172-175.
- Garlicki, Leszek: "The Polish Political Scene, The Walesa Presidency and The Parliamentary Elections", **The Presidency and Governance in Poland**, Ed. Kenneth W.Thompson, USA, University Press of America, 1997, pp.25-41.
- Gasior-Niemiec, Anna: "The Concept of Europeanization: Selected Theoretical and Methodological Issues (Part1)", **Polityka i Społeczeństwo**, No:2, 2005, pp.79-84.
- Gebethner, Stanislaw: "Poland", **Direct Democracy: The Eastern and Central European Experience**, Ed. Andreas Auer, Michael Bützer, Aldershot, Ashgate, 2001, pp.129-140.
- Gnesotto, Nicole: "AGSP: Sonuçlar ve Beklentiler", Nicole Gnesotto (Ed.), **AB Güvenlik ve Savunma Politikası – İlk Beş Yıl**, İstanbul, TASAM Yayınları, 2005, s.15-33.

- Gogolewsk, Agnieszka: "The Restructuring of Civil – Military Relations in Poland, Ukraine and Russia a Comparative Study", Warsaw, 20 June 1998, (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/acad/fellow/96-98/gogolews.pdf>, 21 Nisan 2011.
- Góralski, Witold M.: "Polsko-Niemiecka Wspólnota Interesów: Geneza-Dokonania-Zagrozenia", **Polska-Niemcy 1945-2007**, Ed. Witold M.Góralski, Warszawa, PISM, 2007, pp.303-347.
- Gorka-Winter, Beata: "Udział Polski w Operacjach Pokojowych i Stabilizacyjnych", **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej (2007)**, Warszawa Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2006, pp.263-279.
- Graziano, Paolo, Maarten Vink: "Challenges of a New Research Agenda", **Europeanization: New Research Agendas**, Ed. Paolo Graziano, Maarten Vink, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2006, pp.1-29.
- Grugel, Jean: "Contextualizing democratization: the changing significance of transnational factors and non-state actors", **Democracy Without Borders**, Ed. Jean Grugel, London, Routledge, 1999, pp.8-18.
- Haine, Jean-Yves: "AGSP'nin Beş Yılı (1999-2004): Tarihsel bir Perspektif", **AB Güvenlik ve Savunma Politikası – İlk Beş Yıl**, Ed. Nicole Gnesotto, İstanbul, TASAM Yayınları, 2005, s.37-55.
- Ham, Peter Vam: "Büyüme Sancıları", **NATO Dergisi**, Sonbahar 2005, (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2005/issue3/turkish/analysis.html>, 12 Mayıs 2011.
- Harmsen, Robert, Thomas M.Wilson: "Introduction: Approaches to Europeanization", **Yearbook of European Studies**, No:14, 2000, pp.13-26.
- Herbut, Ryszard: "Parties and the Polish party system", **Poland and the European Union**, Ed. Karl Cordell, London&N.Y., Routledge, 2000, pp.86-105.
- Herczyński, Paweł: "Zaangażowanie Polska na rzecz stabilizacji Iraku", **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej 2006**, Warszawa, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2006, pp.207-217

- Heritier, Adrienne: "Europeanization Research East and West: A Comparative Assessment", **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, Ed. Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, Ithaca, Cornell University Press, 2005, pp.199-209.
- Holzer, Jerzy: "Polska w Nowej Sytuacji Geopolitycznej Ostatniego Dziesiğciolecia", **Studia Polityczne**, No:12, 2001, pp.33-39.
- Howell, Kerry E.: "Developing Conceptualisations of Europeanization: Synthesising Methodological Approaches", **Queen's Papers on Europeanization**, No: 3, 2004.
- Hyde-Price, Adrian: "Continental Drift? Transatlantic Relations in the Twenty-First Century", **Poland- a New Power in Transatlantic Security**, Ed. Marcin Zaborowski, David H.Dunn, London or Portland, Frank Cass, 2003, pp.1-20.
- Hypki, Tomasz: "Wielki offset czy wielkie oszustwo?", **Przegląd Środkowoeuropejski**, No.37, Czerwiec 2004, (Çevrimiçi) <http://przegladse.pl/artykuly-archiwum/numer37/7.htm>, 10 Nisan 2011.
- Iszkowski, Krzysztof: "Stosunki polsko-amerykańskie w poglądach polskich partii politycznych", **Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych**, Ed. Lena Kolarskia-Bobińska, Jacek Kucharczyk i Piotr Maciej Kaczyński, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2005, pp.85-113.
- İzbul, Ali İhsan: "Avrupa Birliği'nin Geleceği:"Konvansiyon, Taslak Anayasal Antlaşma ve Hükümetler Arası Konferans", **Sayıştay Dergisi**, Sayı 49, Nisan-Haziran 2003, s.81-98.
- Jasiewicz, Krzysztof: "Poland: Wałęsa's Legacy to The Presidency", **Post Communist Presidents**, Ed. Ray Taras, Cambridge University Press, 1997, pp.130-167.
- Kamiński, Antoni Z.: "Suwerenność państwa polskiego w nowym układzie europejskim", **Sprawy Międzynarodowe**, No:4, 2003, pp.5-36.

- Kolarskia- Bobińska, Lena, Jacek Kucharczyk, Piotr Maciej Kaczyński: "Wstęp", **Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych**, Ed. Lena Kolarskia-Bobińska, Jacek Kucharczyk, Piotr Maciej Kaczyński, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2005, pp.7-13.
- Komorowski, Bronisław: "Reforming Poland's Military", **NATO Review**, Web Edition, Vol.49, No:2, Summer 2001, pp.26-27, (Çevrimiçi) <http://www.nato.int/docu/review/2001/0102-08.htm>, 17 Mart 2011.
- Krystyna, Daniel: "The church-state situation in Poland after the collapse of communism", **Brigham Young University Law Review**, Issue 2, 1995, pp.401–419.
- Kucharczyk, Jacek: "Introduction: Democracy in Poland 2005-2007", **Democracy in Poland**, Ed. Lena Kolarska Bobinska v.d., Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2007, pp.7-13.
- Kucharczyk, Jacek: "Porwanie Europy: Integracja europejska w polskim dyskursie politycznym 1997–1998", **Polska Eurodebata**, Ed. Lena Kolarska-Bobińska, Warsaw, Instytut Spraw Publicznych, 1999.
- Kułakowski, Jan: "Unia Europejska jest dla nas wyzwaniem i szansą", **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej (2000)**, Warszawa Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2006, pp.35–41.
- Kuźniar, Roman, Andrzej Szeptycki: "Rola Stanów .zjednoczonych w Polityce Zagranicznej III RP", **Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych**, Lena Kolarskia-Bobińska, Jacek Kucharczyk i Piotr Maciej Kaczyński (Ed.s), Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2005, pp.113-149.
- Lewis, Paul: "Democratization in Eastern Europe", **Democratization**, Ed. David Potter v.d., Cambridge, The Open University Polity Press, 1997, pp.399-420.
- Maślanek, Jarosław: "Offsetowy falstart", **Nowy Przemysł**, Nr.09 / 2004, (Çevrimiçi) <http://www.wnp.pl/artykuly/offsetowy-falstart,2110.html>, 10 Mayıs 2011.

- Mazurkiewicz, Piotr: "Catholic Church in Poland in the Face of the European Inegration Process", **Church-State Relations in Central and Eastern Europe**, Ed. Irena Borowik, Krakow, Nomos, 1999, pp.236-251.
- Michałek, Krzysztof: "W poszukiwaniu Nowej Kolchidy - czyli o źródłach proamerykanizmu w Polsce w latach 1918-1989", **Mosty przez Atlantyk? Postawy Polaków, Czechów, Słowaków wobec Stanów Zjednoczonych**, Ed. Lena Kolarskia-Bobińska, Jacek Kucharczyk i Piotr Maciej Kaczyński, Warszawa, Instytut Spraw Publicznych, 2005, pp.15-34.
- Michnik, Adam: "The Church and the Martyr's Stake in Poland", **New Perspective Quarterly**, Vol.10, No: 3, Summer 1993, pp.32-37.
- Mikhalev, O.: "Dilemmas of Polish Politics", **International Affairs**, Vol.52, No:1, 2006, pp. 96-104.
- Milczarek, Dariusz: "Between Washington and Brussels – Potential Development of Polish Foreign and Security Policy", **Yearbook of Polish European Studies**, Vol.IX, 2005, pp.9-29.
- Millard, Frances: "Institution-Building and The Constitutional Settlement", **Polish Politics and Society**, Frances Millard, London and N.Y., Routledge, 1999, pp.34-56.
- Millard, Frances: "Elections and Emerging Party System", **Polish Politics and Society**, Frances Millard, London&NewYork, Routledge, 1999, pp.77-101.
- Millard, Frances: "The Political Role of The Catholic Church" **Polish Politics and Society**, Frances Millard, London&NewYork, Routledge, 1999, pp.102-123.
- Moens, Alexander: "ESDP; the US and the Atlantic Alliance", **Defending Europe: The EU, NATO and the Quest for European Autonomy**, Ed. Jolyon Howorth, John T.S.Keeler, New York, Palgrave Macmillan, 2003, pp.25-38.
- Moldawa, Tadeusz: "The Constitution of The Republic of Poland", **The Political System of Poland**, Ed. Stanislaw Sulowski, Warszawa, Elipsa, 2007, pp.26-42.

- Mout, Nicolette: "Does Europe Have a Centre? Reflections on History of Western and Central Europe", **European Review**, Vol.XIV, No:2, pp.257-268.
- Osa, Maryjane: "Creating Solidarity: The Religious Foundations of the Polish Social Movement." **Eastern European Politics and Societies** 11, 1997, pp.339-363.
- Osica, Olaf: "Lekcja Polityki: Polska Wobec Konfliktu Wokół Iraku", **Rocznik Polskiej Polityki Zagranicznej** 2003, Warszawa, Zarząd Obsługi MSZ, 2003, pp.418-425.
- Osica, Olaf: "A Secure Poland in a Better Union? The ESS as Seen from Warsaw's Perspective", Marco Overhaus, Hanns W. Maull, Sebastian Harnisch (Ed.s), **German Foreign Policy in Dialogue: The European Security Strategy Paper Tiger Or Catalyst for Joint Action? Part II: Perspectives from Italy, Poland, Austria and Finland**, Vol. 5, No: 14, 14.10.2004, Trier, Germany, pp.9-15.
- Osica, Olaf: "Poland", **Questionare: Flexible Integration in the Area Of CFSP/ESDP - Debates On The Provisions of the Draft Constitutional Treaty**, Austrian Academy of Sciences, ICE-Research Unit for Institutional Change and European Integration & Department for History and Political Science, Paris Lodron University of Salzburg (PLUS), March 2004, pp.100-113.
- Öniş, Ziya: "Diverse but Converging Paths to European Union Membership: Poland and Turkey in Comparative Perspective", **East European Politics and Societies**, Vol.18, No:3, 2004, pp.481-512.
- Öniş, Ziya: "Converging Paths to EU Membership: Poland and Turkey in Comparative Perspective", **Second Pan-European Conference Standing Group on EU Politics**, Bologna, 24-26 June 2004, (Çevrimiçi) www.jhubc.it/ecpr-bologna/docs/125.pdf, 11 Haziran 2010.
- Papadakis, Maria, Harvey Star: "Opportunity, willingness and Small States: The Relationship Between Environment and Foreign Policy", Charles F. Hermann, Charles W. Kegley Jr., James Rosenau (Ed.s.), **New Directions in the Study of Foreign Policy**, London, Harper Collins Academic, 1991, pp.409-432.

- Pelczynski Z.A.: "Dayanışma ve Polonya'da Sivil Toplumun Yeniden Doğuşu 1976-81", **Sivil Toplum ve Devlet: Avrupa'da Yeni Yaklaşımlar**, Ed. John Keane, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1988, pp.393-413.
- Pożarlik, Grzegorz: "Polish political parties and a discourse on Polish *raison d'état* on the eve of EU membership", **Between Animosity and Utility Political Parties and Their Matrix**, Ed. Hieronim Kubiak, Jerzy J. Wiatr, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2000, pp.149-169.
- Pridham, Geoffrey: "EU Accession and Democratisation in Central and Eastern Europe: Lessons from the Enlargement of 2004", **Europeanisation and Democratisation: Institutional Adaptation, Conditionality and Democratisation in EU's Neighbour Countries**, Ed. Roberto Di Quirico, Florence, European Press Academic Publishing, 2005, pp.59-81.
- Pridham, Geoffrey: "The European Union, Democratic Conditionality and Transnational Party Linkages: The Case of Eastern Europe", **Democracy without Borders**, Ed. Jean Grugel, London, Routledge, 1999, pp.59-75.
- Pye, Lucian W.: "Democracy and Its Enemies", **Pathways to Democracy: The Political Economy of Democratic Transitions**, Ed. James F.Hollifield, Calvin Jillson, London&NewYork, Routledge, 2000, pp.21-36.
- Radaelli, Claudio M.: "Europeanization: Solution or Problem?", **European Integration Online Papers**, Vol.8, No:16, 2004.
- Rosenau, James N.: "Pre-Theories and Theories of Foreign Policy", **Approaches to Comparative and International Politics**, Ed. R.Barry Farrell, Evanston III., Northwestern University Press, 1966, pp.27-92.
- Rosenau, James N.: "Theorising Across Systems: Linkage Politics Revisited", **Conflict Behavior and Linkage Politics**, Ed. Jonathan Wilkenfeld, New York, David McKay Company, 1973, pp.25-56.
- Rotfeld, Adam Daniel.: "Niemcy – Polska – Rosja Refleksje o Przeszłości, Współczesności i Przyszłości", **Polska-Niemcy 1945-2007**, Ed. Witold M.Góralski, Warszawa, Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, 2007, pp.19-35.

- Rotfeld, Adam Daniel: "Uwagi na temat skutków wojny w Iraku dla bezpieczeństwa międzynarodowego", **Konsekwencje wojny z Irakiem dla bezpieczeństwa Bliskiego Wschodu**, (konferans metni) Ed. Witold Waszczykowski, Warszawa, Eastern Studies Centre and the Ministry of Foreign Affairs, Grudzien 2003.
- Rynkowski, Michał: "Państwo i Kościół w Polsce", **Państwo i Kościół w Krajach Unii Europejskiej**, Ed. Gerhard Robbers, Kolonia Limited, 2007, pp.289-302.
- Schimmelfennig, Frank, Ulrich Sedelmeier: "Introduction: Conceptualizing the Europeanization of Central and Eastern Europe", **The Europeanization of Central and Eastern Europe**, Ed. Frank Schimmelfennig, Ulrich Sedelmeier, Ithaca, Cornell University Press, 2005, pp.1-28.
- Seguin, Barre R.: "Why did Poland Choose the F-16?", Germany, **George C. Marshall European Center For Security Studies Occasional Paper Series**, No. 11, June 2007, ISSN 1863-6039, p.11, (Çevrimiçi) http://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/MCDocs/files/College/F_Publications/occPapers/occ-paper_11-en.pdf , 11 Mayıs 2011.
- Sharman, J.C., Roger E.Kanet: "International Influences on Democratization in Postcommunist Europe", **Pathways to Democracy: The Political Economy of Democratic Transitions**, Ed. James F.Hollifield, Calvin Jillson, London&NewYork, Routledge,, 2000, pp.226-241.
- Skorowski, Henryk: "Churches and Polish Transformation", **The Political System of Poland**, Ed. Stanislaw Sulowski, Warszawa, Elipsa, 2007, pp.106-119.
- Skuhra, Anselm: "Güneydoğu Avrupa'da Bölgesel İşbirliği", **Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa ve Türkiye**, Ankara, Ayraç Yayınevi, 2003, pp.79-103.
- Sokoła, Witold: "Historyczne Doświadczenie jako Czynniki Kształtujące Polską Politykę Bezpieczeństwa", **Rocznik Politologiczny**, 2004, No:2, pp.165-182.
- Szczerbiak, Aleks: "Cartelisation in Post-Communist Politics: State Party Funding in Post-1989 Poland", **Perspectives on European Politics and Society**, No: 2/3, Leiden, Koninklijke Brill NV, 2001, pp.431-451.

- Szczerbiak, Aleks: "The Polish Peasant Party: A Mass Party in Post-Communist Eastern Europe", **East European Politics and Societies**, 2001, Vol. XV, No:3, pp.554-588.
- Szczerbiak, Aleks: "Old and New Divisions in Polish Politics: Polish Parties' Electoral Strategies and Bases of Support", **Europe-Asia Studies**, Vol. 55, No: 5, 2003, pp.729-746.
- Szczerbiak, Aleks: "The Polish Centre-Right's (Last?) Best Hope: The Rise and Fall of Solidarity Electoral Action", **Journal of Communist Studies and Transition Politics**, Vol.20, No:3, September 2004, pp.55-79.
- Szymanek, Jaroslaw "Parliament (the Sejm and Senate): Status, Structure and Organisation, Procedures, Functions and Powers", **The Political System of Poland**, Ed. Stanislaw Sulowski, Warszawa, Elipsa, 2007, pp.54-69.
- Truszczyński, Jan: "Polska-Niemcy a integracja europejska", **Polska-Niemcy 1945-2007**, Ed. Witold M.Góralski, Warszawa, PISM, 2007, pp.267-274.
- Trzaskowski, Rafał: "Poland", **Bigger EU, Wider CFSP, Stronger ESDP: The View From Central Europe**, Ed. Antonio Missiroli, Institute for Security Studies, Occasional Papers No: 34, April 2002, pp.19-25.
- Wągrowśka, Maria: "Udział Polski w interwencji zbrojnej i misji stabilizacyjnej w Iraku", Warszawa, **Centrum Stosunków Międzynarodowych, Raporty i Analizy** 12/2004, (Çevrimiçi) http://csm.org.pl/fileadmin/files/Biblioteka_CSM/Raporty_i_analizy/2004/Maria%20W%C4%85growska_Udzia%C5%82%20Polski%20w%20interwencji%20zbrojnej%20i.pdf , 10 Mayıs 2011.
- Wiater, Jerzy J.: "Lasting cleavages and the changing party system in Poland: 1989-1999", **Between Animosity and Utility Political Parties and Their Matrix**, Ed. Hieronim Kubiak, Jerzy J.Wiater, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2000, pp.11-29.
- Winid, Boguslaw: "Poland's Participation in Stabilization Mission in Afghanistan", **The Polish Quarterly of International Affairs**, 2007, No:1, pp.29-41.

- Wojtaszczyk, Konstanty Adam: "Political Parties and Party System", **The Political System of Poland**, Ed. Stanislaw Sulowski, Warszawa, Elipsa, 2007, pp.87-95.
- Yücel, Bülent: "Yarı-Başkanlık Sisteminin Hükümet Modeli Üzerine Karşılaştırmalı Bir Çalışma: Fransa Modeli ve Komünizm Sonrası Polonya", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.52, No: 4, 2003, pp.335-364.
- Zaborowski, Marcin: "From America's Protege to Constructive European: Polish Security Policy in Twenty First Century", **European Union Institute for Security Studies Occasional Paper**, No:56, December 2004.
- Zalecki, Pawel: "Domination, Subordination and The Roman Catholic Church in Contemporary Poland", **Church-State Relations in Central and Eastern Europe**, Ed. Irena Borowik, Krakow, Nomos, 1999, pp.346-363.
- Zhussipbek, Galym: "Avrupa Güvenlik Ve Savunma Politikası'nın Tanımı ve Düşünsel Arka Planı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 5, Sayı: 19, 2009, s.74. 71-88.
- Zieba, Ryszard: "Polska polityka zagraniczna: do Brukseli przez Waszyngton i co dalej?", **Rocznik Strategiczny**, 2003/2004, pp.329-355.
- Zięba, Ryszard: "Europejska Tożsamość Bezpieczeństwa i Obrony: Polski Punkt Widzenia", **Stosunki Międzynarodowe**, Vol.23 (2001), No: 1-2, pp.75-98.
- Ziğba, Ryszard: "Transformacja Polskiej Polityki Zagranicznej", **Rocznik Nauk Politycznych**, 2004, No:7, pp.47-73.
- Żmuda, Marcin: "Offset Gate?", **Samoobrona Partisi resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.samoobrona.org.pl/pages/07.Pisza/00glos/index.php?document=/80.html> , 10 Nisan 2011.

4) DİĞER

- BBC News: “Poland confirms Iraq withdrawal”, **BBC News**, 12 Nisan 2005, (Çevrimiçi) <http://news.bbc.co.uk/2/hi/4436165.stm>, 10 Mayıs.2011.
- CNN Cold War Belgeseli: “Freze”, (Lech Wałęsa ile yapılan röportaj) **CNN: Cold War Belgeseli**, Episode 19, 1998, (Çevrimiçi) <http://www.peteava.ro/id-480105-cold-war-freeze-1977-1981-19-24>, 12 Mayıs 2011.
- CNN: “Poland picks Lockheed combat jets”, 27.12.2002, **CNN** (Çevrimiçi) <http://archives.cnn.com/2002/BUSINESS/12/27/lockheed/> 01.04.2011.
- Engelberg, Stephen: “Pope Calls on Poland to Reject Western Europe's Secular Ways”, **New York Times**, 8 June 1991.
- European Parliament: “MEPs by Member State and Political Group - 7th Parliamentary Term”, **European Parliament remi web sitesi**,(Çevrimiçi) <http://www.europarl.europa.eu/members/expert/groupAndCountry.do?language=EN>, 2 Aralık 2010.
- F-16.net: “Polskie Siły Powietrzne (Polish Air Force)”, **F-16.net web sitesi** (Çevrimiçi) http://www.f-16.net/f-16_users/article15.html, 10 Mayıs 2011.
- Gazeta Wyborcza: “Z Iraku na Wiejską”, **Gazeta Wyborcza**, 2.9.2004
- Gazeta Wyborcza: Włodzimierz Cimoszewicz, "Irak to także nasza sprawa", **Gazeta Wyborcza**, 14 Maja, 2004.
- Gazeta Wyborcza: “Tusk: nie chcę żadnej rewolucji”, **Gazeta Wyborcza**, 20.09.2005.
- Gazeta Wyborcza: “Prezydent swojego brata”, **Gazeta Wyborcza**, 19.10.2005.
- Gazeta Wyborcza: “Decyzję ws. tarczy ogłoszono 17 września nieprzypadkowo”, **Gazeta Wyborcza**, 18.9.2009.
- German Marshall Fund: “Transatlantic Trends 2004 – Topline Data”, **German Marshall Fund**, USA, (Çevrimiçi) http://trends.gmfus.org/doc/2004_english_top.pdf, 2 Mayıs 2011.

- Hürriyet: “ABD ve Polonya füze kalkanı için anlaşma imzaladı.”, **Hürriyet**, 15 Ağustos 2008.
- Kancelaria Prezesa Rady Ministrów: **Kancelaria Prezesa Rady Ministrów** - Polonya, Başbakanlık resmi web sitesi, (Çevrimiçi) <http://www.premier.gov.pl/>, 10 Nisan 2011.
- Konferencja Episkopatu Polski: “Słowo Biskupów Polskich w sprawie wejścia Polski do Unii Europejskiej”, **Konferencja Episkopatu Polski**, 05.05.2003,(Çevrimiçi) <http://www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=slowobue>, 12 Mayıs 2011.
- Konferencja Episkopatu Polski: “Komunikat z 325. Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski - 28.11.2003”, **Konferencja Episkopatu Polski web sitesi**, (Çevrimiçi) <http://www.episkopat.pl/?a=dokumentyKEP&doc=325zpkepkomunikat>, 12 Mayıs 2011.
- Milliyet: “Polonya’da Amerikan Patriot’ları için tören düzenlendi.”, **Milliyet**, 26 Mayıs 2010.
- Milliyet: “Polonya ile ABD revize edilmiş füze kalkanı anlaşmasını imzaladı.”, **Milliyet**, 3 Temmuz 2010.
- Milliyet: “Rusya: Füze kalkanına diplomatik olmayan yöntemlerle de karşılık vereceğiz’,” **Milliyet**, 21 Ağustos 2008.
- Ministerstwo Obrony Narodowej – Polska: “Samoloty: F-16 Block 52+ Jastrząb”, **Ministerstwo Obrony Narodowej – Polska** (Polonya Savunma Bakanlığı resmi web sitesi), (Çevrimiçi) <http://www.sp.mil.pl/pl/wyposazenie-sp/samoloty>, 7 Nisan 2011.
- Ministerstwo Obrony Narodowej – Polska: “Special Forces”, **Ministerstwo Obrony Narodowej – Polska** (Polonya Savunma Bakanlığı resmi web sitesi), (Çevrimiçi) <http://www.wojskaspecjalne.mil.pl/41-grom.html?ln=en>, 21 Şubat 2011.
- Ministerstwo Obrony Narodowej – Polska: “Poland in Common Security And Defence Policy”, **Ministerstwa Obrony Narodowej - Polonya Savunma Bakanlığı resmi web sitesi**, (Çevrimiçi) http://www.wp.mil.pl/en/strona/310/LG_183_239, 25 Nisan 2011.
- Ntvmsnbc: “Fransa’dan Polonya’ya savaş uçağı teklifi”, **Ntvmsnbc web sitesi** (Çevrimiçi) <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/56154.asp?0m=N2CJ>, 10 Mayıs 2011.

- Paweł, Jan II: "Narodowej Pielgrzymki do Rzymu", Watykan, **Gazeta Wyborcza**, 19.05.2003.
- Rzeczpospolita: Jan Nowak-Jeziorański, "Czy NATO Jest Zagrożone?", **Rzeczpospolita**, 15.05.2001.
- The Associated Press: "Poland eyes possible Iraq pullout in 2005: Remarks by president, defense chief are first to suggest time frame", **The Associated Press**, 10.4.2004 (Çevrimiçi) http://www.msnbc.msn.com/id/6172854/ns/world_news-mideast/n_africa/, 21.02.2011.
- The Washington Post "Putin's Prepared Remarks at 43rd Munich Conference on Security Policy" **The Washington Post**, 10 February 2007.
- To The Point, Context: "An Existentialist Shift: The F-16 Reaching Into Iraq", **To The Point, Context**, No:79 (December 2004) - The Polish F-16 Deal & BPJ, (Çevrimiçi) <http://www.dedefensa.org/section-context.html>, 8 Nisan 2011.
- Turkish Defense: "Polonya F-16 Sözleşmesini imzaladı", **Turkish Defense**, Sayı 1, Yıl 2003, s.6.
- TVN24.pl: "Nie Tęsknimy Za Tarczą: Ponad Połowa Polaków Cieszy Się Z Decyzji Amerykanów", **TVN24.pl**, 18.9.2009, (Çevrimiçi) <http://www.tvn24.pl/12690,1620078,0,1,nie-tesknimy-za-tarcza,wiadomosc.html>, 17 Nisan 2011.
- Voice of America: "NATO Offers More Than 1,800 Additional Troops for Afghanistan", **Voice of America**, 4 April 2008, (Çevrimiçi) <http://www.voanews.com/english/news/a-13-2008-04-04-voa47-66746757.html>, 7 Şubat 2011.
- Zemke, Janusz: "Tańce wokół offsetowego jeża" **Rzeczpospolita** - Publicystyka, Opinie, 3.10.2002.

Özgeçmiş

1980 yılında İstanbul’da doğdum. 1991-1998 yılları arasında Üsküdar Anadolu Lisesi’de Almanca ağırlıklı eğitim aldım. 1998’de İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü’nde lisans eğitimine başladım ve 2002’de mezun oldum. 2002-2004 yıllarında İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde yüksek lisansımı yaptım ve “Psikolojik Savaş’ın Tarihsel Evrimi ve Uygulamadaki Farklılıklar” başlıklı yüksek lisans tezimi tamamladım. 2004 yılında yine İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde doktora programına girdim. 2005 yılı sonunda İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladım. 2007-2008 yılları arasında araştırmalar yapmak ve Lehçe öğrenmek amacıyla Polonya, Varşova Üniversite’nde bulundum. İngilizce, Almanca ve Lehçe bilmekteyim.